

Nemes György–Nemes Rita–Mácsik Mária

KATOLIKUS DOGMATIKA ÉS ERKÖLCSTAN

Hittankönyv
a középiskolák 11. osztálya számára

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT HITTANKÖNYVEI

Sorozatszerkesztő
FÜLÖPNÉ ERDŐ MÁRIA

NEMES GYÖRGY–NEMES RITA–MÁCSIK MÁRIA

KATOLIKUS DOGMATIKA ÉS ERKÖLCSTAN

Hittankönyv
a középiskolák 11. osztálya számára

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest 2011

Egyházi jóváhagyás és engedély

Nihil obstat
Dr. Attila Puskás
Budapestini, die 6 Septembri 2011
censor deputatus

Nr. 2069/2011
Imprimatur
✠ Dr. Péter Card. Erdő
Primas Hungariae
Archiepiscopus Strigoniensis-Budapestinensis

© Nemes György (szöveg), 2011
© Szent István Társulat (sorozat), 2011

Munkatárs: Tomori Pálné

Borítóterv, tipográfia: Gregor László

A borítón:
Pantokrátor (részlet, XI–XII. század) Hagia Sophia,
Hieronymus Bosch: A hét főbűn és az utolsó négy állomás (részlet, 1480 k.)
Benozzo Gozzoli: Aquinói Szent Tamás megdicsőülése (részlet, 1471)

ISSN 2061-9286
ISBN 978 963 277 288 2

Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye megbízásából
kiadja a Szent István Társulat
1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.
www.szit.katolikus.hu
Felelős kiadó: Dr. Rózsa Huba alelnök
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató

Készült a Szekszárdi Nyomdában
Felelős vezető: Vadász Katalin ügyvezető igazgató

Előszó

A jelen tankönyv a *Szent István Társulat Hittankönyvei* sorozatban jelenik meg. A sorozat célja, hogy a tizenkét évfolyam során koncentrikus körökben mutassa be a hit igazságait, mindig eggyel magasabb szinten. Ez a tankönyv tehát a 7. osztály számára készült könyv középiskolai változata, a jelenlegi elképzelés szerint a 11. osztály számára.

A sorozat szerkesztői következetesen érvényesítik *A Katolikus Egyház Katekizmusának* tanítását, de bizonyos szempontból a felépítését is. Természetesen ezt néhány témakörrel (pl. egyháztörténelem) ki kell egészíteni.

A jelen tankönyv a *dogmatikát* és az *erkölcstant* foglalja magába. Ezt a diszciplínát nagyon hosszú ideig a gimnáziumok – mai „számozása” szerint – a 9. és 10. osztályban tanulták. (A 11. osztályban folyt az egyháztörténelem oktatása, a 12. osztályban pedig a hitvédelemé.) Ezen most változtatunk, de bizonyos hagyományos elemeket megőrizzük, pontosabban segítségül hívunk.

A régi szisztéma szerint jelentek meg a II. világháború előtti hosszú időszakban a hittankönyvek. A II. világháború után Magyarországon az Egyházat súlyos korlátozások érték. Nem volt lehetőség gimnáziumi tankönyveket kiadni. De az engedélyezett nyolc egyházi iskolában a négy évfolyamon megtartották a hagyományos struktúrát. Tankönyv hiányában diktált jegyzetekkel oktatták a diákokat. Ezek közé tartozott a piarista Medvigy Mihály, Örkényi János, Jelenits István és Tuba Iván. Magam is készítettem diktált jegyzetet. Amikor lehetőség nyílt rá, akkor a Katolikus Középiskolai Főhatóság megbízásából négy jegyzet jelent meg. A dogmatikát és az erkölcstant Jelenits István írta. Medvigy Mihály diktált erkölcstani jegyzetét – jóval a rendszerváltozás után – Erdő Péter bíboros jelentette meg, bemutatva az előszóban a mű történetét és értékeit. Diktált erkölcszociológiai jegyzetem később szintén megjelent nyomtatott formában. – A korlátozások időszakában is jelentek meg hittankönyvek, a rendszerváltozás után pedig jó néhány napvilágot látott. Ezekhez csatlakozik ez a sorozat is.

Amikor felkértek ennek a könyvnek a megírására, akkor elhatároztam, hogy sok mindenben figyelembe veszem elődeim értékes gondolatait, elsősorban Jelenits István és Tuba Iván dogmatikai, valamint Medvigy Mihály erkölcstani jegyzetét. Ezekből szó szerint is idézek. Az erkölcstanban emellett figyelembe veszem egykori professzorom, Boda László munkáit is. Ugyanakkor – munkatársaimmal együtt – törekszünk arra, hogy az új kihívásoknak és elvárásoknak megfeleljünk. Ez a

szempont vezet abban is, hogy az érettségire való felkészülésben szintén segítséget nyújtson ez a mű. Szinte minden fejezetben idézem *A Katolikus Egyház Katekizmusát*, hiszen minden hittankönyv legfőbb feladata, hogy ezt a tanítást fejtsse ki bővebben.

A mai pedagógiai gyakorlatban használjuk a „liturgikus dogmatika” kifejezést. A könyv dogmatikai része fontosnak tartja a szentírási megalapozást, de tekintettel vagyunk a dogmatika és a liturgia kapcsolatára is.

A tankönyv a 11. osztály számára készült. Nagyon sok iskolában azonban a dogmatikát és az erkölcsstant két különböző évfolyamon tanítják. Így szerepel a KPSZTI tantervében is. Emiatt törekedtünk arra is, hogy a két évre beosztott tanmenet alapján is lehessen használni a könyvet. Mivel a tankönyv nagy anyagot tartalmaz, a hittanár dönti el, hogy mely részeket tekint kötelezően megtanulandó törzsanyagnak, és melyeket kiegészítő anyagnak, olvasmánynak. Ez nyilván függ attól is, hogy az adott iskolában vagy hittancsoportban mennyi ideig, és milyen heti óraszámmal tanulják a dogmatikát és az erkölcsstant.

A tankönyvben minden lecke végén kérdések és feladatok is találhatóak. Ezek egy része szintén nem kötelező, de hasznos lehet az anyag mélyebb elsajátításához. Adja Isten, hogy a könyvet használó tanároknak, és főleg diákoknak ne csupán köteleességteljesítést jelentsen, hanem élményt és inspirációt is nyújtson. Érezzék át: a profán ismeretek gyarapítása mellett érdemes hitüket is művelni – érdemes értelmes, nagykorú kereszténnyé válni.

Nemes György Sch.P.

Bevezetés — A hittan, a teológia és a dogmatika fogalma

A teológia

Tantárgyaink között helyet kap a **hittan** is. Ez természetes, mert ha a *teremtett világot* meg akarjuk ismerni, akkor fontos, hogy a mögötte álló *Teremtőt* is megismerjük. A világot az egyes tantárgyak keretében ismerjük meg.

A hittan közismert, tudományos neve: teológia. Ezt a szót görög filozófusok alkották. Ennek az összetett szónak az első fele a *theosz* (Isten) szó, a második eleme pedig a *logosz*. Ez utóbbi azt jelenti: *szó, beszéd, tudomány*. Fordíthatjuk úgy is, hogy tudományos igényű beszéd. A teológia tehát az *Istenről szóló tudomány*.

A *tudományok* a valóság egy-egy elemét tárják fel. Minden tudománynak van tehát *tárgya* és *módszere*. A természettudományok tárgya maga a természet (az élő és élettelen világ). Ezek közé tartozik többek között a fizika, a biológia, a kémia és a földrajz. Ezek módszere a megfigyelés és a kísérletezés. A történettudomány tárgya a múlt, módszere pedig a múlt rekonstruálása a történelmi források segítségével. A matematikus főként spekulatív módszerekkel dolgozik, az irodalmár pedig a szerzők műveit elemzi azok keletkezési körülményének megismerésével.

A humán és reáltudományok módszereivel Istenről keveset tudhatunk meg. Isten ugyanis nem „tárgy”, hanem *személy*. Az emberi személy viselkedését, cselekedeteit latolgathatjuk ugyan, de csak akkor ismerjük meg, ha szól hozzánk. Isten szólt hozzánk. Őt is úgy ismerhetjük meg, ha szavait hittel fogadjuk. A teológia Isten szavát hittel fogadó tudomány, ezért mondjuk magyarul *hittannak*, *hittudománynak*. Ha nem hívő foglalkozik vallásra vonatkozó kérdéssel, akkor legfőljebb vallástudományról lehet szó, hittudományról nem.

Mit jelent a *hit*, mint *ismeretforrás*? A hiten azt értjük, hogy valamit nem közvetlen tapasztalatból, hanem mások tekintélye alapján fogadunk el. A hit szó jelenthet olykor vélekedést, bi-

Öveges professzor úr

A kis kísérletező

zonytalan sejtést („Azt hiszem, hogy...”), de jelenthet bizonyosságot is: „Hiszem, mert benned megbírom.” Hitvallásunk sem így kezdődik: „Azt hiszem, hogy van egy Isten”, hanem „Hiszek az egy Istenben.” A vélekedést kifejező hit az emberi megismerés átmeneti, meghaladni való állomása, a bizonyosságot adó hit azonban egyenértékű a tudással: tudományt és életet lehet építeni rá, mert Isten szava áll mögötte.

A hittan *nem ismeretlen* világba vezet be. Ebben nevelkedtünk, a magunk szintjén eddig is tanultuk. Úgy tanuljuk tehát, mint anyanyelvünk nyelvtanát vagy lakóhelyünk földrajzát. *Ismerjük, és mégis újra meg újra többet kell megismernünk belőle.*

„A hit keresi a megértést»: [Szent Anzelm] a hit természetéhez tartozik, hogy a hívő jobban meg akarja ismerni azt, akiben hisz, és jobban meg akarja érteni azt, amit az kinyilatkoztatott; ezután a mélyebb megismerés nagyobb hitet hoz magával, melyet a szeretet egyre jobban izzít. A hit kegyelme megnyitja a »szív szemeit« (Ef 1, 18) azok eleven megértésére, melyeket a kinyilatkoztatás tartalmaz, tudniillik Isten terve és a hit misztériumai egészének, ezek egymás közötti és a kinyilatkoztatott misztérium középpontjával, Krisztussal való összefüggéseinek megértésére. »Hogy minél mélyebbé váljon a kinyilatkoztatás megértése (...), a Szentlélek folyton tökéletesíti hitünket ajándékai által« [II. Vatikáni Zsinat: Dei verbum dogmatikus konstitúció, 5]. Így Szent Ágoston mondása szerint: »érts, hogy hihess, higgy, hogy megérthess« (A Katolikus Egyház Katekizmusa – a továbbiakban KEK –, 158).

A dogmatika

„Jóságában és bölcsességében Isten úgy határozott, hogy kinyilatkoztatja önmagát, és tudunkra adja akaratának szent titkát” (Dei verbum, 2). Isten *nem egyenként* tanít minden embert, hanem *küldöttei* által közösségekhez fordul. Az ószövetségben egy *vér szerinti népet* választott ki, és annak közölte akaratát. Ez a nép Izrael volt. Izrael másfél ezer éves története előkészítő jellegű. Isten teljes és végleges üzenetét az Újszövetség tartalmazza. Isten itt már nem egy vér szerinti népet, hanem az *egész emberiséget* szólította meg Jézus Krisztus által. Keresztény (*christianus*) az, aki Krisztus tanítványa, aki Krisztus szavaiból és tetteiből ismeri Istent.

Az üdvtörténetnek tehát *két szakasza* van. Az első *előkészítő* jellegű, a második már *Isten végleges üzenetét* tartalmazza. Jézus Krisztus személye a végleges kinyilatkoztatás, amelyet életével, halálával és feltámadásával terjesztett az emberiség elé. Jézus tanítását csak úgy érthetjük meg mélyebben, ha az Ószövetség ismeretében közeledünk hozzá, értelmezzük szavait és tetteit.

Az üdvtörténetnek tehát két szakasza van. Az első előkészítő jellegű, a második már Isten végleges üzenetét tartalmazza. Jézus Krisztus személye a végleges kinyilatkoztatás, amelyet életével, halálával és feltámadásával terjesztett az emberiség elé. Jézus tanítását csak úgy érthetjük meg mélyebben, ha az Ószövetség ismeretében közeledünk hozzá, értelmezzük szavait és tetteit.

Krisztus dicsőséges eljöveteleig már nem kell várunk semmiféle új, nyilvános kinyilatkozta-

Bécsi Genézis: Ábrahám a csillagos égbolt alatt (VI. század)

tást. Az előforduló *magánkinyilatkoztatások* abban segítenek, hogy Krisztus kinyilatkoztatását mélyebben éljük át az adott történeti korban. Az egyes magánkinyilatkoztatásokat az Egyház alaposan megvizsgálja. Bár némelyiket az Egyház tekintélye elismerte, mégsem tartoznak a hitletéteményhez.

Mi emberek szavakkal és tettekkel „nyilatkozunk meg” egymás előtt. Isten is így közeledett hozzánk: „E kinyilatkoztatás rendje egymással bensőleg összefüggő tettekből és szavakból áll: Isten üdvtörténeti tettei kinyilvánítják és megerősítik a tanítást és a szavakkal jelzett valóságokat; a szavak pedig hirdetik a tetteket, és megvilágítják a bennük rejlő misztériumot” (Dei verbum, 2). – „Amiket Isten az összes nemzetek üdvösségére kinyilatkoztatott, azokról jóságosan úgy rendelkezett, hogy minden időkre csorbíthatatlanul megmaradjanak, és minden nemzedéknek továbbadassanak” (Dei verbum, 7). Isten szavait és nagy tetteit először szájról szájra (*traditio*) adták – Izraelben évszázadokon keresztül. Az apostolok is a szóbeli igehirdetés, a példaadás és az intézmények révén örökítették tovább mindazt, amit Jézustól, szavaiból és tetteiből tanultak. Eleven igehirdetésükből kikristályosodott egy szerves és összefüggő tanítás, amelyet Isten egyszer s mindenkorra Egyházára hagyott, hogy őrizze és továbbfejlessze. Isten gondoskodott arról, hogy küldötteinek szavát írásba foglalják. Így keletkezett a Szentírás (Biblia), a *Könyvek Könyve*. A Biblia igen jelentős alkotás az irodalomtörténetben, de nekünk, keresztényeknek nemcsak egy nép vallásos irodalmának antológiája, hanem Isten szava. „A Szent Könyvek megírására Isten embereket választott ki, akiket erejük és képességeik birtokában úgy használt föl, hogy miközben bennük és általuk ő maga cselekedett, mint valódi szerzők mindazt, de csak azt foglalják írásba, amit ő akar” (Dei verbum, 11). A Biblia könyvei a *sugalmazott* könyvek összessége. Szerzőjük maga Isten („*Deum habent auctorem*”). **A sugalmazás: a Szentlélek azon tevékenysége, amelynek hatására a szentírási könyvek emberi szerzői tévedéstől mentesen foglalják írásba mindazt az igazságot, amit Isten üdvösségünk érdekében velünk közölni akart** (vö. Dei verbum, 11).

A leírt szó mindig sokféle *kockázatnak* van kitéve. Könnyen *holt betűvé* válik. Megváltozik körülötte az élet, a szavak jelentése, az emberek gondolkodása; félreértik, és ha mégoly igaz is, tévesen értelmezik. Jézus nem akarta, hogy a Szentírás ilyen sorsra jusson. Ezért egy *élő közösségre* bízta; ez az Egyház. Az Egyházat különleges segítségével vezeti Isten, hogy megőrizze, és helyesen értelmezze a Szentírást, valamint az Élő Isten üzeneteként hirdesse a kinyilatkoztatott igazságokat (vö. *A Szentírás magyarázata* [Dei verbum, 12]).

Andrea del Verrocchio és Leonardo da Vinci: Krisztus megkeresztelése (1472–75 k.)

Gian Lorenzo Bernini: Avilai Szent Teréz elragadtatása (1652)
— S. Maria della Vittoria-templom, Róma

Karl Rahner és Joseph Ratzinger (a későbbi XVI. Benedek pápa) a II. Vatikáni Zsinaton

Ehhez Jézus határozottan megígérte a Szentlélek támogatóját (vö. Jn 14,16–26; 15,26).

Az emberi ismeretek fejlődése olykor szükségessé teszi, hogy az Egyház tudományos pontossággal megfogalmazzon egy-egy olyan igazságot, amit a Szentírás az egyszerű emberek tudomány előtti szavaival mond el. Így keletkeznek a dogmák. A *dogma* görög szó, tudományos pontossággal megfogalmazott tanítást jelent. A dogmatika a legfontosabb dogmákat foglalja rendszerbe. Így ismerteti Isten üzenetének lényegét, a keresztény hit alapszerkezetét. „A dogmák hitünk útját megvilágító és biztonságossá tevő fényforrások” (KEK, 89). Tanulmányaink során látni fogjuk, hogy egy-egy dogma megfogalmazását az segítette elő, illetve tette szükségessé, hogy az adott témában téves magyarázatok (*eretnekségek*) születtek.

A dogmák tekintetében a végső szót a Szentlélek által vezetett Egyházi Tanítóhivatal mondja ki. Az előkészítő munkákban természetesen szakemberek is részt vesznek. A hittudomány szakembereit *teológusoknak* nevezzük. A szentek között a legnagyobb teológusokat az Egyház *egyházdoktorrá* avatja. VI. Pál pápa avatott először női egyházdoktorokat (Avilai Nagy Szent Teréz, Sienai Szent Katalin). – Már a középkori egyetemeken is volt teológiai fakultás. A mai gyakorlat szerint a teológusokat és a hittanárokat éppúgy egyetemeken és főiskolákon képzik, mint az egyéb tudományok művelőit.

A dogmatika tanulmányozása során megismerkedünk sok nagy teológussal. Az ókori egyházatyák, a középkori és újkori nagy teológusok nevei előkerülnek az egyes fejezetek során.

A jelen kor, valamint a II. Vatikáni Zsinat legjelentősebb teológusait megemlíthjük a teljesség igénye nélkül. Ilyenek Karl Rahner, Joseph Ratzinger (aki most XVI. Benedek néven végzi pápai szolgálatát), Yves Congar, Henri de Lubac, Hans Urs von Balthasar, Michael Schmaus.

Különböző egyetemeken nagyon sok világhírű magyar professzor is oktatott, például Alszeghy Zoltán, Nemeshegyi Péter, Weissmahr Béla, Mehrle Tamás, Gánóczy Sándor.

„Azok a tudományok, amelyek a tapasztalás meg az okoskodás segítségével közelítik meg a valóság egy-egy területét, minden embert *kényszerítő módon* meggyőznek eredményeik megbízhatóságáról. Isten szavával szemben *szabad* marad az ember. Ezért vannak körülöttünk is hívők és nem hívők” (Jelenits István, *piarista, középiskolai és egyetemi tanár*).

„Van még egy fontos és érdekes különbség a teológia, meg a többi, emberi tudomány között. A többi tudományra érvényes a sokat hangoztatott szólásmondás: a tudás hatalom. A hittan *térdelő tudomány*: Istenről egyet előre tudhatunk, épp azt, hogy nagyobb nálunk, és minél közelebb kerülünk hozzá, minél jobban megismerjük, annál kisebbnek érezzük magunkat előtte. A teológia »*titkok tudománya*« (Schütz Antal). Nem mintha Isten titkolóznék, elbújna előlünk. Épp ellenkezőleg: egészen bizalmas kapcsolatra szólít. De ha igazán ismerni akarjuk, egy olyan világba kell belépünk, amelynek a »*méretei*« szokatlanul nagyok, meghaladják emberi elképzeléseinket. A hithez azért tartozik hozzá az *alázat* és az *imádságos lelkület*“ (Jelenits István).

„*A hit és a tudomány.* »Bár a hit az értelem fölött áll, mégsem lehet igazi ellentét a hit és az értelem között: ugyanaz az Isten, aki kinyilatkoztatja a titkokat és belénk önti a hitet, adta az emberi szellembe az értelem világosságát; Isten pedig nem tagadhatja meg önmagát, sem igazság nem mondhat ellent igazságnak« [I. Vatikáni Zsinat: *Dei Filius* dogmatikai konstitúció, 4]. – »Ezért bármelyik szaktudomány módszeres kutatása – ha valóban tudományosan és az erkölcsi normák szerint folyik – igazában soha nem kerül ellentétbe a hittel, mert a földi valóságok és a hit valóságai ugyanattól az Isten-től erednek. Sőt, aki alázattal és állhatatosan igyekszik föltárni a természet rejtélyeit, azt – még ha nem is tudja – szinte Isten keze vezérli, aki mindent fönntartván teszi, hogy a dolgok azok legyenek, amik« [II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció, 36]“ (KEK, 159).

„A keresztény hit semmi olyan »kinyilatkoztatást« nem fogadhat el, mely fölülmúlni vagy javítani akarja azt a kinyilatkoztatást, melynek beteljesedése Krisztus. Így nem fogadható el néhány nem keresztény vallás és néhány újabb szekta, amelyek ilyen »kinyilatkoztatásokra« alapulnak“ (KEK, 67).

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent a teológia szó, és milyen tudományt értünk rajta? Mi a teológia módszere?
2. Mi a Szentírás? Mi különbözteti meg a többi könyvtől? (Idézd fel a korábbi évfolyamokban tanultakat!)
3. Mik a dogmák?

FELADAT

Válassz ki egyet a Katolikus Egyház dogmái közül, és nézz utána részletesen annak, hogyan, mikor, milyen történelmi korban és összefüggésben keletkezett!

I. Én vagyok a te Urad, Istened! — Isten önmagáról

I. Isten megismerése a természetes ész és a Kinyilatkoztatás fényében

A Biblia elbeszélő könyveiben nyomait találjuk annak, hogy Isten a választott nép meghívása előtt is már többször beavatkozott az emberiség történetébe. A vízözönről szóló beszámoló például mondai jellegű, de mindenképpen van történeti és teológiai magva. Megtudjuk belőle, hogy Isten a

„Szivárványt helyezek a felhőkbe: ez legyen a szövetség jele köztem és a föld között” (Ter 9,13)

bűnös emberiséget büntetéssel sújtotta, de megkötötte vele az irgalom szövetségét, és megígérte, hogy nem lesz több vízözön.

Jézus merített népének hagyományából, de kritikusan fölül is vizsgálta a késői zsidóság istenhitének bizonyos téves törekvéseit. Jézus is megtérésre szólít és figyelmeztet az ítéletre, de nyomatékosan hirdeti Isten irgalmas szeretetét (vö. az elveszettekről szóló példabeszédek a Lk 15-ben) is. Szavai szerint „Isten korábban soha nem hallott értelemben »Atya«: nemcsak mint Teremtő, hanem örök Atya az ő egyszülött Fiával való kapcsolatban, aki csak Atyjával való kapcsolatában örök Fiú: »Senki sem ismeri a Fiút, csak az Atya, ahogy senki sem ismeri az Atyát, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú őt ki akarja nyilatkoztatni« (Mt 11,27)” (KEK, 240).

Izrael őskredójában Jahve egyik legfontosabb jelzője: „*aki Egyiptomból kiszabadította népét*”. Az Újszövetség viszont azt az Istent hirdeti, aki „*Jézust föltámasztotta a halottak közül*”. Ez jellemzi legjobban Istent: „*Isten azzal tesz tanúságot irántunk való szeretetéről, hogy Krisztus meghalt értünk, amikor még bűnösök voltunk*” (Róm 5,8).

Raffaello Santi: Szent Pál beszéde az athéniakhoz (részlet, 1515)

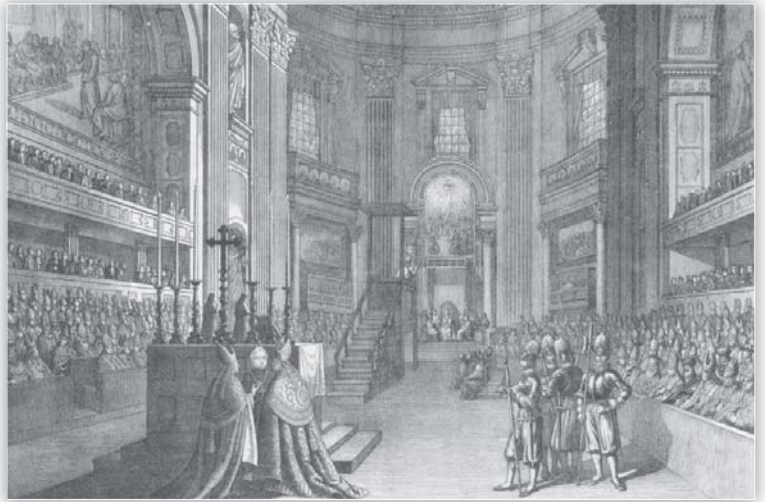
Amikor Szent Pál Krisztus evangéliumának hirdetőjeként a pogány görögökhöz érkezett, az athénieket „nagyon vallásosaknak” találta. „*Azt hirdetem nektek, akit ti ismeretlenül is tiszteltek*” (ApCsel 17,22). Liztrában meghökkentő módon egyszerre tapasztalta meg Szent Pál a pogányok vallásosságának erejét és torzulásait (vö. ApCsel 14,8köv.). Ezeknek a tapasztalatoknak tanulsága alapján fogalmazta meg: „*Mert ami benne (Istenben) láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, arra a világ teremtése óta műveiből kö-*

vetkeztethetünk” (Róm 1,20). A pogányok istenismerete tehát részben ősi vallási hagyományból, részben a világ és az emberi élet bölcselkedő vizsgálatából eredt. Ez a megismerés Isten létét, esetleg jóságát és hatalmát tartalmazta ugyan, de az sokszor elhalványult és el is torzult.

A XIX. és XX. században a természettudományos gondolkodás kifejlődése és uralkodása idején sokan jutottak arra az álláspontra, hogy az emberi megismerés *nem terjedhet túl* a tapasztalati világon. Isten – szerintük – vagy nincs, ezt állítják az *ateisták*, vagy ha van is, akkor sem tudjuk megismerni. Ez utóbbi az *agnosztikusok* tanítása.

Ezekre a tévtanokra az Egyháznak válaszolnia kellett, pontosabban meg kellett fogalmaznia az ősi hagyományban, elsősorban Szent Pál írásaiban meglévő tanítást.

Az I. Vatikáni Egyetemes Zsinat (1870-ben) dogmatikus pontossággal újrafogalmazta az ősi tanítást: **„Ugyanezen Anyaszentegyház hiszi és tanítja, hogy Isten, aki minden dolog kezdete és vége, a teremtett dolgokból az emberi ész természetes világosságával biztosan megismerhető, mert »ami benne láthatatlan a világ kezdetétől fogva, műveiből megérthető és látható« (Róm 1,20)” (Dei Filius, 2).**

Az I. Vatikáni Zsinat

Isten, kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke óhajtva sejt,
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

(Berzsenyi: *Fohászkodás*)

Isten tehát a természetes ész fényénél felismerhető, de ez az ismeret kevés, hiszen Isten belső tulajdonságait nem tárja fel. Az Isten *felismerése* ugyanis nem jelenti mindjárt azt is, hogy Urunknak is *elismerjük*, és *megismerése* csak akkor lehetséges, ha *kinyilatkoztatja* magát. Ezért ugyanez a zsinat azt is megfogalmazta, hogy ***kinyilatkoztatásra szükség van***, és hogy *„az Anyaszentegyház az, amely a Szentírás helyes értelmezésére és a Szent Könyvek értelmezésének meghatározására jogosult”* (Dei Filius, 2).

„Rosszul értelmeznénk a hitet, ha lemondanánk az értelem használatáról, vagy Istent azzal vádolnánk meg, hogy nem engedi értelmünket dolgozni, ha hitet követel tőlünk. Krisztus, a kiteljesült ember a garancia arra, hogy nem esik folt a becsületünkön, ha – amint mondják – a hit igájába fogjuk az értelmet” (Belon Gellért, püspök, lelki író).

Az ateizmus ma világjelenség, és a hívő embernek mindenütt tudomásul kell vennie, hogy a környezetében sok nem hívő van. Velük is szót kell értenünk. Ezzel foglalkozik az *alapvető hittan* (*theologia fundamentalis*) tudománya. A dogmatikában „belülről” vizsgáljuk és tanulmányozzuk a keresztény hitet, a kinyilatkoztatást. Mindenesetre fontos és érdekes, hogy épp a hit és a kinyilatkoztatás tanítása szerint az ember eljuthat Isten létének felismeréséig hit és kinyilatkoztatás nélkül is. Aki ezt kétségbe vonja, az nem többre tartja, hanem éppen kevesebbre becsüli az emberi értelem erejét.

„Pogánynak nevezzük azt, aki sem az Ószövetségben, sem az Újszövetségben fölhangozó kinyilatkoztatást nem ismeri, vagy nem ismeri el Isten üzenetének. A pogány ember a maga módján lehet vallásos” (Jelenits István).

Az I. Vatikáni Zsinat (1869–1870) válaszolt a kor tévedéseire. Erre szükség is volt, hiszen akkor terjedtek el azok az eszmék, amelyek a hitet veszélyeztették, sőt Isten létét is tagadták. Ezek közé tartozott a már említett *materializmus* és *agnoszticizmus*, de ilyen volt a *panteizmus* (amely azt állította, hogy Isten azonos a világgal) és az *indifferentizmus* (amely szerint mindegy, hogy van Isten vagy nincs). – A zsinaton két okmány született. Az első (*Dei Filius*) megfogalmazta Isten létét és megismerhetőségét, a második (*Pastor Aeternus*) pedig a római pápáról szóló helyes tanítást. Ezzel később foglalkozunk.

KÉRDÉSEK

1. Mit tapasztalt Szent Pál a pogányok között, és hogyan fogalmazta meg a pogányok istenismeretét?
2. Mit tanít az I. Vatikáni Zsinat a természetes istenismeretről és a kinyilatkoztatás szükségességéről?
3. Mi az ateizmus és az agnoszticizmus?

FELADAT

Nézz utána, milyen hitet veszélyeztető eszmék voltak még a XIX. században! Gondold át, mit tanultál ezekről a XIX. század egyháztörténelmében, illetve a történelemórán!

2. Isten „neve”, a Jahve (JHWH) név etimológiája

A név a keleti ember gondolkodása szerint viselőjének legjellemzőbb tulajdonságait ragadja meg. A név ugyanakkor közelebb visz valakihez, hiszen lehetővé teszi a megszólíthatóságát. Ezért fontos Isten nevének megismerése.

„Isten kinyilatkoztatta magát népének, Izraelnek azáltal, hogy megismertette vele a Nevét. A név a lényegét, a személy identitását és életének értelmét fejezi ki. Istennek van neve. Nem névtelen erő. A nevé megmondani azt jelenti, hogy megismerteti magát másokkal, bizonyos értelemben kiszolgáltatja magát azáltal, hogy hozzáférhetővé, mélyebben megismerhetővé és megszólíthatóvá, mégpedig személyesen megszólíthatóvá teszi magát. – Isten lépésről lépésre, különböző neven nyilatkoztatta ki magát népének, de az isteni Név kinyilatkoztatása Mózesnek – az égő csipkebokor teofániájakor, a kivonulás és a sínai-hegyi szövetségekötés küszöbén – mind az Ó-, mind az Újszövetség számára alapvető kinyilatkoztatás” (KEK, 203–204).

A kinyilatkoztató Isten először Ábrahámhoz fordult (Kr. e. 1800 táján). Szövetségre hívta őt és utódait (vö. Ter 17,1–7). Ekkor Isten neve Él, illetve Elohim. Amikor Ábrahám ivadékaiból nép támadt, Isten Mózes által újította meg ezt a szövetséget. Mózes, amikor Isten a fáraóhoz küldte népének kiszabadítására, a neve iránt tudakozódott (Kiv 3,13–14). Isten Jahvének nevezte magát. Mivel az idők múltával az istennév iránti tiszteletből a JHWH olvasásakor mindig az Adonáj (Úr) szót mondták, el is felejtették a kiejtését. Amikor írásukban jelölni kezdték a magánhangzókat, az Adonáj hangzóit írták. Így született meg a képtelen Jehova név. A tudomány nyelvészeti elemzés és bibliafordítások alapján rekonstruálta a Jahve kiejtést.

A Jahve név azt jelenti: **AKI VAN**. Ez első sorban azt mondja ki Istenről, hogy ő megbízható szövetséges, mindig számítani lehet rá, mert sohasem hagyja cserben a szövetségesét. Az Ószövetség hangsúlyozza, hogy *a hűséges Isten népétől is a hűséget kívánja*.

Mózes és az égő csipkebokor — VI. századi mozaik a ravennai San Vitale-bazilikában

Guido Reni: Szent Mihály arkangyal (1630)

„Isten a nevével együtt a hűségét is kinyilatkoztatja, mely kezdettől volt és örökre megmarad, éppúgy érvényes a múltban (»Én vagyok atyád Istene«, Kiv 3,6), mint a jövőben (»Én veled leszek«, Kiv 3,12). Isten, aki a nevét úgy nyilatkoztatja ki, hogy »Én vagyok«, olyan Istennek nyilatkoztatja ki magát, aki mindig jelen van, népe üdvözítésére van jelen” (KEK, 207).

A későbbi teológiai elemzés a Jahve névből Istennek több más alapvető tulajdonságára is következtetett. Ha Isten az, **„Aki van”**, akkor neki épp annyira elengedhetetlen, megmásíthatatlan ismertetőjele az, hogy van, mint például a háromszögnek az, hogy három szöge van. A világban csupa olyan dologgal találkozunk, ami valaha nem volt, és csupán másnak köszönheti azt, hogy létrejött. Isten létének *nincs önmagán kívüli alapja*, azaz önmagában hordozza létének alapját. Hozzá képest a mulandó dolgok olyanok, mintha nem is volnának (vö. Iz 40,17).

Az is érdekes, hogy minden más elnevezés állítás, de ugyanakkor burkolt tagadás is. Amint például egy szerszámról kiderül, hogy kalapács, azonnal tudjuk róla azt is, hogy nem harapófogó vagy csavarhúzó. Ha egy hangszerről azt mond-

juk hogy hegedű, tudjuk, hogy nem zongora. Az **„Aki van”** név mintha arról tanúskodnék, hogy viselőjében a **lét minden tökéletessége** megvan, mint a fehér fényben a szivárvány összes színe.

Hogy Isten valóban ilyen, azt a Jahve néven túl az ó- és újszövetség egész története bizonyítja. Ősi jelmondat, majdnem csatakiáltás a főangyal neve: Mi-ka-él (*Ki olyan, mint az Isten?*)! A gyakorlat számára ebből az következik, hogy Istent egész különleges tisztelettel illetjük: ez az **imádás**. Ez a tisztelet feltétlen bizalommal párosul. Mindennél jobban kell szeretnünk is, mert megérdemli, hogy mindennél jobban szeressük. Assisi Szent Ferenc így imádkozott: „Én Istenem, én mindenem!”

„Az »Én vagyok Aki vagyok« kimondhatatlan név kinyilatkoztatása tehát tartalmazza az igazságot: egyedül Isten VAN. Már az ószövetségi Hetvenes fordítás és az Egyház hagyománya is így értette Isten nevét: Isten a lét és minden tökéletesség teljessége, kezdet és vég nélkül való. Míg az összes teremtmény tőle kapja a létet és mindent, amit birtokol, egyedül ő az, aki azonos a létével, és önmagától az, aki” (KEK, 213).

KÉRDÉSEK

1. Hogyan viszonyult Isten a kezdetekben választott népéhez?
2. Mikor nyilatkoztatta ki a nevét? Milyen többrétű jelentést tartalmaz Isten neve?
3. Milyen tisztelet jár Istennek, és ez miben áll?

FELADAT

Írj olyan kortárs, vagy korábban élt személyről, aki ugyan nem volt keresztény, de tanúságot tett a világban a békéről, a szeretetről és az igazságosságról!

3. Isten tulajdonságai

Isten transzcendenciája

Mi emberek fogalmainkat és szemléletünk formáit a tapasztalati világ vizsgálata során alakítjuk ki, mely véges és határok közé szorított. A pogányok az isteneiket is a világból ellesett vonásokkal rajzolták meg. Az igaz Isten azonban már az ószövetség korában tisztázta, hogy ő *nem olyan*, mint a

A Tizenkét olümposzi isten, vagy más néven dódekatheon

világ dolgai. Ezt úgy fogalmazhatjuk, hogy *átlépi* a mi fogalmaink, szemléleti formáink határait. A latin *transcendere* (átlépni) szóból kialakítva a teológia ezt nevezi Isten **transzcendenciájának**.

a) A világban mindenütt *helyhez kötött*, határokkal körülírható dolgokkal találkozunk. A tapasztalati világhoz alkalmazkodva a *pogányok* ilyenféleképpen gondolták az *isteneiket* is. Emberi tulajdonságokkal ruházták fel őket (ezt szakkifejezéssel *antropomorfizmusnak* nevezzük). Isteni mivoltukat azzal fejezték ki, hogy óriásoknak képelték őket, a magasságokba helyezték (ilyen volt például az ókori Hellaszban az Olümposz-hegy), és az embereknél mozgékonyabbaknak is gondolták őket. Erre utalnak a mítoszokban azok a jelenetek, ahol az istenek váratlanul megjelennek. – Az igaz Isten már az Ószövetségben tisztázta, hogy ő *nem olyan*, mint a világ dolgai, kijelentve magáról, hogy **ő mindenütt jelen van**, azaz létmódja és jelenléte nem térbeli. Ennek egyik meghatározó példája Jónás könyve. A Szentírás leírja, hogy a próféta hiába igyekszik, nem tud Isten elől elmenekülni (vö. Jón 1,1–16).

b) A világ dolgai sodródhatnak az *időben*: születnek, változnak, elmúlnak. A *pogányok* ugyan halhatatlannak gondolták isteneiket, de a *változandóságtól* mégsem *mentesnek*. Az igaz Isten **örökkévaló és változatlan**, azaz fölötté áll az időnek. Az Ószövetség *sziklához* hasonlítja. Ez a kép ihletti az Újszövetség néhány fontos mondatát. A hegyi beszédet Jézus így zárja: „Mindaz, aki hallgatja tanításomat és tettekre is váltja, hasonlít a bölcs emberhez, aki házáat sziklára építette. Szakadt a zápor, ömlött az ár, süvöltött a szél, és rázúdult a házra, de az nem dőlt össze, mert sziklára alapozták. Mindaz pedig, aki hallgatja tanításomat, de tettekre nem váltja, hasonlít a balga emberhez, aki házáat homokra építette. Szakadt a zápor, ömlött az ár, süvöltött a szél és rázúdult a házra. Az összedőlt, és romhalmazzá vált” (Mt 7,24–27). Az örökkévaló Isten egyszerre öreg és fiatal, és

sohasem öreg vagy fiatal. Ő az, „*aki volt, aki van, és aki eljövendő*” (Jel 4,8).

c) A világban a dolgok és az erők sokfélesége ejti csodálatba a szemlélődő embert. A pogányok ennek megfelelően sok istenben hittek. Ezt szakkifejezéssel *politeizmusnak* nevezzük. Felosztották közöttük a világ kormányzásának területeit. Az ószövetségi nép először úgy tisztelte kizárólagos módon Istenét, hogy nem firtatta más istenek létezését. Ezt nevezzük *monolatriának*. Később felismerték, hogy a pogányok istenei *nem létező istenek*. Ekkor vált az ószövetség központi igazságává, hogy **egy az Isten**. Ezt szakkifejezéssel *monoteizmusnak* nevezzük.

Generációk — „Emlékezz ember, hogy porból vagy és porrá leszel” — Isten azonban örökkévaló

Ezt hangoztatja a *tízparancsolat*, ami két helyen is megtalálható az Ószövetségben (Kiv 20,3; MTörv 5,7). Az őskeresztények ezt a hitvallásban így fogalmazták meg: „*Hiszek az egy (egyetlen) Istenben.*”

d) A pogány vallások szemlátomást *nem ismerték fel* világosan Isten transzcendenciáját. Azt azonban ki akarták fejezni, hogy isteneik alapvetően, „*nagyságrendileg*” különböznek a profán világ dolgaitól. A vallások a *szent* szóval fejezték ki, hogy isteneik különböznek a közönséges világtól. Ezért szentnek nevezték nemcsak isteneiket, hanem mindazt, ami velük közvetlen kapcsolatban van, ilyen például a templom, az ünnep, sőt még a pap is. – Az ószövetségi időkben Isten maga is szentnek nyilatkoztatta ki önmagát, de a **szent** szónak új, teljesebb értelmet adott. Isten szentsége azt jelenti, hogy szeretetét, *jóindulatát nem keresztezi semmi* (vö. Iz 6; Oz 11,9).

e) Az élővilágban azt tapasztalhatjuk, hogy – legalábbis a fejlettebb élőlények esetében – a nemiség alapvető kategória. A pogányok ilyeneknek gondolták isteneiket is. Sok esetben a mitológia szexuális aberrációkat is tartalmaz. Az Ószövetségi Szentírás kinyilatkoztatja, hogy **Isten fölötte áll minden nemiségnek**. Az Istenre vonatkozó hasonlatok között szerepel „férfi szerep”, de irgalmában „anyai vonások” is felismerhetők, Izajás például a gyermekét tejével tápláló anyához hasonlítja (vö. Iz 49,15).

De Isten nemcsak transzcendens (egészen más) hanem **immanens** (*egészen közeli*) is, azaz számunkra felfoghatatlan módon „belülről” is intézi sorsunkat.

Isten élete

a) Isten életét először az **ószövetségi kinyilatkoztatás** fényében vizsgáljuk. A *pogányok* – mint láttuk – nem ismerték fel az isteni transzcendenciát. Isteneiket nagyon is *emberszabásúaknak* gondolták. A görög mitológia például nagyon érdekes, de ezt sok bölcselő (filozófus) nem tudta elfogadni, s arra a felismerésre jutott, hogy a látható valóság mögött lennie kell valami *transzcendens* valóságnak. Ezt azonban élettelennek, *személytelennek*, megszólíthatatlannak gondolták, mint valami

Káin és Ábel (főoltár részlete) — Szent Miklós-templom, Haslach an der Mühl, Ausztria

törvényt. Az ószövetségi szemlélet világosan tanítja, hogy Isten *élő Isten*. Ő szólított meg minket, mi csak válaszolunk a hívására. A következőkben azt vizsgáljuk, hogy miben áll *Isten élete*. Az ószövetségi ember úgy gondolta, hogy minden élet egészen különös módon Istentől való, Istenre emlékeztet. Ezért a vér, ami a testi élet hordozója, az ószövetség szokásai szerint Istent illeti. Ábel vére *az égbe kiált*. A vért nem szabad elfogyasztani, viszont Istent véres áldozatokkal kell tisztelni. – Jahve élete azonban már az Ószövetség tanúsága szerint sem testi élet, hanem szellemi. Isten élete az **ismerésből**, az **akarattól** és a **szeretettől** áll.

b) Isten életének belső gazdagsága az **Újszövetségben** tárul föl. Isten életéhez tartozik az **ismerés**. Isten **mindentudó** és **bölcs**. Ismeri önmagát és az egész világot, mint az alkotó az alkotását.

Ismer tehát minden **létezőt**, a múltat, a jelent és a jövőt, sőt az ember legtitkosabb gondolatait is. „*Előtte teremtmény láthatatlan nem marad, az ő szemében minden födetlen és nyílt. Neki tartozunk számadással*” (Zsid 4,13). – Isten ismeri továbbá a **lehetőségeket**, hiszen a meglévő dolgok előbb lehetőségek voltak. – Isten ismeri ezenkívül a **fél-jövő szabad tetteket** (latin szakkifejezéssel *futuribilia*) is. Ez a fogalom a „mi lett volna, ha...” kategóriájába tartozik. Ilyen tartalommal mondja Jézus: „*Jaj neked Korozain! Jaj neked Betsaida! Ha Tíruszban és Szidónban történtek volna a csodák, amelyek nálatok történtek, már régen szőrzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot*” (Mt 11,21).

Korozain romjai

Isten **akarata mindenható akarat**. *Pusztá szavával* (a szó itt akaratnyilvánítást jelent) teremt. Csodát is tehet, mert nem kötik a világ adottságai, hiszen maga alkotta őket. „*Őnála semmi sem lehetetlen*” (Lk 1,37). Az Egyház tanítása idézi Aquinói Szent Tamás megfogalmazását, nevezetesen, hogy „*az isteni mindenhatóság soha nem önkényes: »Istenben ugyanis a hatalom és a lényeg, az akarat és az értelem, a bölcsesség és az igazságosság ugyanaz. Ezért semmi nincs Isten hatalmában, ami nem lehetne benne szent akaratában és bölcs értelmében«*” (KEK, 271).

Isten életének legjellemzőbb megnyilvánulásáról, a **szeretetről** már az Ószövetség is tanúskodik. Teljességében azonban abban mutatkozik meg Isten szeretete, hogy egyszülött Fiát küldte hozzánk, aki egészen odaadta önmagát, a halálig elmenően: „*Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte*” (Jn 3,16). A Szentírás tanúskodik arról is, hogy „*szeretet az Isten; aki szeretetben él, Istenben él, és Isten őbenne*” (1Jn 4,16). Isten szeretetének legnagyobb bravúrja, hogy irgalmas, és még a bűnösökhöz is lehajlik szeretetével (vö. Lk 15,11–32).

„A hitvallásban az összes isteni tulajdonság közül egyedül Isten mindenhatóságáról van szó: ennek megvallása életünk számára nagyon jelentős. Hisszük, hogy ez a mindenhatóság *egyetemes*, mert Isten, aki mindent teremtett, mindent kormányoz és mindenre képes; *szeretettel teljes*, mert Isten a mi Atyánk; *titokzatos*, mert egyedül a hit tudja észlelni, amikor »a gyengeségben válik tökéletessé« (2Kor 12,9)” (KEK, 268).

„Felmerülhet a kérdés, hogy tud-e Isten akkora követ teremteni, amit maga sem bír föl-emelni? Komolyabban: nincs-e ellentmondás a *mindenhatóság* fogalmában? – A felelet: *nem tud!* A *mindenható erővel dacoló kő* ugyanis nem reális lehetőség, hanem az emberi elme *képtelen ötlete*. Ilyen lenne továbbá a »*négyszögletes kör*«, a »*halott élet*« stb. Ezekben az esetekben a jelző és a jelzett szó logikailag van ellentétben egymással” (Jelenits István).

Isten minden reális lehetőséget meg tud valósítani, ezért mindenható. Olyat azonban nem, ami logikai ellentmondás (nem rajzolhat szögletes kört, nem ölheti meg magát, nem követhet el bűnt stb.), ugyanis ez az emberi módon való gondolkodás következménye. Az ember fogalmakban gondolkodik és ezeket hibásan egymás mellé állíthatja. Logikai ellentmondást nyelvileg megfogalmazhatunk, de elképzelni sohasem tudunk. Amikor valaki azt mondja, hogy „négyszögletes kör”, akkor ezzel értelmetlenséget állít.

Juan Martínez Montañés: Krisztus a keresztfán (1603 k.)

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent a *transzcendens* szó?
2. Sorold fel Isten transzcendenciájának a jellemző vonásait!
3. Mi jellemzi Isten életét és milyen tulajdonságok mondhatók el róla? Nincs-e ellentmondás a mindenhatóság fogalmában?

FELADAT

Korábbi dogmatikai tanulmányaid (7. osztály) és más tantárgyakból szerzett ismereteid alapján írd egy néhány oldalas esszét valamelyik pogány vallás, illetve filozófia isten- és világtételeiről!

4. Isten szentháromságos élete (trinitológia)

A Szentírás tanítása

Az Ószövetség még nem beszél arról, hogy az egy Istenben három személy van. A választott nép ezt nem értette volna meg, a monoteizmus tagadását látta volna benne. Az Újszövetségben azonban oly közel jött hozzánk az Isten, hogy kinyilvánítja szentháromságos életét. De még Jézus is csak *fokozatosan* tárta föl a Szentháromság titkát, nehogy tanítványai a monoteizmus megtagadását lássák benne.

a) Jézus főként akkor nyilatkozott a Szentháromságról, amikor szinte kénytelen volt **saját istenségét** megvallani. Úgy **viselkedett**, ahogyan csak **Isten viselkedhet**. Bűnöket bocsátott meg,

El Greco: Krisztus meggyógyítja a vakot (részlet, 1567 k.)

parancsolt a természetnek, feltétlen engedelmességet kívánt, az élet és halál uraként lépett az emberek elé, új erkölcsi törvényt adott. A *hegyi beszéd* (Mt 5–7) végén hallgatói álmélgodnak tanításán, „mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók” (Mt 7,29).

Amikor a názáreti zsinagógában olvasásra jelentkezett, Izajás könyvét adták neki. Kinyitotta, és ezt a részt olvasta föl:

„Az Úr lelke van rajtam,
azért kent föl engem,
hogy örömhírt vigyek a szegényeknek.
Elküldött, hogy hirdessem
a foglyoknak a szabadulást,
a vakoknak a látást,
hogy szabadon bocsássam
az elnyomottakat,
és hirdessem az Úr kegyelmének esztendejét”
(Lk 4,18–19; vö. Iz 61,2).

Amikor összetekerte az írást, a következő – szokatlan – magyarázatot fűzte hozzá: „*Ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok.*” Jézus ezzel jelezte, hogy az ő működésével az üdvtörténetben **új korszak** kezdődött.

Elfogatásakor eskü alatt vallotta magát **Istennel egyenlőnek**. A főpap ezzel faggatta Jézust: „Esküvel kényszerítelek az élő Istenre: mondd meg, te vagy-e a Messiás, az Isten Fia? Én vagyok – felelte Jézus. Mondom azonban nektek: Látni fogjátok egykor, hogy az Emberfia ott ül a Mindenható jobbján, és eljön az ég felhőin” (Mt 26,63–64; vö. Mk 14,62). A Jézus szavára reflektáló főpap igazolja, hogy Jézus Istennel egyenlőnek vallotta magát. Miután megszagatta ruháját, így szólt: „Káromkodott. (...) Mi szükségünk van még tanúkra? Magatok is hallottátok a káromkodást” (Mt 26,65).

Szent János evangéliuma beszámol arról is, hogy néhányszor **kifejezetten egynek mondta magát az Atyával** (vö. Jn 10,30). Fülöp kérdésére ezt válaszolja: „Aki engem lát, látja az Atyát is. (...) Nem hiszed, hogy én az Atyában vagyok,

és az Atya énbennem? A tanítást, amit hirdetek nektek, nem magamtól mondom, és a tetteket is Atyám cselekszi, aki bennem van. Higgyétek, hogy én az Atyában vagyok, és az Atya énbennem” (Jn 14,9–11).

b) A **Szentlélekről** főként az utolsó vacsorán beszélt Jézus: „Kérni fogom az Atyát, és más Vigasztalót ad nektek (az első vigasztaló maga Jézus), az Igazság Lelkét, aki mindörökké veletek marad” (Jn 14,16). **A három isteni személy nevét** a keresztelési parancs foglalja magába: „Én kaptam minden hatalmat a mennyben és a földön. Menjeteek tehát, tegyeteek tanítványommá minden népet, keresztelejéteek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében, és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. Íme, én veletek vagyok mindennap a világ végéig” (Mt 28,16–20).

Giotto di Bondone: Jézus Kaifás előtt (1304–06)

Az Egyház tanítása és teológiai értelmező munkája

A Szentháromság titkát az Egyház ősidők óta hitünk legnagyobb titkaként tiszteli. *Hitvallásaink* mind ezt a titkot fejtegetik. Korán felmerült az az igény, hogy *tudományos formában, bölcséleti fogalmakkal* világosabban kellene kifejteni ennek a titoknak tulajdonképpeni tartalmát. *Mit jelent az, hogy Isten egy, és mégis három?* Nincs-e ebben önellentmondás? Nem a monoteizmus tagadása-e ez a tanítás? – A Szentháromságról szóló teológiai tanítást **trinitológiának** nevezzük (a latin *trinitas* szó hármasságot jelent).

Mint a legtöbb teológiai fogalomnál, a magyarázatra irányuló igyekezet **tévedésekre** is vezetett. Ezeket nevezzük **eretnkségekné**k (görögül *hairészisz*, latinul *haeresis*). Itt jegyezzük meg, hogy eretnek tanítást vallani vagy hirdetni akkor válik bűnné, ha az Egyház már kimondta az ezzel kapcsolatos végleges és hivatalos tanítást (*dogma*).

Ábrahám és a három angyal (1181 k.) — Nicolaus de Verdun oltárának részlete a Klosterneuburgi kolostor kincstárában

Ezt későbbi fél-ariánus szakkifejezéssel úgy fogalmazták meg, hogy az Atya és a Fiú *homoiusziosz*, azaz hasonló lényegű. – Az arianizmus továbbélése a *makedonianizmus* volt. Makedoniosz konstantinápolyi püspök a Fiúról szóló egyházi tanítást elfogadta, de a *Szentlélekről* azt tanította, hogy kisebb az Atyánál és a Fiúnál, azok szolgálja, tehát teremtmény. Ez az eretnecség a *makedonianizmus*.

Voltak, akik annyira hangsúlyozták Isten *egységét*, hogy a személyek különbségét csak látszólagosnak gondolták. Őket nevezük *modalistáknak*, vagy legfőbb terjesztőjükről, Szabellioszról *szabellianusoknak*. Ők arra utaltak, hogy amint egy színész is játszhat három szerepet, úgy Isten is mutatkozhat egyszer Atyának, máskor Fiúnak, ismét máskor Szentléleknek. Szerintük az Atya lett emberré. Ellenfeleik ezért *patripassziánusoknak* (azt tanítják, hogy az Atya szenvedett a kereszten) nevezték őket.

Mások éppen ellenkezőleg, túlhangsúlyozták a három személy *különbségét*. Hogy Isten egységét mégis fenntarthassák, tagadni kezdték, hogy a Fiú és a Szentlélek valóságos Isten lenne. E körül az elképzelés körül alakult ki az ókor egyik legjelentősebb eretnecsége, az *arianizmus*. Megfogalmazója, Áriusz azt kezdte hirdetni, hogy a *Fiú nem isteni személy, csak a legkiválóbb szellemi lény, akit az Atya a világ teremtése előtt teremtett, és isteni hatalmában részesített*. Ez a teremtmény *emberi testet* vett magára, és benne az Atya lelke a legnagyobb intenzitással működik.

Ezek a tévedések olyan következtetésre jutottak, amelyek összeegyeztethetetlenek a Szentírás tanításával és a hagyományos egyházi gondolkodásmóddal. A helyes tanítás megfogalmazását hosszú viták előzték meg. 325-ben ült össze az első egyetemes zsinat, az **I. Niceai Zsinat** (*Concilium Nicaenum*). A zsinat elítélte a tévedéséhez makacsul ragaszkodó Áriuszt, és **hitvallást** (*symbolum*) szövegezett meg, amely kimondja, hogy a Fiú **egylényegű**, azonos lényegű (görög szakkifejezéssel *homousziosz*, latinul *consubstantialis*) az Atyával. Téves tehát a későbbi fél-ariánus kifejezés, a *hasonló lényegű* (*homoiusziosz*) is. Itt csak véletlen az „i” betű különbség, amelyen később a kereszténység ellenségei gúnyolódtak. A magyar nyelvben sem mindegy, hogy valaki *igaz ember* vagy *gazember*.

A makedonianizmust a második egyetemes, **I. Konstantinápolyi Zsinat** (381) ítélte el, és kiegészítette a Niceai hitvallást.

Ismeretlen mester: A Szentháromság allegóriája egy XV. századi freskón — Perugia

Az I. Niceai Zsinat — Nebbia Cesare freskója a Vatikánban (XVII. század)

„A Szentháromság titok marad számunkra, de nem idegen, ellenséges, hanem barátságos és beszédes titok. Ha Isten örök magányos volna, minket sem szerethetne igazán. De a Szentháromság lényege az odaadás, ezért adhatja nekünk önmagát” (*Jelenits István*).

Hiszünk az egy Istenben, mindenható Atyában, minden láthatónak és láthatatlannak alkotójában.

És az egy Úrban [a mi egy Urunkban], Jézus Krisztusban, az Istennek a Fiában, az Atyától egyszülöttként születettben, azaz az Atyának a lényegéből, Isten az Istentől, világosság a világosságtól, valóságos Isten a valóságos Istentől, született, nem teremtett, egylényegű [ami görögül homousziosz], az Atyával, általa teremtett minden, ami az égben és ami a földön van;

aki értünk, emberekért és a mi üdvösségünkért leszállott, és megtestesült, emberré lett, és szenvedett, és feltámadt a harmadik napon, és felment a mennyekbe, el fog jönni ítélni élőket és holtakat.

És a Szentlélekben.

(A Niceai hitvallás, 325)

„Mennyei Atyánk, te elküldted a világba Fiadat, az igazság Igéjét és a megszentelő Szentlelket, és ezzel kinyilatkoztattad belső életed csodálatos titkát.

Add, hogy az igaz hit megvallásával a Szentháromság dicsőségét megismerjük, és a fölséges hatalmú egy Istent imádjuk.”

(*Szentháromság vasárnapja* szentmiséjének könyörgése)

KÉRDÉSEK

1. Jézus fokozatosan tárja föl saját istenségét. Milyen módon történik ez tanításában és működésében?
2. Hol beszél Jézus a Szentlélekről?
3. Hol említi együtt Jézus a Szentháromság személyeit?

FELADAT

Írj arról, hogy milyen időszakban van Szentháromság vasárnapja? Milyen ünnepek előzik meg és követik? Hogyan kapcsolódnak egymáshoz ezek a nagy ünnepek? (Gondolj arra, hogy az egyes ünnepeken a Szentháromság mely személyére figyel az Egyház – idézd fel liturgiai ismereteidet!)

II. Isten látta, hogy mindez jó

- A teremtés és a bűnbeesés
- A kezdetek teológiája

5. A világ teremtése. Az anyag Isten teremtő tervében

A teremtéssel foglalkozó teológiai egységet korszerűen a **kezdetek teológiájának** mondjuk. Ezek a „kezdetek” egy bizonyos időpontban – ami egyben az idő kezdete – megtörtént események. A kezdetek teológiája (*protológia*) a teremtett világ, vagyis a teremtett valóság létét mutatja be az Istennel való személyes kapcsolat, párbeszéd háttérében.

A tapasztalati világ úgy jelenik meg, mint a kezdetből a befejezés felé haladó állandó létesülés. A világ és az emberiség eredetének kérdése számos tudományos vizsgálódás tárgya. Ezek rendkívüli módon gazdagították tudományos ismereteinket a kozmosz korszakairól és méreteiről, az élőlények fejlődéséről, az emberi nem megjelenéséről. Mi a kinyilatkoztatást nem a múlt ismerete kedvéért tanulmányozzuk, hanem azt akarjuk tudni: mit mond Isten rólunk, amikor létünk eredetét elénk adja.

Az ószövetség népe Istenben először a „szövetség Istenét” tisztelte. Csak történetének késői szakaszában, a babiloni fogság korában merült föl benne a kérdés, hogy honnét a világ. Ezt a környező pogány népekkel való szorosabb együttélés tette szükségessé, hiszen azok több istent szolgáltak. A pogányok vallása szerint maguk az istenek is keletkeztek.

Az ószövetségi nép ekkor fogalmazta meg, hogy Jahve a világ *Ura*, aki a **világot teremtette**. Ezzel azt is kifejezte, hogy a pogány istenek (mint pl. Nap, Hold) csupán égitestek, amelyek szintén Jahve teremtményei. A Tóra végső szerkesztése mégis a teremtés művével kezdi beszámolóját. Alapvetően fontosnak tartja ugyanis, hogy minden *Isten világot megteremtő munkájával kezdődött*.

A Hubble űrtávcső által készített kép: csillagok több ezer fényévre tőlünk — A teleszkóp Edwin Hubble XX. századi csillagászról kapta a nevét, aki felfedezte, hogy a világegyetem tágul és a csillagok távolodnak tőlünk

Michelangelo Buonarroti: A Nap, a Hold és a növények teremtése (XVI. század)

A Biblia első mondatának elemzése

A teremtés hitét a Biblia első mondata így fogalmazza meg: „**Kezdetkor teremtette Isten az eget és a földet**” (Ter 1,1). Ez a mondat igen gazdag tartalommal bír, ezért elemzést érdemel.

a) A mondat *állítmánya*: **teremtette**. Az eredeti héber **bara** ige alkotó tevékenységet jelent. Alanya mindig Isten, és soha sincs előtte eredethatározó. A teremtés egyedülálló isteni tevékenység. Mi emberek csak a meglévőt tudjuk alakítani. Isten nyersanyag és minta nélkül, a „semmitől”, pusztán akaratával hozott létre mindent.

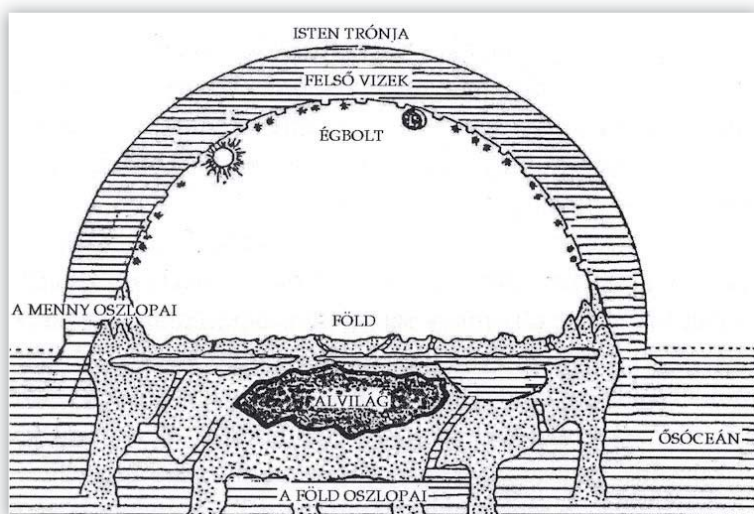
b) A mondat *alanya*: **Isten**. – Ebben a mondatban az **Elohim** istennevet találjuk. A teremtés tana az Istentől való függésünk végsőkéig átgondolt, legradikálisabb kifejezése.

c) A mondatban benne van a *nyelvtani tárgy* is. Isten teremtette az **eget és a földet**. Mivel az izraelitáknak nem volt elvont „mindenség” szavuk, így ezzel azt akarta kifejezni, hogy mindent Isten teremtett, ami csak létezik rajta kívül. Az egész valóság Isten műve, nem létezik tehát semmi, ami létét nem Istentől, a Teremtőtől kapná.

d) Az *időhatározót* jelentő **kezdetkor** azt jelenti, hogy az idő akkor kezdődött. Előtte nem volt más, mint az időtlen Isten. Létezett tehát egy időpont, amely első volt, amelyben ezért nem lett volna értelme egy múlt időben kimondott mondatnak. – Isten öröktől fogva akarta, hogy létrejön egy térben feszülő energia, ami a világmindenség csírája, s ez egyben az idő kezdete is, amit ma „Big Bang”-nek nevezünk. Maga a teremtés gondolata ezért elválaszthatatlan az idő képzetétől, hiszen maga az idő kezdődött ekkor.

A teremtéstörténetek

A Teremtés könyvének első fejezeteiben két teremtéstörténetet is találunk. Az első a hatnapos teremtéstörténet (Ter 1,3–31), szakkifejezéssel *Hexaémeron* (hex=hat; hémera=nap), a második a *paradicsom-történet* (Ter 2,4b–3,22).

Az ábra az ókori ember világméretét mutatja, amely szerint a világot hatalmas víztömeg veszi körül; a földet, amely oszlopokon áll, minden oldalról tenger határolja

A Hexaémeron szerzője a világ teremtéséről szóló tanítást egy költői elbeszélésben fejti ki. Az elbeszélés háttérében az akkori ember világmérete áll. Műfaja tulajdonképpen himnikus formában megfogalmazott hitvallás. Ezért nem is tart igényt rá, hogy részleteiben az események valóságos történeti egymásutánjának feleljen meg. *Egészében mégis igaz*, mert a szerző teológiai kijelentéseinek szolgálatában állnak. Azt az igazságot mondja el szemléletesen, hogy *mindent Isten teremtett*, még azokat a természeti valóságokat is, amelyeket a pogány népek vallásos tisztelettel vettek körül (pl. égitestek,

világterek, de ilyenek a csúszómászó állatok is). A teremtéstörténet *műfaja* tehát sugalmazott *költői elbeszélés*, más néven **múlt-ba tekintő prófécia**.

A hatnapos teremtéstörténet törzse a teremtés rendjének részletes leírása, az első három napján történt „szétválasztás” (kulisszák, vagyis az élet háttere), a másik három napon pedig a „benépesítés”.

Az első vers alapvető kijelentés, hiszen lényegében Izrael egész hitét foglalja össze a teremtő Istenről és a világ eredetéről. A második vers viszont nem a teremtés következménye, a káosz a teremtés ellentétét kívánja ábrázolni, vagyis azt, amelyből teremtette. A káosz (a semmi) logikailag előzi meg a világot.

A hatnapos teremtéstörténet **szerkezetét** a következő módon vázoljuk:

A középkori világtkép meghaladásának jelképes ábrázolása
— C. Flammarion fametszete (1888)

ég és föld teremtése (*felirat*)

a teremtés háttere, illetve ellentéte, a káosz

1. nap: világosság, sötétség

4. nap: égitestek

2. nap: égbolt, alsó és felső vizek

5. nap: tengeri állatok, madarak

3. nap: szárazföld és tenger, növények

6. nap: szárazföldi állatok; ember

7. nap: a nyugalom napja

az ég és a föld teremtésének története (*záróvers*)

Isten **puszta szavával** teremt. A teremtő isteni parancs, melyet napokra osztott szerkezetben mond el, a teremtésben létrejött isteni rendet tanúsítja, míg a napok az időbeliséget mutatják. A Biblia írója azzal is valamilyen teológiai igazságot akart kifejezni, hogy elbeszélését *épp hatnapos* keretbe foglalta. Azt akarta ezáltal érzékeltetni, hogy Isten *megfontoltan és eredményesen* vitte végbe teremtő művét, hasonlóan az olyan emberhez, aki hat nap alatt pontosan elvégzi, amit tervezett, és a hetediken nyugodt lelkiismerettel pihenni tér. A hetedik nap nyugalomának hangsúlyozása nyomatékokot ad a *szombat megszentelésére* kialakult ószövetségi törvénynek.

„Az ókori Kelet embere a teremtést nem a lét és a semmi, hanem a rend és a káosz ellentétében szemlélte. A bibliai szerző a hatnapos teremtéstörténetben a világ teremtését a szétválasztás révén létrejött rendben látja, amely mindennek meghatározza a helyét és szerepét. A fennálló világ tagadása azért egyet jelent a rend hiányával. Ha nincs rend, világ sincs, mert minden a rend által jött létre. Ezért a bibliai szerző a káosz (amely számára a semmivel azonos) leírásával magyarázza meg a teremtés

nagyságát és jelentését. A káosz egyetlen hatalmas kavargó őstenger, melynek állapotát két vonás jellemzi: a sötétség, valamint pusztaság és üresség. A rend alapvető sajátossága a napok szabályos váltakozása a sötétség és a világosság révén. A sötétség itt azt jelenti, hogy a napok váltakozásának ez a szabályszerűsége hiányzott. Nem normális sötétség ez, hanem a napfogyatkozáshoz hasonló derengés, amely beborította a kaotikus víztömeget. A pusztaság és üresség a pusztaságot, erőtlenséget, semmiséget, értéktelenséget jelenti. Az őstenger felett azonban ott lebeg Isten lelke, amely Isten teremtő erejét jelzi. A káosz felett tehát jelen van az a teremtő hatalom, amely a világot a létbe emeli” (Rózsa Huba, *egyetemi tanár*).

A teremtés célja és a világ fenntartása

a) Felmerül a kérdés: **miért teremtett** Isten? Azért, hogy legyenek szabad és értelmes lények. Nem azért, mert magányos volt, vagy tartozott volna azzal, hogy teremtsen. Másnak nem is tartozhatott, de maga sem lett gazdagabb, boldogabb azzal, hogy teremtett. Nem szorul rá a világra.

Saját dicsőségére teremtett – vallja az Egyház. „Nem azért, hogy dicsőségét növelje, hanem hogy föltárja és közölje” (Szent Bonaventura). Amennyiben szabadon elhatározta, hogy tulajdon értéktelenségét önmagán kívül sugározza, szabad szeretetből részesíti a világot tulajdon szépségében. Azért akar teremtőként működni, hogy a világ részt kapjon az életéből. Isten tehát szabadon, adakozó szeretetből teremtett.

Raffaello Santi: Az első mozgató (1509-11) — Vatikáni stanzák

„Alapvető igazság, melyet a Szentírás és a Szenthagyomány állandóan tanít és magasztal: »a világ az Isten dicsőségére teremtett« [I. Vatikáni Zsinat]. Isten teremtett mindent, magyarázza Szent Bonaventura, »nem (...) azért, hogy növelje dicsőségét, hanem hogy kinyilvánítsa és közölje dicsőségét«. Istennek ugyanis a teremtéshez semmi más indoka nem lehetett, csak szeretete és jósága: »A teremtmények Istennek a szeretet kulcsával kinyitott kezéből jöttek elő« [Aquinói Szent Tamás]” (KEK, 293).

b) Vannak, akik úgy gondolják, hogy Isten csak megteremtette a világot, utána pedig magára hagyta. Ez a *deisták* elgondolása. („*A gép forog, az alkotó pihen*” – írta Madách.) Jézus másként beszélt az Atya és a teremtett világ kapcsolatáról (pl. Mt 10,29–32). De ésszel is beláthatjuk, hogy nem lett volna elég megteremteni a világot, hiszen rögtön *megsemmisülne*, ha Isten „*hathatós szavával fönn nem tartaná*” (Zsid 1,3).

„A teremtés után Isten nem hagyja magára a teremtést. Nemcsak létet és létezést ad neki, hanem minden pillanatban megőrzi a »létben«, megadja neki a működés lehetőségét, és céljába vezeti. A Teremtőtől való ezen feltétel nélküli függés elismerése a bölcsesség és szabadság, az öröm és bizalom forrása: »Mert te szeretsz mindent, ami létezik, és semmit sem gyűlölsz azokból, amiket teremtettél. Ha gyűlöltél volna valamit is, azt létre se hoztad volna. Hogy is maradhatna meg bármi, ha te nem akarnád? Hogyan is maradhatna fenn, ha te létbe nem hívtad volna? De te megkímélsz mindent, mivel minden a tiéd, Uram, életnek barátja« (Bölcs 11,24–26)” (KEK, 301).

„Jézus igehirdetésében folytatódik a zsidó teremtésteológia. Szeretettel és alaposan megfigyelte a természet folyamatait, hirdette, hogy Isten gondoskodik a teremtéséről. A teremtő Atya és a világ viszonyáról így beszél: »Atyátok tudja, mire van szükségetek« (Mk 6,8). Arra is tanított minket, hogy atyai szeretettel gondját viseli teremtményeinek, és személyesen törődik az emberekkel. Nem kell tehát aggódnunk sorsunk miatt. Isten országát kell keresnünk, egyebekben bizalommal várhatjuk Isten segítségét (Mt 6,25–34). Az ellenségszeretetet is azzal a szeretettel indokolja, amellyel Isten minden teremtményét szereti (Mt 5,45). Az isteni gondviselésről szóló beszéd hitvallás arról, hogy üdvözítő akarata legyőzi a gonosz hatalmát” (Tuba Iván, *piarista, középiskolai és főiskolai tanár*).

c) A **teremtés** (*creatio*) hittitok, teremteni csak a mindenható Isten képes. Mi emberek csak a *meglévő*t tudjuk átalakítani. Azt azonban ésszel is beláthatjuk, hogy a világ létezését leginkább a teremtés hittikának elfogadásával magyarázhatjuk meg. A világ változik, ami pedig változik, nem lehet magától, és ha mégis létezik, *létezése magyarázatra* szorul. Isten léte nem szorul magyarázatra, mert ő változatlan és magától van. A **világ fenn-tartása** (*creatio continua*) is hittitok.

A Hubble űrtávcső által készített kép: az Arp 273 néven ismert, egymásra ható galaxispár

„A hagyományos teológiai kifejezés a *világ fenntartásáról és kormányzásáról* beszél. A fenntartás a *lében való megőrzést* jelenti, nem a törvények és formák tartósítását. A teremtmény ugyanis létében nem válik függetlenné Istentől. Az ember előzetes anyagból formál ki új dolgokat, ezért azok megmaradnak létükben az ember további ráhatása nélkül. De a teremtésben nincs előzetes anyag. Az isteni akarat az egész létet adja, s ha megszűnnék akarni, a világ visszasüllyedne a semmibe” (Gál Ferenc, egyetemi tanár).

Az anyag Isten teremtő tervében

Az anyag tapasztalatunk közvetlen tárgya. Akármerre fordulunk, mindenütt beleütközünk. A *materialisták* azt állítják, hogy az anyag *magától van*, teremtetlen ősválóság. Az anyagelvű (materialista) *monisták* szerint nincs is más valóság, csak az anyag. Szerintük Isten nincs, az ember pedig az anyag sajátos szervezettségű darabja. A *dualisták* viszont úgy gondolják, hogy az anyag is, Isten is öröktől fogva van. Isten és az anyag, a jó és a rossz örökös harcban állnak egymással. Isten alakítja az anyagot, küszködik vele, az meg tehetetlenségében ellenáll neki. E két erő „harca” bennünk, emberekben csapna össze a leghevesebben.

A Szentírás világosan tanítja, hogy az anyag nem egyetlen és nem is magától létező valóság, hanem Isten *teremtménye*, ezért Isten *bölcsességét tükrözi*. Ezért nem lehet rossz sem, amint néhány ókori eretnecség (gnoszticizmus, manicheizmus) állította, sőt maga mondja jónak: „*látta Isten, hogy minden, amit alkotott, nagyon jó*” (Ter 1,31). Az anyagnak Isten teremtő tervének megvalósulásában van szerepe.

Az is kiderül a Szentírásból, hogy az anyagvilág értünk, *emberekért* van (vö. Ter 1,28). Elsősorban biológiai életteret jelent számunkra. Beletartozunk, de jogunk van arra, hogy hasznunkra fordítsuk és alakítsuk. Van mondanivalója az értelmünk számára is. Felhasználni sem tudnánk, ha nem tárnánk fel törvényeit. – Végül az anyagvilág tükör is: az emberi lélek mélységeit, sőt Isten *arcát* is tükrözi.

„A természet örök könyvét forgatni ne szűnjél,
Benne az Istennek képe leírva nagyon.”

(Vörösmarty Mihály)

Az anyagvilág tükrözi Isten „arcát”

„Maga Isten teremtette a látható világot egész gazdagságában, változatosságában és rendjében. A Szentírás a teremtés művét szimbolikusan egy hat isteni »munkanapból« álló sorozatként mutatja be, mely a hetedik nap »nyugalommal« zárul (vö. Ter 1,1–2,4). A teremtéssel kapcsolatban a szent szöveg Istentől üdvösségünkért kinyilatkoztatott igazságokat tanít, melyek lehetővé teszik, hogy »az egész teremtés belső természetét, értékét és rendjét, Isten dicséretére rendeltségét elismerjük« (KEK, 337).

„A bibliai őstörténet választ keres a világ, az ember és a népek eredetére. Amikor a kezdetet vizsgálja, egyúttal világértelmezést is nyújt, amelyben feltárja az ember helyzetét a világban. Meghatározza Isten és a világ, Isten és az ember, az ember és a világ, az ember és ember, s végül a népek egymáshoz való viszonyát. Emellett az emberi lét legfontosabb elemeit is megmagyarázza, mint például a férfi és a nő kapcsolata, a házasság, a munka, a szenvedés és a halál, a bűn és az ember benső meghasonlottsága stb. Izrael mindezt a teremtő és egyben üdvözítő Istenbe vetett hitének fényében mutatja be. – A bibliai őstörténetnek az ad különleges súlyt, hogy Izrael évszázadokon át Istennel megélt üdvtörténeti tapasztalata csapódott le benne, tehát többről van szó, mint elméleti igazságokról. Ezért a bibliai szerző a jelenből visszanyúl a kezdetekhez, és megmutatja, hogy mi történt és mi annak a jelentősége a mindenkori emberre nézve, akkor azt úgy teszi, hogy mögötte valóságos hitletétemény áll. A világban tájékozódó és sorsára magyarázatot kereső ember nyugodtan támaszkodhat erre az Isten kegyelmében kiérlelődött hittapasztalatra, amelyben Isten szól hozzánk. – Az őstörténet a mai ember számára is érvényes tanítás és remény forrása” (Rózsa Huba).

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent a múltba tekintő prófécia?
2. Miért kell embertársainkat a felebaráti szeretettel szeretni? Isten hogyan szereti teremtményeit?
3. Hogyan képzelték el az ókori Kelet népei a világ teremtését? Mit tanultál erről a korábbiakban?

FELADAT

Az evolúció elmélete nincs ellentétben a teremtettség tanával. A hit és a tudomány közt valójában nincs ellentét. Keress olyan gondolatokat, amelyek a nagy tudósok istenhitét fejezik ki!

6. Az angyalok teremtése

Az ókori zsinatok tanításában

Az ókori zsinatok hitvallása szerint hiszünk Istenben, „*minden láthatónak és **láthatatlannak** a Teremtőjében*”. A „láthatatlan” kifejezés itt nem az anyagvilág szemmel nem érzékelhető dolgaira vonatkozik, hanem az **angyalokra**. A zsidó–keresztény meggyőződés szerint a láthatatlan erők és hatalmak világa is a teremtett valósághoz tartozik. Az emberen kívüli szellemi lények létezését is Isten tartja fenn. Az angyalokról szóló dogmatikai részt **angelológiának** nevezzük.

A tapasztalati világban nem találkozhatunk angyalokkal. Értelmünk föltételezi: mivel az embernek szellemi lelke van, lehetnek az ember és Isten között tiszta szellemi lények, akik a teremtő Isten gondolatát a szellem egyszerűségében, dinamizmusában tükrözik. Nincsenek olyan okozati összefüggésben a világgal, hogy működésükre biztosan következtetni lehetne.

A Szentírás tanításában

Az angyalok létezéséről a Szentírásból tudunk. A kinyilatkoztatás történetében Isten *küldötteiként* jelennek meg (a görög *angelosz* szó követet, hírnököt, küldöttet jelent).

Fra Angelico: Az angyali üdvözet (1450) — Szent Márk-templom, Firenze

Az angyaloknak *nincs testük*. A velük való találkozást azonban nem lehet másként elbeszél-
ni, mint képekben, s olyan szavakkal, amelyekkel két ember találkozását szoktuk elmondani. A művészetnek, sőt a Szentírásnak angyalokkal kapcsolatos *képeiben* nehéz elválasztanunk a valóságot azoktól a kifejezőeszközöktől, amelyeket csak szükségből, jobb híján használ a művész vagy a szent író. A művészetben például szárnyas alakoknak ábrázolják az angyalokat, hogy kifejezzék az anyagtól való függetlenségüket. Szent Lukács evangéliumának elbeszéléséből pontosan nem derül ki, mit élt át Mária az angyali üdvözet alkalmával (vö. Lk 1,26).

Azt azonban bizonyosan tudjuk az angyalokról, hogy gondolkodó, a jó és a rossz erőterében szabad döntésre képes teremtmények. Nevük is erre vall.

Az angyaloknak van „történetük”, de ez nem az anyagi világra jellemző időbeliség. Ők is Isten teremtményei, aki szeretettel fordult hozzájuk, hódolatot és szeretetet várt tőlük. Egy csoportjuk azonban fellázadt Isten ellen. Bűnük csak a **góg** lehetett. Az Istenhez hű és a lázadó angyalok között harc támadt, és ez ma is folyik: értünk, *emberekért*. Ennek a harcnak a vezére *Szent Mihály főangyal*, akinek a neve jelmondat: *Mi-ka-él* (Ki olyan mint az Isten?). A Szentírás ezt így írja le: „*Akkor harc támadt a mennyben: Mihály és angyalai megtámadták a sárkányt. A sárkány és angyalai harcoltak, de nem bírták, és nem maradt számukra hely a mennyben. Letaszították a nagy sárkányt, az őskígyót, akit ördögnek, sátánnak hívnak, aki elcsábítja az egész mindenséget*” (Jel 12,7–9). Jézus látta a sátánt villámként lebukni az égből (vö. Lk 10,18).

A bukottak itt a földön hajtják végre egyszer megfogalmazott lázadásukat, a jók itt mutatják meg hűségüket. Az Istenhez hű angyalok segítenek bennünket a jóban. Valójában nem minket szolgálnak, hanem Krisztust. Máté evangéliumában olvashatjuk Jézus tanítását: „*Vigyázzatok, meg ne vessetek egyet sem e kicsinyek közül! Mondom nektek: angyalaik az égen szüntelenül látják mennyei Atyám arcát. Az Emberfia azért jött, hogy megmentse, ami elveszett*” (Mt 18,10–11). Ennek alapján nevezzük őket *őrzőangyaloknak*. A Szentírásból arra következtethetünk, hogy az őrzőangyalok nemcsak egyenként viselnek gondot ránk, hanem az Egyházhoz is van küldetésük.

A bukott angyalok vezérét **sátánnak** mondja a Biblia. Alattvalói a démonok, a gonosz, tisztátalan lelkek. A gonoszlélek Jézust is megkísértette, bennünket is kísértésekkel próbál elszakítani Istentől. Akkor küzdhetünk meg vele, ha felöltjük Isten fegyverzetét (vö. Ef 6,10köv.).

Hubert Gerhard: Szent Mihály arkangyal (1588) — München

Andrea del Verrocchio: Az angyal (Ráfáel) és Tóbiás (1470–75)

„Az antik és a bibliai ember számára az angyalok: hatalmasságok, erőteljes, koncentrált személyiségek, akik mindig Isten jelenlétében élnek; készen arra, hogy helyettesítsék az ő követeként bárhová elmenjenek” (*Jelenits István*).

„Liturgiájában az Egyház az angyalokhoz társul, hogy velük együtt imádják a háromszor szent Istent; segítségüket kéri, (...) és néhány angyal emlékezetét külön is ünnepli (Szent Mihály, Szent Gábor, Szent Ráfael és az őrangyalok)” (*KEK, 335*).

KÉRDÉSEK

1. Mit tudsz Mihály, Gábor és Ráfael szerepéről?
2. Ábrahám történetében van egy híres jelenet, mely az angyalokhoz kötődik. Mikor, hol, és milyen esemény kapcsán találkozik Ábrahám az angyalokkal?
3. Az egyházi év mely időszakában olvasunk a legtöbbet az evangéliumokban az angyalokról? Milyen eseményeknél működnek közre, játszanak fontos szerepet az ide kapcsolódó evangéliumi részekben?

FELADAT

Nézz utána, hogy melyik imádságban fordulunk Szent Mihály főangyalhoz! Tanuld meg ezt az imát, és gyakran mondd el, különösen kísértések idején!

7. Az ember teremtése.

Az emberi méltóság alapja: az istenképiség

Az ember teremtése

Az ember teremtéséről már a **Hexaémeron** beszél. A bibliai szerző csak a teremtés tényét közli, hogy Isten férfinak és nőnek teremtette az embert és bevezette a világba, szinte a teremtés koronájaként. „Saját képére és hasonlatosságára” teremtette (Ter 1,27). Ez nem jelenthet *testi hasonlóságot*, hiszen Istennek nincs teste. Az ember gondolkodik, beszél, szabadon dönt, uralkodik a világ dolgain, szeretetre és nagylelkűségre képes. Ebben hasonlít Istenre úgy, mint semmi más a látható világban. – A Hexaémeron szerzője, aki a *tengeri népek* világképéhez alkalmazkodik, az ember eredetére ad választ, és arra is, hogy ő az Istentől kapott önálló feladatot.

A Hexaémeron után a „**paradicsom-történet**” következik a Bibliában. Ez is az ember teremtését (Ter 2,4–25) írja le, egy másik világkép gondolataival. Ez a történet a *sivatagi népek* szemléletéből indul ki, s éppúgy, mint a Hexaémeron, részleteiben a kor világképéhez tapad; egész mondanivalója, teológiai tartalma igazság – sőt hangsúlyozzuk, kinyilatkoztatott igazság, hogy *az ember egészen Isten teremtménye*.

A paradicsom-történet kora nyelvén beszéli el, hogy Isten forrást fakaszt, oázist támaszt, a földből embert formál, és orrába fújja a lelket, amely megeleveníti őt. Ez a történet is azt hangsúlyozza, hogy az embert *közvetlenebb kapcsolat* fűzi Istenhez, mint bármely más teremtményt: Isten maga lehelte az ember orrába az élet leheletét. Az elbeszélés szimbolikus, jelképes formában kibontja az *asszony* teremtésének történetét, mely költői leleménnyel azt a fontos teológiai igazságot akarja kifejezni, hogy az asszony *egyenrangú társa* a férfinak, és hogy Isten közösségi életre szánta az embert: „*nem jó az embernek egyedül lennie*” (Ter 2,18). A *családban* élő ember életét az egész személyiségét átfogó odaadás teszi különösen értékesé.

Jacob de Backer: Az Édenkert (1580)

„A kijelentés, hogy »*férfinak és nőnek teremtette*« (Ter 1,27) és az asszony, mint hozzá illő segítőtárs (Ter 2,18) teremtésének szimbolikus ábrázolása (Ter 2,21–24) azt a meggyőződést fejezik ki, hogy a nemiség az isteni teremtésből származik; sem nem isteníthető, sem nem démonizálható valami istenellenes valóságként” (Puskás Attila, egyetemi tanár).

A paradicsom-történet arról is beszámol, hogy Isten nemcsak kiválóan teremtette az embert, hanem személyes *barátságával* is kitüntette. Atyai szeretettel fordult hozzá, gyermekévé fogadta. – Paradicsommá tette körülötte a világot is (a *paradicsom* szó perzsául királyi kertet jelent), a Hexa-émeron pedig kiegészíti, hogy megbízta, hogy tegye lakhatóvá a földet, uralkodjék rajta és tevékenyen vállaljon részt Isten teremtő művében.

A Biblia és a tudomány

A hívő ember bátran elfogadhatja a természettudománynak azt a tanítását, hogy az **ember is az élővilág fejlődéséből** született meg. Ha Isten mindenható, miért ne teremthetett volna fejlődő világot. A bibliai leírás teológiai jellegű, amely az ember különleges méltóságának eredetére keresi a választ, és nem természettudományos leírásnak tekintendő. A Biblia tanítása ma is érvényes: az embert az állatvilág fölé nem a fejlődés vak erői emelték, hanem Isten teremtő hatalma.

Ikrek az anyaméhben

Az Egyház azt tanítja, hogy minden Isten **szellemi lelket** közvetlenül teremt. Új én csak úgy jöhet létre, hogy Isten létrehívja szellemi valóságának lételevét, a lelket. De Isten mindig megadja a lelket, ahol személyes lét hordozására képes anyagi szervezet van jelen, és csak akkor hozza létre, ha egy anyagi szervezet tesz ezáltal személyi lényé. Nincs tehát lélek, mielőtt ember lenne, és nincs emberi szervezet, mielőtt élő, lélektől éltetett ember lenne. Az egy és osztatlan ember, amennyiben élő szervezet, az Isten teremtő erejével együttműködő szülők egyesülésének gyümölcse; amennyiben szellemi én, Isten közvetlen teremtménye.

Az *első emberek* szervezete Isten különös *közbelépte* erejével lett egy állati genetikus folyamat gyümölcse. Az emberi nem kezdetét előidéző isteni közbelépést nem a földre sújtó

villám, hanem állandó, lassú fejlődést és fokozatos tökéletesedést létrehozó sugárzás módjára kell elképzelnünk.

Néhány órás újszülött

„Hosszú viták során felismerték, hogy az evolúció kérdésében sem a teológia, sem a Biblia nem illetékes ítéletet mondani, mert ez *pusztán természettudományos kérdés*. Az is kiderült, hogy ha igaz az evolúció, Istennek ez a »*per causas secundas*« történő teremtői tevékenysége jól illusztrálja a kinyilatkoztatás örök érvényű tanítását az embernek a világban elfoglalt különleges helyzetéről, lényeges adottságairól és természetfölötti hivatásáról. A teológia feladata csak ennek az utóbbi kérdéskomplexumnak kidolgozása lehet” (Előd István, piarista, középiskolai és főiskolai tanár).

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent az, hogy Isten az embert a saját képére és hasonlatosságára teremtette?
2. Mit tanultatok az ókori Kelet mezőgazdaságáról, hogyan jelenik meg az akkori kultúra a paradicsomkert képében?
3. Mit jelképez az a megfogalmazás, hogy „Isten az ember orrába lehelte az élet leheletét”?

FELADAT

Idézd fel, hogy mely ünnepünkön olvasunk egy viszonylag hosszabb részt a Teremtés könyvéből! Vajon miért éppen ezt a szakaszt választotta az Egyház?

8. Az ember bűne és bűnhődése

A Szentírás tanítása

A *paradicsom-történet* az első emberpár teremtése után Ádám és Éva bűnbeesését és bűnhődését is elbeszéli (vö. Ter 3,1–24). A történet helyes megértéséhez tisztázni kell, mit is akar ezzel tanítani a bibliai szerző. Izrael alapvető meggyőződése, hogy Isten jó. A Teremtés könyvének 2. fejezete szerint Isten az embert jónak teremtette. Izrael azonban történetében egészen mást tapasztalt meg, s a bibliai szerzőben ez veti fel a kérdést: honnan ered a rossz. Válaszként a szerző a bűnbeesés

Michelangelo Buonarroti: Az eredeti bűn és kiűzetés a paradicsomból (XVI. század)

történetét mondja el, melyben azt a hit fényénél felismert igazságot akarja kifejezni, hogy az ember jelenlegi állapota valamiképpen a történelem kezdetén elkövetett bűn következménye. Az **ősbűn** (*peccatum originale*) története, akárcsak a teremtésé, nem részleteiben, hanem egészében igaz, hiszen nem azt akarja elmondani, hogy hogyan történt, hanem hogy mi történt. Az embert, „Ádámot” Isten próbára tette, ő pedig a sátán kísértésére elbukott a **bizalom és az engedelmesség** próbáján. Nem volt hajlandó Istenre bízni annak eldöntését, hogy mi a jó és mi a rossz, hanem maga akarta felállítani a jó és a rossz végső mércéjét.

Lorenzo Ghiberti: Káin és Ábel — A Battistero San Giovanni keleti kapuja, az ún. Paradicsom-kapu egyik bronz domborműve Firenzében (XV. század)

Az ősbűn története *nem* modern értelemben vett *történeti beszámoló*. Nem szemtanútól ered, részleteiben sem követi pontosan az eseményeket. De nem is mítosz, mert nem pusztán egy újra meg újra ismétlődő emberi tapasztalást foglal össze, hanem egyetlen konkrét **eseményt** rögzít költői módon.

A Biblia azt is elbeszéli, hogy a bűn miatt megszakadt az a baráti, *atyá-fiú* kapcsolat, amely korábban Istenhez fűzte az emberiséget. Azóta mindannyian az Istentől való idegenség állapotában születünk, mintha csak saját bűnünkkel játszottuk volna el Isten szeretetét. Gyenge hasonlatként említhetjük: ha például valaki elkártyázza a családi vagyont, gyermekei koldusnak születnek.

Ezt az állapotot nevezzük **áteredő bűnnek**. Nem személyes bűn, mert nem vagyunk érte felelősek. Az elnevezés nem szerencsés, de már lecserélhetetlen. Az áteredő bűn nem cselekvés, hanem állapot, baj, amelyért személyesen nem vagyunk felelősek; és nem is biológiai nemzessel ered át valamilyen „rosszaság-gén” révén, hanem inkább azt a szituációt, azt a klímát jellemzi, amely a világban fogad bennünket.

De Ádám bűne miatt nemcsak az isten-gyermekséget veszítettük el, hanem az úgynevezett **paradicsomi kiváltságokat** is. Ádám bűne óta az ember nem él békében sem Istennel, sem a világgal, sem a másik emberrel, sem önmagával.

A világban *szenvedés* és *halál* leselkedik rá. Önmagában az *elhomályosult* értelem, a *rosszra hajló akarat* és a *rendetlen, ösztönös vágyak* fölött kell úrrá lennie. Harmonikus emberi egyéniség azóta nem is alakítható ki *önnevelés*, aszkézis nélkül. – Az ember számára a földi élet mindenképpen próbaidő, kezdettől arra volt szánva, hogy „*kimúljon*”. A földi szerves élet elkerülhetetlenül magába zárja a betegség, a fájdalom, a szenvedés lehetőségét. De az az elviselhetetlen helyzet, amiben most találja magát igen sok ember, a bűn következménye.

Az áteredő bűn teológiáját Szent Pál részletesen kifejtette. Ő Ádám engedetlenségét Krisztus engedelmességével állította szembe: „*Amint egynek engedetlensége miatt bűnössé váltak sokan, úgy sokan megigazulnak egynek – Krisztusnak – engedelmessége miatt*” (Róm 5,19). „*Az áteredő bűnről szóló tanítás, hogy úgy mondjuk, »visszája« ennek az örömhírnek: Jézus minden ember Üdvözítője, mindenki rászorul az üdvösségre, és az üdvösség Krisztus jóvoltából mindenkinek följánlott valóság. Az Egyház, mely birtokában van Krisztus gondolatainak, világosan tudja, hogy az áteredő bűnről adott kinyilatkoztatáshoz nem lehet hozzányúlni anélkül, hogy Krisztus misztériuma ne sérülne*” (KEK, 389).

A negyedik evangéliumban Keresztelő János Jézust *Isten Bárányának* mondja, aki elveszi a **világ bűnét**. A világ bűne nemcsak az egyéni bűnök halmaza, hanem megelőző és gerjesztő valóság.

Id. Pieter Brueghel: Babel tornya (1563)

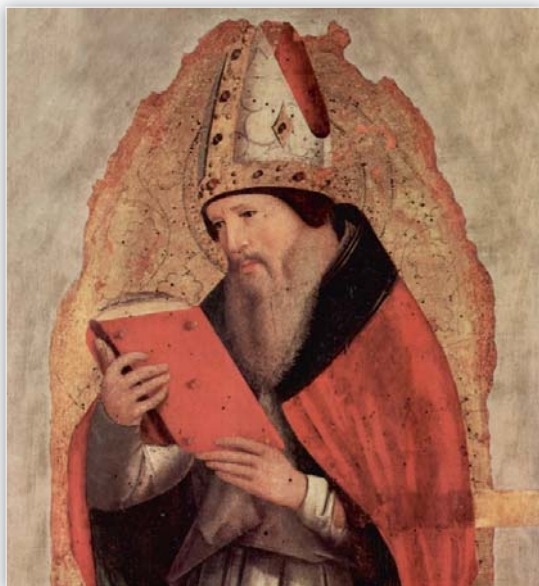

Az Isten Báránya (VI–VIII. század) — Mozaik a római Szent Kozma és Damján-bazilikában

„A bűnbeesés története (Ter 3) képes beszédet használ, de egy öseseményt ír le, mely az ember történelmének kezdetén játszódott le. A kinyilatkoztatás megadja nekünk a hitbeli bizonyosságot, hogy az emberiség egész történelmére rányomja bélyegét az áteredő bűn, melyet őszülein szabad akarattal követtek el” (KEK, 390).

Az áteredő bűn az Egyház tanításában

Az Egyháznak szilárdan ragaszkodnia kell a Biblia tanúságtételéhez, vagyis hogy *a rossz eredete az ember cselekedetében rejlik, nem Istentől jön a világra*, továbbá az ember *jóra hajló szabadsága nem pusztult el teljesen* a bűn által, de minden ember érzi a nehézséget, amikor *harcol a rosszra való kísértés ellen*.

Antonello da Messina: Szent Ágoston (1472 k.)

Hogy az ősegyház mennyire komolyan vette az áteredő bűnt, azt mutatja a *gyermekkeresztelés* ősi szokása. A kereszttség arra való, hogy a bűntől megtisztítson. A gyermeknek személyes bűne még nem lehet, ha tehát tisztulnia kell, „öröklött bűn” szennyre tapad rá. Az áteredő bűn értelmezésével kapcsolatban a történelem folyamán *két tévedés* merült föl.

a) *Pelagius* az V. században a görög-antik etika hagyományát követve azt hirdette, hogy a jónak alkotott ember alapvetően képes arra, hogy a jót megragadja. Ádám csupán rossz példát hagyott ránk. Csak rajtunk áll, hogy az ő példáját követjük-e, vagy Krisztusét. Megváltásra, előzetes, belső isteni segítségre nincs is feltétlenül szükségünk ahhoz, hogy Isten rólunk alkotott elgondolását valóra váltsuk, és az örök életre jussunk. – Pelagius egyébként személyesen nagyon szigorú aszkéta életet élt, és talán ez is befolyásolta tévedésében.

E tévedéssel szemben a hagyományos tanítást **Szent Ágoston** védelte meg, aki fájdalmasan megtapasztalta, hogy az ember önmagától semmi jóra nem képes, minden jó az isteni kegyelem hatásának köszönhető. Ágoston az általa átélte valóság (tehetetlenül be vagyunk zárva a gonosz börtönébe) megértésének kulcsát találta meg abban, hogy Ádám ősbűne átszármazott minden őt követő nemzedékre. Nem merőben mások rossz példájának utánzása okozza a bűn egyetemességét, hanem az, hogy a gonoszság következményeként a rossz továbbadódik az egymást követő nemzedékeknek. Az emberi természet romlottságának oka és jele a *bűnre vezető hajlam (concupiscentia)*.

Luther szobra Wittenbergben

b) A XVI. században *Luther és reformátor társai* azt tanították, hogy Ádám vétke miatt nemcsak az istengermekség kegyelmét és a harmóniát kifejező „*paradicsomi kiváltságokat*” veszítettük el, hanem istenképiségünk is teljesen összetört. Az eredeti bűn miatt az ember természete gyökeresen megromlott. Ezt Isten sem teheti jóvá, mint ahogy nem négyesződésítheti a kört.

Luther tévedését a **Trienti (Trentói) Egyetemes Zsinat** utasította el. Az emberi természet sebzett, mégsem teljesen romlott. Az áteredő bűn nem vette el az ember szabadságát, Krisztus érdemei eltörlik bűneinket.

„A bűn, s főként az áteredő bűn valóságát csak az isteni kinyilatkoztatás világítja meg. Azon megismerés nélkül, melyet Isten ad nekünk, a bűnt nem lehet világosan fölismerni, és megjelenik a kísér-

tés, hogy a bűnt úgy értelmezzük, mint fejlődési rendellenességet, pszichikai gyöngeséget, mint tévedést vagy egy helytelen társadalmi szerkezet kikerülhetetlen következményét stb. Csak Isten emberre vonatkozó tervének ismeretében értjük meg, hogy a bűn visszaélés azzal a szabadsággal, melyet Isten a teremtett személyeknek ajándékoz azért, hogy szeretni tudják őt és egymást” (KEK, 387).

Az emberi értelem magától nem ismerné fel az áteredő bűnt, a nyomában járó egyensúlyvesztést azonban észleli. A keresztény ember világnézetében fontos szerepe van az áteredő bűnről szóló tanításnak. Ennek ellenére sem nem gondoljuk mindenestől rossznak az embereket, sem abban nem hiszünk, hogy az emberiség életéből a társadalom fejlődése véglegesen kiküszöbölhet minden rosszat. Viszont hiszünk abban, hogy minden embernek és minden korának megvan a nagyszerű lehetősége, s egyben feladata, hogy megívja harcát a bűn ellen.

X. Leó pápa Luther elleni bullája melyet a címzett 1520. dec. 10-én elégetett — Az eredeti latin kiadás (1520. júl. 17.) első két oldala

„Az Egyháznak az áteredő bűn átszarmaztatásáról szóló tanítása főleg az V. században, különösen Szent Ágoston antipelagiánus gondolkodása hatására, és a XVI. században a reformációval szemben tisztázódott. Pelagius azt tartotta, hogy az ember pusztán szabad akaratának természetes erejével, Isten kegyelmének segítségével nélkül képes erkölcsileg jó életet élni, és Ádám bűnének hatását a rossz példa hatására csökkentette. Ezzel szemben az első reformátorok azt tanították, hogy az ember az áteredő bűn miatt teljesen megromlott, és szabadsága semmivé vált. A minden ember által örökölt bűnt azonosították a rosszra való hajlandósággal, a concupiscentiával, mely legyőzhetetlen. Az Egyház az áteredő bűnre vonatkozó kinyilatkoztatás tartalmáról külön is nyilatkozott 529-ben a II. Orange-i Zsinaton és 1546-ban a Trienti Zsinaton” (KEK, 406).

KÉRDÉSEK

1. Mi az áteredő bűn lényege?
2. Mi volt Pelagius tévedése?
3. Mi volt Szent Ágoston álláspontja Ádám ősbűnével kapcsolatban?
4. Miben áll Luther tévedése, és hogyan reflektált rá az Egyház?

FELADAT

Gyűjts adatokat arról, hogy mi volt a Trienti Zsinat előzménye, és milyen jelentős reformokat hozott az Egyház életében!

9. A megváltás reménye az Ószövetségben

A megváltás reménye általánosságban

Az ószövetségi ember mindennapos tapasztalata volt az emberi élet *nyomorúsága* (lásd Zsoltárok és Jób könyve). Megélte, hogy saját erejéből képtelen megküzdeni a rosszal, Istenben azonban megbízhat. Szabadító szeretetét tapasztalta meg a nép a saját történetében. A próféták rámutatnak, hogy a bajok a bűnből származnak, de Isten megszabadít nemcsak a bajjoktól, hanem a bűntől is, ha hozzá térnek.

Cosimo Rosselli: Átkelés a Vörös-tengeren (1481-82) — Freskó a Sixtus-kápolnában

Az ószövetségi ember tehát *szabadító Istennek* ismerte meg Jahvét: minden bajtól tőle remélt szabadulást. Isten szeretetét a választott nép először *saját történelmében* tapasztalta meg. Ilyen volt a szabadulás az *egyiptomi*, majd a *babiloni fogságból*. A próféták tudatosították a választott népben, hogy minden rossz a bűn következménye. Isten viszont, éppen megbocsátó irgalmában, a *bűntől is szabadítást* szerez számukra.

A teremtés történetében tárgyaltuk a „*paradicsom-történetet*”. Ez *egyetemes méretűvé* tágította Izrael Isten szabadító hatalmáról vallott hitét. Isten nemcsak Izrael szabadítója, hanem az egész bűnös emberiségé is. Amint Izraelt próbára tette, megbüntette, de újra föl is emelte, úgy tette próbára, büntette meg az emberiséget is, és úgy fogja megváltani. Erről szól a „*protoevangélium*” (ős-örömhír). Itt azt olvassuk: „*Mivel ezt tetted, légy átkozott minden állat és földi vad között; a hasadon járj, és port egyél életed valamennyi napján! Ellenségeskedést vetek közéd és az asszony közé, ivadékok és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te pedig a sarkát mardosod*” (Ter 3,14–15). A teológiai hagyomány szerint ez a kígyónak mondott átok tulajdonképpen a kígyó képében megjelenő sátánnak szól (vö. Bölcs 2,24; Jel 12,9).

Az ószövetségi ember a *remény* világában élt. Hitt abban, hogy az emberi történelmet végül is nem a bűn alakítja, hanem Isten üdvözítő terve. A történelem tehát *üdv történet*. Isten szabaddító hatalma mind nagyobb arányokban bontakozik ki az idők folyamán. Először Izraelt, majd pedig az egész emberiség történeti útját világítja be. A választott nép ezért várva várta az „*idők teljességét*”, amikor Isten üdvözítő hatalma kiárad a *pogányokra* is.

A próféták sokféle képpel próbálták felidézni az üdvösség megvalósulásának eljövendő korszakát. Jeremiás például arról jövendölt, hogy Isten „*új szövetségre*” készül (Jer 31,31–34). Ez a szövetség az *irgalom* szövetsége lesz, törvényét nem *kőtáblára*, hanem *szívünkbe* vési Isten (vö. Ez 36,25–27). De Isten irgalma már az őstörténetben is megnyilvánult. A bukás után mindig irgalmának is jelet ad, amikor az Éden kertjében felismerik mezítelenségüket, bőrruhát ad nekik (Ter 3,21), Káin és Ábel történetében Káin jele (Ter 4,15), a vízözön történetében (Ter 7,1–9,17) pedig a bárka, és a szívárványhoz kapcsolódó ígélet, miszerint soha többé nem lesz mindent elpusztító vízözön.

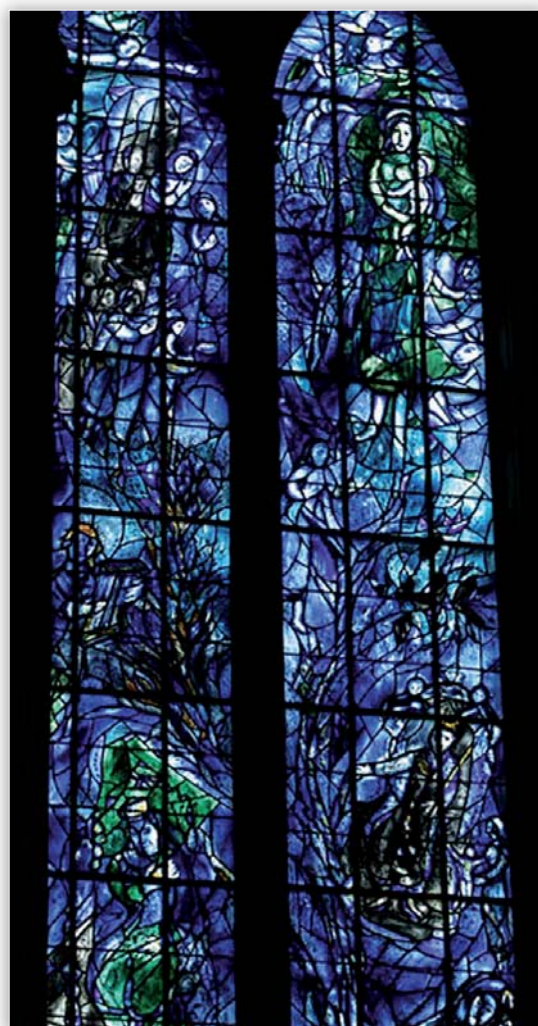
Jeremiás próféta alakja a kölni dóm egyik üvegablakán

Jövendölések a megváltás beteljesítőjéről

A próféták arról is jövendöltek, hogy ennek az eljövendő kornak *megváltója* egy **különleges férfi** lesz, akire Isten páratlan hatalmat és különleges adományokat ruház. Izajás próféta szerint így fogják hívni: **Emmanuel – „Velünk az Isten”** (Iz 7,14). Ő lesz a **próféta**, akihez még Mózes sem fogható. Ő lesz a **király** („Messiás” – *Fölkent*), aki majd valóban *Isten országát* építi a földön. Végül ő lesz a **főpap**, aki egyetemes, örök és tökéletes áldozattal szerez békét az ég és a föld között.

Az Ószövetség azonban *más képeket* is használ az eljövendő Messiásról. Ezt a *megrendítő* képet egy fogság kori névtelen próféta rajzolta az *eljövendő Isten-emberéről*. Őt a **fájdalmak férfjaként** állította az olvasói elé, aki azzal szerez szabadulást, hogy ártatlanul magára vállalja a többi ember vétkét. Ez a próféta könyvét Izajás könyvéhez kapcsolta, ezért *Deutero-* (*Másod*) *Izajásnak* nevezzük. Ezek az énekek az **Ebed-Jahve** énekek (Iz 42,1–9; 49,1–6; 51,4–11, 52,13–53,12), az utóbbit a *nagypéntek liturgiájában* olvassuk.

Marc Chagall: Jézus vesseje, Jézus családfája — Notre-Dame, Reims

„[Így szól az Úr]
Nézzétek, szolgám diadalmaskodik,
főséges lesz és felmagasztalják,
és nagy dicsőségre emelkedik.
Amint sokan megborzadtak láttán,
– hiszen oly dicstelennek látszott,
és alig volt emberi ábrázata –,
úgy fog majd sok nemzet ámulni rajta,
és királyok némulnak el színe előtt.
Mert olyasmit fognak látni,
amelyet még soha nem hirdettek nekik;
és olyan dolognak lesznek tanúi,
amilyenről addig soha nem hallottak.
Ki hitt abban, amit hallottunk,
és az Úr karja ki előtt nyilvánult meg?
Úgy nőtt fel előttünk, mint a hajtás,
és mint a gyökér a szomjas földből.
Nem volt sem szép, sem ékes [hiszen láttuk],
a külsejére nézve nem volt vonzó.
Megvetett volt, utolsó az emberek között,
a fájdalom férfi, aki tudta, mi a szenvedés;
olyan, aki elől iszonyattal eltakarjuk arcunkat,
megvetett, akit bizony nem becsültünk sokra.
Bár a mi betegségeinket viselte,
és a mi fájdalmaink neheztedek rá,
mégis (Istentől) megvertnek néztük,
olyannak, akire lesújtott az Isten, és akit megalázott.
Igen, a mi bűneinkért szúrták át,
a mi gonoszságainkért törték össze;
a mi békességünkért érte utol a büntetés,
az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást.
Mi mindnyájan, mint a juhok, tévelyegtünk,
ki-ki a maga útjára tért,
és az Úr mégis az ő vállára rakta
mindnyájunk gonoszságát.
Megkínózták, s ő alázattal elviselte,
nem nyitotta ki a száját.
Mint a juh, amelyet leölni visznek,
vagy amint a bárány elnémul nyírója előtt,

Ő sem nyitotta ki a száját.
Erőszakos ítélettel végeztek vele.
Ugyan ki törődik egyáltalán ügyével?
Igen, kitepték az élők földjéből,
és bűneink miatt halállal sújtották.
A gonoszok közt adtak neki sírboltot,
és a gazdagok mellé temették el,
bár nem vitt végbe gonoszságot,
sem álnokság nem volt a szájában.
Úgy tetszett az Úrnak, hogy összetöri a szenvedéssel.
Ha odaadja életét engesztelő áldozatul:
látni fogja utódait, hosszúra nyúlik élete,
és teljesül általa az Úr akarata.
»Majd ha véget ér lelkének gyötrelme,
látni fogja a világosságot, és megelégedés tölti el.
Szenvedésével sokakat megigazultakká tesz szolgám,
mivel gonoszságaikat magára vállalta.
Ezért osztályrészül sokakat adok neki,
és a hatalmasok lesznek a zsákmánya,
amiért életét halálra adta,
és a gonosztevők közé sorolták,
noha sokak vétkeket hordozta,
és közben imádkozott a bűnösökért.«”
(Iz 52,13–53,12)

KÉRDÉSEK

1. Milyenek látta az ószövetségi ember Istent?
2. Melyik magyar irodalmi alkotásban jelenik meg a „paradicsom-történet”?
3. A kereszténység két legnagyobb ünnepéhez kötődik két szentírási rész, amelyet ebben a leckében említettünk. Miért köthetők ezek a részek az adott ünnepekhez? Milyen „áthallások” vannak az ószövetségi írások és az ünnepeink, illetve a hozzájuk kötődő evangéliumi részletek között?

FELADAT

A zsidóság történetének melyik nehéz szakaszában születtek meg az Emmanuel-jövendölések és az Ebed-Jahve énekek? Írd le röviden ezeket a szituációkat az áttanulmányozott bibliai részek alapján! Idézd fel korábbi biblikus tanulmányaidat!

III. És az Ige testté lett — A világ Megváltója: Jézus Krisztus

10. A megváltás reményének beteljesülése — Jézus a mi Megváltónk (szótériológia)

Szótériológiának nevezzük a dogmatikának azt a részét, amely a *megváltás* teológiájával foglalkozik. A görög nyelvben a **szótér** szó szabadítót jelent. Fordíthatjuk *üdvözítő*, *megváltó* szóval is (latinul *salvator*, *servator*).

Jézus föllépése

A próféták szeme, reménye a messze jövőbe tekintett. A **Názáreti Jézus** azzal az *örömhírrrel* (a szó görögül *euangelion*, magyarul evangéliumnak mondjuk) lépett fel, hogy már nem kell tovább várakoznunk. „Az idő betelt. Elközelgett Isten országa. Térjete meg, és higgyetek az üdvösség jóhírében” (Mk 1,15).

Jézus szerényen, de nagyon határozottan az ószövetségi várakozás beteljesítőjeként lépett az emberek elé. Egyetlen gondolat vezet, Isten uralmának hirdetése. Szent Lukács evangéliumának beszámolója szerint már nyilvános működésének kezdetén *magára vonatkoztatta* a názáreti zsinagógában a Messiásról szóló jövendöléseket: „*Ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok*” (Lk 4,21). Később pedig kijelenti: „*Isten országa közöttetek van*” (Lk 17,20). Ugyanakkor Jézus többször is határozottan megtiltotta, hogy messiási hatalmát *híreszteljék* (Mk 1,44; 8,30 stb.). Ennek két oka van.

Egyrészt nem akarta vállalni a korabeli zsidóság *eltorzult* Messiás-képét. A *Messiás* nevet is csak akkor fogadta el, amikor már tisztázta igazi jelentését – szenvedésével, halálával és feltámadásával.

Másrészt Jézus azt a képet is módosította, amelyet a *próféták* jövendölései alakítottak ki Isten üdvözítő tervéről. A próféták ugyanis nem tettek különbséget közelebbi és távolabbi jövő között. A *Messiás* eljövetele, az idők teljessége náluk *egybeesik a világ végével*. Jézus tisztázta, hogy a *megváltás ajándékait* már elhozta közénk, de ezek egyelőre még rejtve munkálkodnak a történelemben, ahogy Jézus is rangrejtve járt Galilea és Júdea földjén. Legmélyebb megaláztatásának idején, bírái előtt beszélt legvilágosabban *második, dicsőséges eljöveteléről* (*parúzia*). Annak időpontjáról azonban nem beszélt. Kifejezetten hangsúlyozta: „*Ég és föld elmúlik, de az én ígém el nem múlnak. Azt a napot és órát azonban nem tudja senki, az ég angyalai sem, sőt még a Fiú sem, csak az Atya*” (Mk 13,31–32).

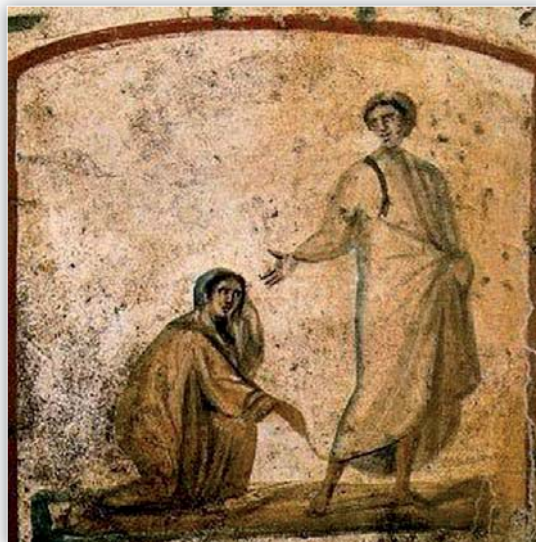
A próféciák beteljesülése Jézusban

Ha megpróbáljuk egyenként Jézusra alkalmazni mindazt, amit a próféták jövendöltek, arra a megállapításra jutunk, hogy Izrael várakozása valóban *benne teljesedett be*.

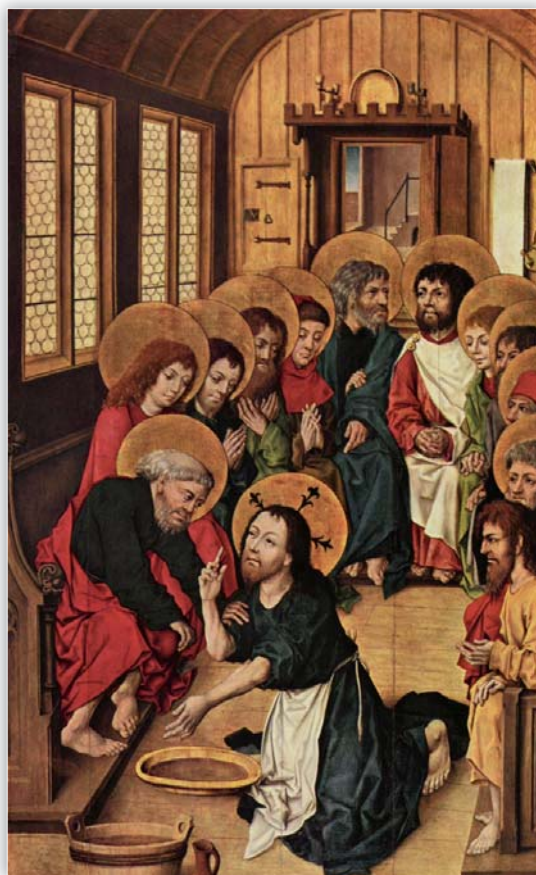
a) A jövendölések **prófétának** mondják. Jézust környezete *mesternek* (rabbinak) szólította. Ő elfogadta ezt a megszólítást: „*jól teszitek, az vagyok*” (Jn 13,13), viszont tanítványaitól azt kívánta, hogy maguknak ne igényeljék ezt a megtisztelő címet (vö. Mt 23,8–10). Környezete látta, hogy „*úgy tanít, mint akinek hatalma van, nem úgy, mint az írástudók*” (Mt 7,29), és érezte „*ez új tanítás, hatalommal*” (Mk 1,27). Sokan felismerték benne a prófétát (vö. Mt 21,11), de még a prófétáknál is sokkal különb volt. Nem kellett külön meghívást kapnia Isten üzenetének hirdetésére, mint azoknak. Arra *született*, hogy Isten tanúja legyen az emberek között. Ezért nemcsak szavaival tanított, hanem tetteivel, életének eseményeivel is. A láthatatlan Isten benne nyilatkozott meg előttünk. Ezért mondja róla Szent János: „*S az Ige testté lett, és közöttünk élt*” (Jn 1,14). A prológus himnusza szerint annak a Logosznak a megtestesülése, aki egyébként is működik a teremtésben és az emberiség történelmében (vö. Jn 1,1–18). Isten hozzánk intézett szava tehát Jézusban öltött testet.

b) A jövendölések arról szólnak, hogy a Megváltó **főpap** lesz, de egyúttal **Isten szenvedő szolgája** („*Ebed-Jahve*”). Az emberiség ősidők óta kereste a tisztulás útját, szabadulni próbált a bűntől. A bűntől való szabadulás jeleként minden vallásban **áldozatot** mutatnak be. Az ember maga helyett mást adott Istennek, aztán az Istenhez emelt áldozati tárggyal próbált azonosulni. Ez volt az *áldozati lakomák* jelentése. Áldozatot a legtöbb vallásban csak kiváltságos személy, azaz pap mutathatott be, általában szakrális helyen, templomban. Isten kész volt arra, hogy elfogadja az emberek áldozatokban megnyilvánuló hódolatát, az áldozatok rendjét azonban szabályozta az Ószövetségben.

Jézus úgy lépett a világba, mint **áldozat**. Ő az „*Isten Báránya, aki elveszi a világ bűneit*” (Jn 1,29; Jel 5,1–10). Maga is beszélt arról, hogy áldozattá akar válni értünk: „*Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és váltságul adja életét sokakért*” (Mk 10,45). Ezekkel a szavakkal Jézus az Ebed-Jahve énekek jövendöléseit vonatkoztatta magára, és előre értelmezte szenvedését meg keresztthalálát. Az utolsó vacsorán világosan kimondta, hogy megfeszítettése áldozat. Ekkor, az újszövetség áldozati lakomája, az Oltáriszentség

A vérfolyásos asszony — A római Szent Péter és Marcellinus katakomba freskója — „Ha csak a ruháját érintem is, meggyógyulok” (Mk 5,28)

Meister des Hausbuchs: Lábmosás (1475)

Ján van Eyck: A Bárány imádása (részlet, 1432) — A genti szárnyas oltár középső táblaképe, Belgium

megalapítása közben közeli haláláról mint áldozati cselekményről beszélt (Lk 22,19–20): „Ez az én testem, amely értetek adatik, (...) a vérem, amely értetek omlik.” Testét és vérének áldozatként értelmezi.

Jézust az Újszövetségben csak a **Zsidóknak írt levél** mondja papnak. Ez a levél részletesen ki is fejti Krisztus áldozatának és papságának teológiáját. „Krisztus mint a jövő javak főpapja jelent meg, és belépett abba a nagyobb és tökéletesebb sátorba, amelyet nem kéz alkotott, vagyis nem e teremtésből való. Nem is bakok és borjak vérével, hanem tulajdon vérével lépett be egyszer s mindenkorra a szentélybe, és örök megváltást talált” (Zsid 9,11–12).

„Krisztus ugyanis nem kézzel épített szentélybe lépett, amely a valódinak csak előképe, hanem magába a mennybe, hogy most az Isten színe előtt közbenjárjon értünk. Nem azért lépett be, hogy többször áldozza fel magát, mint ahogy a főpap minden évben idegen vérrel belép a legszentebb szentélybe, hiszen akkor a világ

kezdeté óta már többször kellett volna szenvednie. Így azonban az idők végén egyszer s mindenkorra megjelent, hogy áldozatával eltörölje a bűnt. Amint az ember számára az a rendelkezés, hogy egyszer haljon meg, és utána ítéletben legyen része, úgy Krisztus is egyszer áldozta fel magát, hogy sokak bűnét elvegye. Másodszor nem a bűn miatt jelenik meg, hanem azok üdvözítéséért, akik rá várnak” (Zsid 9,24–28).

„Minden pap naponta elvégzi szolgálatát, és ugyanazt az áldozatot többször bemutatja, ezeknek azonban nincs erejük a bűn eltörlésére. Ő ellenben csak egy áldozatot mutatott be a bűnökért, s örökre helyet foglalt az Isten jobbján. Már csak arra vár, hogy minden ellensége hódolattal leboruljon lába előtt. Egyetlen áldozattal örökre tökéletessé tette a megszentelteket” (Zsid 10,11–14).

c) Az **Úr** kifejezés is a messiási címekhez tartozik, s Jézus itt vigyázott a legjobban arra, hogy elkerülje a félreértéseket. A **Messias** („fölkent”, vagyis király) és a **„Dávid fia”** címet politikai tartalma miatt igyekezett távol tartani magától. Nyilvános szereplése alatt elutasította a királyságot (vö. Jn 6,15), Pilátus előtt azonban királynak vallotta magát (Jn 18,33–37). A helytartó ragaszkodott is a kivégzéskor ehhez a titulushoz (19,12–22). A keresztfölkent lévő táblára ezt íratta: „A Názáreti Jézus, a zsidók királya” (Iesus Nazaraenus, Rex Iudeorum; innen a feszületeinken az INRI felirat). A szemlélők emlékezetébe tapadt ennek a keresztről uralkodó királynak a képe.

Jézus története nem a kereszthalállal végződött, hanem a **feltámadásban**. Ez teszi a róla szóló beszámolókat örömhírré, evangéliummá. Nem új földi életre támadt fel, hanem örök, mennyei életre, az őt megillető dicsőségbe öltözött. Így igazolta őt az Atya; és miután a szolga engedelmisségét a halálig vállalta, így adta neki az **Úr** nevet (vö. Fil 2,10–11). A Föltámadott már fenntartás nélkül ki mondja az apostolok előtt: „Nekem adatott minden hatalom a mennyben és a földön. Menjetek tehát, és tegyetek tanítványaimmá minden népet, (...) és tanítsátok őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. Íme, én veletek vagyok mindennap a világ végéig” (Mt 28,18–20).

Munkácsy Mihály: Krisztus Pilátus előtt (1881)

A feltámadt Krisztus messiási méltósága Szent Pál gondolatai nyomán **kozmosz** méretűvé vált. A Kolosszeieknek írt levél himnuszában Krisztus „*láthatatlan Isten képmása, az egész teremtés elsőszülöttje, mert benne teremtett minden, (...) minden általa és érte teremtett. Ő előbb van minden-nél és minden általa áll fönn. (...) Ő a kezdet, elsőszülött a holtak közül, hogy övé legyen az elsőség mindenben. Úgy tetszett (az Atyának), hogy benne lakjék az egész teljesség*” (Kol 1,15–20). Az Efezusiaknak írt levél 1,10 szerint Isten „*az idők teljességében Krisztusban, mint főben akart összefoglalni mindent, ami mennyben és földön van*”. Majd a 20–22. versekben: Isten „*nagyszerű erejének hatására Krisztuson mutatta meg, amikor föltámasztotta a holtak közül és a mennyben jobbjára ültette, minden fejedelemség, hatalom, erő és uralom és minden néven nevezendő méltóság fölé*”.

Jézus mennybemeneteléről Szent Márk evangélista így számol be: „*Az Úr Jézus, miután szavait befejezte, fölment a mennybe, és az Isten jobbján foglalt helyet. Azok pedig szétszéledtek, és mindenütt hirdették az igét. Az Úr együttműködött velük, és tanításukat csodákkal kísérte és hitelesítette*” (Mk 16,19–20).

„Elérkezik az idők teljessége, és Krisztusban, mint Főben, újra egyesít mindent, ami a mennyben és a földön van” (Ef 1,10)
— Leo von Klenze freskója (1858) a pisa Camposantóban

Szent Pál közöl egy őskeresztény Krisztus-himnusz (Fil 2,6–11):

Ő Isten formájában volt,
és az Istennel való egyenlőséget
nem tartotta olyan dolognak,
amelyhez föltétlenül *ragaszkodnia* kell,
hanem *kiüresítette* magát,
szolgai alakot öltött,
és hasonló lett az emberekhez.
Külsejét tekintve olyan lett,
mint egy ember.
Megalázta magát
és engedelmeskedett mindhalálig,

mégpedig a kereszthalálig.
Ezért Isten *felmagasztalta*,
és olyan nevet adott neki,
amely fölötte van minden névnek,
hogy Jézus nevére
hajoljon meg minden térd
a mennyben, a földön és az alvilágban,
s minden nyelv *hirdesse*
az Atyaisten dicsőségére, hogy
JÉZUS KRISZTUS AZ ÚR.

„A húsvéti eseményekről szóló evangéliumi beszámolók töredékesek, és csak a lényeges teológiai, üdvösségtörténeti mondanivalójukat illetően megbízhatók. Az evangélistáknak olyasmiről kellett emberi szavakkal beszámolniuk, amihez hasonlót még soha, senki nem tapasztalhatott” (Jelenits István).

**„Mindenható Istenünk, te öröktől fogva úgy határoztál,
hogy szeretett Fiadban, a mindenség Királyában
megújítasz mindent.**

**Add, hogy az egész teremtett világ
megszabaduljon a bűn szolgaságától,
Fölségednek hódoljon,
és szüntelenül dicsőítsen téged.”**

(Krisztus Király vasárnapja ünnepi miséjének könyörgése)

KÉRDÉSEK

1. Milyen történelmi korban született Jézus? Milyen volt az élet az akkori Palesztinában? Mit tanultál erről az egyháztörténelemben, illetve történelemórán?
2. Mit tudunk az evangéliumok alapján Jézus családjáról és rokonságáról?
3. Milyen neveket illeti a Szentírás Jézust?

FELADAT

Nézz utána, és foglald össze néhány mondatban, hogy mit tudunk az evangéliumok és a bibliai régészet alapján Jézus korának palesztinai településeiről, építészetéről, főbb foglalkozásairól! (Mi volt akkoriban egy ács feladata?)

II. Jézus Krisztus, a második isteni személy (krisztológia)

A Szentírás tanítása

Az evangéliumok tanítása szerint Jézus környezete természetesnek vette, hogy a názáreti rabbi *ugyanúgy ember*, mint akármelyikük. Voltak, akik gyermekkorától ismerték, és születésének rendkívüli körülményeiről mit sem tudtak. Anyját, rokonait naponta láthatták. De ő maga is egészen emberinek mutatkozott. Megéhezett, megszomjazott, elfáradt, és élete utolsó napjaiban félt, szenvedett, meghalt, mint akármelyikünk. *„Mindenben hasonlónak lett hozzánk, a bűnt kivéve”* (Zsid 4,15).

Jézus küldetését, fiúi öntudatát azonban tisztázta, elsősorban tanítványai előtt. Ennek tanúsága a messiási örömkialtás: *„Abban az órában Jézus kitörő örömmel dicsőítette az Istent a Szentlélekben, ezekkel a szavakkal: »Dicsőítelek Atyám, ég és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak előtt, és kinyilvánítottad a kicsinyeknek. Igen, Atyám így tetszett ez neked. Mindent átadott nekem Atyám. Senki sem tudja, hogy ki a Fiú, csak az Atya, és hogy ki az Atya, azt csak a Fiú, vagy akinek a Fiú ki akarja nyilatkoztatni.«* Majd külön tanítványaihoz fordult, és így szólt: *»Boldog a szem, amely látja, amit ti láttok. Bizony mondom nektek, hogy sok próféta és király akarta látni, amit ti láttok és nem látta, hallani, amit ti hallotok és nem hallotta«* (Lk 10,21–24).

Az agónia sziklája — Nemzetek temploma, Jeruzsálem

„A Fiú akarata egy az Atya akaratával. Ez az evangéliumokban visszatérő, állandó motívum. A János-evangélium különös nyomatékkal kiemeli, hogy Jézus egészen beleegyezik az Atya akaratába, egyet akar vele. Az egyet akaró beleegyezés és a két akarat egybeolvadásának aktusa drámaian jelenik meg az Olajfák hegyének órájában, ami-

kor Jézus felemeli és bevonja az emberi akaratot az ő fiúi akaratába és így az Atyával való akarat egységbe. A Miatyánk második kérésének itt a helye. Ebben azt kérjük, hogy az Olajfák hegyének drámája, Jézus élete és tevékenysége minden küzdelmének drámája rajtunk beteljesedjék, hogy mi vele, a Fiúval, *egyet-akarón* beleegyezzünk az Atya akaratába és így mi magunk is fiakká legyünk: az akarat egységében, amely a megismerés egysége lesz. – Így most már érthető Jézus ujjongó felkiáltásának kezdete, amely első pillanatra furcsának tűnhet. A Fiú mindazokat be akarja vonni az ő fiúi ismeretébe, akiket az Atya ott akar tudni: »Senki sem jöhet hozzám, hacsak az Atya, aki engem küldött, nem vonzza« – állítja Jézus a fenti értelemben a kafarnaumi kenyérbeszédben (Jn 6,44). Ám kik azok, akiknek az Atya ki akar nyilvánulni? »Nem a bölcsék és okosak« – mondja az Úr, hanem az egyszerűek, a kicsinyek” (XVI. Benedek pápa *A Názáreti Jézus* című könyve első kötetéből).

Pieter van Lint: Krisztus és a házasságtörő asszony (XVII. század)

Az eszmélkedő emberek előtt világossá vált, hogy Jézus *maga az Isten*, hiszen úgy viselkedett, úgy beszélt magáról, ahogyan csak Isten viselkedhet vagy beszélhet. Ezt a témát már érintettük a Szentháromságról szóló fejezetben. Jézus istenségének felismerése csak húsvét után vált véglegessé. Így aztán az apostolok egyszerre vallották Jézust Istennek is, meg embernek is. Szent Péter például egyetlen mondatban kimondta ezt a kettős bizonyosságot akkor, amikor ezekkel a szavakkal vonta felelősségre a zsidókat: „Az élet szerzőjét pedig megöltétek” (ApCsel 3,15).

Az ősegyház ezt a hitet örökölte az apostoloktól. Még a pogány Plinius beszámolója is tanúsítja, hogy a keresztények Krisztust, mint Istent énekekkel magasztalták. Ez az első pogány történeti forrás, amely a keresztények vallási életét részletesebben ismerteti a II. század elején.

„Hitünk a Krisztus-eseményt a világtörténelem legnagyobb jelentőségű eseményének tartja: ezáltal Isten személyesen jelent meg az emberiség történetében, sőt egyik tényezőjévé vált. – A szótériológiában ilyen fogalmazásban tárgyaltunk ezekről a tényekről: Isten Jézus Krisztusban megváltott bennünket. Láttuk, hogy megváltásunk elsősorban azoknak az eseményeknek köszönhető, amelyek Jézus fogantatásával, sőt már a megváltás előkészítésével kezdődtek, kereszthalálában és megdicsőülésében tetőződtek, és az isteni élet állandó közvetítésében folytatódnak. – Ennek az értelmi megközelítésnek szellemében kísérelte meg a *megváltástan* a megváltás mikéntjének

elemzését, és ebben a szellemben kereste a *szentháromságtan* azokat a fogalmakat, amelyek alkalmasak arra, hogy a számunkra megszerzett isteni életbe bepillantást nyerjünk, Isten életéről valamilyes ismeretet szerezzünk. – Hátra van egy harmadik nagy kérdéscsoport: ki az, aki számunkra megszerezte az üdvösséget? Hogyan próbálhatjuk emberi fogalmakkal megközelíteni azt a Valakit, akinek személyében Isten belépett az emberi történelembe? Milyen lehet az, amikor a végtelen Isten a véges ember sorsát vállalja? Ezekkel és hasonló kérdésekkel foglalkozik a *krisztológia*” (Előd István).

Az Egyház teológiai eszmélkedése

Krisztológiának nevezzük a dogmatikának azt a részét, amely Krisztus személyével, *istenembségével* foglalkozik.

Hasonlóan a Szentháromság hittikához, az ókorban Jézus istenembségével kapcsolatban is tévedések merültek fel. Ezek vagy bölcseleti tévedésből, vagy az ókori bölcseleti fogalmak téves alkalmazásából eredtek. Az Egyház – épp a Szentírásra és az apostoli hagyományra hivatkozva – következetesen elutasította őket. A krisztológiai hitviták lényege, hogy Jézus *egyetlen személyében* hogyan kapcsolódhatott össze *az isteni és az emberi természet*.

a) A **dokéták** azt tanították, hogy Krisztus embersége csak **látszólagos** (a *dokein* szó azt jelenti: *látszani*). Ennek a nézetnek az alapja a dualista szemlélet, amely az anyagot rossznak, a szellemet pedig jónak mondja. Ez ellen a tanítás ellen már az apostoli kereszténység is küzdött. Szent János megfogalmazza, hogy „*az Ige testté* (tükörfordításban *hússá*) *lett*” (Jn 1,14); „*amit szemléltünk, és amit kezünkkel tapintottunk*” (1Jn 1,1), és „*oldalából vér és víz folyt ki*” (Jn 19,34). A dokéták nézete ugyanis elvitatja Jézus valódi emberségét. Szent Athanasziosz így érvel: „*Ha Jézus teste csak látszólagos test, akkor a megváltás is csak látszólagos, hiszen szenvedése is látszólagos.*” Az egyházatyák felhívják a figyelmet arra, hogy Krisztus **testben való eljövetele** biztosít arról, hogy a **mi testünk is feltámad**.

b) Az **apollinarizmus** Krisztus emberségét csonkítja meg. Szerinte Jézusban az emberi lelket az Ige pótolta. Ezt a téves tanítást az **I. Konstantinápolyi Zsinat** (381) ítélte el. Tanítása szerint Jézus *teljes ember* volt. Van tehát emberi lelke, hiszen az embert emberré a lélek teszi. Ellenkező esetben az *Ige* (Logosz) nem emberi testet vett volna magára, hanem csak egy biológiai organizmust, állati testet. Ez ellen a tévtan ellen elsősorban *Nüsszai Szent Gergely* harcolt.

c) A racionalista **szírek** Krisztus istenségének és emberségének a kapcsolatát akarták érthetővé tenni. *Nesztóriosz* (428-ban lett a

Az I. Konstantinápolyi Zsinat, itt fogadták el a Nicea-konstantinápolyi hitvallást — Egy Nazianzoszi Gergely szentbeszédeit tartalmazó kódex illusztrációja

Theotokosz — Istenanya — Az isztambuli Chora-templom kupolamozaikja

főváros főpáztora) konstantinápolyi püspök tanítása nyomán alakult ki az a téves nézet, hogy Krisztus *két személy*, Mária fia és az örök Atya fia, akik *csak a szeretetben forrtak össze*. Így Mária sem *Istenanya*, hanem csak *Krisztus anyja*. Ez a tévtan a **nesztorianizmus**. Ez ellen elsősorban Alexandria püspöke, *Szent Cirill (Kürillosz)* küzdött. Hatására Róma elítélte Nesztórioszt. Az **Efezusi Zsinat** (431) az eretnokséget elítélte, szerzőjét számkivetésbe küldte, az addig meghurcolt Cirillt pedig méltóságába visszahelyezte. – A zsinat dogmaként mondta ki, hogy Krisztus *egyetlen személy*. A személy és a természet fogalmát azonban még nem határolta el. Szin-

tén dogmaként mondta ki, hogy *Szűz Mária* nem csak *Krisztus anyja (khrisztotokosz)*, hanem **Istenszülő (Istenanya)**, görög szakkifejezéssel „*theotokosz*”.

d) A krisztológiai viták azonban ezzel nem zárultak le. Az alexandriai iskola néhány képviselője ugyanis az említett, elítélt tétellel éppen ellentétes tévedésbe esett. Szerintük Krisztus *embersége elenyészett* végtelen istenségében, így már benne csak *egy természet van* (görög kifejezéssel *monosz phüszisz*). Ez az eretnokség a **monofizitizmus**. Fő képviselője a konstantinápolyi *Eutükhész* szerzetes apát. A helyes tanítást vele szemben a pátriárka, *Flavianosz* fogalmazta meg. A nézetek tisztázására összehívták a **Khalkédóni Egyetemes Zsinatot** (451). Itt felolvasták Nagy Szent Leó pápa levelét, amelyben dogmaként kimondja, hogy Krisztusban **egyetlen személy van két természetben**. Krisztus nem volna igazi ember, ha *emberi természete* nem volna épségben. A monofiziták jó része az elítélés ürügyén elszakadt Bizánctól. Ma is létezik monofizita egyház Egyiptomban (koptok, abesszínek). – Az ökumenikus párbeszéd nyomán a krisztológiai nézet- és megfogalmazásbeli különbségek tisztázása folyamatban van. Ennek eredményeképpen részleges hittani megegyezés született ezekkel az egyházakkal a krisztológiai hitvallás lényegére vonatkozóan.

Szentségimádás — Birgitta-nővérek kápolnája, Stockholm

e) A monofizita pártharcok utóélete volt a **monotheléta** eretnokség. E tanítás szerint Krisztusban csak *egy akarat* van (görög kifejezéssel *monon theléma*). Ezt az eretnokséget a **III. Konstantinápolyi Zsinat** (680–681) ítélte el. A zsinat dogmaként mondja ki, hogy Krisztusban **két akarat van**, az **isteni** és az **emberi akarat**. A két akaratot *ugyanaz a személy* birtokolja.

f) Az első öt évszázad vitáinak eredményeként végül sikerült a Krisztusra vonatkozó hitet pontos, tudományos fogalmakkal kifejezni. Jézus valóságos Isten és valóságos ember, egy

személy, aki **két természetet** birtokol vegyítetlenül: az *isteni* és az *emberi* természetet. Ez a *személyes egység*, szakkifejezéssel **unio hypostatica**. Fordítottja annak, amit a Szentháromságról állítottunk: ott egy lényeket (természetet) három személy birtokol. – **A személyes egység sohasem szűnik meg**. A Fiúisten Mária méhében úgy vette magára az emberi természetet a megtestesülésben, hogy attól soha többé meg nem válik. Megváltói művét Jézus épp azért vihette végbe, mert ő egy közülünk, de ugyanakkor egy az Atyával is. Az *unio hypostatica* által *embersége is isteni hatalomba és méltóságba öltözik*. Ennek érvényesítéséről mondott le, amikor a szolga szerepét vállalta a halálig, és ezt kapta meg mégis a feltámadásban. Ezért imádjuk mi emberek, például az Eucharishtiában, és ezért megváltó értékű az áldozata.

„Az unio hypostatica értelmünk számára éppúgy titok, misztérium, mint a Szentháromság, hiszen a világban nem látunk hozzá hasonlót. Érteni akkor sem értjük pontosan, ha fogalmaink hálójába befogtuk. A hívő gondolkodót ma is megkíséríti valami öntudatlan monofizitizmus. Annyira megszoktuk, hogy Jézust Istennek lássuk, hogy nem merjük komolyan venni emberségét. A nem hívők az ellenkező végletbe esnek. Jézus emberségét érdeklődve, és sokszor nagy tisztelettel emlegetik, de nem merik őt Istennek elfogadni. Egyszerre kell és lehet mind a kettőt vallanunk: Jézus igazi ember és igazán Isten, azért lehet Megváltónk és az újszövetség szerzője. Ezért lehetséges, hogy Jézus Isten létére egészen komolyan átélte az emberi halált – annak minden megalázó szorongásával együtt” (*Jelenits István*).

Hiszek egy Istenben, a mindenható Atyában, mennynek és földnek, minden láthatónak és láthatatlannak alkotójában.

Hiszek az egy Úrban; Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában, aki az Atyától született az idő kezdete előtt. *Isten az Istentől*, Világosság a Világosságtól, valóságos Isten a valóságos Istentől. Született, de nem teremtmény, az Atyával egylényegű és minden általa lett.

Értünk emberekért, a mi üdvösségünkért, leszállott a mennyekből. Megtestesült a Szentlélek erejéből Szűz Máriától, és emberré lett. Poncius Pilátus alatt értünk keresztre feszítették, kínhalált szenvedett és eltemették. Harmadnapra föltámadott az Írások szerint, fölment a mennyekbe, ott ül az Atyának jobbán, de újra eljön dicsőségben ítélni élőket és holtakat, és országának nem lesz vége.

Hiszek a Szentlélekben, Urunkban és éltetőnkben, aki az Atyától és a Fiútól származik, akit éppúgy imádunk és dicsőítünk, mint az Atyát és a Fiút. Ő szólt a próféták szavával. *Hiszem* [Hisszük] az egy, szent, katolikus és apostoli Anyaszentegyházat; *vallom* [valljuk] az egy keresztséget a bűnök bocsánatára; *várom* [várjuk] a holtak föltámadását és az eljövendő örök életet. Ámen.

(*A Konstantinápolyi hitvallás, 381*)

A Konstantinápolyi hitvallást most Nicea-konstantinápolyi hitvallásnak is mondjuk. Az „és a Fiútól” (*Filioque*) kiegészítés egy nyugati részleges zsinattól, az 589-ben tartott Toledói Zsinattól származik.

KÉRDÉSEK

1. Mi a krisztológia, és milyen főbb krisztológiai tévedések merültek fel?
2. Mely zsinatokon léptek fel az említett tévedésekkel szemben, és ezeken a zsinatokon milyen dogmákat mondtak ki?
3. Mi az unio *hypostatica*?

FELADAT

Nézz utána, hogy azok a városok, ahol a fent említett zsinatokat tartották, mely országokhoz tartoznak ma, és milyen kultúrájú régióhoz tartoztak a zsinatok idejében!

12. Az Ige megtestesülése — Mária szerepe az üdvösség történetében (mariológia)

Mária hivatása

Az evangéliumok keveset beszélnek Máriáról: a zsidók között az asszonyoknak nemigen volt közéleti szerepük. Azt azonban tudjuk az evangéliumokból, hogy Isten egyedülálló hivatást szánt neki: Fiának anyjává rendelte. A Biblia tehát tanítja, hogy Mária *fia Isten Fia*. Az angyali üdvözlétkor Mária ezt a választ kapja: „A Szentlélek száll rád, s a Magasságbeli ereje borít be árnyékával. Ezért a születendő Szentet is az Isten Fiának fogják hívni” (Lk 1,35). Ebből következik, hogy Mária Isten anyja. Máriát a Biblia egyértelműen Jézus anyjának nevezi. Mivel Jézus Isten, az ő édesanyja tehát Isten anyja.

Az ókorban Mária istenanyaságával kapcsolatban is tévedések merültek fel. A krisztológiában már említett Nesztóriosz azt tanította, hogy Mária nem Isten anyja, hanem csak Jézus anyja. Ezzel a tévedéssel szemben az **Efezusi Zsinat** (431) dogmaként mondta ki, hogy **Mária Istenanya** (Istenszülő, görögül *theotokosz*, latinul *Mater Dei, Dei Genitrix*). Ezt a hittitkot január 1-jén ünnepeljük. A **III. Konstantinápolyi Zsinat** (681) kiegészítette: Mária nem átvitt értelemben, hanem *valóságosan Istenanya*.

Istenek születéséről, anyaistenekről és istenanyákról a pogány mítoszok beszélnek. Mária azonban nem anyaisten, hanem teremtmény, és nem új istenséget hozott a világra, hanem az örök Istent fogadta méhébe, hogy emberré legyen.

Kegyelmi adományok

Az istenanyaság minden teremtménynél kiválóbb méltóságot ad Szűz Máriának. Isten Máriát ennek a hivatásnak teljesítéséhez **kegyelmi adományokkal** ruházta föl. Az istenanyaság dogmája mellett ezeket a kegyelmi adományokat is dogmaként fogalmazta meg az Egyház. Ezek a *mariológiai dogmák*, és ezekhez kapcsolódik a *Mária-ünnepek* egy része.

a) Isten a Szűzanyát megóvta az áteredő bűntől. Ez a **szeplőtelen fogantatás** (*immaculata conceptio*) dogmája, amit az Egyház

Dante Gabriel Rossetti: Íme, az Úr szolgálóleánya (1850)

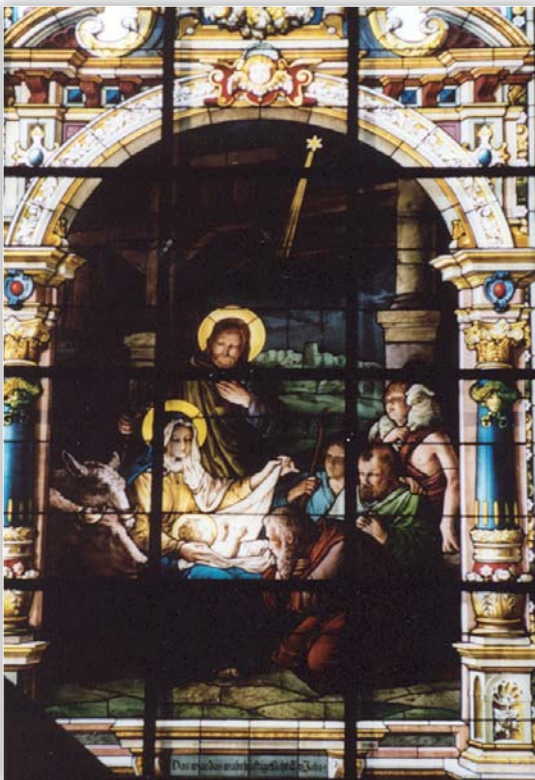
A szeplőtelen fogantatás dogmájának kihirdetése — Piazza Mignanelli, Róma

ősidőktől fogva vallott, dogmaként azonban 1854-ben Boldog IX. Piusz pápa hirdette ki. Ez a dogma tartalmazza még, hogy Mária mentes volt az *áteredő bűn minden szennyétől*, és ez a mentesség fogantatása pillanatától kezdve megvolt. Itt Isten egészen különleges és *egyszeri* kegyelméről van szó. Mária is beletartozik a megváltottak körébe, de a megváltás kegyelmeit neki Isten *megelőlegezte* Krisztus megváltói művének köszönhetően (vö. Ter 3,15; Lk 1,26). Máriának tehát nem volt *rosszra hajló természete*. Kísértésekben azonban neki is része volt, mivel bűnnel terhes világban élt, és a bűn következményei őt is sújtották. A sátán még *Jézust is megkísértette*.

b) Mária **szűz volt**. Szűz volt Jézus születése **előtt** (latinul *ante partum*, vö. Lk 1,26–27). Nemcsak Krisztus foganása előtt élt szüzességben, hanem szüzen is *foganta* Szent Fiát. Ezért kérdezte csodálkozva az angyaltól: „*Hogyan válik ez valóra (hogy tudniillik fiam születik), amikor férfit nem ismerek? Hiszen férfival nem volt dolgom?*” Erre a kérdésre az angyal Isten csodatevő hatalmának említésével válaszol: „*A Szentlélek száll rád, s a Magasságbeli ereje borít be árnyékával. Ezért a születendő Szentet is az Isten Fiának fogják hívni*” (Lk 1,34–35). Szűz volt Jézus **születésekor** (*in partu*). XII. Piusz pápa megfogalmazásával: „*Számunkra elképzelhetetlen, csodálatos módon szülte meg Szent Fiát*

(vö. Mt 1,11–25; Lk 1,28). Mária szűz volt Jézus **születése után** (*post partum*) is, vagyis nem élt házasesületet.

Abban, hogy Mária szüzen foganta és szülte Jézust, Istennek nem volt olyanféle szerepe, mint a mítoszok isteneinek a félistenek születésében. – A Szentírás említi ugyan, hogy Jézus „*elsőszülött*” volt, az azonban jogi kifejezés, nem jelenti azt, hogy testvérei lennének. – A Biblia említi továbbá *Jézus „testvéreit*”. A szónak akkoriban tágabb értelme volt, mind a mi nyelvünkben, unokatestvért vagy közeli rokont is jelenthetett. – Máté evangéliumában olvashatjuk, hogy József „*magához vette feleségét, de nem ismerte meg addig, míg világra nem hozta (elsőszülött) fiát, akit Jézusnak nevezett*” (Mt 1,24–25). Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szülés után élt volna házasesületet. Hiszen az Ószövetségben olvassuk, hogy Dávid egyik felesége, Saul lánya Mikol megsértette Isten föntségét, „*ezért Mikolnak, Saul lányának nem született gyereke halála napjáig*” (2Sám 6,23). Aligha következik ebből, hogy a halála után született volna gyermeke.

A stockholmi német templom egyik üvegablaka

c) Mária mentes volt a személyes bűnöktől is. Ezt nevezzük **kegyelmi teljességnek**.

A Trienti Zsinat (1545–1563) tanítása szerint *Mária Isten különös kiváltságánál fogva élete egész folyamán mentes volt minden súlyos és bocsánatos személyes bűntől*. Mária továbbá mentes volt a *bűnös hajlamoktól* (latinul *concupiscentia*) is. Egész élete a megpróbáltatások sora volt, a bűn következményeitől ő is szenvedett, neki is meg kellett küzdenie hitéért, reményéért és szeretetéért. Küzdelmei és helytállásai nagyobbak voltak, mint az átlagemberé, mert sokszor úgy látszott, mintha Isten ellentmondana önmagának (pl. „*Dávid fiát*” a kereszten kellett látnia). „*Legfeljebb arról lehet szó, hogy minden küzdelmét megkönnyítette a concupiscentia hiánya, így minden kísértést és szenvedést könnyebben tudott »integrálni«, vagyis azok igazi valóját, illetve értelmét könnyebben meglátta, mint mi*” (Előd István). Szűz Mária tehát *teljes szívvel kerülte a rosszat és tette a jót*. „*Az Úr szolgálóleánya volt*” (Lk 1,38); *ott állt a kereszttel is* (vö. Jn 19,25). Így minden más embernél jobban kivette a részét Jézus megváltó művéből, minden kegyelemben újjászülető embernek édesanyja lett: a „*második Éva*” (Éva helyett Ave).

d) Máriát Jézus megdicsőítette. XII. Piusz pápa 1950-ben „*ex cathedra*” hirdette ki: „**Mária földi életpályájának befejezése után testével és lelkével együtt felvétel a mennyi dicsőségbe.**” Ezt ünnepeljük *Nagyboldogasszony* napján (augusztus 15. – *assumptio*).

De előttünk is megdicsőíti Máriát azzal, hogy közbenjárására sok jót tesz velünk, olykor csodákat is (pl. a Mária-kegyhelyeken, mint Lourdes-ban, Fatimában, Lorettóban). Ezzel Máriának jövője válik valóra: „*Íme, mostantól fogva boldognak hirdetem engem minden nemzedék*” (Lk 1,48).

Vallásosságunkban nagy szerepet játszik a Szűzanya **kiemelt tisztelete** (*hüperdulia*). Ennek jelei a tiszteletére épített *templomok*, a róla készült *szobrok és festmények*, a hozzá intézett *közbemjáró fohászok*, a tiszteletére történő *liturgikus cselekmények*, valamint a Mária-kegyhelyek látogatása.

A hétfájdalmú Szűzanya — Freskó a római Santo Stefano Rotondóban

Diego Rodríguez de Silva Velázquez: A Szentháromság megkoronázza a Szent Istenanyát (1645)

„Istenünk, te Mária szúzi anyasága által
örök üdvösséggel ajándékoztad meg a világot.
Engedd kérnünk, hogy közbenjárását érezzük,
mert tőle kaptuk Fiadat, az élet szerzőjét.”
(*Szűz Mária, Isten Anyja* szentmiséjének könyörgése)

„*»Íme, mostantól fogva boldognak hirdet engem minden nemzedék«* (Lk 1,48). »Az Egyház Mária-tisztelete a keresztény kultusz természetéhez tartozik.« A Szent Szület »méltán tiszteli az Egyház különleges tisztelettel. Már a legősibb koroktól fogva 'Istenszülő' néven tisztelik, és a hívők minden veszedelmükben és ínségükben az ő oltalma alá futnak könyörgésükkel. (...) Ez a tisztelet (...) teljesen egyedülálló ugyan, mégis lényege szerint más, mint az imádás, mellyel a megtestesült Igét, valamint az Atyát és a Szentlelket imádjuk, s melyre a Mária-tisztelet nagyon is ráhangol; ez a tisztelet fejeződik ki az Isten Anyjának szentelt liturgikus ünnepekben és a Mária-imádságokban, mint például a szentolvasóban, mely »*az egész evangélium breviáriuma*«" (KEK, 971).

A teológia fejlődésében nagyon fontos volt az első négy egyetemes zsinat. Az I. Niceai Zsinat (325) megfogalmazta Jézus istenemberségét, az I. Konstantinápolyi Zsinat (381) pedig a Szentlélek szerepét. Mindkét zsinat szerkesztett hitvallást, ezek szövegét a tankönyvben közöljük. Az Efezusi Zsinat (431) megfogalmazta, hogy Jézus egyetlen személy és éppen ezért Szűz Mária Istenszülő (*theotokosz*). A Khalkédóni Zsinat (451) pedig megfogalmazta, hogy Jézusban egy személy van két természetben.

KÉRDÉSEK

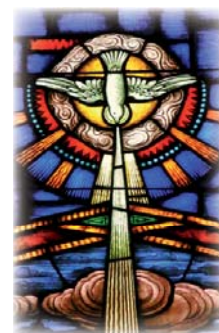
1. Melyek a Mária-dogmák?
2. Az egyházi év mely ünnepeihez köthetők ezek a dogmák? Idézd fel a 7. osztályban tanultakat!
3. Hogyan tiszteljük Szűz Máriát?

FELADAT

A 7. osztályban szerzett ismereteidet is felhasználva sorold fel Szűz Mária életének főbb eseményeit!

IV. A más Vigasztaló — A Szentlélek működése az Egyházban, a kegyelemben és a szentségekben

13. A Szentlélek küldése

A Szentlélek a Kinyilatkoztatásban

A láthatatlan Istent Jézus Krisztus ismertette meg velünk. Ő vitte végbe a megváltást, Isten nagy-szerű művét. Isten kinyilatkoztatásának és Jézus megváltásának folytatása és beteljesítése a Szentlélek műve.

A Szentlélek *neve* az Ószövetségben ilyen jelentésben nem fordul elő. Ennek okát már láttuk a Szentháromságról szóló fejezetben. A lélek szó (héberül *ruah*) azonban előfordul, ami jelenthet lélegzetet, levegőt, szelet. Isten lelke ott lebegett a teremtés-kor a vizek fölött, és szólásra indította a prófétákat. Az ő ígéretük szerint ez a lélek száll majd le a Messiásra (vö. Iz 11,1–2).

Ennek az ígéretnak teljesülését az evangélisták Jézus keresz-
telkedésével kapcsolatban (Mt 1,10) említik. János evangéliuma
kiemeli, hogy a Lélek rajta is maradt Jézuson (Jn 1,32). Ő tehát
nem alkalmi próféta, hanem az Isten Fia. Isten Lelkével (Mt 12,28)
illetve ujjával (Lk 11,20) űzte ki a démonokat, ezért a Szentleket
káromolja (Mk 3,28köv.), aki a gonosz működésével magyarázza
Jézus szabadító isteni tevékenységét.

A magyar köznyelvben is létezik az a fordulat: elmegyek,
de lélekben itt maradok veletek. Az evangéliumokban Jézus is
többnyire olyan helyzetekben szólt a Szentlélekről, amikor az
utána következő korszakról beszélt a tanítványoknak (Mk 13,11;
Lk 11,13). Erre leginkább a negyedik evangéliumban kerül sor

(Jn 14,15–18. 25–26; 15,26; 16,5–15). A Szentlélek itt többször *Paraklétosz* néven szerepel. Ezt ha-
gyományosan *Vigasztalónak* fordították, de ügyvédet, pártfogót, buzdítót is jelent.

A Szentháromságról szóló részben már említettük, hogy Jézus az utolsó vacsorán ezt a nagyon
jelentős kinyilatkoztatást adta: „*Kérni fogom az Atyát és más Vigasztalót ad nektek, hogy mindörökké
veletek legyen: az Igazság Lelkét*” (Jn 14,16). Ezekben a szavakban fölcillan az érkező személyessége
és istensége is.

Feltűnő, hogy Jézus a Szentléleknek nem új szerepet szán, hanem az ő művének folytatását:
„*Megtanít mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek*” (Jn 14,26); „*tanúságot tesz*

Andrea Mantegna: Krisztus megkeresztelése (1505 k.)

Tiziano Vecellio: A Szentlélek kiáradása (1545)

rólam” (Jn 15,26); „elvezet titeket a teljes igazságra; nem magától fog szólni, (...) megdicsőít engem, az enyémből kapja, amit kijelent nektek” (Jn 16,13–14).

A mennybe menő Jézus azt ígérte tanítványainak, hogy a Szentlélek leereszkedésekor erőben részesülnek (vö. ApCsel 1,8). Ezt pünkösdtől fogva átérték az apostolok.

Szent Pál sokrétűen ábrázolja a Szentlélek működését. Leveleiből megtudjuk, hogy a Szentlélek egyrészt az Egyház közösségében tevékenykedik köztünk, másrészt az egyes ember életét, belső világát is alakítja. „Mi ugyanis mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a keresetséggel: akár zsidók, akár pogányok, akár rabszolgák, akár szabadok. Mindannyiunkat egy Lélek itatott át” (1Kor 12,13). Az apostol alapvető összefüggést lát a keresztyén élet és a Szentlélek között: „Ezért aki test szerint él, nem nyerheti el Isten tetszését. De ti nem test, hanem lélek szerint éltek, ha valóban Isten Lelke lakik bennetek. (...) Mert ha test szerint éltek, biztosan meghaltok, de ha lélekkel megöliték a test szerinti tetteket, élni fogtok. Aki ket Isten Lelke vezérel, azok Isten fiai. Nem a szolgaság lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét féle-

lemben éljete, hanem a fogadott fúság Lelkét nyertétek el, általa kiáltjuk: Abba, Atya! A Lélek maga tesz tanúságot lelkünkben, hogy Isten gyermekei vagyunk. Ha pedig gyermekei, akkor örökösei is: Istennek örökösei, Krisztusnak társörökösei. Előbb azonban szenvednünk kell vele együtt, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk” (Róm 8,8–17).

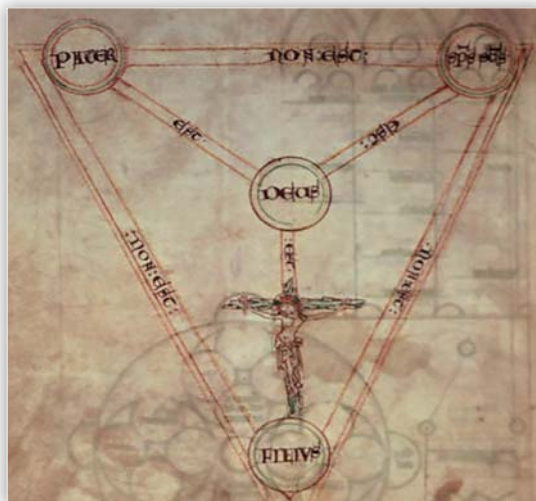
A Szentlélek az Egyház tanításában

A Szentlélek istenségének megvallása már az I. században megnyilvánult a keresztelés formulájában. A IV. század végén az I. Konstantinápolyi Zsinat (Jahvéhoz hasonlóan) Urunknak és éltetőnknek mondja, aki az Atyától származik; akit éppúgy imádunk és dicsőítünk, mint az Atyát és a Fiút.

Hogy a Szentlélek az Atyától és a Fiútól **származik**, azt Nyugaton Szent Ágoston az *ab utroque*, azaz *mindkettőtől* formulával fejezte ki, míg a keleti teológia „az Atyától a Fiú által” kifejezést használta. – A görögök számára nagyon ellenszenves volt, hogy a hitvallás eredeti szövegét később a latinok a *Filioque* („és a Fiútól”) betoldással megváltoztatták. Erre már utaltunk a hitvallás bemuta-

tásakor. A teológia mindenkori feladata, hogy a Szentlelket úgy mutassa be, mint **Urunkat és éltetőnket**.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy szó volt a **teremtő Atyáról**, a **megváltó Fiúról**, és most a **megszentelő Lélekről** beszélünk. A Szentlélek működik az *Egyházban*, a *kegyelemben* és a kegyelmet közvetítő *szentségekben*. A szentségek kiszolgáltatását Krisztus az Egyházra bízta.

A Szentháromság szimbóluma egy középkori kódex lapján (1210)

„Az, akit az Atya a szívünkbe elküldött, Fiának Lelke, valóban Isten. Ő, az Atyával és a Fiúval egylényegű, elválaszthatatlan tőlük mind a Szentháromság belső életében, mind az ő világnak szóló szeretet-ajándékában. De az Egyház hite, mely imádja az elevenítő, egylényegű és elválaszthatatlan Szentháromságot, vallja a személyek megkülönböztetését is. Amikor az Atya Igéjét küldi, a Lelkét is mindig küldi: összekapcsolt küldés ez, melyben a Fiú és a Szentlélek különbözőek ugyan, de elválaszthatatlanok. Krisztus az, aki megjelenik, ő a láthatatlan Isten látható képmása, de a Szentlélek az, aki kinyilatkoztatja őt” (KEK, 689).

„Hiszünk a Szentlélekben, Urunkban és éltetőnkből, akit az Atyával és a Fiúval együtt imádunk és dicsőítünk. Ő szólt hozzánk a próféták szavával, és őt küldte el nekünk Krisztus az ő feltámadása és az Atyához való felmenetele után. Az Egyházat a Szentlélek világosítja meg, élteti, őrzi és kormányozza: tagjait pedig megtisztítja, hogy ne álljanak ellen a kegyelem ihletésének. Az ember, ha Krisztus alázatát követi, a Szentléleknek a lélek bensejéig hatoló működése erejével tökéletessé válhat, miként a menyeyi Atya tökéletes” (VI. Pál pápa).

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent a lélek szó az Ószövetségben?
2. Jézus életének mely eseményeinél jelenik meg a Szentlélek?
3. Mi a különbség a görög és a latin dogmatikában a Szentlélekkel kapcsolatban?

FELADAT

Mi a pünkösd nyelvcsoda üzenete, és melyik ószövetségi történetnek az ellenképe? Fejtsd ki néhány mondatban a történet lényegét, tanítását!

14. Az Egyház mint anya és tanító (ekkléziológia)

Az Egyház alapítása és küldetése

Isten üdvözítő tervének szolgálatára az ószövetségben egy népet választott ki. Izraelt – az Istenhez tartozás tudatán túl – a közös nyelv, a közös történelmi sors, a közös haza, a közös származás emléke tartotta össze. Először Jézus is Izraelhez fordult, hiszen belőle származott, tanítványait is belőle választotta. Izrael nagy része azonban elutasította őt (vö. Mt 21,33köv.). Ezért az újszövetséget Isten „más nép” kezébe adta.

Az apostolok fala a koppenhágai Jézuskirkenben — A képeken az apostolokat az attribútumaikkal ábrázolták

a) Isten megváltó műve *világméretű*: az egész emberiséget átöleli. Mégis egy *kisebb közösség által valósul meg*. A Föltámadott megjelenései és a Lélek kiáradásai (vö. ApCsel) új, közös tapasztalati horizontot teremtettek, amely új közösségi életet tett lehetővé. A tanítványok számára húsvét után a kinyilatkoztatás új fényben tárult fel: a megkezdődött végső időben a pogányok is meghívást kaptak Isten népébe. Ennek alapján tekinti magát az Egyház az igaz Izraelnek, amely Istennek zsidókból és pogányokból lett népe.

A végső időkre is jelentőséggel bíró **közösség alapításának** jele volt már okvetlenül a **tizenkettő** kiválasztása (Mk 3,13). A régi Izrael – Dávid korában – annak a tizenkét törzsnek szövetségére épült, amely Jákob tizenkét fiát tartotta ősének. Az utolsó nagy rendezésben reménykedő közösségek mind a tizenkét törzs egyesítését várták Istentől. Ezért a véglegesség igényével kötelezően összefügg a tizenkettes szám. A kiválasztott apostolok névsora négy ízben szerepel az Újszövetségben (Mt 10,2–4; Mk 3,16–19; Lk 6,13–16; ApCsel 1,13).

Az *ekklészia* (egyház) szó a görög köznyelvben jelenthet mindenféle gyülekezetet. Az Ószövetség *görög* fordításában, az ún. „*Hetvenes*” fordításban azonban Isten ekklésziája: Izrael. Jézus is hasonló értelemben használta az ekklészia szót, illetve annak arám megfelelőjét: nála az ekklészia az *új választott népet* jelenti.

Máté evangéliuma az ekklészia elnevezést Jézushoz kapcsolja. Ezt, vagy arám megfelelőjét említette Jézus, amikor Simonra, Jónás fiára alapította egyházát (Mt 16,18–19). Ennek a közösségnek

ígérte meg, hogy a „pokol kapui”, vagyis az alvilág ereje, tehát az enyészet nem vesz erőt rajta. Jézus tehát új választott népet alapít, amit kiválasztott tanítványára, Simonra épít. Ő a szikla (kéfa) szóból származó nevét nem tulajdonságai, hanem szerepe alapján kapja. A szikla név annyira fontos volt, hogy a hellenista környezetben a Kéfa nevet előbb-utóbb le kellett fordítani. Mivel azonban a szikla szó a görögben nőnemű (*petra*), létrehozták a Petrosz (latinul *Petrus*) nevet.

Az újszövetségi választott nép lényegesen különbözik más nemzetektől, sőt még Izraeltól is. Tagjait nem vérségi, földi kötelékek kapcsolják egymáshoz, hanem Isten *meghívása* a közös hit, a közös istentisztelet és az apostolok vezetésének, illetve tanításának elfogadására, valamint saját *szabad elhatározásuk*.

Ez a közösség minden ember előtt nyitva áll. Ezt fejezi ki a pünkösdi nyelvcsoda, a bábeli nyelvzavar ellenképe (vö. ApCsel 2).

b) Jézus **küldetést** adott ennek az Egyháznak; valójában mindent rábízott, ami saját megváltó művének folytatásához és beteljesedéséhez tartozik: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket” (Jn 20,21). A föltámadt Jézussal találkozott tanítványokat illeti meg az *apostol* (a görög *aposztolosz* küldöttet jelent) név is. Ők Jézus feltámadásának tanúi.

Máté evangéliumának vége részletezi ezt a megbízást. Három tényezőre bontja, ahogyan Jézus küldése is **prófétai, papi** és **királyi**: „Én kaptam minden hatalmat égen és földön. Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében, és tanítsátok meg őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. Íme, én veletek vagyok mindennap, a világ végéig” (Mt 28,18–20).

Duccio di Buoninsegna: Péter és András elhívása (1308–11)

Duccio di Buoninsegna: Krisztus megjelenik a tíz tanítványnak a zárt ajtó mögött (1308–11)

„Egyszer, amikor együtt evett velük, megparancsolta nekik, hogy ne hagyják el Jeruzsálemet, hanem várjanak az Atya ígéreteré, »amelyről – úgymond – tőlem hallottatok: Mert János csak vízzel keresztelt, de ti néhány nap múlva a Szentlélekkel fogtok megkeresztelkedni«. (...) Megkapjátok a Szentlélek rátok leszálló erejét, és tanúim lesztek Jeruzsálemben, s egész Júdeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig” (ApCsel 1,4–5.8).

A Szentlélek négyszer küldeti el egymás után, azaz kiáradása mintegy négy lépésben történik, egyre szélesebb körben, végül az egész földet elérve. Legelőször az apostolok (és a Szűzanya) kapják meg, utána a Jeruzsálemben egybegyűltek (ApCsel 2,1–4), majd Júdea népe. Samaria lakói a pogányok és zsidók keveréke (ApCsel 8,14–17), így kitágul a kör a zsidóságon kívülre. Végül Kornéliusz, a pogány százados, aki anélkül, hogy meg lett volna keresztelve, megkapta a Szentlélek ajándékát (ApCsel 10,44–46; vö. ApCsel 11,12–18), csak utána keresztelték meg. Ezzel, a pogányokra, vagyis az egész világra kiterjedt a Szentlélek ajándéka.

Az Egyház lényege és közösségi szervezete

a) Az Egyház lényegének kérdésére a történelem folyamán különböző feleleteket adtak. A II. Vatikáni Zsinat olyan hittitoknak nevezte az Egyházat, amelyet lehetetlen egyetlen fogalommal kifejezni, vagy egyetlen definícióval meghatározni. Ezért több képpel és fogalommal lehet és kell megközelíteni. Az Egyház **Isten népe**, azaz olyan közösség, amelyet Isten szeretetének szuverén szabadsága kiszóltott a bűn rabságából, és meghívott az emberiség kiengesztelődésének szolgálatára. Az Egyház **Krisztus titokzatos teste**, bensőséges közösségben él Krisztussal. Az Egyház a Krisztusban hívő nép, amely Krisztus nevére keresztelkedett, Krisztus *eucharisztikus testéből* él, és maga is Krisztus testévé válik. Az Egyház továbbá a **Szentlélek temploma**, olyan üdvös közösség, amelyet a nyitottság, a belső szabadság és a lelki adományok sokfélesége jellemez; ezek már most a Szentlélek teremtő működését bizonyítják és jelzik. Az Egyház végül az **üdvösség szentsége**. Jele és eszköze az Istennel való egyesülésnek és az emberi nem egységének.

Pietro Lorenzetti: Lábmosás (1320 k.) — Freskó a San Francesco-bazilikában Assísiben

b) Az Egyház küldetésének megvalósításában *minden keresztény* embernek *tevékenyen részt kell vennie*. Az Egyház mi vagyunk. De a küldetés betöltésében *nem egyforma szerep* jut mindenkinek. Maga Jézus tett különbséget Egyházában *vezetők és vezetettek* között. Péternek és utódainak pedig *főpásztori megbízást* adott (vö. Jn 21,15–17). Azt azonban meghagyta, hogy a vezetők a rájuk bízott hatalommal Isten szándéka szerint éljenek: ne úrnak, hanem szolgának tudják magukat. Tanítványainak ezt mondta: „Tudjátok, hogy akiket a világ urainak tartanak, zsarnokoskodnak a népeken, a hatalmasok pedig önkényüket éreztetik velük. Köztetek azonban ne így legyen, hanem aki nagyobb akar lenni, legyen a szolgátok, és aki első akar lenni, legyen mindenki-

nek a cselédje. Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és váltságul adja oda életét sokakért” (Mk 10,42–45). Jézus erre maga is példát adott az utolsó vacsorán, amikor megmosta tanítványai lábát (vö. Jn 13,15–17).

Történelmi okok magyarázzák, hogy az Egyház életében ez a *krisztusi gondolat elhomályosodott*, hiszen az Egyház nem a tökéletesek gyülekezete, hanem bűnös és gyarló embereket foglal magába, „egyszerre szent és ugyanakkor megújulásra szorul”. A **középkorban** a papság (a klérus) műveltsége és társadalmi szerepe miatt kiváltságos csoporttá vált, és el is távolodott a *hívek közösségétől* (a *laikusoktól*). – Ez ellen emeltek szót a **hitújítók**, csak hogy túlzásba estek, mert azt is kétségbe vonták, hogy Jézus szándéka szerint különbséget kell tenni vezetők és vezetettek között. Fontos tételük volt a *szentségi papság* tagadása.

A hitújítókkal szemben fogalmazta meg a **Trienti Egyetemes Zsinat** (1545–1563) az Egyház *hierarchikus* jellegét. A *hierarchia* szent rangsort jelent, a vezetők és a vezetettek különbségét. Ezt egészítette ki az **I. Vatikáni Egyetemes Zsinat** azzal, hogy megfogalmazta a pápa *teljes kormányzati hatalmát* (*primátus*) és az *ex cathedra* döntésekben való *tévedhetetlenségét* (*infallibilitás*). – A **II. Vatikáni Egyetemes Zsinat** (1962–1965) viszont a papság *szolgálat jellegét* hangsúlyozta, és a *klerikalizmus veszélyei* ellen emelt szót. Hangsúlyozta továbbá a *püspöki kollegialitás* jelentőségét és a *hívek egyetemes papságát*.

Az Egyház intézményes szervezettsége lehet „kereszt” is. Ezt a keresztet azonban Jézus szándékai szerint viselnie kell annak, aki az ő tanítványa akar lenni. Jézus a közös hit, a közös áldozati és szentségi rend, meg a közös engedelmesség kötelékével kapcsol minket egymáshoz és önmagához. Aki ezekből valamit nem akar vállalni, az letér az üdvösségi rend útjáról. Ilyen lehet az *eretnység*, amikor valaki válogat a hittételek között, és a *szakadárság*, amikor valaki megtagadja a közösséget a római pápával. A történelem azt mutatja, hogy az ilyen katasztrófák rendszerint nemcsak egy-egy tévedő egyén lelkiismeretét terhelik, hanem az egész Egyház életére ránehezedő tökéletlenségek következményei. Ezért fontos, hogy komoly testvéri felelősségtudattal figyeljük a *nem katolikus* keresztények életének *értékes vonásait* is. Az Egyház egységéhez akkor jutunk el, ha minél közelebb akarunk kerülni Krisztushoz. – Manapság a keresztény közösségekben erősödik az egységtörekvés, az *ökumenizmus*: az összetartozás tudata és az egység megvalósításáért folytatott munkálkodás. Erre a II. Vatikáni Zsinat nyomatékosan felhívja a figyelmet.

Pasquale Cati da Lesi: A Trienti Zsinat (1583) — Freskó, Santa Maria in Trastevere, Róma

Klerikalizmusnak nevezzük a klérus privilégiumainak túlhangsúlyozását. Lényege, hogy a klerikusi mivoltból világi előnyök is származnak.

Az Egyház tulajdonságai

Az Egyház négy lényegi jelzője

Az Egyhásról szóló legfontosabb tanítást már az ókori hitvallások is megfogalmazzák: „**Hiszek az egy, szent, katolikus (egyetemes) és apostoli Anyaszentegyházban.**”

A Jó Pásztor — III. századi freskó a Priscilla katakombában — Jézus egy akolt és egy nyáját akart

a) Az Egyház **egy**, még ha kisebb-nagyobb csoportok le is szakadnak róla. Az idők végéig összetartja a közös **hit** (*vinculum symbolicum*), a közös **fegyelem** (*vinculum hierarchicum*) és a közös **oltár** (*vinculum liturgicum*). Ezt hármas köteléknek (*triplex vinculum*) nevezzük. Az egységre utalnak a következő kifejezések: az Egyház *Krisztus teste, Krisztus jegyese*. – Az Egyház *tagjai a megkereszteltek*, akiknek Krisztus egyetlen Egyházába való belépésük akkor jut teljességre, ha mindhárom köteléket elfogadják. – Az Egyház egységéhez tartozik, hogy egyedül üdvözítő közösség. Ez nem azt jelenti, hogy minden tagja üdvözl, és azt sem, hogy kívül senki nem üdvözülhet. De aki üdvözl, az *az Egyház által* jut az üdvösségre.

Az egyházak *újraegyesítésére* irányuló mozgalmak megegyeznek abban, hogy a valódi hitbeli egység nem zárja ki az egyházi életformák törvényes, sőt szükséges sokféleségét. Erre példa a *görög szertartású katolikusok* egyházfegyelmi és liturgikus különbsége a *latin szertartású római katolikusoktól*.

b) Az Egyház **szent**. *Objektív értelemben (ontológiai szentség)* ez azt jelenti, hogy megalkuvás nélkül *hirdeti* az életszentség eszméjét, *kegyelmi eszközökkel* mindenki számára lehetővé teszi az előrehaladást az *életszentség* útján, és mindig vannak olyan tagjai, akik hőiesen életre váltják Krisztus akaratát. Ők a *szentek*, akik közül sokakat hivatalosan, tévedhetetlen formában is *kanonizál* az Egyház. – *Szubjektív értelemben is szent*: ez azt jelenti, hogy minden tagjának törekednie kell az élet-

szentségre. – Az Egyháznak vannak *bűnös* tagjai is. Az Egyház tehát egyszerre szent és megtisztulásra szoruló, egyszerre állandó és megújulásra váró („*Ecclesia semper reformanda*”). – Az Egyház *alázatát*, de egyúttal *erejét* is mutatja, hogy a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) óta újra meg újra bocsánatot kért Istentől és azoktól, akik ellen a történelem során az Egyház tagjai vétkeztek.

c) Az Egyház **egyetemes (katolikus)**. Az egyetemesség azt jelenti, hogy az Egyháznak adott ígérekhez és feladatokhoz tartozik, hogy a történelemben megjeleníti és közvetíti Isten *egyetemes üdvözítő akaratát*, amely Jézus

Görög katolikus püspöki liturgia a máriapócsi bazilikában

Krisztusban kifejeződött. Vállalja és hordozza az egész krisztusi küldetést, és éppen ezért minden emberhez fordul.

d) Az Egyház **apostoli**. Az apostoliság az Egyház alapfunkcióinak folytonosságát jelenti, amelyet az *apostoli jogfolytonosság* (*successio apostolica*) biztosít. Tanítása és vezetőinek megbízatása az apostolokra és rajtuk keresztül Jézus Krisztusra vezethető vissza. Apostoli az eredet, a tanítás és az utódlás. A Szentírás, a hit egyházi áthagyományozása és a püspöki tisztség kölcsönösen egymásra van utalva. A püspöki tisztségben az apostoli hagyomány folytonosságáért, annak egyházi elevenségéért és a jelennel való kapcsolatáért való felelősség különleges, szentségi és reprezentatív módon intézményesül. Az I. Vatikáni Zsinat *dogmaként* mondta ki, hogy **a római pápa egyházkormányzati hatalma megszakítás nélkül Szent Péterig vezethető vissza.**

Raffaello Santi: A kulcsok átadása (1515) — „Neked adom a mennyek országa kulcsait. Amit megkötasz a földön, a mennyben is meg lesz kötve, s amit feloldasz a földön, a mennyben is fel lesz oldva” (Mt 16,19) — „Legeltesd bárányaimat!” (Jn 21,15)

Az Egyház egyéb tulajdonságai

a) Az Egyház **látható**. Ennek ellenkezőjét tanította néhány középkori eretnekség (valdiak, husziták). A *reformátorok* azt állították, hogy csak a *megigazultak*, Kálvin szerint pedig csak a *predestináltak* tagjai az Egyháznak. Szerintük tehát az Egyház láthatatlan. Ez magyarázatot ad az ő rendszerükben arra, hogy hol volt az Egyház a romlásnak számító *konstantini fordulattól* egészen a *reformációig* terjedő időben. A láthatatlan Egyház szerintük a megigazultak lelkében volt jelen.

A láthatóságot *bizonyítja*, hogy az ószövetségi *választott nép* is látható volt. Krisztus látható formában jelent meg, az ő küldetését folytató Egyház is látható. Továbbá Krisztus az Egyháznak *látható szervezetet* (Péter és az apostolok kiválasztása), és *látható szentségi rendet* (keresztség stb.) adott, valamint látható dolgokhoz hasonlította (pl. templom, hegyen épült város, nyáj, háló, szántóföld).

b) Az Egyház **tévedhetetlen**. Ő az „*igazság oszlopa és alapja*” (1Tim 3,15). Az Egyház *fogyatkozhatatlansága* és *tévedhetetlensége* folytán a hívek nem tévedhetnek közös hitükben. A *tévedhetetlenség* (*infallibilitas*) a Szentlélek ajándéka, amellyel ellátja az Egyház küldetését.

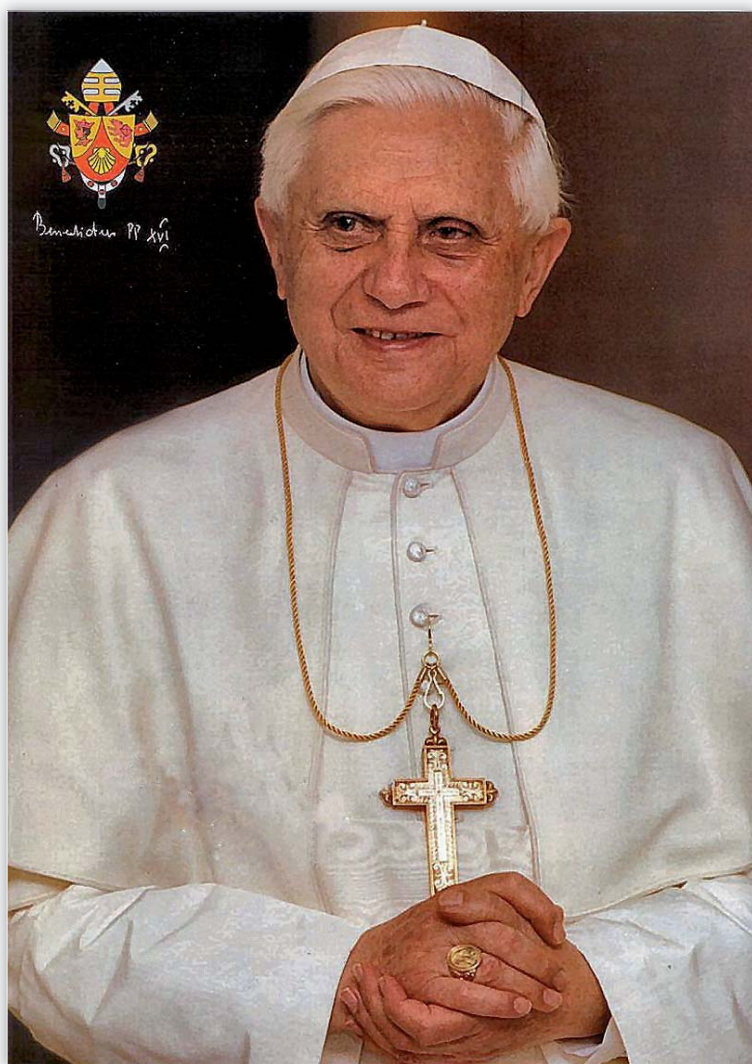
Tévedhetetlen a *püspökök testülete*, egyetértésben a *pápával*. Ezt nevezzük Egyházi Taní-

A püspökök testülete — Bíborosok a 2005-ös pápaválasztáson

tóhivatalnak (*Magisterium*). Ennek gyakorlati megvalósulási formája az *egyetemes zsinat*. – A pápa maga is tévedhetetlen *hit és erkölcs dolgában az ex cathedra* döntésekben, azaz akkor, amikor *ilyen igénnyel* nyilatkozik. A dogmatikus tanítást általában ünnepélyes keretek között hirdeti ki. A pápa tévedhetetlenségéhez nem szükséges az Egyház hozzájárulása, a pápa önmagában (*ex sese*) tévedhetetlen az ilyen esetekben. – A tévedhetetlen tanítás *megváltoztathatatlan és visszavonhatatlan*. A tévedhetetlenség nem függ a pápa személyes képzettségétől, de a gyakorlatban kikéri a püspökök, a hittudósok és esetleg világi szakértők véleményét is. Az utóbbiak véleményét akkor is ki szokta kérni a pápa, amikor nem tévedhetetlen tanítást ad, mint például történt a II. Vatikáni Zsinaton és a szinódusokon.

A teológia értelmezi, hogy a dogmában mi a *tévedhetetlen tartalom*, és mi a korhoz kötött megfogalmazás. A teológia továbbá feltárja a dogmák „*mélységeit*”, és segít az egyéni lelki életre való alkalmazásban. Ezt láttuk például a szentháromságtani és krisztológiai dogmák esetében. – A tévedhetetlenség Isten *üdvözítő szeretetének jele*. Ebből tudjuk, hogy nem vagyunk hátrányos helyzetben azokhoz képest, akik közvetlenül ismerték Jézust és az apostolokat (vö. az anarchia a civil életben is káros). A tévedhetetlen tanítás lelkiismeretben *kötelezi* a krisztushívőt. Ezért bűn az eretnekség. Természetesen a nem tévedhetetlen tanítást is engedelmisséggel kell fogadni.

XVI. Benedek pápa

Az egyetemes Egyház egységének szolgálatával kapcsolatos a pápa **kormányzati hatalma**, a **primátus**. Ezt is az I. Vatikáni Zsinat mondta ki dogmaként. A pápának nemcsak felügyelői vagy koordinátori tiszte van, hanem az egész Egyházra kiterjedő **teljes és legfőbb joghatósága** (*primatus iurisdictionis*). A kormányzati hatalom kiterjed az **Egyház fegyelme és kormányzására** tartozó ügyekre is, tehát nemcsak a hitre és az erkölcsre, mint a tévedhetetlenség. A **teljes kormányzati hatalom** a pápáé. A pápa kormányzati hatalma rendes és közvetlen az összes és egyes egyházak fölött, az összes és egyes pásztorok és hívők fölött. A pápa kormányzati hatalma tehát *Krisztus rendelkezéséből* áll fönn, és *soha meg nem szűnhet*.

A teljes és legfőbb kormányzati hatalom gyakorlásának két formája van: a **pápa önmagában (egyedül)**, vagy pedig a **teljes püspöki kollégium, élén a pápával (pl. az egyetemes zsinat)**. A zsinat nem lehet egyetemes a pápa nélkül. – A *püspöki szinódus* (ahol az egyes országok püspökkari elnökei, és más, a pápa által meghívottak vannak jelen) a *pápa segítője*.

„A Szentírás és a hagyomány alapján azt tanítja, hogy ez a földön vándorló Egyház szükséges az üdvösséghez. Mert egyedül Krisztus a közvetítő és az üdvösség útja, aki az ő testében, ami az Egyház, jelenik meg számunkra; ő maga pedig kifejezetten hangsúlyozva a hit és a keresztség szükségességét (vö. Mk 16,16; Jn 3,5), egyúttal az Egyház szükségességét is megerősítette, melybe a keresztségen, mint ajtón át lépnek be az emberek. Ezért nem üdvözülhetnek azok az emberek, akik tudják ugyan, hogy Isten Jézus Krisztus által az üdvösség szükséges intézményének alapította meg a Katolikus Egyházat, mégsem akarnak belépni oda vagy megmaradni benne” (*Lumen gentium*, 14).

„Azok végül, akik még nem fogadták el az evangéliumot, különféle módokon vannak Isten népéhez rendelve. (...) Mint Üdvözítő azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön (vö. 1Tim 2,4). Akik ugyanis Krisztus evangéliumát és az ő Egyházát önhibájukon kívül nem ismerik, de őszinte szívvel keresik Istent, és a kegyelem hatására teljesítik a lelkiismeretük szavában fölismert akaratát, elnyerhetik az örök üdvösséget” (*Lumen gentium*, 16).

KÉRDÉSEK

1. Hogyan értelmezzük az *ekklészia* szót?
2. Mit jelent az Egyház hármasság küldetése?
3. Mire vonatkozik a pápa tévedhetetlensége?
4. Miben áll a pápa kormányzati hatalma?

FELADAT

Nem csak azok üdvözülhetnek, akik az Egyházhoz tartoznak. Nézz utána, hogy kik az anonim keresztények, és ki használta először ezt a kifejezést!

15. Isten üdvözíteni akar minket — A kegyelem teológiája (charitológia)

A megszentelő kegyelem (*gratia sanctificans, gratia habitualis*)

A kegyelemről szóló teológiai részt **charitológiának** nevezzük. Ebben már benne van, hogy a kegyelem alapja Isten szeretete. Nemeshegyi Péter professzor a kegyelemtanról írt könyvének ezt a címet adta: *Jó az Isten*.

Isten Jézusban történt önközlése a Szentlélekben érkezik az emberhez. Isten érintését a keresztény hagyomány a **kegyelem** (régábban *malaszt*) szóval jelöli legalkalmasabban. A szó (latinul *gratia*) a hétköznapi nyelvben elsősorban *ajándékot* jelent, de kedvességet, bájt, szépséget, kecsességet, sőt „megkegyelmezést” is.

„Aki bennem marad, s én benne, az bő termést hoz. Hisz nélkülem semmit sem tehettek” (Jn 15,5)

Az Ószövetségben megható történeteket olvasunk Isten kegyelméről, irgalmáról, szeretetéről, hűségéről, amelyet különböző héber szavak fejeznek ki.

Jézus azért jött, hogy meghirdesse Isten kegyelmének esztendejét (vö. a Lk 4,19-et az Iz 61,2-vel). Egyébként maga a szó az evangéliumokban kevésszer fordul elő. – Szent János evangéliumában arról olvasunk, hogy Jézus minden megváltott emberrel bensőséges, személyes közösségre lép. Ő a szőlőtő, mi a szőlővesszők. Benne kell maradnunk, ha termést akarunk hozni (vö. Jn 15,5).

„Minden valószínűség szerint a kegyelem szó nem hangzott el Jézus ajkán. Isten kegyelme Jézus evangéliumában az Isten uralma megvalósulásának eseménye. Jézus tanításának szívében a szinoptikus evangéliumok az »*elérkezett az Isten uralma*« (Mk 1,15) bejelentéssel foglalják össze. Isten uralmának megvalósulása üdvösemény. Jézus tetteiben, gesztusaiban, csodáiban, egész magatartásában az üdvösség valósul meg: Isten egészen közel jött az emberhez és ez szabadulást, új életet jelent az embernek. Isten kegyelme mint üdvösséges esemény válik tapasztalhatóvá, különösen is az élet határhelyzeteiben” (Puskás Attila).

„A kegyelem elsősorban Isten és az ember személyes kapcsolata, amit Isten kezdeményez, és amire az embert képessé teszi. Az ember saját erejéből nem emelkedhet a pusztán teremtményi kapcsolat fölé. A kegyelmi rend úgy jön létre, hogy Jézus Krisztus a földre hozta az Atya és a Fiú örök párbeszédét, amely a Szentlélekben megy végbe. Amikor saját fiúságának részesévé tesz bennünket, akkor belekapcsol ebbe az örök párbeszédbe, ahogy azt az apostol kifejezi: »Mivel Isten fiai vagytok, a Fia lelkét árasztotta szívünkbe az Isten, aki őt így szólítja: Abba, Atya« (Gal 4,6). Az Atya megszólítást tehát a Szentlélek teszi lehetővé. Ennek a párbeszédnek a célja az üdvösség, a hazaérkezés: »Krisztus révén az egy Lélekben szabad utunk van az Atyához« (Ef 2,18)» (Gál Ferenc).

A teológia szaknyelvében kegyelemnek azt az **életközösséget** nevezzük, amely Jézuson keresztül magához Istenhez kapcsol bennünket. Az isteni kegyelem megtisztít a bűntől, Isten gyermekeivé tesz, lehetőséget ad arra, hogy Isten fiaihoz illő módon éljünk, és így örök üdvösségre jussunk. A mi életünk halálba hanyatló élet; Jézusé az örökkévalóságra nyílik, ezt az igazi, isteni életet adja nekünk.

A kegyelem **megszentelő életközösség**: bűnösből igaz ember lesz. Innen van az állandó jelzője: **gratia sanctificans**. Megvalósítja a megigazolást (*iustificatio*), ezentúl az ember, mint ártatlan, bizalommal közelíthet Isten ítéletéhez. – A megszentelő kegyelem ellentéte a **halálos bűn** (*peccatum mortale*) állapota. A megszentelő kegyelmet **állapotszerű kegyelemnek** is mondjuk (*gratia habitualis*).

a) A megszentelő kegyelemben élő ember Isten temploma, Isten benne lakik, és általa szenteli meg a világot (Jn 14,23; 1Kor 6; 2Kor 6). Ezért kenték meg keresztelésünk alkalmával fejünket krizmával, mint templomszenteléskor a templom falait.

b) A megszentelő kegyelemmel együtt megkapjuk a **természetfölötti erények csíráit** és a **Szentlélek ajándékait**. Ezek teszik lehetővé, hogy Isten fiaihoz méltó módon éljünk.

Az erények tevékenységre tesznek alkalmassá. Mennyei Atyánk szándékainak megértését szolgálják a Lélek ajándékai (vö. Iz 11: bölcsesség, értelem, tanács, erősség, tudás, jámborság, az Úr félelme). A teremtő és kegyelemosztó Isten ugyanis minden embernek sajátos hivatást szán, és mindenkit egyéniséggé akar formálni. Mások szolgálatára és az Egyház építésére képesít és küld. Erre valók a Szentlélek különleges kegyelmi ajándékai, a **karizmák**. Szent Pál sokszor ír róluk, legrészletesebben a Korintusiaknak írt levél 12. fejezetében.

c) A megszentelő kegyelem állapotában élő ember **érdemeket** (*meritum*) szerezhet az örök életre: a szőlőtől maradvány maradandó gyümölcsöt hozunk. A kegyelem ajándék, a boldog örök élet egyszerre ajándék és megszolgált jutalom. Az érdemek minden megtérés után fölélednek.

A keresztség szentségének kiszolgáltatásakor a szertartás keretében a pap krizmával keni meg a keresztelendő homlokát

Rembrandt van Rijn: Szent Pál az íróasztalánál (1629 k.)

A megszentelő kegyelmet illetően Luther tévedett. Ő úgy gondolta, hogy Isten igazában *nem törli el bűneinket*, és nem alakít új emberré. A kegyelem szerinte csak annyit jelent, hogy Isten – Fiára való tekintettel – úgy bánik velünk, hogy nem számítja be bűneinket és felment azok következményei alól. Luther tévedését a Trienti Egyetemes Zsinat utasította el.

Arra azonban jó figyelni, hogy a kegyelem, ha újjá is teremtett minket, a bűnös hajlamokat és a bűn nyomában járó egyensúlyvesztést nem távolította el tőlünk egy csapásra. Ezért jelent a keresztény élet **küzdelmet** „a régi és új ember között” (vö. Ef 4,22; 1Kor 3,9). Krisztus követése ezért jelent számunkra komoly önnevelési programot.

„Isten előtt csak azért lehet érdemünk, mert ő szabadon úgy határozott, hogy az embert társul fogadja kegyelme művében. Az érdem elsősorban Isten kegyelméhez, másodsorban az ember közreműködéséhez tartozik. Az ember érdeme valójában Istené” (KEK, 2025).

„Én vagyok az igazi szőlőtő, s Atyám a szőlőműves. Minden szőlővesszőt, amely nem hoz gyümölcsöt, lemetsz rólam, azt pedig, amely terem, megtisztítja, hogy még többet teremjen” (Jn 15,1–2)

A segítő kegyelem (*gratia actualis*)

A keresztény élet tevékeny élet. Senki sem üdvözülni pusztán azért, mert súlyos bűnnel nem vesztette el a megszentelő kegyelmet (nem vesztette el a talentumot, illetve a mínát; Mt 25,14–30; Lk 19,11–27). A szőlővesszőnek gyümölcsöt is kell teremnie.

Jézus nemcsak parancsokat adott erre, hanem **belső indításokat** is ad kinek-kinek, hogy a jó úton előre haladjon. „Nélkülöm semmit sem tehettek” (Jn 15,5). Tudniillik semmi olyasmit, ami az örök élet útján előbbre visz. Egyes jótettek magunk is képesek vagyunk, de a természetes erkölcs összes követelményeit is csak kegyelmi segítséggel teljesíthetjük.

Érdekes, hogy a hagyományos erkölcsstani kézikönyvek a törvény után a lelkiismeretet szokták tárgyalni. A Katolikus Egyház Katekizmusa a törvény után a kegyelemről tárgyal, ezzel utalva arra, hogy a lelkiismeret már azt mutatja meg, hogy a kegyelem segítségével a törvényt hogyan tudjuk teljesíteni abban a szituációban (vö. *Isten üdvözítő műve: törvény és kegyelem*; KEK, 1949–2005).

A segítő kegyelem nem maradandó állapot, mint a megszentelő kegyelem, hanem **alkalmi indítás** a jóra. Isten nem úgy segít, ahogyan általában mi segítünk egymáson, hanem úgy, hogy saját képességeinket „belülről” mozgatja, mint testi életünkben a vitaminok. A megszentelő kegyelem hasonlítható az egészséghez, a segítő kegyelem az egészséghez vezető gyógyszerekhez. A megszokott rendszerezés szerint a segítő kegyelem értelmünket megvilágosítja, akaratunkat a jóra lendíti, érzelmeinket ráhangolja Isten szándékaira.

Mindez bizalomra indít: „Mindent elviselek abban, aki erőt ad” (Fil 4,13). De ugyanakkor szerénységre is int: „Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, miért dicsekszel, mintha nem kaptad volna” (1Kor 4,7). Meggondolandó tehát, hogy honnét vannak például a jó ötleteink, honnét a megvalósításhoz szükséges lelkerő.

A segítő kegyelem jellegét és jelentőségét illetően tévedett Pelagius. Szerinte Isten nem belső indításokkal, hanem csak külső támogatással segít bennünket az üdvösség útján (evangélium, társak, jó tanácsok stb.). Belső segítségre nincs is feltétlenül szükségünk, enélkül is üdvözülhetünk. Pelagius tévedését Szent Ágoston cáfolta meg. Ezért kapta a „*doctor gratiae*” (a kegyelem tanítója) nevet.

Luther és Pelagius kegyelemtani tévedései az áteredő bűnről alkotott téves elképzeléseikből eredtek.

Szent Ágoston — Freskó a római Szent Péter-bazilikában

A kegyelem és az emberi szabadság

A teológia történetében vissza-visszatérő kérdés a kegyelem és az emberi szabadság és felelősség kapcsolata. Már eddig is láttuk, hogy Isten megelőző kegyelme nélkül üdvösségünk érdekében semmit sem tehetünk, viszont Isten parancsokkal is kötelez a jónak a teljesítésére. Ez utóbbi pedig feltételezi, hogy van emberi szabadság. Arról is volt szó, hogy az emberi élet kettős esélyű: lehet üdvösség vagy kárhozat.

Luther úgy gondolta, hogy a bűn következtében szabad akaratunk *semmivé* lett. Azóta vagy a sátán rabjai vagyunk, vagy Istené. A ránk csapódó természetfölötti erők magukkal ragadnak, mint a folyó a benne úszó fadarabot.

Kálvin ebből a lutheri elképzelésből kiindulva feleletet keresett arra a kérdésre, miért mutatja Jézus *kettős esélyűnek* (üdvösségre vagy kárhozatra indulónak) az emberi életet. Arra a gondolatra

jutott, hogy bizonyosan azért, mert Isten nem mindenkinek ad kegyelmet. Némelyeket az üdvösségre rendelt, ezeket kegyelmének sodrába fogja, és el is juttatja az üdvösségre (*praedestinatio*). Másokat kárhozatra szánt, azokat magukra hagyja, és így óhatatlanul a bűn és a gonosz zsákmányai lesznek (*reprobatio*). Kálvin így akarja jelezni Isten fölségét. Tanításában a jó cselekedetek a kiválasztottság jelei, a gyakorlatban tehát tenni kell a jót.

A Trienti Egyetemes Zsinat Kálvin tanításával szemben hangsúlyozta Isten üdvözítő szándékának egyetemességét. Főként Szent Pál szavaira hivatkozott: „Üdvözítő Istenünk (...) azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön, és eljusson az igazság ismeretére” (1Tim 2,4). Biztosra vehetjük tehát, hogy mindenkinek megadja az üdvösség elnyeréséhez *elegendő* kegyelmet. – Az ember azonban a kegyelemmel szemben is szabad. Ha él a kegyelemmel, egyre többet kap belőle, és üdvözül, ha nem, akkor eljártssa üdvösségét.

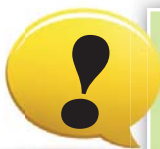
A kegyelem és az emberi szabadság egymásba kapcsolódása nagy titok. A gyakorlat számára Kempis Tamás tanácsa az irányadó: „*Úgy iparkodj, mintha minden a te akaratodon múlnék; úgy imádkozz, mintha minden Isten kegyelmén fordulna.*”

A Trienti (Trentói) Egyetemes Zsinatnak (1545–1563) nagy jelentősége van az Egyház történetében, azért is hivatkozunk rá annyiszor. A reformáció miatt pontosan áttekinthette és megfogalmazta a katolikus hittételeket, és új dogmákat is kimondott. Fegyelmi szempontból is megreformálta az Egyházat, valamint a lelki életnek is új indítást adott.

KÉRDÉSEK

1. Mi a kegyelem? Elemezd a szó jelentéseit!
2. Melyek a megszentelő kegyelem legfontosabb jellemzői?
3. Mi a segítő kegyelem?
4. Hogyan vélekedett Luther és Kálvin a kegyelem és a szabadság viszonyáról? Mit mondott ezzel kapcsolatban a Trienti Zsinat?

FELADAT

Idézd fel, hogy mit tanultatok egyháztörténelemből Szent Ágostonról! Nézz utána, hogy melyek a főbb művei, idézd néhány, a leckéhez kapcsolódó gondolatát!

16. Életünk Krisztus — A szentségi élet (általános szentségtan)

A Firenzei Egyetemes Zsinaton (1439) felsorolt hét szentség közös neve az ókorban a görögöknél *müsztérion*, a latinoknál *sacramentum*. A müsztérion szó titkot, az üdvösség szent titkát kifejező cselekményt, a sacramentum szentelési cselekményt jelentett, vagy a hozzá tartozó eszközöket.

Az emberek szimbólumokat használnak, melyeknek két fajtája van: vagy helyettesítő (csak informál, pl. útjelzés), vagy reális szimbólum (valóságot teremt, hordoz pl. a kézfogás, csók, aláírás). A szó, a beszéd is lehet informáló, például újsághír, és megvalósító (performatív), például a szerelmi vallomás, az ítélethirdetés (képtelen rendezői utasítás: a színész mélyen megindul, de nem mutatja). Az ember jelekkel, szimbólumokkal idézi föl a múltat is, s nyithatja meg lelkének mélységeit. Ilyen jel például a jegygyűrű, a zászló. A szentségek is **jelek**. Jézus alapította őket, hogy földézzék előttünk megváltó áldozatát, és eljuttassák hozzánk kegyelmeit.

A **szentségi jel** – mint minden más jel – két elemből áll. Van **„anyagi mozzanata”**: valamilyen cselekvés, de ez önmagában többértelmű (pl. a vízzel való leöntés). Van egy **„formai mozzanata”**, ez többnyire szó, s ez teszi egyértelművé.

A szentségek leginkább abban különböznek az emberi jelektől, hogy sokkal **hatékonyabbak** náluk. Nemcsak emlékeztetnek a múltra, hanem jelenvalóvá is teszik. Nemcsak jelzik Isten szeretetét, hanem közlik is velünk életadó kegyelmét, és magukban hordozzák az örök élet ígését is. De nem úgy **„hatnak”**, mint a gyógyszerek: tudtunk és – esetleg – közreműködésünk nélkül. **Kegyelmet közvetítenek**, de az akkor lesz a miénk, ha együttműködünk velük. Ezért szükséges felvételükhöz a **hit**, a megfontolt **szándék** és legtöbbször az **előkészület** is. Jézus épp azért kötötte látható jelekhez a kegyelmeit, hogy felhívja figyelmünket, mozgósítsa képességeinket.

Jelinkó Attila jótékonysági árverésre ajánlotta fel azt a magyar zászlót, amelyet felvitt a Mount Everest 8848 méter magas csúcsára

A keresztség a „holtak szentsége” — A látható Egyház tagjává tesz, és minden más szentség feltétele

A papszentelés, „jegydó szentség” — a kezek krizmával való megkenése

A szentségek vagy *megadják* a megszentelő kegyelmet, vagy *növelik* azt azokban, akik már a kegyelem állapotában vannak. Az előbbieket nevezzük a **„holtak szentségeinek”**. Ezek a *keresztség* és a *bűnbocsánat* szentsége. A további öt szentség az **„élők szentségei”**, melyeket csak a kegyelem állapotában szabad fölvenni.

Minden szentség ad természetének megfelelő *segítő kegyelmet* is. Ezeket nevezzük *szentégi kegyelemnek*. A megszentelő kegyelmet elveszíti az ember, ha súlyosan vétkezik. Három szentség *elveszíthetetlen kapcsolatot* hoz létre Isten és az azt felvevő ember között. Ezek el-törölhetetlen jegyet (*character*) nyomnak a lélekbe, amely állandóan megmarad. Ezeket nevezzük **„jegydó szentségeknek”**. Ez a három szentség a *keresztség*, a *bérmálás* és az *egyházi rend* szentsége.

A szentségek ünneplését Jézus az Egyházra bízta. Az Egyház az **összentség**. A szentségek kiszolgáltatói az Egyház megbízásából, Jézus nevében és hatalmával járnak el. – Ünneplés formában a bűnbocsánat szentségének kivételével minden szentséget ki lehet szolgáltatni *szentmise* keretében is.

„Az Újszövetség szentségeit Krisztus alapította és szám szerint hét van: keresztség, bérmálás, Oltáriszentség (Eucharisztia), bűnbánat, betegek kenete, egyházi rend és házasság szentsége. A hét szentség a keresztény élet minden fontos pillanatát és állomását érinti: a szentségek a keresztények hitéletéhez megadják a születést és a növekedést, a gyógyítást és a küldetést. Ezen a téren bizonyos hasonlóság található a természetes élet állomásai és a lelkiélet állomásai között” (KEK, 1210).

A szentségek felsorolásánál a hagyományos sorrendet vettük figyelembe. Kivételt képez az Oltáriszentség, amelyet elsőként tárgyalunk, mert „...az egész keresztény élet forrása és csúcsa». »Az összes szentség, mint minden más egyházi szolgálat és az apostoli tevékenység is, a szent Eucharisztiahoz tartozik és reá irányul. Az Eucharishtiában ugyanis benne van az Egyház minden lelki java, tudniillik maga Krisztus, a mi Húsvétunk«” (KEK, 1324). A Katekizmus itt a II. Vatikáni Zsinat tanítására utal.

A Katolikus Egyház Katekizmusa a szentségeket a következőkben osztja fel: vannak a **keresztény beavatás szentségei** (keresztség, bérmlás, Eucharisztia), a **gyógyulás szentségei** (a bűnbánat és a bűnbocsánat szentsége, a betegek kenete), valamint a **közösség szolgálatának szentségei** (az egyházi rend és a házasság szentsége). A szentségek tárgyalásakor ezek a szempontok kapnak nyomatékot.

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent a *műstérion* és a *sacramentum* szó?
2. Milyen elemekből áll a szentségi jel?
3. Mik az „élők”, és mik a „holtak” szentségei?
4. Hogyan nevezzük az Egyházat, és miért?

FELADATOK

1. Válassz ki egy szentséget, és alaposan nézz utána, hogy milyen bibliai gyökerei vannak, és miben áll a lényege!
2. Olvass el valamit a katekizmusból a szentségekről! Gondolkodj el azon a felosztáson, amely szerint a katekizmus tárgyalja a szentségeket!

17. Az élet kenyere — Az Eucharisztia

Az Eucharisztia szó *hálaadást* jelent. Az ősegyházban még használták az *úrvacsora* és *kenyértörés* kifejezéseket is (vö. ApCsel 2,46; 20,7). A kenyér és a bor nem szenzációhajhász, hanem épp ellenkezőleg: szelíd, tartózkodó jelek. A kenyér, azon túl, hogy legalapvetőbb testi *táplálékunk*,

kifejezi a közösségi összetartozásunkat is, foghatóvá teszi az emberek gondoskodó és áldozatos szeretetét. Jézus arra tanított, hogy Istentől kérjük mindennapi kenyerünket. Ő maga nap mint nap együtt étkezett tanítványaival. Osztozott éhségükben, és szívesen fogadta a terített asztalhoz szóló meghívást. Fontos tanításait is sokszor „fehér asztal” mellett mondta el. Maga is megvendégelte azokat, akik annyira vágyódtak Isten üzenetének meghallgatására, hogy még testi éhségükről is megfélekedtek.

Kenyérszentelés

Az utolsó vacsora

Jézus elfogatásának előestéjén, az utolsó vacsorán családfőként megtörte a kenyeret, és e szavakkal osztotta szét az apostolok között: **„Vegyétek és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem.”** A vacsora végén pedig áldást mondott a borral telt kehely fölött, és ezzel nyújtotta övéinek: **„Vegyétek és igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem kelyhe.”** Jézus szándéka szerint itt nem egyszeri alkalomról van szó, hiszen így folytatta: **„Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.”** Ezt a szinoptikus

Az utolsó vacsora terme

evangéliumok és Szent Pál is elbeszéli. Jézus tehát már az elfogatásának előestéjén megbízást adott az Egyháznak az utolsó vacsorán elővételezett áldozatának megújítására, a jézusi szavak kimondásával és jelek használatával. Az Egyház tagjait azóta is a kenyértörés közössége kapcsolja össze egymással Krisztussal és Krisztusban.

Az Eucharisztia szentségi jele

Jézus szavára semmi látható változás nem történt a kenyérral és a borral, mégsem csak testének és vérének szimbólumaként osztotta szét a kenyeret és a bort. Ami addig étel volt a földi életre, az most örök életre szóló táplálék lett.

a) *Milyen változás történik tehát a kenyérral és a borral?* Az ókori filozófiai tanítás szerint minden dolognak van külső, látható *színe* (szakkifejezéssel *accidens*), és belső, láthatatlan *lényege* (szakkifejezéssel *substantia*). Külső változás nem történik, azonban belső *lényegük Krisztus testévé és Krisztus vérévé* lényegül át. Ezt nevezzük **átlényegülésnek** (*transubstantiatio*). Hogy Jézus szava valós átváltozást eredményezett, és nem csak jelképes értelmű, azt világosan kifejezi a Jn 6,55: „*A testem ugyanis valóságos étel, és vérem valóságos ital*” és az 1Kor 11,27: „*Aki méltatlanul eszi a kenyeret, vagy issza az Úr kelyhét, az Úr teste és vére ellen vét.*” Ilyen lényegi változás sehol máshol nem történik, csak az Eucharishtiában.

A **pap szavára a kenyér és a bor** (búzakenyér és szőlőbor) az oltáron ma is **Jézus testévé és vérévé** változik. Mindkét szín alatt egészen, a teljes Krisztus van jelen: istenségével és emberiségével, emberi lelkével és föltámadott testével. Az Eucharisztia nemcsak az utolsó vacsorát, hanem Jézus kereszthalálát és föltámadását is jelenvalóvá teszi számunkra, és áldozatként bemutatathatjuk a mennyei Atyának. Így a szentmise (*missa*) **áldozat** is (*sacrificium*): Jézus egyetlen véres áldozatának vérontás nélküli megjelenítése. Ő ugyanazon önfeláldozó szeretettel van köztünk, mint egykor a keresztfán.

A Trienti Zsinat dogmaként mondta ki, hogy mindkét szín alatt az egész Krisztus van jelen. A 21. ünnepélyes ülésen az Egyház hatalmával élve *elrendelte*, hogy a *latin szertartású római katolikus egyházban* a híveket *egy szín alatt* áldoztassák meg. A II. Vatikáni Zsinat óta azonban az Egyház megengedi, hogy ünnepélyesebb alkalommal a híveket is két szín alatt áldoztassák meg. A *görög katolikus* rítusban ősidők óta két szín alatt áldoztatnak. Az egyházfegyelem szerint semmi akadályja annak, hogy a görög és a latin (római) katolikusok egymás

„Íme, az Isten Báránnya, íme, aki elveszi a világ bűneit”

Kalkuttai Teréz anya szentáldozása

Úrnapi körmenet Szombathelyen

szentmiséjén részt vehessenek, és annak a módján járuljanak az Oltáriszentség vételéhez.

b) A **szentáldozás** (*communio*=közösség) a kegyelmi közösség legnagyobb eseménye: Jézus „fogyaszthatóvá” tette magát, ételünk és italunk lett, hogy így egészen szorosan egyesülhessünk vele. Az áldozás a „*halhatatlanság gyógyszere*”, jövődőlőtámadásunk záloga. Ehhez fűzte Jézus ígétét: „*Aki eszi az én testemet és issza az én véreimet, annak örök élete van, és én föltámasztom az utolsó napon*” (Jn 6,54). A szentáldozáshoz csak a *megszentelő kegyelem* állapotában szabad járulni. Jézus erre nyomtatékosan felhívja a figyelmet.

c) Minden szentmise az utolsó vacsora megünneplése. Az Egyház nagycsütörtök estéjén ennek fontosságára kiemelten felhívja a figyelmet. De mivel a nagypéntek közelsége miatt ezt nem tudjuk teljesen örömmépként megünnepleni, a közép-korban az Egyház elrendelte, hogy Krisztus Szent Testét és Véret külön ünnepen is megüljük. Ez az *Úrnapija*, amikor az ünnepi szentmise végén az Oltáriszentséget külön körmenettel is ünnepljük, imádó tiszteletünk jeléül. – Szintén az Oltáriszentség imadásának jele, hogy sokszor kiteszük a templomban, és előtte végezzük el imádságunkat. Ezt az istentiszteleti módot *szenségimádnak* nevezzük.

„Az utolsó vacsora a Jézus által megvalósított, az Istent és az embert irgalmas szeretetben összekapcsoló közös étkezések csúcspontja, és a kenyérszegéskor történő folytatásának kiindulópontja. Jézus ezen a vacsorán egy próféta, szimbolikus tettel elvállalja Jahve Szolgájának, az újszövetség vértanúáldozatának és megtestesítőjének szerepét, és önmagát, mint az újszövetség egyetlen áldozatát adja nekünk a kenyér és a bor formájában avégből, hogy az újszövetség egészét magában foglaló Krisztust együtt együk és igyuk, és így részesüljünk az újszövetség kegyelmében, a Krisztus és a Szentlélek által közvetített isteni szeretetében. Ez az emléklakoma egyesít bennünket a magát Atyjának odaadó, Atyjához menő Jézussal, egyesít egymással, és elvezet az örök mennyei lakomára” (Nemeshegyi Péter, jezsuita, egyetemi tanár).

**„Urunk, Jézus Krisztus,
te ebben a csodálatos szentségben
kínszenvedésed emlékét hagytad ránk.
Add kérünk, tested és véred szent titkát úgy tisztelnünk,
hogy megváltásod gyümölcsét szüntelenül élvezzük.”
(*Úrnapja* szentmiséjének könyörgése)**

KÉRDÉSEK

1. Hogyan történt az Eucharisztia alapítása?
2. Milyen változás történik a kenyérrel és a borral a szentmisében?
3. Milyen dogmát mondott ki az Eucharisziával kapcsolatban a Trienti Zsinat?
4. A szentmisén kívül hogyan tiszteljük még az Oltáriszentséget?

FELADAT

Idézd fel korábbi tanulmányaid alapján, hogy ki volt az a vértanú, aki az Oltáriszentség védelméért szenvedett halált! Mit tudunk róla? Hogyan szoktuk őt emlegetni? Említs néhány olyan szentet, akik különlegesen tisztelték az Oltáriszentséget.

18. A többi szentség

A keresztség

A keresztség **szentségi jele**: a keresztelendőt vízben megmerítik vagy vízzel leöntik, közben néven szólítják, és azt mondják: „N., én megkeresztellek téged az Atya, és a Fiú és a Szentlélek nevében.” A keresztség *anyaga* tehát a vízben való megmerítés vagy leöntés, a *formája* pedig az idézett mondat. Az érvényes keresztséghez természetes víz szükséges.

Keresztelés

A fehér ruha az újjászületés jele

A keresztség *kiszolgáltatója* a plébános vagy papi megbízottja, esetleg szerpap (diakónus). Szükség esetén – például halálveszélyben – bárki keresztelhet. Már a Trienti Zsinat kimondta, hogy a Szentháromság nevében történő keresztelés akkor is érvényes, ha *eretnek* szolgáltatja ki, ha a megfelelő módon, a Szentháromság hitében vagy egészen az Egyház szándéka szerint végzi a keresztelést. A Katolikus Egyháztól különvált egyházakban vagy egyházi közösségekben kiszolgáltató keresztelést érvényesnek tekintjük. Ez a különböző felekezetekhez tartozó keresztények testvériségének, összetartozásának és közös méltóságának az alapja. A keresztség *felvevője* lehet bármely még meg nem keresztelt ember. Ha felnőtt keresztelkedik meg, akkor hittel és bűnbánattal kell rá készülnie, ezt nevezük *katekumenátusnak*. Ősi gyakorlat a gyermekkeresztelés. Akkor vált általánossá, amikor a kereszténység Európában társadalmi közmeggyőződéssé vált. A gyermek személyes hittel, döntéssel nem készülhet föl a keresztségre: hitben való neveléséért szülei, keresztszülei vállalnak felelősséget.

A keresztség *megtisztít minden bűntől*: az *áteredő bűntől* és az esetleg addig elkövetett *személyes bűnöktől*, sőt eltörli az értük járó büntetést is. Megadja a *megszentelő kegyelmet*, részesít a Szentháromság isteni életében és *eltörölhetetlen jeggyel (character)* a látható Egyház tagjává tesz. Minden más szentség „*kapuja*”. A többi szentséget érvényesen csak az veheti fel, aki meg van keresztelve. A keresztség természetesen segítő kegyelmet is ad a krisztusi életre.

Előfordulhat, hogy valaki meg akar keresztelkedni, de nem tud (például mert nincs aki megkeresztelje). Az ilyen ember is üdvözülhet. A keresztség szándékát *vágykeresztségnek* nevezzük. Természetesen, ha később módja lesz rá, a *vízkeresztségben* is részesülnie kell. Az Egyház ősi tanítása továbbá, hogy a vértanú is üdvözül, még ha előtte nem is tudott megkeresztelkedni. Ezt nevezzük *vérkeresztségnek*.

„A keresztség gyümölcse, más szóval a keresztségi kegyelem gazdag valóság, mely magában foglalja az áteredő bűn és minden személyes bűn eltörlését; az új életre születést, mely által az ember az Atya fogadott gyermeke, Krisztus tagja és a Szentlélek temploma lesz. Egyidejűleg a megkeresztelt betestesül Krisztus testébe és részese lesz Krisztus papságának. – A keresztség a lélekbe eltörölhetetlen lelki jelet nyom, karaktert, mely a megkeresztelt embert a keresztény vallás kultuszára szenteli föl. A karakter miatt a keresztség megismételhetetlen” (KEK, 1279–1280).

A bérmálás

Az ókeresztény egyház egyszerre szolgáltatta ki a keresztséget és a bérmálást. Amikor a gyermekkeresztség általánossá vált, a nyugati kereszténység elválasztotta egymástól e két szentség kiszolgáltatását. Ha időben el is válik, szoros kapcsolatban van a keresztséggel: az ott nyert új életet erősíti. Személyes kapcsolatra fűz a Szentlélekkel. – Jézusra keresztelésekor rászáll a Lélek. Megígéri a Szentlelket a tanítványoknak (Jn 7,38–39; Lk 24,48–49; ApCsel 1,8). Azok pünkösdkor elteltek a Szentlélekkel (ApCsel 8,15–17; 19,1–7). A kézrátételből és a keresztségi liturgia utolsó mozzanatából, a megkenésből fejlődött ki a külön szentség. A bérmálás a keresztség megpecsételése, beteljesítése. A görög rítusú egyházakban most is a keresztséggel együtt szolgáltadják ki.

A bérmálás **szentségi jele** a kézrátétel, és a homlokon a **krizmával** való **megkenés**. A krizma szent olaj, összetevői a faolaj és az illatos balsam. A szentség kiszolgáltatója miközben azt mondja: *„Vedd a Szentlélek ajándékának jelét!”*, keresztet rajzol a bérmálandó homlokára. A bérmálás szentségének **anyaga** tehát a **kézrátétel és az olaj, illetve az olajjal való megkenés, formája** pedig a kiszolgáltatójának az **imént idézett mondata**.

A bérmálás **kiszolgáltatója** a püspök, vagy egy külön felhatalmazással rendelkező pap. **Felveheti** bármely megkeresztelt ember, aki a kegyelem állapotában van, és a bérmálásra kellőképpen felkészült. Ez a szentség növeli bennünk a megszentelő kegyelmet, megerősít a keresztény hit gyakorlásában, segítő kegyelmet ad a hitvalló életre, és **eltörölhetetlen jeggyel** (*character*) az Egyház új és teljesebb címen elkötelezett tagjává tesz.

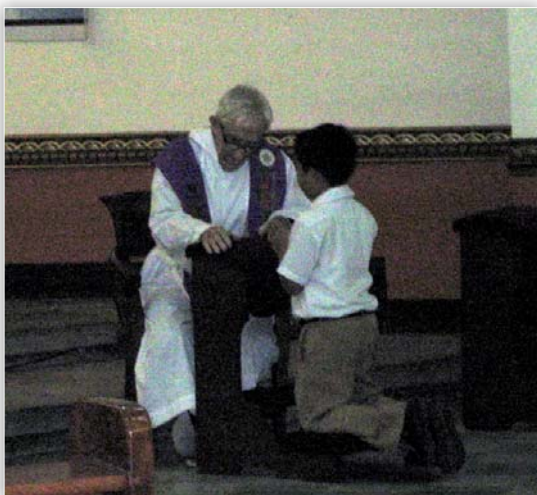

Bérmálás — „Vedd a Szentlélek ajándékának jelét!”

„A bérmálást, a keresztséghez hasonlóan, melynek beteljesedése, csak egyszer szolgáltatják ki. A bérmálás ugyanis a lélekbe *eltörölhetetlen lelki jegyet* (karaktert) nyom, ami annak a jele, hogy Jézus Krisztus egy keresztényt Lelkének pecsétjével megjelölt, és fölülről származó erőbe öltöztette, hogy az ő tanúja legyen. – Ez a »karakter« tökéletesíti a hívők keresztségben kapott általános papságát. A megbérmált »megkapja a hatalmat, hogy a Krisztusba vetett hitet nyilvánosan mintegy hivatalból (*quasi ex officio*) szavakkal megvallja«” (KEK, 1304–1305).

A Kiengesztelődés (a bűnbánat és bűnbocsánat) szentsége

Az ókori bölcselek között sokan foglalkoztak erkölcsi kérdésekkel, többek közt a bűnnel. A pogány vallások azonban nem voltak következetesek sem a *bűn*, sem a *bűnbánat-bűntudat*, sem a *megbocsátás* fogalmának kérdésében. A Római Birodalomban például az élet szinte minden területét átjárta az *erkölcstelenség*. A rabszolgaságot, a lumpenproletári életformát, a gladiátorjátékokat, a szemérmetlen színelőadásokat, az életveszélyes cirkuszi játékokat az élet magától értődő részének tartották, amint azt is, hogy a győztes hadvezér a diadalmenet részeként a felvonultatott foglyokat kivégeztette. A Vesta-szüzeket viszont, ha egyszer is „*megbotlottak*”, irgalmatlan kínhalállal (elevenen eltemetés) büntették.

A Biblia – Isten sugalmazott szava – ennek éppen az ellenkezőjét hirdeti. Van bűn, de van bűnbocsánat is. A kinyilatkoztatás ősi „*örömhíre*”, hogy Isten – irgalmas szeretetében – kész a bűneink megbocsátására. Ezt főként a *próféták* hirdették az ószövetségben. Erre megrendítő példa a Jónás könyvében előadott történet. Jézus egészen különleges nyomatékkal hangsúlyozta a bűnbocsánatot (vö. Mt 18,23–35), sőt maga is bocsátott meg bűnöket. Szent Pál nyomatékosan hangsúlyozza: „*Ahol eláradt a bűn, ott túláradt a kegyelem*” (Róm 5,20). Jézus megígérte, és föltámadása után meg is adta az Egyháznak a bűnök megbocsátásának hatalmát (vö. Mt 16,19; 18,18; Jn 20,22–23). Ezzel él az Egyház

akkor is, amikor keresztel. De a megkeresztelt ember sem került még ki a bűn vonzásából. Jézus arra biztat, hogy naponként imádkozzuk: „*Bocsásd meg vétkeinket, amiképp mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek; és ne vigy minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól*” (Mt 6,12–13). Az Egyház kegyelmi közösségében kezdettől fogva élt az a meggyőződés, hogy az Eucharisztia lakomájához senki sem járulhat bűnös állapotban (1Kor 11,16–30). Aki keresztény létére súlyosan vétkezett, annak egy „*második keresztségben*” meg kell tisztulnia, mielőtt Jézus asztalához lép. Ez a „*második keresztség*” a bűnbocsánat szentsége.

Az Egyház bűnbocsátó gyakorlata az idők folyamán változásokon ment át. Az ókorban például a bűnbánatot nyilvános vezeklés követte, és csak utána kapta meg a megtérő a feloldozást. A kora

középkortól a bűnbocsánat szentségének érzékelhető eleme a megtérőnek a szentséget kiszolgáltató pappal való találkozása, beszélgetése. A szentségi jelek általában nem arra valók, hogy elrejtsek a kegyelmet, hanem, hogy közelebb segítsenek a kegyelem megtapasztalásához. A bűnbocsánat kegyelmét sem a bűnbánó megalázása végett kötötte a bűnbevalláshoz Jézus, illetve a Jézus örökségével gazdálkodó Egyház. Ellenkezőleg: inkább azért, hogy a bűnbánó önismeretét világosabbá, bánatát őszintébbé, jó elhatározását igazabbá tegye, és hihetőbbé váljék számára az örömhír, hogy a „mindenható és irgalmas Isten” akar, és tud is segíteni rajta.

a) A bűnbocsánat szentségének **jele** a bűnbánat és a bűnvalótlomlás, valamint a pap *feloldozó szavai*. Az **anyag**a tehát az, hogy a megtérő *megvallja* minden **halálos bűnét** szám, fajta és fajtaváltoztató körülmény szerint. A Trienti Zsinat szerint ez a kötelesség az *isteni jogra* megy vissza. Természetesen meg lehet vallani a már meggyónt bűnöket (például életgyónásban), valamint üdvös megvallani a *bocsánatos bűnöket* is. A gyónás **formája** a gyóntató *feloldozó szavai*, amelyek a római rítusban felmentő bírói ítéletet és lelki gyógyítást jelentenek.

b) A katolikusok számára nagyon fontos a gyónás *menetének* ismerete. A bűnbánó a *lelkiismeretének megvizsgálásával* készül a gyónásra. Ennek gondosnak és komolynak kell lennie, de nem szabad, hogy *aggályossá* váljon. Az aggályosság veszedelmeiről az *erkölcstan* tárgyal. Tudnunk kell, hogy a lelkiismeret-vizsgálat sem pusztán a bűnbánó tette: már itt megjelenik a kegyelem. Ezért is szoktuk előtte a Szentlélek világosságát kérni.

A bűnök őszinte áttekintését a *bánat felindítása* követi. Szent Péter könnyekre fakadt, amikor ráeszmélt arra, hogy háromszor tagadta meg Jézust. A bánat (*contritio*=töredelem) lényege szerint, akarati állásfoglalás. A könny, az érzelmi megindulás nem szükségszerűen tartozik hozzá. *Indítéka* szerint beszélhetünk *természetes* vagy *természetfölötti* bánatról. Az előbbihez e világi szempontok vezetnek. Ilyen például azért bánni egy gyilkosságot vagy lopást, mert a törvény hatalma elérte az elkövetőt.

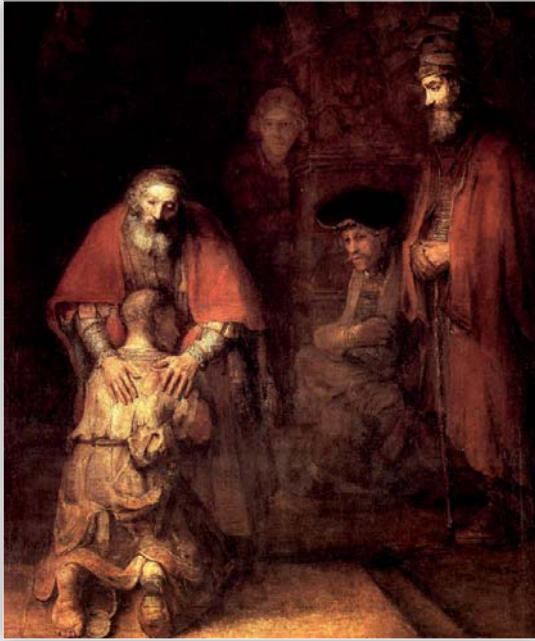
A bűnbocsánat kegyelméhez csak a *természetfölötti bánat* vezet el. Ez lehet *tökéletes bánat*. Ez az Isten iránti *szeretetből* fakad. Ha nincs mód gyónásra, ez a bánat önmagában is eltörli a halálos bűnt, ugyanakkor ez magába foglalja a mielőbbi gyónás szándékát is. *Kevésbé tökéletes* bánatról beszélünk, ha az Isten iránti *félelemből* ered. Ez a szentgyónásban elegendő a feloldozáshoz. A természetfölötti bánat két formája között a gyakorlatban nemigen lehet különbséget tenni, hiszen éppen azért félünk Isten-től, mert szeretjük, és nem akarjuk elveszíteni. A bánat a szentség

„Én feloldozlak téged bűneidről az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében”

Kaifás udvara — Péter tagadása (vö. Mk 14,71), Jeruzsálem

Rembrandt van Rijn: A tékozló fiú hazatérése (1669 k.)

vétele közben is mélyülhet és tisztulhat, mint az evangéliumban a tékozló fiú bánata (vö. Lk 15,11–21). Egyébként a bűnbánatra még inkább áll az, amit a lelkiismeret-vizsgálatról megállapítottunk: csak Isten kegyelméből tudjuk megbánni bűneinket.

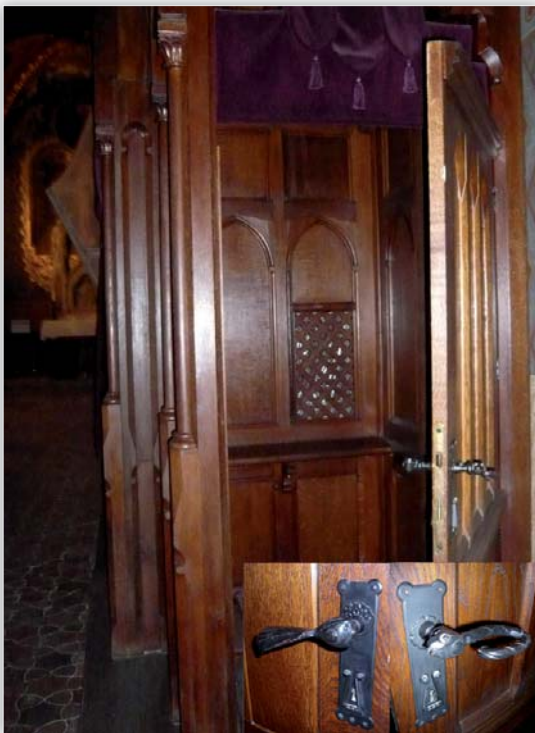
A bánatot követi az elkövetett bűnök töredelmes *megvallása*, vagyis a gyónás (*confessio*). A súlyos bűnök megvallását illetően – mint láttuk – a teljességre kell törekedni. Fontos, hogy bűnvallomásunk őszinte legyen. A gyóntató pap esetleges kérdései arra valók, hogy a bűnvallomást teljesebbé és őszintébbé tegyék, hiszen emberi dolog, hogy vétkeinkkel nem merünk szembenézni, és még bűnvallomásunkat is szívesen öltöztetjük általános vagy szépítő szavakba. Szükség esetén azonban a bűnvallomás egészen általános is maradhat, például betegségben, amely megnehezíti a beszédet, vagy egy sülyedő hajón, ahol nincs idő többre. – A gyóntatót a gyónással kapcsolatban *tapintat* és **titoktartás** kötelezi. A tapintat is fontos, hiszen a gyónót segíteni kell, azonban még fontosabb a **gyónási titok megőrzése**. A gyónási titok (*sigillum*) megszegése nagyon súlyos bűn, és a legszigorúbb egyházi büntetést vonja maga után.

A bűnbánathoz természetesen hozzátartozik a jövőre vonatkozó *jó elhatározás* a *bűnök* és a *közeli bűnalkalmak* kerülésére. Ha ez nincs meg, nem is lehet szó hiteles bűnbánatról. De a bűnbánónak az elkövetett bűnök *jóvátételére* is késznek kell lennie. Ez bizonyos esetekben kártérítési

kötelezettséget is ró a gyónóra, például a lopással okozott kárt jóvá kell tenni, a rágalmat helyesbíteni, a megszólást ellensúlyozni kell. – A gyónó a feloldozás előtt *elégtételt vállal*, amely kapcsolódik Jézus elégtételt adó áldozatához. Az elégtételt a gyóntató szabja meg. Maga az elégtétel is a bűnbánó javát szolgálja.

A gyóntató pap – aki maga is esendő, Isten kegyelmére szoruló ember – Jézus küldetésében és az Egyház közösségének képviselőjeként lép a megtérő mellé. Tanítói, orvosi, bírói és papi szolgálatot tölt be. Érvényes rá az evangéliumi szó: „*Boldogok a békességszerzők*” (Mt 5,9).

c) A bűnbocsánat szentségének a *hatása* a bűnbocsánat és a kegyelem. Amiről az előbb tárgyaltunk, az a szentség *látható eleme*. Fontos, de nem a legfontosabb. Ezért próbálunk újabban leszokni arról, hogy magát a szentséget kizárólag gyónásnak vagy a bűnbánat szentségének nevezzük. Hiszen a gyónás is, a bánat is emberi tett, a szentség lényege pedig az, amit *Isten művel* benne: a megbocsátás és a kegyelemben való újjászületés. Ez a szentség eltörli a *bűnt*, még azt is, amit akaratlanul kifejeztünk a bűnvallomás során. Eltörli a súlyos bűnökért járó örök

Gyóntatószék a Budavári Nagyboldogasszony- (Mátyás-) templomban — A demeneti kilincs egy kígyót, míg a kijöveti egy angyalt ábrázol, jelképezve a bent történő belső átalakulást, amit Isten művel

büntetést is. Visszaadja vagy növeli a megszentelő kegyelmet, és segítő kegyelmet ad a bűnök ellen folytatott küzdelemhez, főleg azokhoz, amelyeket abban a gyónásban vallottunk meg. Ezért érdemes olyankor is gyónnunk, amikor nem követtünk el halálos bűnt. Az egyházi törvény azt írja elő, hogy legalább évi egy alkalommal kell gyónnunk, de értékes keresztény szokás a rendszeres gyónás. Ez a keresztény nagykorúság jele. Nagyon hasznos, ha *állandó lelkiatyánk* van, és rendszeresen nála végezzük el szentgyónásunkat. De üdvös az is, ha néha máshoz is elmegyünk gyónni, hiszen olyan szempontokat is kaphatunk, amelyre esetleg lelkiatyánk nem gondolt.

d) Legújabbán ismét elterjedtté váltak az Egyházban a közös *bűnbánati liturgiák*. Ezek segítik az egyén önvizsgálatát, bánatindítását, jó elhatározásait. De ezen túl kifejezik azt is, hogy a bűn és a megtérés nem magánügy. Bűneink sajátos szövevényt alkotnak: a bűn a közösségnek is árt, a kegyelemben való újjászületésünk a közösség gyarapodása is. – A bűnbánati liturgiák a gyónás előkészítését szolgálják. Sürgető szükség esetén – a paphiány miatt – adható közös föloldozás, ha erre az illető ország püspöki konferenciája lehetőséget ad. II. János Pál pápa azonban hangsúlyozta, hogy ilyenkor a megtérőnek a leghamarabb el kell végeznie a gyónását, amint erre módja nyílik.

e) A bűnbocsánat szentségében való részesezés után is maradhat még ideigtartó büntetés-adósságunk. Ennek törlesztésére való a **búcsú**, amit a megholtakért is felajánlhatunk. Aki búcsút akar nyerni, annak a megszentelő kegyelem állapotában kell lennie, és el kell végeznie az Egyház által előírt imádságokat vagy egyéb jó cselekedeteket. Ezek rendjét VI. Pál pápa 1967-ben szabályozta, s ezzel a régiebb előírások érvényüket veszítették. Búcsúnyeréskor Isten elengedi (*indulgentia*=elengedés) Krisztus és a szentek érdemeire tekintve azt, amit a szigorú igazságosság szerint magunknak kellett volna jóvátennünk. A búcsúk üdvös hatásáról tanítja a Trienti Zsinat: „*Mivel Krisztus megadta a búcsúk engedélyezésének a hatalmát Egyházának, és már a legrégebb idők óta az Egyház él is ezzel az Istentől kapott hatalommal (vö. Mt 16,19; 18,18), a szent zsinat tanítja és előírja, hogy a búcsúk gyakorlatát, amely a keresztény nép számára igen-igen üdvös, és amelyet szent zsinatok tekintélye szavatol, az Egyház életében meg kell tartani, azokat pedig kiközösítéssel sújtja, akik akár haszontalanul mondják ezeket, akár tagadják, hogy az Egyháznak megvan a hatalma búcsúkat engedélyezni.*”

„A gyóntató Isten megbocsátásának nem ura, hanem szolgája. E szentség szolgájának egyesülnie kell Krisztus szándékával és szeretetével. Ismernie kell a keresztény erkölcsöt, az emberi életet, tisztelnie kell azt, aki elesett és szelídnék kell lennie iránta; szeretnie kell az igazságot, hűségesnek kell lennie az Egyház Tanítóhivatalához, türelemmel kell vezetnie a bűnbánót a gyógyulás és a teljes érettség felé. Imádkoznia és vezekelnie kell érte, és Isten irgalmasságára kell bíznia” (KEK, 1466).

„Az Egyház hagyományos bűnbánati liturgiájának kezdettől fogva csúcspontja volt az a pillanat, amikor a püspök feltette kezét a bűnösre, könyörgött érte, és bevezette őt az Eucharisziát ünneplő közösségbe. Ez a pillanat újul meg ma is, valahányszor a pap felemelt kezével kimondja a feloldozás szavait a gyónó felett. A katolikus ember meg van győződve arról, hogy ettől a pillanattól kezdve Isten előtt megigazult, benne lakik a Szentháromság, örököse a mennyországnak” (Alszegey Zoltán, jezsuita, római egyetemi tanár).

Olajszentelési mise nagycsütörtök délelőtti, mely egyben a papság megalapításának ünnepe is

Betegek olaja, melyet a krizmamiséén szentel a püspök

A betegek kenete

Az evangéliumból kitűnik, hogy Jézus nagy szeretettel fordult a betegekhez, és közülük sokakat meggyógyított. A tizenkettő küldéséhez is hozzátartozott, hogy sok ördögöt kiűztek, olajjal megkentek sok beteget, és azok meggyógyultak (vö. Mk 6,13). Szent Jakab levelének híres mondata az *apostoli egyház* gyakorlatát őrizte meg számunkra: „*Beteg valamelyiktek? Hívassa el az Egyház elöljáróit, és azok imádkozzanak fölötte s kenjék meg olajjal az Úr nevében. A hitből fakadó ima megszabadítja a beteget, és az Úr talpra állítja. Ha pedig bűnököt követett el, bocsánatot nyer*” (Jak 5,14–15). Itt már együtt látjuk a betegek kenete szentségi jelének két mozzanatát.

a) A betegek kenetének **szentségi jele** két mozzanatból áll. Anyaga az **olajjal való megkenés**, formája pedig a **pap imádsága** a szentség kiszolgáltatása közben.

b) A betegek kenetének *kiszolgáltatója* tehát a felszentelt **pap**, *felvevője* pedig bármely megkeresztelt ember, ha súlyosan beteg vagy olyan öreg, hogy az már a betegséggel egyértékű. A szentséghez járulónak nem kell közvetlenül a halál közelében lennie. – A betegnek, ha megteheti, a szent kenet előtt meg kell gyógnia. Ha erre képtelen, legalább bánnia kell bűneit.

c) Ami a betegek kenetének **hatását** illeti, valószínű, hogy kezdetben főként a testi baj enyhülését várták a beteg körül végzett szent cselekménytől. A Jakab-levél idézett mondatának felsorolása azonban már olyan hatást is említ, amely világosan lelki és kegyelmi jellegű: a bűnbocsánatot. Később ez került a figyelem középpontjába, és végül már abban látták a szentség hivatását, hogy a súlyos beteget fölkészítse a halálra („*utolsó kenet*”). A II. Vatikáni Zsinat óta visszatértünk az ősi értelmezéshez. A szentség kegyelmi hatását ma abban látjuk, hogy Jézus a maga üdvösségszerző szenvedéséhez kapcsolja a beteg testi-lelki szenvedését és megpróbáltatásait. Ha jónak látja, gyógyulást, testi megkönnyebbülést is szerez a betegnek; de mindenképpen érdemszerzővé teszi szenvedését, és lelki erőt ad neki ahhoz, hogy Isten kezéből el tudja fogadni azt, aminek értelmét emberi ésszel nem látjuk: a gyöngeséget, a kiszolgáltatottságot, esetleg a halált is.

A betegek kenetének közösségi kiszolgáltatása

„A betegek kenetének kiszolgáltatói kizárólag a papok (püspökök vagy áldozópapok). A lelkipásztorok kötelessége oktatni a híveket e szentség jótéteményeiről. A híveknek bátorítaniuk kell a betegeket, hogy papot hívjanak, és e szentséget fölvegyék. A betegek készüljenek föl lelkipásztorok és az egész egyházi közösség segítségével, melynek a betegeket egész különlegesen körül kell vennie imádsággal és testvéri gondoskodással” (KEK, 1516).

„A betegek kenete az élni akarás szentsége. Sokan csak akkor gondolnak a betegek kenetére, amikor reménytelennek látszik a helyzetük. Csak a jó egészségnek örvendő hívek tudják ezt a szokást megszüntetni. Azok a hívek, akik egészséges korukban megértik, hogy mi a betegek kenetének célja, és betegség esetén hitvallóan kérik is majd az egyházi elöljáró látogatását. Ez a helyes megértés fogja majd bevezetni a helyes gyakorlatot, és egyben kiiktatja azt a régi rossz szokást, amely valóban »utolsó« kenetnek tekintette a szentséget, tehát csak haldoklóknak szolgáltatta ki” (Babos István, egyetemi tanár).

Az egyházi rend (ordo) szentsége

Amikor az Egyházzal volt szó, tanultuk, hogy Jézus az ő népében különbséget tesz vezetők és vezetettek között. A keresztény papság nem olyan, mint a pogány vallásokban vagy az ószövetségben megfigyelhető papi szolgálat. Az újszövetség egész választott népe papi nemzedék (1Pt 2,9). A kereszttség és a bérmálás révén mindenki részesül az „*egyetemes papság*” kegyelmében és küldetésében. Akik nem veszik föl a szentségi papságot, azokat *laikusoknak* nevezzük. Ez a *laosz* (nép) görög szóból származik, és azt jelenti, hogy Isten népéhez tartozik.

a) Bár mindenki részese az *egyetemes papságnak*, mégis akár Isten igéjének a hirdetésére, akár a szentségek kiszolgáltatására *különleges hatalmat kapnak azok*, akiket Isten az ő népében vezetőnek szemel ki. Ezt nevezzük „*szolgálati papságnak*”. Ez a sajátos hatalom és pásztori felelősség abban fejeződik ki, hogy csak a *főszentelt pap mutathatja be a szentmisét*, és csak ő szolgáltathatja ki *a bűnbocsánat szentségét* és a *betegek kenetét*. „A szolgálati papság lényegében különbözik a hívők általános papságától, amiatt, hogy *szent hatalmat ad a hívők szolgálatára*. A főszentelt szolgák Isten népe szolgálatát a tanítás (a tanítás feladata; *munus docendi*), az istentisztelet (liturgikus feladat; *munus liturgicum*) és a lelkipásztori irányítás (irányítás feladata; *munus regendi*) által végzik” (KEK, 1592).

Szentmise — „Őáltala, ővele és őbenne...”

Erdő Péter bíboros, prímás, esztergom-budapesti érsek

b) A papság vezető szolgálata a **püspök** (episzkoposz) személyében válik teljessé. Ő az apostolok utóda és az Egyház időben-térben megvalósuló egységének látható kapcsa. Az „*egyházi rend*” alsóbb fokozata az **áldozópapság** (preszbüterosz). Az igehirdetésnek és a szentségek kiszolgáltatásának tényleges végzése az ő feladatuk. A legalacsonyabb fokozat a **szerpap**, akit magyarul *diakónusnak* nevezünk. Hosszú időn át csak a papsághoz vezető lépcsőfok volt, de a II. Vatikáni Zsinat útmutatása nyomán – az ókeresztény egyház gyakorlatának megfelelően – önálló életforma is lett. Tartalmát próbálkozások között alakítja ki az Egyház, a jelen és a közeli jövő szükségletei szerint.

Az Egyházban betöltendő vezető szolgálatra teljes odaadással, egész életre szólóan vállalkozik az, aki *hivatást* érez rá, és akit egyházi előjárói a papi életre *alkalmasnak* ítélnék. A Trienti Zsinat meghatározta, hogy a papi szolgálatra, mely kegyelmi feladat, hosszú időn keresztül kell felkészülni a papnevelő intézetekben (szemináriumokban). A teljes odaadás kifejezője a *papi nőtlenség* (*coelibatus*), amely – Jézus példájára – több mint egy évezred óta általános és sok évszázada kötelező a latin szertartású római katolikus egyházban. A görög szertartású katolikus egyházban (akiket *görög katolikusoknak* nevezünk) nős férfiakat is pappá szentelnek. A II. Vatikáni Zsinat óta a nyugati egyházban is szerpappá szentelnek házas embereket, ha a teológiai végzettségük ennek megfelel, és az *ordinárius* (megyéspüspök) erre alkalmasaknak tartja őket.

c) Az egyházi rend szentségének is van **szentségi jele**, amely *anyagból* és *formából* áll. Anyaga a kiszolgáltató **püspök kézrátétele**, formája pedig a szentelés közben mondott **imádságos áldás**. Ez a szentség is **jegyadó szentség**, azaz *eltörölhetetlen jelet* nyom a felvevő lelkébe, Isten hűségének zálogaként. Az egyházi rend szentségének **kiszolgáltatója a püspök, felvevője** pedig az a

A papi hatalom továbbadása

megkeresztelt férfi, aki kellőképp *felkészült* a papi szolgálatra, és vállalja a vele járó *kötelességeket*. Hatására a felszentelt férfi segítő kegyelmet kap a hivatásának gyakorlásához szükséges hatalom mellé, és az Egyház szolgálatára szánt élete kegyelmi jellé válik mások és önmaga számára is.

d) A Katolikus Egyház *csak férfiakat* szentel pappá. Voltak, akik úgy gondolták, hogy ez talán nem igazán Isten akarata, hanem csupán korhoz kötött szabály. Ezek a nézetek azonban csak a XX. század második felében jelentkeztek, addig ezt a gyakorlatot mindenki természetesnek vette. A Trienti Zsinat sem foglalkozott a témával. Bizonyos új nézetek kialakulása miatt az Egyház gondosan átvizsgálta a kérdést, és VI. Pál pápa idején a Hittani Kongregáció 1976-ban úgy döntött, hogy ragaszkodnia kell a Jézusig visszanyúló hagyományhoz. „*Soha sem volt azon a nézeten a Katolikus Egyház, hogy nőket érvényesen részesíteni lehet a pap- és a püspökszentelésben.*” Ezt az *Inter insigniores* kezdetű nyilatkozat-

ban mondta ki. Mivel ez a megnyilatkozás, bár hivatkozott az Egyház ősi hagyományára, nem dogmatikus jelleggel történt, a teológusok egy része közt a (felesleges és meddő) viták nem zárultak le. Éppen ezért adta ki II. János Pál pápa az *Ordinatio sacerdotalis* kezdetű apostoli levelét 1994-ben. Ebben a következőket írja: „Bár a csak férfiak számára fenntartott pappá szentelés tanítását az Egyház állandó és általános hagyománya őrzi, és a Tanítóhivatal az újabb dokumentumokban kitartóan tanítja, napjainkban sokan ezt a témát még mindig vitathatónak tartják, illetve az Egyháznak azt a tanítói véleményét, hogy a nők nem szentelhetők fel, tisztán diszciplináris jelentőségűnek tartják. **Hogy tehát ebben a fontos kérdésben, amely magára az Egyház isteni alkotmányára vonatkozik, minden kétséget kizárjunk, hivatalunk erejénél fogva, mellyel a testvéreket megerősítjük (vö. Lk 22,32), kijelentjük, hogy az Egyháznak semmilyen módon nem áll hatalmában nőket pappá szentelni, továbbá, hogy ehhez a tanításhoz az Egyház minden hívének tartania kell magát.**”

„A fölszentelt szolgálat, főként a püspökök és papok szolgálata által válik láthatóvá a hívők közösségében Krisztusnak, az Egyház Fejének jelenléte. (...) – Krisztus jelenlétét a szolgában nem úgy kell érteni, mintha minden emberi gyöngeség, az uralkodhatnáság, a tévedések, azaz a bűn ellen védett lenne. A Szentlélek ereje a szolga nem minden cselekedeténél mutatkozik meg egyforma erővel. Míg a szentségekben ott van a biztosíték, hogy még a kiszolgáltató bűnössége sem tudja akadályozni a kegyelem gyümölcsét, addig sok más cselekedetben a szolga emberi pecsétje nyomot hagy, ami nem mindig az evangélium iránti hűség jele, ezért az Egyház apostoli termékenységének árthat” (KEK, 1549–1550).

A házasság

A férfi és a nő, a szülő és a gyermek kapcsolata fontos erkölcsi ügy, amely intézményes rendezésre szorul. A házasság és a család intézményét az ószövetségi törvény is szabályozta. Jézus egy ősi szokásrendet talált maga körül, mégis jelentősen módosította azt, amit az emberiség hagyománya és az ószövetség kialakított. Elsősorban azzal, hogy lehetetlennek mondta a válást: „Amit Isten egybekötött, ember szét ne válassa” (Mt 19,6; vö. Mt 19,3–10).

Jézus érvelésében a két teremtéstörténetre utalt: Isten ősi, teremtői szándékára hivatkozott. A válást nem azért tiltotta, hogy visszanyesse az ember nemi vágyait, hanem azért, mert a férfi és a nő egyetlen, egész életet átfogó odaadására teremtett. Jézus azzal, hogy ennek törvényét megfogalmazta, nemcsak új erkölcsi szabályt hozott, hanem egészen átértelmezte a házasságot. – A házasság a föltétlen egységet célozza meg. A válás kudarc. Aki engem vállal, életre szólóan vállaljon, mert csak az egész életem mondja el, ki vagyok valójában.

A stólával átkötött kéz a felbonthatatlanságot jelképezi

„...és őt én el nem hagyom”

Szent Pál a férj és feleség kapcsolatát Krisztus és az Egyház kapcsolatára utaló jelnek, azt megjelenítő titoknak mondja. A házastársak teljes, holtig tartó, kölcsönös odaadással adják egymásnak önmagukat (vö. Ef 5,21–32). Ez az odaadás a hívő ember életében az evangéliumi törvényt váltja valóra: „Aki szereti életét, az elveszíti, de aki nem ragaszkodik hozzá ezen a világon, az megnyeri az örök életre” (Jn 12,25).

A házasság (*matrimonium*) szentsége nem csak megkötésekor ad kegyelmi segítséget a házastársaknak ahhoz, hogy amit vállaltak, jó

szívvvel megvalósítsák. Egész szövetségüket is kegyelmi jellegűvé teszi. A házasságban élők megszentelődnek azáltal, amit egymásért és gyermekeikért tesznek. Áldozataik és örömeik Krisztushoz kapcsolódnak: hűségük Isten hűségének jelévé válik a világban.

A szentséget a megkeresztelt felek **egymásnak szolgálatják ki**, amikor a plébánosnak vagy megbízottjának segédletével, két tanú jelenlétében megfontoltan és szabadon kinyilvánítják, hogy szeretetben és tiszteletben holtig együtt akarnak élni, és elfogadják a gyermekeket, akikkel Isten megajándékozta őket. A keresztény házasság ott valósul meg, ahol a házasságot hitben, reményben és szeretetben élik; megvalósítása nem természetes, hanem természetfölötti. A házasság is a „hit szentsége”. A Teremtő akarata, tehát megvalósítani csak a hitben lehet.

A házastársak *életre szóló*, fontos nyilatkozatát az Egyház *formai feltételekhez* kötötte. Ezek közé tartozik – amiről már volt szó –, hogy szükséges a plébános vagy megbízottja, és a két tanú jelenléte. De törvényeivel azt is szabályozza, hogy ki kivel nem köthet házasságot. Ezeket nevezzük *házassági akadályoknak*.

Mint minden szentség, a házasság is a „hit szentsége”, de mégsem lehetetlen, hogy megfelelő *felmentések* birtokában egy hívő ember egy nem hívővel házasságot kössön. Ezt nevezzük a *valláskülönbség* akadályának. Az Egyház ilyenkor a legmesszebbmenően tiszteli a nem hívő *világnézeti meggyőződését*. Nem kívánja sem annak megtagadására bírni, sem azzal ellenkező szerepbe csalogatni. Megkívánja azonban, hogy a nem hívő ugyanúgy gondolkodjék magáról a házasságról, mint az Egyház, és mint a hívő fél. Azonfelül meg kell ígérnie, hogy hívő házastársát nem fogja háborgatni hite gyakorlásában. A hívő félnek viszont arra kell ígéretet tennie, hogy gyermekeit igyekszik keresztény katolikusnak nevelni. – Körülbelül ugyanez a helyzet akkor is, ha egy katolikus ember nem katolikkal lép házasságra. Ez a *vegyes házasság*, amely ugyan nem érvénytelenítő akadály, de *engedélyt* itt is kell kérni. Indokolt esetben még a kötelező forma alól is fölmentést ad az Egyház: szentségi házasságnak ismeri el az olyan kötést is, amelyet a jegyesek nem templomban és nem pap előtt kötnek.

A gyűrű a szövetség jele

II. János Pál pápa a *Familiaris consortio* kezdetű apostoli buzdításában (1981) nagyon megfontolandó szempontot fogalmazott meg a megkeresztelt, de *nem hívő* jegyesekről. Ha nem társadalmi hagyományokból akarnak keresztény házasságot kötni, hanem azzal az elhatározással, amit az Egyház kíván, akkor ez „magában foglalja az Isten akarata iránti szüntelen engedelmes lelkületet”, az ilyeneket tehát a *szentségi házasság kegyelme* vezetheti el egyszer az üdvösség útjára. Nem szabad tehát az ilyenektől megtagadni az egyházi házasságot. – Buzdításának végén azt mondja: „Az emberi nem jövője a családtól függ.”

„A latin Egyházban érvényes jog szerint a vegyes házasság megengedtségéhez az egyházi hatóság kifejezett engedélyére van szükség. Valláskülönbség esetében a házasság érvényességéhez ezen akadály alóli kifejezett fölmentés szükséges. Ez az engedély vagy fölmentés feltételezi, hogy mindkét fél ismeri és nem zárja ki a házasság lényeges céljait és sajátosságait; ezenfelül a katolikus fél vállalja a kötelezettséget – amit a nem katolikus fél is tudomásul vesz –, hogy megőrzi hitét és gondoskodik a gyermekek keresztségéről és neveléséről a Katolikus Egyházban. – A valláskülönbség esetén a katolikus félre különleges feladat hárul, »mert a hitetlen férj megszentelődik az asszonyban, és a hitetlen asszony megszentelődik a testvérben« (1Kor 7,14). A keresztény házsfél és az Egyház számára nagy öröm, ha e »megszentelődés« elvezet a másik fél szabad keresztény hitre téréséhez. Az őszinte házastársi szeretet, a családi erények alázatos és türelmes gyakorlása és a kitartó imádság a nem keresztény felet előkészíthetik a megtérés kegyelmének elfogadására» (KEK, 1635; 1637).

„A házassági szövetséget, mellyel egy férfi és egy nő az élet és a szeretet bensőséges közösségét alkotja egymással, a Teremtő alapította és saját törvényekkel látta el. Természete szerint a házastársak javára és a gyermekek nemzésére és nevelésére van rendelve. A megkereszteltek között az Úr Krisztus szentség rangjára emelte» (KEK, 1660).

KÉRDÉSEK

1. Mi az egyes szentségek szentségi jele és anyaga?
2. Kik az egyes szentségek kiszolgáltatói?
3. Melyek a jegyadó szentségek? Mit jelent az, hogy „jegyadó”?
4. Köthet-e egyházilag érvényes házasságot egy katolikus hívő egy nem hívővel?

FELADAT

Keresd meg annak az eskünek a szövegét, amelyet a magyar katolikus templomokban mondanak a házasságot kötők!

V. Jöjj el, Uram, Jézus! — A végső dolgok (eszkatológia)

19. Élet a halál után, a különítelet és a végső beteljesedés (parúzia)

Minden ember élete a halálba tart. Nem tudjuk, hogy mikor és hol halunk meg, de számot vetünk azzal, hogy halandók vagyunk. Ha magunk nem akarjuk, a halál nem ér készületlenül. Életünknek sajátos méltóságot ad az a tudat, hogy bármelyik percünk az utolsó lehet, és hogy életidőnk viszszafordíthatatlanul halad a végső lezárás felé.

A beteljesülés teológiája

A halál utáni étellel a beteljesülés teológiája, az **eszkatológia** foglalkozik. A szó a görög „*ta eszkata*” (végső dolgok) és a már többször említett *logosz* szóból származik. A „*végső dolgok*” teológiája valójában nem dolgokról szól, hanem a teremtés jövőjéről, a megkezdett élet beteljesedéséről, végső soron az örök élet reményéről.

Jézus azzal, hogy föltámadt – „*elsőszülött a halottak közül*” (Jel 1,5; vö. Róm 8,29) –, egyszer s mindenkorra tisztázta, hogy Isten nem pusztulásra teremtette az embert, hanem az örök életre hívta meg. A pogány vallási és bölcséleti hagyományban is közkeletű volt az a gondolat, hogy

van valami az emberben, amin a halálnak nincs hatalma. Ez a lélek halhatatlanságának eszméje. A kinyilatkoztatás többet mond ennél. Természetünk szerint az elmúlás volna osztályrészünk, de Isten szeretetéből magához emel és saját örök életében részesít. Ha „*Isten gyermekei vagyunk, (...) akkor örökösei is: Istennek örökösei, Krisztusnak (az elsőszülött Fiúnak) társörökösei*” (Róm 8,16–17).

Az otthon, amelybe hazavárnak, a szilárd alapokra épült város, amelynek máris polgárai vagyunk: maga az Isten. Üdvösségünk örök és boldog részesedés lesz a Szentháromság életében.

Luca della Robbia: Krisztus feltámadása (1445) — Mázás terrakotta, Santa Maria del Fiore, Firenze

Az utolsó ítélet

Jézus korában a zsidók szívesen álmództak arról, hogy a *világtörténelem lezárásakor* Isten majd megítéli az embereket: megjutalmazza a jókat, és megbünteti a bűneikben megátalkodottakat. Jézus jóváhagyta ezt a reményt, de fönséges egyszerűséggel igyekezett megtisztítani minden kisszerű, földies vonástól. Arról beszélt, hogy **ő maga jön el újra** „az Atya jobbján, az ég felhőiben” (vö. Mt 24,30; 26,64; Mk 14,62). Krisztus végső ítéletében való eljövételét **parúziának** nevezzük. Akkor minden embert föltámaszt, és számadásra szólít. A Máté-evangélium megrendítő képet rajzol a végítéletről (Mt 25,31köv.). Komolyan beszél arról is, hogy az ítélet kétesélyű: *üdvösség* vagy *kárhozat*. Az üdvösséget pedig úgy állítja elénk, mint valami új, földi képekkel nem jellemezhető életet. Szent Pál is fejtegeti, hogy a megígért örökkévalóság nem a földi életnek határtalanba nyúló meghosszabbítása lesz. Testünket „...romlásra vetik el – romolhatatlannak támad föl. Dicsstelenül vetik el – dicsőségben támad föl. Erőtlenségben vetik el – erőben támad föl. Érzéki testet vetnek el – szellemi támad föl” (1Kor 15,42–44).

Jézus – nagypénteki és húsvéti tettével – valójában legyőzte a halált, hogy „felszabadítsa azokat, akiket a haláltól való félelem egész életükre rabszolgákká tett” (Zsid 2,15). Ezzel azonban a halál nem vesztett komolyságából. Valami véget ér vele, az **érdemszerzés ideje lezárul**. Jézus figyelmeztet: „Addig kell végbevinnem annak tetteit, aki küldött, amíg nappal van. Eljön az éjszaka, és akkor senki sem munkálkodhat” (Jn 9,4).

A Krisztus előtti kétszázadokban Izraelben elterjedt az **apokaliptika**. Ez olyan kinyilatkoztatást jelent, amely színes leleplező látomásokat kínál a jövőről. Jézus tanítása nem a zsidó apokaliptikát követi, hanem a próféták **eszkatologikus** stílusát. Nem nyilatkozik a vég időpontjáról (Mk 13,32), és relativizálja föltételezett előjeleit. Nem engedi, hogy hallgatói elhanyagolják a jelen világot a remélt jövő kedvéért, és lemondjanak az emberi történelem alakításáról. Isten uralma nem csak azután kezdődhet el, ha minden gonosz hatalom már megsemmisült. Tanításában megmarad a *feszültség*: Isten országa már jelen van (vö. Lk 11,20; 17,21) és még nincs itt teljes és végleges formában, várat magára; már hatékony és mégis késik; már megtapasztalható és még a remény tárgya.

Az *apostoli* levelekben – Isten országa helyett – Krisztus uralma lép előtérbe. A beteljesedés az ő dicsőséges eljövetele lesz. A *parúzia* (jelenlét és eljövétel) Krisztusnak a végső idők-

Az utolsó ítélet (XII. század) — Sainte-Foy apátsági templom, Conques, Franciaország

Az utolsó ítélet — Freskó, bacskovói kolostor, Bulgária

ben történő eljövételét jelenti, amely átalakítja a világot (vö. 1Kor 15,22–28). Az első keresztények eleinte saját életükben várták ezt az eseményt (vö. 1Tessz 4,13–18). Az idő múltával a parúziába vetett hit kettős értelmet kapott: egyszer eljön a nap, amikor Krisztus uralma megnyilvánul; de már ma találkozhatunk vele a felebaráti szeretetben és az Eucharishtiában.

A holtak föltámadását és sorsuk végső lezárását **utolsó ítéletnek** nevezzük. A későbbiekben a parúzia összekapcsolódott az **ítélettel**. Az eljövendő bíró Jézus Krisztus. Ez azt jelenti, hogy a történelem az ő szándéka szerint fog eldőlni, az ő igéje és élete lesz az ítélet mércéje, és mivel az ítélő azonos a megváltóval, az ítélet célja nem a leszámolás és a megsemmisítés, hanem a megmentés, a hazahozás, a beteljesítés (vö. Jn 3,17; 12,47).

„Amikor eljön dicsőségében az Emberfia és vele minden angyal, helyet foglal főnséges trónján. Elébe gyűlnek mind a nemzetek, ő pedig különválasztja őket egymástól, ahogy a pásztor különválasztja a juhokat a bakoktól. A juhokat jobbjára állítja, a bakokat pedig baljára. Aztán így szól a király a jobbján állókhoz: Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot! Éhes voltam, és adtatok ennem. Szomjas voltam, és adtatok innom. Idegen voltam, és befogadtatok. Nem volt ruhám, és felruháztatok. Beteg voltam, és meglátogattatok. Börtönben voltam, és fölkerestetek. Erre megkérdezik az igazak: Uram, mikor láttunk éhesen, hogy enned adtunk volna, vagy szomjasan, hogy innod adtunk volna? Mikor láttunk idegenként, hogy befogadtunk volna? Mikor láttunk betegen vagy börtönben, hogy meglátogathattunk volna? A király így felel: Bizony mondom nektek, amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek. Ezután a balján állókhoz is szól: Távozzatok színem elől, ti átkozottak, az örök tűzre, amely a sátánnak és angyalainak készült. Mert éhes voltam, s nem adtatok ennem. Szomjas voltam, s nem adtatok innom. Idegen voltam, s nem fogadtatok be. Nem volt ruhám, s nem ruháztatok fel. Beteg és fogoly voltam, s nem jöttetek el meglátogatni. Ekkor ezek is megkérdezik: Uram, mikor láttunk éhesen vagy szomjasan, idegenként vagy ruhátlanul, betegen vagy börtönben, s nem voltunk szolgálatodra? Erre majd ezt feleli: Bizony mondom nektek, amit a legkisebbek valamelyikével nem tettetek, velem nem tettétek. Ezek örök büntetésre mennek, az igazak meg örök életre” (Mt 25,31–46).

A különítelek

Hogy az egyén halála és Krisztus dicsőséges eljövetele között mi történik az emberrel, arról a Biblia keveset beszél. Az bizonyos, hogy örök sorsa felől senki sem marad bizonytalanságban. Ez eldől a halált közvetlenül követő **különítéleten**. „Ezért tölt el a bizalom, hogy míg vándorállapotban élünk e testben, távol járunk az Úrtól. A hitben élünk ugyanis, nem a szemlélésben. Ám bizalom tölt el, s jobban szeretnénk megválni a testtől és hazajutni az Úrhoz. Ezért is törekszünk arra, hogy kedvébe járjunk, akár nála vagyunk, akár távol élünk tőle. Hiszen mindnyájunknak meg kell jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt, hogy ki-ki elvegye, amit testi életében érdemelt, aszerint, amint jót vagy gonoszt tett” (2Kor 5,6–10).

Akik méltók rá, akkor nyomban az **üdvösség örömébe** jutnak. Közülük néhányat ünnepélyesen szentté avat az Egyház, hogy élete példáját a hívek közössége elé állítsa, és hogy közbenjáró imádságát kérje. A „szenttéavatási pörben” az Egyház rendkívül alaposan jár el. A vértanúk esetében azonban csak a vértanúság körülményeit vizsgálja.

Akik Isten szeretetét elutasítva haltak meg, nyomban az **örök kárhozatra** kerülnek. Ennek megdöbbentő példáját mutatja be Jézus a dúsgazdagról és a szegény Lázárról szóló példabeszédében (Lk 16,19–31).

Aki méltó ugyan az üdvösségre, de még bocsánatos bűnök, ideigtartó büntetés-adósság vagy bűnös vonzalmak terhelik, az a **tisztulás állapotába** jut. A teológia ezt *tisztítótűznek* nevezi. Az Egyház nagyon szorgalmazza, hogy imádkozzunk értük, hogy tisztulásuk „ideje” megrövidüljön, és fájdalma enyhüljön is (vö. 2Mak 12,45). A tisztítótűzről közvetlenül nem beszél a Szentírás, de arról igen, hogy az ítélő és megváltó Krisztussal való találkozás fájdalmas tisztulást, belső átalakulást eredményezhet (vö. 1Kor 3,10–13). Ebből kiolvasható, hogy a halált követő különítelek, mint az ítélő Krisztussal való személyes találkozás is ilyen tisztító hatással rendelkezhet, elindítója lehet a végső megtisztulásnak. A reformátorok kétségbe is vonták ennek a létezését. A **Trienti Zsinat** dogmaként kimondta, hogy a tisztítótűz létezik, és az ott lévőket a vándorállapotban lévő hívők segíthetik. Ennek a segítségnek kiemelt módja a **búcsú**, amelyet az említett zsinat üdvös dolognak mond.

Nagyon valószínű egyébként, hogy a más világon „*másként járnak az órák*”, mint itt a földön. Az is könnyen lehetséges, hogy a halál és a végítélet közt lepergő „*időt*” a halottak egészen másként érzlelik, mint a földön élők.

A dúsgazdag és a szegény Lázár — Freskó, rilai kolostor, Bulgária

„A tisztulás folyamatáról nem sokat mondhatunk. Nem tudjuk, hogy milyen a lélek állapota a feltámadásig. De azt vallanunk kell, hogy a tisztulás teljes személyi tudattal megy végbe. Az új liturgikus szövegek kifejezetten az elhunyt hívőkről emlékeznek meg, nem pedig a »lelkéről«. Azt sem tudjuk, hogy a tisztulás állapota hogyan viszonyul a mi időnkhez. Ha arra gondolunk, hogy az emberben a megismerés és az akarás folyamatosan megy végbe, akkor ott is feltételezhetünk valamilyen tartamot. A hagyomány különben a »szenvedő« lelkeket emlegette, de az a szenvedés biztosan más természetű, mint a földi. Olyanok mennek át rajta, akiknek biztos a reményük, a kegyelem állapotában vannak, ezért a szeretetük is eleven. Hozzámérik magukat a megsértett erkölcsi rendhez és főleg ahhoz a szeretethez, amelyet most már teljesen megismernek, mert az önzés nem vakítja el őket. – Belátják a teremtményekhez való rendetlen ragaszkodás ferdeségét is, s igyekeznek kiemelkedni belőle” (Gál Ferenc).

A Szentírás arról is beszél, hogy a végítélet után Isten „új eget és új földet” fog teremteni (vö. 2Pt 3,13). Hogy ez csak költői kép-e, vagy szó szerint kell értenünk, aligha dönthető el. Egy azonban világos: az emberi történelem lezáródása a *Mindenség szempontjából* sem lesz közömbös vagy mellékes esemény. Isten fiainak dicsősége kiragyo majd az egész teremtett világra (vö. Róm 8,20–23). Akkor majd Isten lesz „minden mindenben” (1Kor 15,28).

„Volt egy gazdag ember. Bíborban és patyolatban járt, és mindennap nagy lakomát rendezett. Volt egy Lázár nevű koldus is, ez ott feküdt a kapuja előtt, tele fekélyel. Örült volna, ha jóllakhat abból, ami a gazdag ember asztaláról hulladékként lekerült. De csak a kutyák jöttek és nyalogatták a sebeit. Történt, hogy a koldus meghalt, és az angyalok Ábrahám kebelére vitték. Meghalt a gazdag ember is, és eltemették. Amikor a pokolban kínjai közt feltekintett, meglátta messziről Ábrahámot és kebelén Lázárt. Felkiáltott: Atyám, Ábrahám! Könyörülj rajtam! Küldd el Lázárt, hogy ujjá hegyét vízbe mártva hűsítse nyelvemet. Iszonyúan gyötörődöm ezekben a lángokban. Fiam – felelte Ábrahám –, emlékezzél csak vissza, hogy milyen jó dolgod volt életedben, Lázárnak meg hogy kijutott a rosszból. Most tehát neki itt vigasztalásban van része, a te osztályrészed pedig a gyötrellem. Ráadásul köztünk és köztetek nagy szakadék tántong, hogy akik innét át akarnának menni hozzátok, ne tudjanak, se onnét ne tudjon hozzánk átjönni senki. Akkor arra kérlek, atyám – mondta újra –, küldd el legalább az atyai házba. Van még öt testvérem, hadd figyelmeztesse őket, nehogy ők is ide juszanak a gyötrelmek helyére. Ábrahám ezt felelte: Van Mózesük és vannak prófétáik. Azokra hallgassanak. De az erősködött: Nem hallgatnak, atyám, Ábrahám! De ha a halottak közül megy el valaki, bűnbánatot tartanak. Ő azonban így felelt: Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, ha a halottak közül támad fel valaki, annak sem hisznek” (Lk 16,19–31).

„Az az öröklét, amelyről Jézus beszél, nem a földi lét határtalanba nyúló meghosszabbítása, de nem is valami tétlen, álmatag szemlélődés, Csipkerózsika-álom egy elvarázsolt világban. »Minthogy a kevésben hű voltál, sokat bízok rád, menj be Urad örömébe« – hangzik a talentumokról szóló példabeszédben (Mt 25,21–23). Itt lényeges a »sokat bízok rád«. Ez mutatja, hogy az az öröm, amelyet a kevésben hű szolga jutalmul kap, nem a tétlen elpihenés, hanem a fokozott, boldog és minden ízében értelmes tevékenység öröme. (...) Jézus azonban nemcsak *beszélt* erről a halál utáni életről, hanem húsvétkor fel is támadt, s megjelent az »*eleve elrendelt tanúk*« előtt, hogy szava emlékéhez egy *tapasztalat* emléke is tapadjon” (Jelenits István).

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent a *parúzia* és *eszkatológia* szó?
2. Mi az utolsó ítélet?
3. Mi a különítélet?
4. Hogyan segíthetünk a tisztítóűzben szenvedőknek?

FELADAT

Nézz utána, hogy milyen híres klasszikus irodalmi és zeneművekben jelenik meg a végítélet! Gondolkodj el azon is, hogy mely irodalmi művekben találkozunk a sátán alakjával, és ezen művek szemlélete mennyiben különbözik a Szentírásban való kinyilatkoztatástól!

20. Összefoglaló kérdéssor

1. Mi a teológia tudománya?
2. Mi a dogmatika fogalma, és mi a helye a teológiában?
3. Megismerhető-e Isten természetes észszel? Mit mond erről a Szentírás és az Egyház tanítása?
4. Honnan tudjuk, hogy Isten létezik, hogy öröktől fogva van? Az Újszövetségben ki fogalmazza ezt meg, és hogyan?
5. Mit jelent a név: „Jahve”, és mikor, s miért nyilatkoztatta ki Isten a nevét?
6. Mit jelent a „transzcendencia” és miben áll Isten transzcendenciája?
7. Miből áll Isten élete? Nincs-e ellentmondás a *mindenhatóság* fogalmában?
8. Milyen tévtanok jelentek meg a Szentháromsággal kapcsolatban, mely zsinatokon ítélték el ezeket a tévedéseket, és ezekkel szemben milyen dogmákat fogalmaztak meg?
9. Hány teremtéstörténet van, és ezek hogyan írják le, hogy az Isten teremtette a világot? Milyen tévhitek terjedtek el az „anyagról”?
10. Összeegyeztethető-e az evolúció a teremtéstörténetekkel?
11. Mik az angyalok jellemzői?
12. Hogyan egyeztethető össze, illetve miért nem áll ellentétben a bibliai leírás az ember teremtéséről a tudomány evolúciós elméletével?
13. Mit tudsz az ősbűnről és az áteredő bűnről? Milyen műfajú elbeszélésben olvassuk ezt a Bibliában?
14. Milyen módon jelenik meg a megváltás gondolata már az Ószövetségben is? Az ószövetségi ember istenképe milyen fejlődésen ment keresztül?
15. Miket jövendöltek a próféták a Messiásról? Illenek ezek a jövendölések Jézusra?
16. Mik voltak a krisztológiai hitviták? Miben különböztek az egyes nézetek?
17. Mi a Szentírás és az Egyház tanítása a Szűzanyáról?
18. Melyek a Mária-tisztelet legfontosabb megnyilatkozásai? Melyek a legfontosabb Mária-ünneppek?
19. Hogyan működik a Szentlélek?
20. Mi az Egyház lényege, és mi a küldetése?
21. Melyek az Egyház lényeges tulajdonságai?
22. Mi a megszentelő kegyelem, és mik a megszentelő kegyelemben élők kiváltságai?

23. Mi a segítő kegyelem? Mit tanít a teológia a kegyelem és a szabad akarat kapcsolatáról?
24. Milyen tévedések merültek fel a kegyelemmel kapcsolatban? Hogyan fogalmazta meg a helyes tanítást az Egyház?
25. Mit jelent, hogy „szentség”, és milyen szerepet szánt Jézus a szentségeknek?
26. Mit tudsz az Eucharisziáról?
27. Milyen módon ünnepeljük az Oltáriszentséget?
28. Hány szentség van? Mik ezeknek a jellemzői? Hogyan oszthatók fel a szentségek?
29. Mi a különítélet és mi az utolsó ítélet? Mit kell tudni a tisztulás állapotáról?
30. Mi a parúzia, és milyen fogalmakkal áll kapcsolatban?

Bevezetés — Az erkölcs, az erkölcstan, az erkölcsteológia fogalma

Az emberi élet legfontosabb kérdései

A bevezetésben megvizsgáljuk és meghatározzuk, hogy mi az **erkölcstan**. Mivel az **erkölcstan** az **emberi cselekvés** helyességét vizsgálja, először az ezzel kapcsolatos alapfogalmakat kell tisztáznunk, mint az **antropológia**, az **emberi élet** jellemzői, a **vallás**, a **világnézet**.

Az emberrel foglalkozó tudományt **antropológiának** nevezzük. Ezzel a fogalommal analóg a teológia, amelyről már volt szó. A *theosz* és a *logosz* szavakból keletkezett az Istenről szóló tudomány elnevezése, a teológia. Most arra utalunk, hogy a görög nyelvben az *anthroposz* azt jelenti, hogy ember, a *logosz* pedig azt, hogy szó (tágabb értelemben tudomány). Az antropológiának különböző **fajai** vannak.

A **szaktudományos** antropológia egy-egy részterülettel foglalkozik. Ilyen például az orvostudomány, a biológia vagy éppen a pszichológia. A **bölcseleti** (filozófiai) antropológia viszont az emberi élet egészét vizsgálja. A **teológiai** antropológia is az emberi élet egészét vizsgálja, de már a kinyilatkoztatás fényében.

Az **emberi élet** lényegesen különbözik minden más lélettől, mint például *állat* és *növény*. Míg azoknak az élete a *külső erők* játékszere, addig az **ember maga szab határt cselekedeteinek**. Ez szakkifejezéssel azt jelenti, hogy az embernek nemcsak tudata van, hanem **öntudata** is.

Az emberi élet **két fő ága** az **értelmi megismerés** és a **szabadakarátú cselekvés**. Mindkettő lehet helyes vagy helytelen. **Az értelmi megismerés** akkor helyes, ha *tükrözteti* a lét adottságait, vagyis megfelel az objektív valóságnak. A **szabadakarátú cselekvés** pedig akkor helyes, ha *igazodik* a létadottságokhoz.

A **legfontosabb létadottságok** az **emberi méltóság** (hiszen az ember különbözik minden más létezőtől), az emberi mivolt **létfontosságú összefüggései** (pl. ráutaltsága az anyagvilágra és egymásra), és a dolgok **természet adta rendeltetései** az emberre vonatkoztatva (pl. energiahordozók felhasználása).

A szabad akarat *következménye* a **felelősségtudat**, az emberi élet *egyszeri, ismétелhetetlen, visszafordíthatatlan és véges folyamat*, melyet egyszer majd lezár a halál.

A vallás és a világnézet kapcsolata az erkölcstannal

Erkölcnek (*ethosz, mores*) azt a készséget nevezzük, amelynek alapján magatartásunkat a közvetlen hasznosság igényén túl az emberi élet egészének szempontjából tudjuk megítélni és alakítani.

Liguori Szent Alfonz, a katolikus erkölcsteológia egyik legjelentősebb alakja — Szobor a Szent Péter-bazilika homlokzatán

A **vallás** és az **erkölcs** szorosan összefügg, hiszen Istentől való függésünk a legfontosabb létadottság. Ennek azonban nem mond, sőt nem is mondhat ellent, hogy **vallás nélküli erkölcs** lehetséges. Ez a **pusztán természetes létadottságoknak** vagy azok egy részének felismerésén alapul. Ez teszi lehetővé, hogy alapvető erkölcsi kérdésekben a **hívők és a nem hívők** szót tudnak érteni.

A **világnézet** és az **erkölcs** is összefügg egymással, hiszen világnézetünk tartalmazza a legfontosabb létadottságok ismeretét. A józan észre támaszkodik a **természetes világnézet**, s ezen alapul a természetes erkölcs. Az ezzel foglalkozó tudományt erkölcstannak, görög szóval **etikának** nevezzük. A másodlagos, már az illemtanba tartozó szabályokat **etikettnek** szoktuk nevezni.

A **kinyilatkoztatáson** alapul a **természetfölötti erkölcs**. A természetes és a természetfölötti erkölcs természetesen nincs, sőt nem is lehet ellentétben egymással, hiszen mindkettő **a teremtő és kinyilatkoztató Istentől** származik. A **természetfölötti erkölcs a természetes erkölcsre épül rá, és tökéletesíti** azt. Ez az erkölcsi rendszer az emberi élet értelmét, törvényeit Istenre vonatkoztatva, Jézus Krisztus kinyilatkoztatásának fényében tárja föl.

A kinyilatkoztatáson épülő erkölcs tudománya *teológiai tudomány*, neve *erkölcsteológia*, latinul **theologia moralis**.

Az erkölcs változó és változatlan elemei

Az erkölcs alapja, mint láttuk, létadottságaink. Tapasztaljuk, hogy az emberiség erkölcse nem változatlan, hanem nagymértékben függ a történelmi és társadalmi tényezőktől. Ez azért van, mert a **lét adottságai változhatnak, s annyiban az erkölcs is változó. Az alapvető létadottságok** azonban **változatlanok**. Közülük a legfontosabb teremtményi függésünk Istentől. Ezekhez mindig alkalmazkodnunk kell. Ez a mindig érvényes erkölcsi eszmény, az ember végső célja, állandó, maga Jézus Krisztus, aki „*ugyanaz: tegnap, ma és mindörökké*” (Zsid 13,8). Másrészt vannak **változó létadottságok**. Az ezekre épülő erkölcs a **létadottságokkal együtt változik**. Tipikus példája ennek, hogy a pénz szerepének megváltozásával a kamatszedés erkölcsössé vált. Aquinói Szent Tamás szerint még nem volt megengedhető a kamatszedés, ma már természetesnek vehetjük.

(Az ún. *uzsorakamat*, azaz a megszorultak helyzetével való visszaélés, természetesen ma sem erkölcsös, adott esetben „égbekiáltó” bűn lehet.)

Változhatnak a létadottságokra vonatkozó **felismeréseink** is. Ezekhez is kell alkalmazkodnunk. Ilyen például **protestáns testvéreinkkel** való kapcsolatunk, amelyről később részletesen lesz szó. A régi szemlélet ebben a kapcsolatban a *hitközömbösség* veszélyét látta, az Egyház ma viszont kötelességének érzi, hogy az egységtörekvéssel is *erősítse a hitet*.

Végül változhat egy viselkedésforma erkölcsössége a **jogszabály** megváltozásával is. Jellemző példa erre, hogy mióta az Egyház megengedte, azóta a szombat esti misehallgatás vasárnapinak számít. Ilyen a böjti fegyelem változása is.

Az erkölcs változó és változatlan elemeivel kapcsolatban az **Egyház feladata**, hogy a változatlant **őrzi**, ahhoz hűséges marad, a változóval pedig **lépést tart**. Ez utóbbit nevezte a II. Vatikáni Zsinat az „*idők jeleinek*”. Fontos feladata még az Egyháznak, hogy a másként gondolkodókkal **párbeszédet folytasson**. Ennek feltétele egyrészt az evangéliumhoz való hűség, de ugyanakkor a másik fél megbecsülése, tisztelete is.

Imatallalkozó a franciaországi Taizében

„Az emberiség erkölcsi tudata tehát úgy nyugtalan, mint az iránytű. Maga az Egyház is úgy őrzi Jézusnak egyszer s mindenkorra szóló erkölcsi programját, hogy közben prófétai erővel értelmezi az »*idők jeleit*«, vagyis az emberi történelem tapasztalatait és a jövő követelményeit (Gaudium et spes, 4,11). Hogy ezt a hivatást valóban teljesíthesse, figyelmes párbeszédet kell folytatnia azokkal is, akik az erkölcsi életet nem Krisztus tanításának fényében szemlélik, hanem pusztán a tapasztalat adatainak elemzéséből meg az emberiség erkölcsi hagyományából kiindulva igyekeznek megállapítani a helyes emberi magatartás módját” (Jelenits István).

KÉRDÉSEK

1. Mi az erkölcsstan és milyen alapfogalmak tartoznak hozzá?
2. Mik az erkölcs változó és változatlan elemei?
3. Milyen összefüggés van a vallás és az erkölcs között?

VI. Ha el akarsz jutni az örök életre, tartsd meg a parancsokat! — Általános erkölcssteológia — Az erkölcssteológia alapfogalmai

21. Az ember boldogságra hivatott

„A véges és egyedi ember (...) abszolút jelentőségű, olyan méltósága van, hogy az emberi szabadság – az üdvösség – biztosítása végett Isten emberré lett” (Nyíri Tamás, egyetemi tanár).

Az ember méltóságát négy pontban foglalhatjuk össze.

a) Az ember **teremtény**: tehát nemcsak önmagáé, hanem mindenestül a teremtő és megváltó Istené. Testünket is csak Isten akarata szerint használhatjuk. Ezért bűn például az öngyilkosság vagy a gyógyíthatatlan beteg megölése (eutanázia).

b) Az ember **közösség tagja**: enélkül nem képes emberi életre. Az egyén nem önmagában mértéke a helyes cselekvésnek. A közösség ezért akár áldozatot is elvárhat tagjaitól.

c) Az ember **személy**: nem a társadalom tulajdona, s nem is csak a társadalomé, mint az „állati társadalmak” tagjai (vö. hangyák, méhek), hanem minden embernek, mint személy önálló, örök hivatása és rendeltetése van.

A közösség és a személy viszonylatában három magatartás lehetséges.

Az **individualizmus** kifejezés egy erkölcsi rendszert, egy politikai, társadalmi szemléletmódot, gondolkodást jelent, amelyben az egyén áll a középpontban, a saját magárahagyottságával és szabadságával.

Az **individualista** szemlélet szerint az ember saját magát tekinti teljességnek (*individuum* azt jelenti: oszthatatlan). Az ilyen ember életében a másik ember mint ember nem fontos, vagy eszköznek tekin-

Emberként élni csak együtt lehetséges

ti, vagy úgy, mint aki korlátozza saját szabadságát. A szeretetnek itt nincs, sőt nem is lehet értéke (Jean-Paul Sartre szerint a „másik ember: pokol”).

A **kollektivizmus** (a latin *collectiva*, „közösség” szóból) társadalomelméleti irányzat, amely az egyedi-személyes szempontok rovására az emberi élet közösségi-társadalmi összetevőjét hangsúlyozza.

A **kollektivista** szemlélet az egyént életképtelennek gondolja, eszerint csak a közösségnek (kollektívum) van értéke. Ez azonban önellentmondás, hiszen ha a közösség értékes, akkor

az azt felépítő egyéneknek is értékeseknek kell lenniük.

A **perszonalizmus** (a latin *persona*, „személy” szóból): a személyt középpontba állító filozófiai és teológiai irányzat.

A **perszonalista** szemlélet elkerüli a két említett szélsőséget. E látószögben az ember önmagát nem teljességnek tekinti, hanem alázattal olyan ürességnek, amelyet mások szeretete töltöget, és akit teljesen csak Isten szeretete tölthet be. *„Minden valódi élet: találkozás”* (Martin Buber). E szemlélet szerint az igazi értéke nem a kollektívumnak van, hanem a másiknak („te”-nek), aki felé egész lényével fordul az ember. Az emberi társadalom feladata az, hogy biztosítsa tagjainak az emberhez méltó élet lehetőségét, hogy ezáltal elérhessék örök céljukat. Az ember alapvető különbözőségét minden más élőlénytől nagyjából-egészéből a nem hívők is vallják.

d) A teremtő és megváltó Isten az embert a **természetfeletti rendbe** emelte, s ez határozza meg az ember **végző célját**.

Az erkölcsi személynek legfontosabb döntése az kell legyen, hogy meghatározza **mit fogad el egész élete végző céljának**. Ezt a lelkiismeret segítségével teheti meg. Minden ember **boldogságra** teremtett, itt nincs helye tétovázásnak, választásnak. Azt azonban kinek-kinek magának kell tisztáznia, hogy mitől várja boldogságigényének beteljesülését.

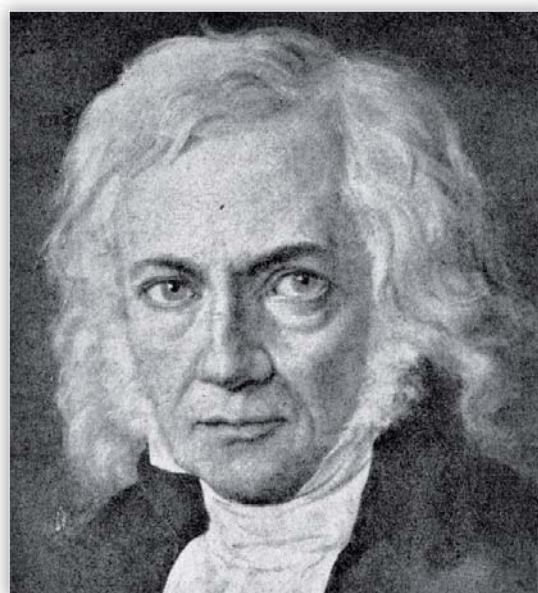
Némelyek az **emberen kívülálló javakban** (gazdagság, hírnév, hatalom stb.) keresik a boldogságot. Pedig ha egy kicsit is belegondolnánk, nem lenne nehéz belátni, hogy mindez inkább csak eszköz, más, nagyobb értékek megszerzésére, vagy éppen a közösség szolgálatára.

Mások úgy gondolják, hogy a test vagy a szellem javai boldogítanak (egészség, erő, gyönyör, művészi munka, tudás stb.). A pillanat öröme azonban nem boldogság, legfeljebb annak ígérete (vagy hazug pótléka). Nap mint nap tapasztalhatjuk, hogy ez milyen mulandó, bármely pillanatban elveszthető vagy elvehető.

Igazi boldogságot pedig még a maradandó testi vagy szellemi javakban is csak akkor találunk, ha **megoszthatjuk őket másokkal**. Senki sem lehet egyedül boldog. Ezért a legnagyobb boldogság az odaadás, a **szeretet öröme**. Az emberi szeretet azonban mindig behatárolt: időben is, mélységben is. Boldogságigényünk igazi beteljesedése csak **Isten örök életet nyitó szeretete** lehet. *„Magadnak alkottál minket Uram, és nyugtalan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik benned”* (Szent Ágoston).

A méhek „társadalma” — Micsoda „munkamegosztás”, megannyi feladat, és mégis: mindez csak ösztön

Friedrich Schleiermacher (1768–1834) — Tőle származik a perszonalizmus kifejezés

Bármilyen is a hivatásunk, tegyük teljes szívvel

Végső célunk tehát a **boldogító istenlátás**. Ez meghaladja természetes erőinket, ezért igénybe kell vennünk a természetfölötti eszközöket (Egyház, szentségek).

Isten nemcsak végső célt tűzött ki mindnyájunk elé, hanem **külön hivatást** is szán mindenkinek. Egész életünk erkölcsi tartása fordulhat azon, törekszünk-e elszántan hivatásunk tisztázására, vállaljuk-e, hűségesek maradunk-e hozzá. Súlyosan hibázik, aki épp az életformáló nagy döntések alkalmával elsősorban anyagi vagy más kisszerű szempontokra figyel (pl. társadalmi megbecsülés).

Normális esetben a hivatás burkolt, de mégis egyértelmű felismerésének az ideje az ifjúkor. Az evangélium azonban arra is figyelmeztet, hogy Isten némelyeket később állít be hivatásuk munkálásába (vö. Mt 20,1–16). A Szentírás beszél arról is, hogy személyes hivatásunk megtalálására, vállalására és közhasznú betöltésére a **Szentlélek ajándékai** képesítenek. Ezeknek a száma igen nagy, elnevezésük, rendszerezésük a Szentírásban igen változatos (vö. 1Kor 12,1–31).

„Az emberi személy méltósága az Isten képmására és hasonlatosságára történt teremtésében gyökerezik; és az isteni boldogságra szóló meghívásban nyeri el beteljesedését. Az emberi lét sajátossága, hogy szabadon törekszik e beteljesedésre. Szabad cselekedeteivel az emberi személy az Istentől megígért és az erkölcsi lelkiismeret által tanúsított jónak megfelelően alakul vagy nem alakul. Az emberek önmagukat építik, és belülről növekednek: egész testi és lelki életük építőanyag a növekedésükhöz. A kegyelem segítségével növekednek az erényben, kerülnek a bűnt, vagy ha elkövették, a tékozló fiú példája szerint (vö. Lk 15,11–31) rábízják magukat mennyei Atyánk irgalmára. Így jutnak el a szeretet tökéletességére” (KEK, 1700).

KÉRDÉSEK

1. Mi adja az embernek a méltóságát?
2. Mikor jelent meg a politikában az individualista illetve kollektivisták szemlélet a történelemben?
3. Mi jelent számodra a boldogság?

FELADAT

Vedd észre a téged körülvevő dolgokban az isteni szeretetet! Írj ilyenfajta istenélményeidről!

22. Az erkölcs és a kinyilatkoztatás története

A kinyilatkoztatás és a teológia történeti áttekintésében három tényezőre kell figyelni. Az egyik, hogy **Isten** fokozatosan nyilatkoztatja ki **akarátát** az erkölcsre vonatkozóan (**a kinyilatkoztatás története**), a másik, hogy az emberek hogyan próbálták ezt **megvalósítani** (**az erkölcs története**, pontosabban az erkölcsi viselkedés története), végül pedig, hogy a kinyilatkoztatás és a természetes létadottságok figyelembevételével hogyan fejlődött az **erkölcsi eszmélkedés** (az erkölcsstan, illetve **az erkölcssteológia története**).

Ha ezeket figyelembe vesszük, akkor jobban felismerhetjük **Isten akarátát**, és jobban tisztába jöhetünk **saját képességeinkkel**.

A kezdetek és a kinyilatkoztatást nem ismerő kultúrák

A **kezdetek** erkölcsi viszonyait a Szentírásból ismerjük. Isten az emberiségnek már a történelem kezdetén **hivatást, életprogramot** adott. Rámutatott arra, hogy az ember munkatársa Istennek, a munka tehát az ember lényegéhez tartozik. A kinyilatkoztatásból az is kiderül, hogy Isten az embert társas életre teremtette („...nem jó az embernek egyedül lennie” – Ter 2,18). Az ember életének az Isten tilalommal is irányt szabott (Ter 2,16–17).

A Szentírás már a paradicsom-történetben bemutatja **a bűnt és annak következményeit** is. Az ember lázadása **nem hőstett** volt, hanem **gyöngeség**. Ennek következtében az embernek az erkölcsi rendszerre vonatkozó **ismerete** elhomályosult, **akarata** rosszra hajlóvá vált, s az egyén erkölcsi felfogását kialakító **köztudat** is megromlott. Ezért a jó felismerése és megvalósítása **erőfeszítést** kíván – egyéntől, közösségtől – egyaránt.

Alexander Ivanov: József testvérei megtalálják az ezüstpoharat Benjamin zsákjában (1831–33)

Dirk Bouts: Ábrahám és Melkizedek (1465)

A kinyilatkoztatást nem ismerő kultúrák erkölcsi viszonyait szintén a Szentírásból ismerjük. Láthatjuk, hogy az **ószövetségi ember** reflektált a körülötte lévő világra, és *elszörnyülködve figyelte* ennek erkölcsi kuszaságát. Erre utal például a **vízözönről** szóló elbeszélés (Ter 6,5–8,14), **Szodoma** története (Ter 19), **József** egyiptomi tapasztalatainak bemutatása (Ter 39). Azt is észrevette azonban, hogy a pogányok között is vannak olyan emberek, akik egészen **magas erkölcsi értéket** hordoznak. Ezek közé a pogány „szentek” közé tartoznak például Noé, Melkizedek, Sába királynője. A *pozitív tapasztalatok* alapján az izraeliták hajlandóak voltak arra is, hogy erkölcsi és jogi kérdésekben egyet-mást **eltanuljanak** a régebbi kultúrájú pogány népektől. Arra azonban már csak az *ószövetségi idő végén* jutottak el, hogy felismerjék: Isten **a pogány népeket is bűnbánatra** és a **megtérésre** hívja. Erre utal például Jónás könyve.

Szent Pál így jellemzi a pogányok erkölcsi helyzetét: „Amikor a pogány a törvény híján a természet szavára jár el a törvény szerint, törvény híján (vagyis anélkül, hogy ismerné Isten kinyilatkoztatott akaratát) saját magának a törvénye. Ezzel igazolja, hogy a törvénytől való cselekedet a szívébe van írva” (Róm 2,14–15). Az apostol ezzel világosan tanítja, hogy Isten nemcsak a *kinyilatkoztatott* törvényben közli akaratát, hanem van **természetes erkölcsi törvény** is, és annak legfőbb pontjait minden gondolkodó ember felismerheti. Erről később részletesen tárgyalunk.

„Az Isten utáni vágy az ember szívébe van írva, mert Istentől és Istenért teremtett; Isten pedig szüntelenül hívogatja magához az embert, és az ember csak Istenben találja meg az igazságot és a boldogságot, amelyet szüntelenül keres: »Az emberi méltóság lényeges része az Istennel való közösségre szóló meghívás. Az ember kezdettől fogva párbeszédre hivatott Istennel, ugyanis csak azért létezik, mert Isten szeretetből megteremtette és szeretetből létben tartja, s csak akkor élhet teljesen az igazság szerint, ha önként elismeri ezt a szeretetet, és rábízta magát a Teremtőjére«” (KEK, 27).

Az Ószövetség

A természetes erkölcsi törvény óvta meg az emberiséget attól, hogy teljesen kiszakadjon az erkölcsi rend „erőteréből”. Az Ádám örökségét hordozó emberiség viszont arra már nem lehetett képes, hogy pusztán a természetes törvény alapján megnyugtatóan tisztázza, hogyan is kellene élnie.

Az ószövetség választott népe előtt **Isten kinyilatkoztatta akaratát**, életirányító törvényét, bölcsességét (vö. Sir 24). Ennek különböző formáit tekintjük most át.

a) Az Ószövetség **misztikai rétegébe** tartoznak az ószövetségi szentek (pl. Ábrahám). Róluk mondja a Szentírás, hogy „Istennel jártak”, hogy ők „Isten barátai” (vö. Ter 17,1). Az ószövetségi nép

életében ez még egyes kivételes emberek életformája. Lényege a teljes Istenre hagyatkozás, a teljes bizalom Istenben.

b) Az ószövetségi erkölcsstanítás legfontosabb formája a **szövetségi hűség** erkölce. Jahve **szövetséget kötött** a választott néppel, és kinyilatkoztatta akaratát, azaz törvényt adott (a törvény héberül *Tóra*, tükörfordítása *tanítás, utasítás*). Izrael ezt a kinyilatkoztatott törvényt, amely egész életét átfogta és szabályozta, *nem teherként*, hanem szabadító *ajándékként* fogadta Isten kezéből. Boldogan és büszkén őrizte, és nagy felelősségtudattal igyekezett tettekre váltani (vö. Kiv 19,1–20,21; MTörv 30,11–20).

A törvény **célja**: rendezni a választott nép viszonyát **Istennel**, és a **környező pogány népekkel**. A törvény határozta meg a választott nép **belső, saját közösségi életét** is.

A törvény **tartalmaz kultikus** előírásokat (vö. Kiv 34,17: pl. áldozatbemutató, tisztálkodási előírások, ételtilalmak), de **jogi** előírásokat is, hiszen ez volt a választott nép „*nemzeti törvénykönyve*”, amely szabályozta a közösségi életet is. A legfontosabb része azonban az **erkölcsi** előírások voltak. Ezek magva a **dekalógus** (tízparancsolat, tükörfordításban *tíz szó*, – vö. Kiv 20,1–17; MTörv 5,6–21). Több szempontból a természetes erkölcsi törvény kinyilatkoztatott nyomósítása.

c) Amikor a környező népek példája romlással fenyegette az Istentől kapott erkölcsi eszményt, akkor léptek fel a **proféták** (pl. Illés, Ámosz, Ozeás). Ők nemcsak *Isten jogainak* védelmében emeltek szót, (pl. a kultusz tisztaságáért), hanem *a közélet tisztaságáért* és *a szegények jogaiért* is. Isten akarata az, hogy az emberek között a *kölcsönös megbecsülés* és az *igazságosság* érvényre jusson.

Az **összehasonlító történelmi kutatások** igazolták, hogy az Ószövetség választott népének erkölcsi tudatában – épp a kinyilatkoztatás nyomán – páratlan tisztasággal fölragyogott néhány olyan erkölcsi alapfölismerés, amelyet más népek és kultúrák homályban hagytak. Ezek közé tartozik például, hogy minden ember jogok és kötelességek hordozója, a nő is, az idegen is, a rabszolgá is; vagy hogy a nemiség nem bűn, de nem is szabályozhatatlan, minden erkölcsi törvényt szétverő erő; vagy hogy az erkölcs és a vallás nem két külön világ, hanem szorosan összetartozik.

Ezek a nagyszerű igazságok biztosan Istentől valók, maga Izrael kinyilatkoztatás nélkül sohasem fogalmazta volna meg azokat.

Ábrahám és a három angyal — V. századi mozaik a római Santa Maria Maggiorében — Ábrahám megvendégeli a három idegent, akikről kiderül, hogy Isten angyalai — A képen a történet két különböző pillanata látható

Tóra-tekerces és jad

Giovanni Battista Piazzetta: Illés elragadtatása a tüzes szekéren (1745)

Hiszen ott, ahol kinyilatkoztatásra nem támaszkodhatott, éppen nem bizonyult találékony-nak, hiszen többször is a környező népek jogi, erkölcsi törvényeit vette át, sőt némely dologban hosszú időn át sajátos fogvatkozásokat is őrzött (tétovázott pl. a hazugság erkölcsi megítélésében – vö. Ter 12,10–20; 20,1–18; 26,6–11; a házasságban pedig tekintettel „szívük keménységére” Isten megengedte a többnejűséget és a válást, Mk 10,4–5). **Izrael „más”-ságát az ókori népekhez viszonyítva a profán történeti könyvek is elismerik.**

Jézus Krisztus

Az ószövetség Izraelében Isten éltető bölcsessége és áldást hozó törvénye az évszázadok során holt betűvé merevedett. Szent Pál ennek megrendítő tanulságát vonta le, amikor azt írta, hogy „*a betű öl*” (2Kor 3,6), és hogy azokat, „*akik a törvény szerinti tetteikre támaszkodnak, azokat átok sújtja*” (Gal 3,10). Jézus tanítványai és az apostoli Egyház előtt épp az ószövetség választott népének tragédiája tette nyilvánvalóvá, hogy a törvényt ismerő, Isten közelében élő közösség erkölcsi útja sajátos kockázatokat rejt magában. Az eltévelyedés veszedelme nemcsak a pogányok tapogatózó, szakadékokba bukó erkölcsi eszmélését fenyegeti. Lásd például Jézus „*jajait*” a farizeusok ellen (Mt 23,13–36), az otthon maradt testvér vagy a hajnalban elszegődött munkások esetét Jézus példabeszédeiben (Lk 15,25–32; Mt 20,1–16).

Carl Heinrich Bloch: A hegyi beszéd (1890)

Jézus nem azért jött, hogy eltörölje a törvényt, hanem hogy beteljesítse (Mt 5,17). A hozzá fordulóknak ugyan a lelkére kötötte, hogy tartsák meg a parancsokat (Lk 18,20). De azért mégsem hiába álmélkodtak a szava hallatán, „*mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók*” (Mt 7,29). Ez a *hatalom* már abban megmutatkozott, hogy megjelölte a **főparancsot**, vagyis nem egyformán fontos parancsok és tilalmak gyűjteményeként kezelte Isten törvényét, mint a korabeli törvénytudók, hanem szerves életeszményként, amelynek központja, „*lelke*” van (Mk 12,28–34párh.). Ennek az életformának a megvalósítására **példát is adott**. Tanítványait ugyanis már nem a törvény parancsainak megtartására buzdította, hanem arra, hogy *őt* kövessék, tőle tanuljanak (Mt 11,29). Legfőképpen pedig az erkölcsi rend csillagrendszere fölé odanyitotta a **kegyelem égboltját**, Isten szeretetének, megbocsátásra is kész irgalmá-

nak mélységével és magasságával. Ezért mondta róla Szent Pál, hogy *fölszabadított* a törvény alól (Gal 4,4–5), de nem azzal a szándékkal, hogy felelőtlenül átadjuk magunkat ösztönös természetünk kívánságainak, hanem hogy a *kegyelemben újjászületve* Isten fiaikhoz méltó életet éljünk (Gal 5,13–15).

Jézus egyéniségét mutatja be Szent Pál a Filippieknek írt levelében, az úgynevezett **Krisztus-himnuszban** (Fil 2,5–11). Erről már a dogmatikában is tanultunk.

Jézus törvényét összesűrítve tartalmazza a **hegyi beszéd** (Mt 5–7). Ezt sok teológus az „új Tórának” mondja. Szent Lukács evangéliumában is szerepel, ott „*síkvidéki beszédnek*” mondjuk (Lk 6,17–49). Ez az **ószövetségi életmódot** szembeesíti az **újszövetségivel**.

Az **utolsó vacsorán** Jézus a következőket mondja tanítványainak: „*Ti a barátaim vagytok, ha megteszitek, amit parancsolok nektek. Már nem mondalak titeket szolgálóknak, mert a szolga nem tudja, mit tesz ura. Barátaimnak mondalak titeket, mert mindent tudtul adtam nektek, amit atyámtól hallottam*” (Jn 15,14–15). Jézus tehát felújítja az **istenbarátság** gondolatát, de ez már nem néhány kivételes ember életformája, hanem minden ember erre kap meghívást. A parancsok megtartása arra való, hogy „*teremjetekek gyümölcsöt, maradandó gyümölcsöt*” a szeretetben (Jn 15,16). A mai erkölcsi teológia fokozottan felhívja a figyelmet arra, hogy a keresztény ember hivatása a **felelős nagykorúság**.

A nyolcszög alakú Nyolc boldogság temploma, mely a hegyi beszéd emlékére épült a Cezezáreti-tó partján

KÉRDÉSEK

1. Milyen szentírási műfajokkal találkozta biblikus és dogmatikai tanulmányaid folyamán?
2. Milyen összefüggésben szerepelt a *Krisztus-himnusz* a dogmatikában?
3. Milyen erkölcsi mondanivalója van a *Krisztus-himnusznak*?

FELADAT

Keress példabeszédeket, melyeknek mondanivalói Krisztus uralmáról szólnak!

23. Az Egyház erkölcsi tanítása – Az erkölcssteológia fejlődése

Az ősegyház

Az ősegyház Jézus nyomán (Mk 1,14–15) elsősorban a **megtérésre** (görögül *metanoia*, latinul *conversio*) buzdított. „Térjete meg és keresztelkedjete meg” (ApCsel 2,38). Ezt a megtérést Szent Pál az **álomból való ébredéshez** hasonlítja: „Itt az óra, hogy fölbredjünk az álomból. (...) Múltban az éjszaka, a nappal közel. Vessük le hát a sötétség tetteit, és öltünk magunkra a világosság fegyvereit!” (Róm 13,11–12). Ez a megtérés a bűntől való elfordulást és a jó tettek vállalását jelenti.

Tudjuk ilyen gyermeki egyszerűséggel és odaadással várni Isten ajándékait?

Az evangélium nyomatékosan felhívja a figyelmet a **gyermeki lelkületre**, vagyis hogy **magatartásunkat** a gyermeki egyszerűség és odaadás jellemezze (vö. Mt 18,3). „Aki megtér, nemcsak bűneitől fordul el, hanem önmaga keresésétől, óvásától is, hogy egészen Istené legyen. Ahogy a gyermek sem önmagával törődik, hanem atyjára figyel, és ahogyan Jézus sem a maga dicsőségét kereste, hanem az Atya dicsőségét (Jn 8,54; 17,4)” (Jelenits István).

„A megtérés, amelyet Jézus kíván, nem valósul meg egyetlen életfordító elhatározásban: egész életre szóló vállalkozás. Az Újszövetség legmegrendítőbb lapjai közé tartoznak azok a levelek, amelyekben a Jelenések könyvének látnoka a lankadó keresztényeket buzdítja egy második megtérésre (Jel 2,1–3,22)” (Jelenits István).

A megtérés tehát egy életre szóló vállalkozás. A Jelenések könyve, mint láttuk, hangsúlyozza a **második megtérés** jelentőségét, ezzel is buzdítva a lankadó keresztényeket. A második megtérés „kiolvasható” a Miatyánkból is, hiszen Isten bocsánatát nap mint nap kérünk kell, de ugyanakkor nekünk is meg kell bocsátanunk az ellenünk vétkezőknek. A **mi életünkben** az első megtérés akkor történik amikor öntudatosan vállaljuk kereszténységünket. A második megtérésnek pedig állandóan jelen kell lenni az életünkben (alkalom lehet lelkigyakorlat, gyónás, lelkiismeret-vizsgálat, imádság). A megtérés **követelményei**: szakítás a bűnös állapottal és Isten felé fordulás. Nem szabad könnyelműen halo-

gatni. A megtérés **feltételei**: a *kegyelem*, amelyet mindenki megkap és az *érettség* (azaz a szabad és önálló döntés). A megtérésnek **akadályai is vannak**. Ilyenek: *kiegyezés* a bűnnel („én ilyen vagyok”), *közöny* („nem érdekel”), *önelégtelenség* („nincs rá szükségem”). A megtérés *valódi változást* eredményez, úgy is fogalmazhatjuk, hogy eredménye a **belépés az üdvösség realitásába**. Ez tehát nem költői megfogalmazás.

A karmelita Miatyánk-templom az Olajfák hegyén Jeruzsálemben – Az előcsarnok és a kerengő falára több mint 50 nyelven írták föl a Miatyánk szövegét, köztük magyarul is

Az ókori egyház

Az ókori egyház – Jézus tanítására és példájára figyelve – már tisztázta, hogy az első megtérés és a meg-megújuló második megtérések között hogyan kell **keresztény életet élni**.

Ennek során a keresztény életforma mindjobban **elkülönül mind a pogányok, mind a zsidóság életformájától**. Kialakítja saját istentiszteleti rendjét, és „*elhatárolja magát*” a pogányok erkölcsstelen közéleti és szórakozási szokásaitól és viselkedésformájától. Ez utóbbi jelentősen hozzájárul a keresztényüldözések kitöréséhez, amelyekről még tanulni fogunk. A keresztény élet **törvénye Krisztus**, ezt őrzi az Egyház, ennek zseniális megvalósítói a szentek, és ehhez próbálja szabni életét a keresztény ember.

Az ókorban kibontakozik már az **erkölcssteológiai eszmélkedés** is. Az erkölcsstanítás kezdetben nem parancsok és tilalmak rendszere volt, hanem **út**, amelyen járnunk kell. Beszéltek az *élet és halál* útjáról, vagy a *világosság és a sötétség* útjáról. Az **egyházatyák** (II–VIII. sz.) szerepével már a dogmatikában is foglalkoztunk. Ők **nem egységes teológiát** adtak, hanem egy-egy dogmatikai vagy erkölcsi kérdéssel foglalkoztak. Elsősorban azt keresték, hogyan lehet *keresztény életet élni* az adott *történelmi helyzetben* anélkül, hogy a keresztény ember lehetetlen helyzetbe kerüljön. Az erkölcsi kérdésekkel foglalkozó legjelentősebb egyházatyák: keleten **Aranyszájú Szent János** (+407), nyugaton **Szent Ambrus** (+397), **Szent Ágoston** (+430) és **Nagy Szent Gergely** pápa (+604). Kiváló írók még Órigenész (+254) és Alexandriai Szent Kelemen (+215).

A középkor

Az egyéni megtérések után az Egyház szavára megtért az egész hellenista-római világ, majd a népvándorlás után a középkori Európa népei is. Ezzel egységes **keresztény szemlélet** alakult ki. A **jogalkotás** a keresztény értékek szellemében történt. Az adott helyzetben a pogány népek meg-

Benozzo Gozzoli: Aquinói Szent Tamás megdicsőülése (részlet, 1471)

térítésekor fontos volt a parancsok konkrét megfogalmazása. Ilyen például Szent István törvényalkotó tevékenysége.

Fejlődött az **erkölcssteológiai eszmélkedés** is. Az ókori apologetikus szemlélettel szemben a *nem keresztény bölcséletben* is meglátják az értékeket. A **profán létadottságok** és a **kinyilatkoztatás** közös szemléletével létrehozzák az **erkölcssteológiát**, amely azonban még nem válik külön a teológia többi ágától, például a dogmatikától. A legmaradandóbb *szintézis* a Domonkos-rendi **Aquinói Szent Tamás** nevéhez fűződik (†1274; fő műve a *Summa Theologiae*). Jelentős még a ferences **Szent Bonaventura** (†1274), valamint **J. Duns Scotus** (†1308).

Az újkor

Az egyháztörténeti újkort a **reformációtól** számítjuk (1517). Jellemző a **pluralizmus**, azaz **több vélemény egymás mellett élése** (*plus* latinul azt jelenti: több). Jó és rossz emberek eddig is éltek egymás mellett, de most a jóról való **felfogás** is különbözik.

A **pluralizmus** (a lat. *plures*, „többféle” szóból): többféleség, sokféleség. A valóság egymást kiegészítő vagy egymással szemben álló értelmezései, melyeket nem lehet egy fölöttük álló egyiségre, alapelve visszavezetni. Az érdekek, ideológiák, értékek és nézetek sokféleségét elismerő felfogás, irányzat.

Az erkölcssteológiai eszmélkedés fontos állomása volt maga a **Tridentinum** (1545–1563), és a zsinatot követő kor. A zsinat a reformáció hatására reflektált a kor problémáira. Áttekintette és **dogmatikus pontossággal** meg is fogalmazta az Egyház tanítását. Reformjaival nemcsak az **egyházfegyelmet** állította helyre, hanem az **egyén vallásosságát** is gazdagította. A zsinat elrendelte, hogy a **gyónásban** meg kell vallani minden **halálos** bűnt *szám, fajta és fajtaváltoztató körülmény* szerint. Az erkölcssteológia tehát kidolgozta az itt szóba jöhető **különböztetéseket**. Ezzel a lelkiismeret-vizsgálat mélyebbé vált, az egyéni **lelki élet** gyarapodott. Ekkor terjedt el a gyakori gyónás és szentáldozás, illetve az ezt megelőző lelkiismeret-vizsgálat. Ettől kezdve vált a gyónás egyúttal lelkievetéssé is.

Az erkölcssteológia **önálló tudomány** lett. Az újkor legnagyobb erkölcssteológusa **Liguori Szent Alfonz** (†1787), egyúttal apostoli buzgóságú lelkievető, püspök és rendalapító. Fő művének címe *Theologia moralis*. Erkölcsstani műveken kívül rengeteg lelkieveti művet is írt.

A **földrajzi felfedezések** korában a világ „*kiszélesülése*” is vetett fel erkölcsi problémákat. **Las Casas** (1474–1566) nemcsak leírta a spanyol hódítók kegyetlenkedéseit, hanem védte is az indiáno-

kat („az indiánok apostola”). Megemlíjtük még, hogy a behurcolt néger rabszolgák apostola **Claver Szent Péter** (1581–1654) volt.

A kor egyik legkiemelkedőbb alakja **Francisco de Vitoria** (1492–1546), aki Aquinói Szent Tamás rendszerét alkalmazta az élet új problémáira. Foglalkozott az emberi jogok problémakörével, és éppen a *bennszülöttekre* való tekintettel fogalmazta meg, hogy minden ember *ontológiailag* egyenlő. Foglalkozott az **állam céljaival** és *jogaival*, valamint a nemzetközi jog (*ius gentium*) alapvető kérdéseivel. Írt a **kolonizáció** vitás kérdéseiről, és azt is megfogalmazta, hogy a barbárok nem bűnösök, hanem *jóhiszemű téves lelkiismerettel* élnek.

Az **új problémákkal** szembenézett a Trienti Zsinat is. Egy példa erre: a titkos házasságok megakadályozása céljából szabályozta az *érvényes házasságkötés* feltételeit (plébános, két tanú) és bevezette a kötelező anyakönyvezést.

Claver Szent Péter szobra — Claver Szent Péter-templom és monostor, Cartagena, Columbia

A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) útmutatása és a mai kor erkölcse

A keresztény élet mai színtere a **szekularizált világ**, vagyis az olyan világ, amely úgy rendezkedett be, mintha Isten nem lenne. Arról, hogy *vannak hívők*, a jogállamok természetesen tudomást vesznek. A jogalkotás alapja azonban független a keresztény eszményektől.

Az Egyház ebben a helyzetben is az **evangéliumot hirdeti**, megtérésre hív, a „**só és a kovász**” szerepét tölti be. A keresztény ember feladata a tanúságtétel. A **jó célok** érdekében együttműködik a nem hívőkkel, és ezzel az igazi emberség tanúja lesz. **Krisztus tanújaként** pedig példát ad az evangéliumi eszményről is, és ezzel közvetve tanúságot tesz a hit igazságairól (de nem agresszív módon, mert ezzel csak ellenszenvet váltana ki).

Az **erkölcsteológia szerepével** részletesen nem foglalkozik a zsinat, a papképzéssel kapcsolatos dokumentumában néhány útmutatást azonban ad. Rámutat arra, hogy legyen szoros kapcsolatban a **szentírástudomány** korszerű eredményeivel. A zsinat utal arra is, hogy az egész teológiai képzés alapja a *szentírástudomány*, de vegye figyelembe a **szaktudományok** eredményeit (pl. a pszichológia, az orvostudomány, de a közgazdaságtan és a társadalomtudományok is). Enélkül ugyanis nem lesz képes hatékonyan reflektálni az adott kor problémáira, és nem fogja tudni bemutatni, hogy hogyan lehet „*sokat tenni*

A II. Vatikáni Zsinat egyik ülése

a világ életéért". Végül, de nem utolsósorban igen fontos, hogy rámutasson: a keresztény élet nem pusztán parancsok összessége, hanem **hivatás**, amelynek lelke a *szerelem* (vö. Jn 15,12–17).

Az erkölcszociológia **a Zsinat után is fejlődött**. Több jelentős esemény is történt. 1983-ban érvénybe lépett az **új egyházi törvénykönyv**, és több jelentős dokumentum is napvilágot látott. **A kiengesztelődés és a bűnbánat** volt az 1983. évi rendkívüli szentév témája, s ezzel kapcsolatban jelent meg a **Reconciliatio et poenitentia** kezdetű apostoli buzdítás, amely több erkölcsi kérdés teológiai megvilágítására is kitér. Egyik fontos tanítását megismerjük, amikor a bűnről fogunk tárgyalni. Az erkölcszociológia legfőbb kérdéseit természetesen tartalmazza **A Katolikus Egyház Katekizmus**a. 1993. augusztus 6-án jelent meg II. János Pál pápa **Veritatis splendor** kezdetű enciklikája, amely **kifejezetten az erkölcszociológiáról szól**. A történelemben ez az első ilyen enciklika. Hangsúlyozza a moralisták felelősségét, hogy a „*Tanítóhivatal tanításának magyarázatát elmélyítsék, parancsainak és azok kötelező voltának megalapozottságát megvilágítsák, s megmutassák az összefüggést az ember végső céljával*” (Veritatis splendor, 110). Természetesen felhív a püspökök felelősségére is.

Az enciklika megerősít néhány olyan **hagyományos erkölcsi fogalmat**, amit a teológusok egy része megkérdőjelezett. Hangsúlyozza például, hogy konkrét cselekedet is lehet halálos bűn, nemcsak az alapvető választás (*optio fundamentalis*) rossz iránya, hogy nem az emberi szabadság az abszolút normája a cselekedetnek, hanem az isteni törvény, hogy vannak belsőleg rossz cselekedetek, melyeket a cél sohasem tehet jóvá. Az enciklika kiemeli a vértanúságot, mint az erkölcsi értékek melletti legfőbb tanúbizonyságot. Rámutat arra is, hogy az Egyház egységét „*nemcsak azok a keresztények sebzik, akik megcsonkítják (...) a hit igazságait, hanem azok is, akik megtagadják az erkölcsi kötelezettségek teljesítését, amelyekre az evangélium hívja őket*” (Veritatis splendor, 26).

A Zsinat utáni kor vezető erkölcszociológusai **Bernhard Häring** redemptorista szerzetes, római egyetemi professzor és **Franz Böckle** német egyetemi tanár. XVI. Benedek pápa (Joseph Ratzinger) teológusként erkölcsi kérdésekkel is foglalkozott. A legjelentősebb nemzetközileg is ismert magyar erkölcszociológus **Horváth Sándor**, aki az egyetemes használati jog kérdésével foglalkozott.

KÉRDÉSEK

1. Mely egyházatyákkal ismerkedtünk meg az egyháztörténelem és a dogmatika tanulmányozása során?
2. Mi jellemzi a középkor egyháztörténetét és erkölcsi fejlődését?
3. Mi jellemzi a reformáció és a katolikus megújulás korát?
4. Mi jellemzi az Egyház megújulási törekvéseit?

FELADAT

Idézd fel a keresztényüldözésekkel és az eretnenségekkel kapcsolatos fontosabb eseményeket, amelyekről az egyháztörténelemben tanultál!

24. Az isteni bölcsesség műve — Az erkölcsi törvény

A törvény mivolta

„Az erkölcsi törvény az isteni bölcsesség műve. Szentírási értelemben úgy határozható meg, hogy atyai tanítás, isteni pedagógia. Előírja az embernek az utakat és a magatartási szabályokat, melyek elvezetnek a megígért boldogsághoz; tiltja a rossz utakat, amelyek elfordítanak Istentől és az ő szeretetétől. (...) A törvény illetékes tekintélytől a közjó érdekében kibocsátott cselekvési szabály. Az erkölcsi törvény értelmes rendet tételez föl a teremtmények között, melyet javukra és céljuk érdekében a Teremtő hatalma, bölcsessége és jósága határozott meg. Minden törvény első és utolsó igazságát az örök törvényben találja meg” (KEK, 1950–1951).

Az erkölcsi törvény, mint *norma*, olyan életszabály, amely a közösségben élő ember magatartását, életstílusát kötelező erővel irányítja, hogy életének végső célját elérhesse. Az erkölcsi törvényt A Katolikus Egyház Katekizmusa a kegyelemmel együtt, mint az isteni üdvözítés művét mutatja be (vö. KEK, 1950–1986). A „Szentírás szerint a törvény Isten atyai eligazítása az ember számára, mellyel a megígért boldogságra vezető utakat előírja és tiltja a rossz utait” (KEK, 1975). A **törvény** (görögül *nomosz*, latinul *lex*) tehát **cselekedeteink külső irányítója**.

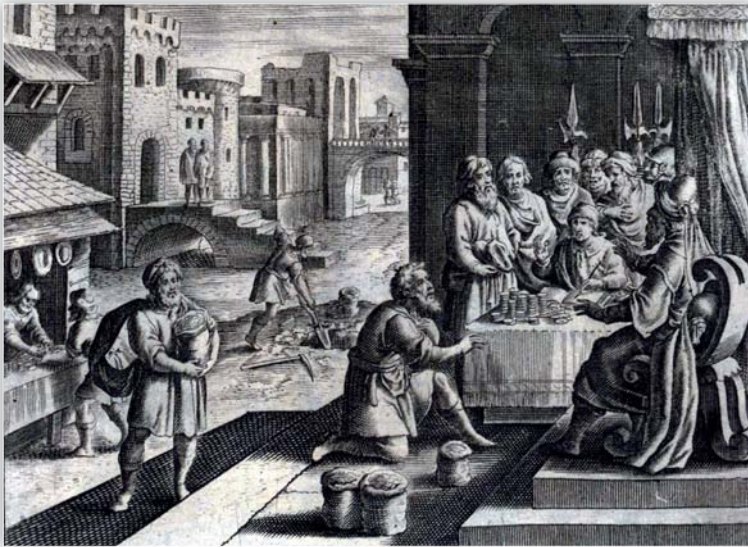
A törvény fjai

A törvény **fajairól** részben már szót ejtettünk a *történeti áttekintésben*. A **természetes erkölcsi törvény** a szívünkbe van írva (Róm 2,14–15). A **tételes törvények** közé soroljuk az Ó- és Újszövetségben *kinyilatkoztatott isteni törvényt*, valamint az *emberek által hozott törvényeket*.

A „szívbe írt”, vagyis a **természetes erkölcsi törvényt** mindenki felismerheti a létadottságok alapján. Tehát „a *legalapvetőbb erkölcsi elvek foglalat*a, mely természetünkben, lelkiismeretünkben gyökerezik, és a kinyilatkoztatástól függetlenül egyetemesen kötelező tételekben fogalmazható meg” (Boda László). Ma gyakran a *humánus alaptörvényének* is nevezik. A természetes erkölcsi törvényt tartalmazza a *tízparancsolat második táblája*, valamint

Gustave Doré: Mózes lejövetele a Sínai-hegyről (1865) — Biblia-illusztráció

Gérard Jollain: A talentumokról szóló példabeszéd (1670 k.)

A Nyolc boldogság temploma — Az oltár felett a nyolcszögletű kupola a nyolc boldogság ablakaival, mindegyik ablak egy boldogság feliratát tartalmazza latinul

az *emberi méltóság* és az *igazságosság* legalapvetőbb követelményei.

Az **ószövetségi kinyilatkoztatott törvény** legfőbb normája az *első parancs*, vagyis *Jahve legfőbb tekintélye*. Tartalmát részletesen láttuk az erkölcs történetének vizsgálatánál. Az ószövetségi erkölcsstanításban is már fontos szerepe van az Istenhez való hűtlenség, a **bűn** fogalmának.

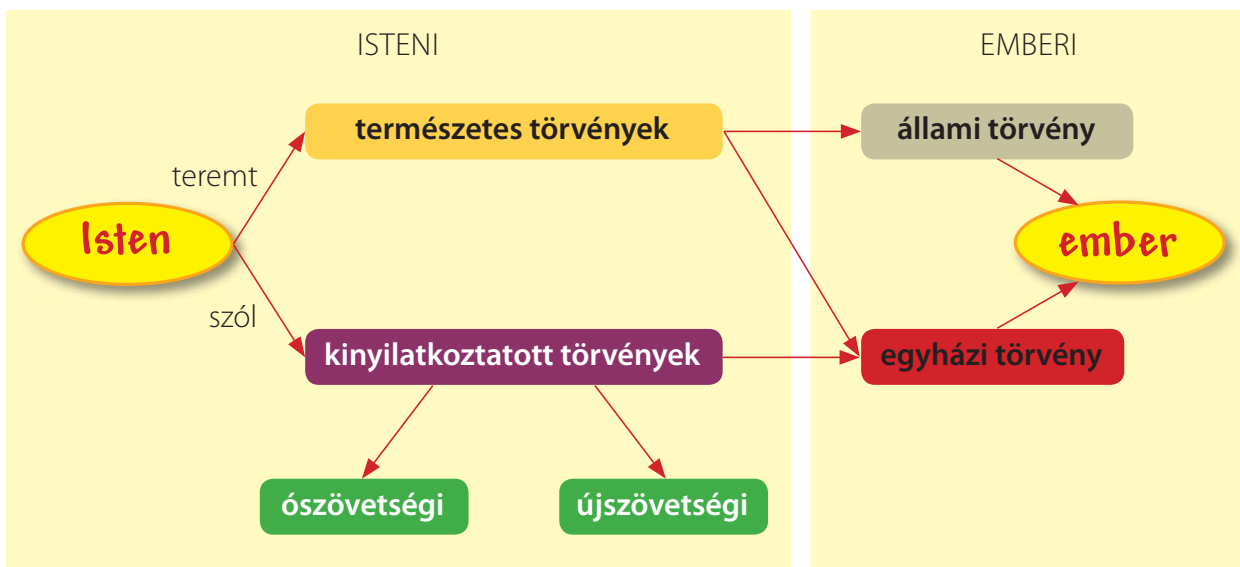
Az **újszövetségi kinyilatkoztatott törvény** Krisztusban *teljesedik be*. Ennek elemeit már láttuk a történeti áttekintés folyamán. Jézus törvénye a *teljesség* törvénye, a *bensőség* törvénye és a *szabadság* törvénye. Jézus törvényei *igényesek*, erre utal a *talentumokról szóló példabeszéd*.

Az újszövetségi törvény **tárgya** a *hit*, a *remény* és a *szerelem*. Ide tartozik továbbá a *természetes erkölcsi törvény tökéletesebb megtartása* (ezért hasonlítja össze Jézus a régi eszményt az újjal a hegyi beszédben), a *szentségek felvétele és kiszolgáltatása*, valamint az *Egyházi Tanítóhivatal elfogadása*, és a neki való *engedelmesség*. Ezeket a törvényeket természetes ésszel nem lehet felismerni, az ószövetségi kinyilatkoztatásban pedig még benne sincsenek, hiszen ezeket Krisztus nyilatkoztatta ki.

Törvényeket *emberek* is hoznak. Az *emberi törvények* kötelező erejüket abból veszik, hogy a természetes és a tételes isteni törvényen alapulnak. A természetes törvényen alapulnak az *állami törvények*, a természetes és egyúttal a kinyilatkoztatott törvényen pedig az *egyházi törvények*. Kötelező erejüket is onnan veszik.

Összefoglalóan **tételes törvényeknek** nevezük a kinyilatkoztatott isteni törvényeket, valamint az Egyház és az állam által hozott emberi törvényeket.

A **törvények** rendszerét mutatja a következő táblázat:

Megjegyezzük, hogy a teljesítés jellege szerint van **parancsoló** törvény (felhívás valamely cselekedet megtételére) és **tiltó** (felhívás valamely cselekedet elhagyására). A tiltó törvény egyik fajtája a **hatálytalanító** törvény, mely érvénytelenné is teszi a vele ellentétes cselekvést. Ennek általában az emberi törvények esetében van jelentősége (pl. ilyen a házassági akadályok egy része).

A törvény kötelező ereje

A törvényeknek kötelező erejük van. A törvény kötelezi az alattvalókat, ha tudhatnak róla. Vétkes a tudatlanság, ha lett volna módjuk utánajárni, de nem tették meg.

A **természetes** törvény *minden embert* kötelez, a **kinyilatkoztatott** törvény pedig azokat, *akik már ismerik*. A törvény megismerésére természetesen mindenki köteles törekedni.

Az **egyházi** törvény a *megkeresztelteket* kötelezi, jó néhány törvény csak bizonyos életkor betöltése után. Helyi törvények már alig vannak, ezek csak helyben köteleznek, és csak az odaivalókat.

Állami törvények elsősorban a *saját alattvalókat* kötelezik. Bizonyos törvények esetében a *törvény jellege* szabja meg, hogy kötelezi-e az ott tartózkodó idegeneket, illetve külföldön kötelezi-e az állampolgárokat (vö. pl. „Tudnivalók” az útlevelemben).

Raffaello Santi: Justitia, az igazság istennője (1508–11)

Mikor nem kötelez a törvény?

A **tiltó természetes törvény** mindig kötelez, ezt életünk árán is meg kell tartanunk. Ilyenek: Ne káromkodj! Kerüld a nyílt vagy burkolt hittagadást!

„A természetes törvény tiltó parancsai egyetemesen érvényesek: minden körülmények között, mindig és mindenkire nézve kötelezőek. Olyan tilalmakról van ugyanis szó, melyek bizonyos cselekedetet egyszer s mindenkorra tiltanak, kivétel nélkül, mert megtétele soha nem egyeztethető össze a cselekvő személy akaratának jóságával, az isteni életre szóló meghívásával és a felebaráttal való közösséggel. Senki soha nem szegheti meg a mindenkit minden áron kötelező parancsokat, és nem sértheti senkiben, főként önmagában a személyes méltóságot. (...) Az Egyház mindig tanította, hogy soha nem szabad tenni azt, amit az Ó- és az Újszövetség tiltó erkölcsi törvény formájában fogalmazott meg. Mint láttuk, maga Jézus hangsúlyozta e tilalmak elévülhetetlenségét: »Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat: Ne ölj, ne paráználkodj, ne lopj, ne szólj hamis tanúságot« (Mt 19,17–18)» (Veritatis splendor, 52).

A parancsoló természetes törvény és a tételes isteni törvény csak akkor nem kötelez, ha **lehetetlen** megtartanunk (vö. 3. és 4. parancsolat). A tiltó és a parancsoló törvény közötti különbséget így mutatja be az enciklika: „Mindig lehetséges, hogy akár kényszer, akár más körülmények megakadályozzák az embert, hogy jót tegyen, de soha nem akadályozható meg az, hogy bizonyos dolgokat ne tegyen meg, főleg ha kész arra, hogy inkább meghal, mint rosszat tegyen” (Veritatis splendor, 52).

Áttérés a jobboldali közlekedésre Svédországban 1967 szeptemberében — Ezután a baloldali közlekedés nem csak tiltott, hanem egyenesen törvénszegés

Az **emberi törvény** nem kötelez, ha **bűnt parancsol** (pl. az emberölés határsértés esetén, abortusz végrehajtása, igazságtalan bírói ítélet kimondása), vagy ha csak bűn árán teljesíthető (pl. csak lopott anyagból építhető fel a ház). Ilyen esetekben a törvény *semmit*. Nem kötelez továbbá, ha **megszűnt**. Ilyen például a régi börtöni gyakorlat. Szintén nem kötelez, ha megtartásával, a *törvény súlyával aránytalanul nagy kár* esnék életünkben, vagyónunkban, becsületünkben. Ez természetesen elsősorban emberi jogú törvények esetében áll fenn. Egy-egy törvény teljesítése alól **felmentést** kaphatunk a törvényhozótól (vagy más illetékestől). Ha nincs lehetőségünk felmentést kérni, de ésszerűen feltételezhetjük, hogy az illetékes a helyzetet ismerve a *felmentést* megadná, akkor vehetjük úgy, mintha a felmentést meg is adta volna. Ez a *méltányos törvénszegés*, szakkifejezéssel az **epikia** esete.

Kérdések és megoldások az erkölcsi törvénnyel kapcsolatban

A törvény kötelező erejével kapcsolatban megemlítünk még néhány kérdést, illetve problémás esetet.

a) Kötelez-e az **ószövetségi törvény**?

Az újszövetségben „*újrarendezés*” történt (Zsid 9,10). Nem kötelezők tehát az izraeliták életét szabályozó jogi törvények, sem a kultikus előírások. Köteleznek viszont az **erkölcsi törvények**, hiszen ezek Krisztus által új és teljesebb értelmet kaptak (vö. beteljesítés). Az ószövetségi *áldozati törvények* teljesítése pedig egyenesen *tilos*, hiszen ez elrelativizálná Krisztus abszolút és örök áldozatát.

b) Milyen **szándék** kell a törvény teljesítéséhez?

Tiltó törvény esetén elég, ha nincs a törvénnyel **ellentétes** szándékunk. Ha a parancsoló törvény **tárgyi szolgálatást** kíván, nem kell felindított szándék; elég, ha teljesítjük (pl. adó, tartozás). Ilyen esetben másokat is megkérhetünk rá. A **személyi teljesítményt** kívánó törvényt (pl. eskütétel, bűnbánat, misehallgatás) csak **személyesen** és **szándékos cselekedettel** lehet teljesíteni (pl. érvénytelen a végigaludt mise).

c) Aki a törvényt nem tudja egészében teljesíteni, köteles-e azt **részben** teljesíteni?

Ha a törvény, illetve a kötelességteljesítés osztható részekből áll, akkor köteles annyit teljesíteni, amennyit tud (pl. adósság egy részét megfizetni, a lopott jószág egy részét visszaadni). Az oszthatatlan kötelességet azonban értelmetlen, és ezért nem is kell „*részben*” teljesíteni (pl. a szentmise jelentéktelen részén részt venni az egész helyett).

KÉRDÉSEK

1. Milyen természetes erkölcsi törvényeket ismertél fel életedben?
2. Milyen fajai vannak a törvénynek?
3. Te milyen új törvényt alkotnál, ha lehetne?

FELADATOK

1. Mondj példákat olyan ószövetségi törvényekre, amelyek már nem köteleznek!
2. Mondj példákat olyan esetekre, amikor nem kötelez a törvény!

25. Az egyén legrejtettebb magva — A lelkiismeret

Mi a lelkiismeret?

A lelkiismeret (görögül *szüneidészisz*, latinul *conscientia*) cselekedeteink **belső irányítója**, ítélőképesség tetteink erkölcsi értékéről vagy éppen helytelenségéről. A törvény mindig általános, még Isten törvényei is. Hogy *itt és most mit* kell tennem, azt – a törvényre figyelve – *egyértelműen* a lelkiismeret mutatja meg. Ha csak a törvényt (parancsok, tilalmak) figyeljük, úgy tűnhetne, hogy ezek „között” marad számunkra egy szabályozatlan, erkölcsileg közömbös terület. Az erkölcsi világban azonban nincs közömbös övezet, szabadság vagy nyugdíjkorhatár: egész életünkért, minden tudatos állásfoglalásunkért felelősek vagyunk. A parancsok és tilalmak „*köztes területén*” a lelkiismeret igazít el, egyéni módon, de kötelező erővel. A lelkiismeret mégsem többlet-teher. A csak törvényre figyelés, szolgálai alkalmazkodás volna, a lelkiismeret viszont leleményes, személyes kezdeményező erő. „Az én vezérem bensőmből vezérel! / Emberek, nem vadak – / elmék vagyunk...!” – írja József Attila (Levegőt!, 1935). Ez az ember szabadságának, erkölcsi személyiségének legmélyebb alapja.

A lelkiismeret működése **kétirányú**. A tettet követő lelkiismeret vagy **jutalmaz** (a jó lelkiismeret nyugalma; *testimonium bonae conscientiae*), vagy **büntet** (lelkifurdalás; *remorsus conscientiae*). Jelentős, mert tanulságaira építhetünk, s így jövőnkre is hat. A múlt értékelése fontos de a jó lelkiismeret-vizsgálat nem állhat meg itt, annak elsősorban a jövőre kell nyílnia. Ezért még fontosabb a **tettet megelőző** lelkiismeret, mert ettől függ **cselekedetünk erkölcsi minősítése** (jó tett vagy

bűn), ugyanis ez tisztázza az előttünk álló lehetőségek konkrét erkölcsi tartalmát. Így juthatunk el a „*tedd*”, „*kerüld*” egészen egyértelmű utasításig. Amit érett megfontolás után a lelkiismeretünk parancsol vagy tilt, azt tennünk vagy kerülnünk kell, Isten „*eszerint fog megítélni*” minket.

„Az ember lelkiismerete mélyén egy olyan törvényt fedez föl, amelyet nem ő ad önmagának, hanem engedelmességgel tartozik iránta, s e törvény hangja – mely mindig arra szólítja, hogy szeresse és cselekedje a jót és kerülje a rosszat – a kellő pillanatban fölhangzik szívében: »ezt tedd, amazt kerüld!« Isten ugyanis törvényt írt az emberi szív-

„Lelkiismeret-furdalás”

be, melynek engedelmeskedni maga az ember méltósága és szerinte ítéltetik meg. A lelkiismeret az ember legrejtettebb magva és szentélye, ahol egyedül van Istennel, akinek szava visszhangzik bensőjében. Lelkiismeretében ismeri föl csodálatos módon azt a törvényt, melyet Isten és a felebarát szeretetével teljesít” (Gaudium et spes, 16).

„Hogy van lelkiismeret, az az emberiség közös tapasztalata. A pogány költő (Ovidius) szerint a lelkiismeret »Isten szava bennünk« (vö. Róm 2,13–14). Jézus emberkezelő zsenialitásának egyik nagyszerű jele, hogy meg tudta szólaltatni ellenfeleinek vagy belső hazugságokba temetkezett embereknek a lelkiismeretét is (Jn 8,7–9,11)” (Jelenits István).

A lelkiismeret nevelése

„A keresztények lelkiismeretük alakításához igen nagy segítséget találnak az Egyházban és annak Tanítói Hivatalában, miként a Zsinat mondja: »A keresztényeknek (...) lelkiismeretük alakításában gondosan figyelembe kell venniük az Egyház szent és biztos tanítását. A Katolikus Egyház ugyanis Krisztus akaratából az igazság tanítója, s feladata hitelesen hirdetni és tanítani az igazságot, aki Krisztus, s ugyanakkor tekintélyével tisztázza és megerősíti az erkölcsi rendnek azokat az elveit, melyek az emberi természetből fakadnak«” (Veritatis splendor, 64).

A lelkiismeret, mint minden képesség **fejleszthető** de **el is vesztegethető**, éppen ezért **nevelni** kell. Fontos tehát meggondolni, hogy **mire** és **hogyan** kell nevelni.

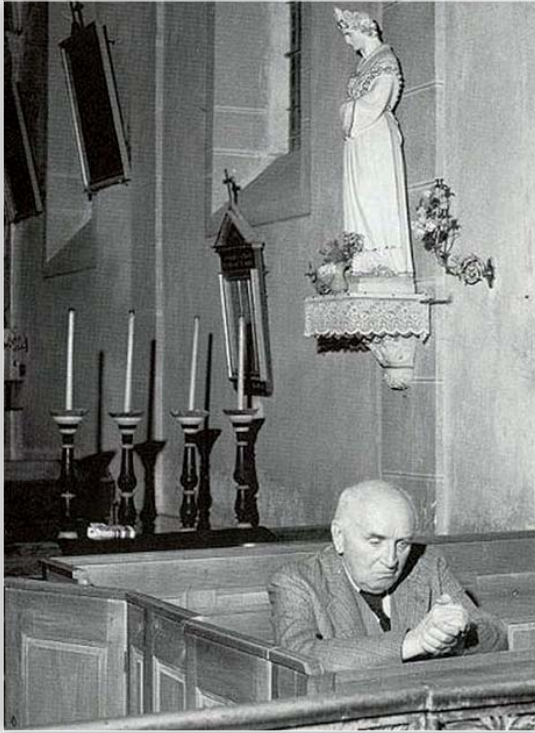
a) Mire kell nevelni a lelkiismeretet? Elsősorban arra, hogy **helyes** legyen, azaz megegyezék az objektív törvénnyel. Ellentéte a **téves** lelkiismeret. „A legyőzhetetlen tudatlanságból vagy nem bünyösen téves ítéletből fakadó tett nem mindig beszámítható a cselekvő személynek; de a cselekedet ebben az esetben is rossz, a jó igazságához mérve rendetlenség marad. Továbbá a föl nem ismert jó erkölcsileg nem gyarapítja a cselekvő személyt: nem tökéletesíti és nem készíti elő a legfőbb Jóra” (Veritatis splendor, 63). Ebből látszik, hogy **a büntelen tévesség is rossz irányba visz.**

A lelkiismeretet az **éberségre** is nevelni kell, azaz legyen érzéke az árnyalatok iránt. Ennek ellentéte a **tompa** (vagy laza) lelkiismeret. Az éberség eltúlzása az **aggályosság** (skrupulózus lelkiismeret). Ennek veszélye a belefáradás (az Istentől való félelem hatására felhagyni a vallás gyakorlásával), ami viszont más területeken lazaságot eredményezhet.

b) Hogyan kell nevelni a lelkiismeretet? Módja, hogy figyelünk egyrészt az **objektív törvényre** (olvassuk a Szentírást, tanuljuk az erkölcsant, rendszeresen tartunk lelkiismeret-vizsgálatot, melyben figyelemmel vagyunk a lelkitükrök szempontjaira), más-

Fontos a helyes lelkiismeret, ugyanis ez a helyes önkép alapja

részt **önmagunkra** (törekszünk az érett lelkiismeret-vizsgálatra), valamint komolyan vesszük **mások tanácsát**.

A keresztény nagykorúság feltételezi, hogy legyen állandó **lelkiatyánk**. *Aggályosság* esetén feltétlenül *engedelmeskednünk* kell neki, a lelkiismeret eme *betegségétől* csak így lehet megszabadulni.

Paul Claudel felnőttkori megtérése egy templomi élményhez kapcsolódik

**„Az ember hajlamos az erkölcsi törvények relativizálására. Nem egy esetben a sok el-
lenvélemény dacára addig kutat, míg fel nem lel olyan forrást, mely saját lazább né-
zetét látszik igazolni. Ekkor végre megnyugtatja magát, hogy mégis az a jó – és úgy
jó – ahogy ő csinálja. Pedig a $2 \times 2 = 4$ szabálya sohasem lesz sem 5, sem 3. Kell valaki,
aki hiteles tükröt tart eléd. Ő a *lelkivezető*” (Vereb Zsolt, *piarista, középiskolai tanár*).**

Paul Claudel egy nagyon szép versben *állít emléket lelkiatyjának*.

Daniel Fontaine abbé emlékére

Boldog, ki az oltár mögött orvost talál, és nem bírót, hanem atyát.

Papot, aki mélyen alázatos, sosem csodálkozik, haragját soha nem zúdíttja rád.

Türelmes, és a tékozló fiúnak, vegyen belőle, erszényét megnyitja mindig kegyesen.

S tudja, hogy ahol terem a bűn, még bővebben árad a kegyelem.

„Erősen fogadom”... Igen, de holnap, vagy ma délután még, elkövetem ugyanazt a hibát.

Kétségkívül konok jószág az ördög, s csak én vagyok nála is ostobább.

*De nem adom meg egykönnyen magam; megtanultam hogy ne maradjak lent a földön, mint fadarab,
vagy lomha kő, élettelen.*

Ha minden pillanatban elbukom: hetvenhétyszer is fölemelkedem!

*Csak a könyvekben élnek olyan lelkek, kik egyszerre tisztává fényesülnek, s csak egyszer tartanak bűn-
bánatot.*

Ha állva nem bírok előre jutni, hát hason csúszva haladok!

S most újra itt a kegyetlen vasárnap, s milyen keserves újarágnod ezt a vétket;

Fanyar az íze, mert hogy nem teszed, legutóbb épp erre ígérted!
 Adjon ilyenkor Isten jó atyát, ne holmi ámuló s botránkozó tanárt neked.
 Az a dolga, hogy bűneinket megtapintsa, s a rongyszédők apostola miért éppen tőled ijedne meg?
 Itt térdelek újból előtted; lelkiatyám, tekints fiadra!
 Nézd lelkemet, írók vigasztalója, szegények atyja.
 Nem először jönnek eléd ezek a féligfőzött kárhozottak, ügyefogyottak, betegek.
 S ez a szegény, ki, míg föloldozod, málészájúan rád mered.
 Szólj, és amiket a világ nem ért meg, mondd nekem azokat a szavakat.
 Jézus Krisztust hallom, ő szól szavadban, és halkán tanácsokat ad.
 És én hiszem, hogy egykor, veled együtt, magam is a Paradicsomba érek,
 Reverendád szegélyébe fogódzva, egyszerűen mert megígérted.

(Rónay György fordítása)

A kétes lelkiismeret problémája

„A lelkiismeret mint végső, konkrét ítélet, elveszíti méltóságát, amikor vétkeesen téves, azaz »amikor az ember keveset törődik a jó és az igazság keresésével, vagy amikor a lelkiismeret bűnös szokás miatt szinte vakká válik« (Gaudium et spes, 16). A lelkiismeret deformálódásának veszélyeire utal Jézus, amikor figyelmeztet: »A test világossága a szem; ha tehát a szemed tiszta, az egész tested világosságban lesz; de ha a szemed rossz, egész tested sötét lesz. Ha tehát a világosság benned sötétség, mekkora lesz maga a sötétség!« (Mt 6,22–23)» (Veritatis splendor, 63).

Csak **biztos** lelkiismerettel szabad (illetve kell) cselekedni, hiszen a **kétes** lelkiismeret a bűn veszélyét rejt magában. Szent Pál tanítása: „Ami nem meggyőződésből fakad, az mind bűn” (Róm 14,23). Aki ezzel hanyagságból nem törődik, az szinte beleegyezik a bűnbe.

A kétes lelkiismeretet biztossá kell tenni. **Hogyan?** Tanácskéréssel, tudakozódással (szakember, szakkönyv) biztossá lehet tenni, de erre sajnos nincs mindig mód.

a) Kétes kötelesség **mellett** mindig szabad dönteni (biztosabb megoldás, biztonsági módszer, **tutorizmus**). Ez a módszer csak akkor kötelező, ha élet–halál, üdvösség–kárhozat kockázata forog fenn. Nem szabad például vadászaton felelőtlenül a bokrok közé lőni!

b) Kétes kötelesség **ellen** is szabad néha dönteni, ha valószínű érv szól, hogy a kötelezettség nem áll fönn. Ez a valószínűségi módszer (**probabilizmus**), amely csak olyan esetekben használható, amikor a tutorizmus kötelezettsé-

Mit látok lelkiismeretem tükrében?

ge nem áll fönn. Tettünket – ha mód van rá – utólag ellenőriznünk kell, például egy jóhiszeműen el nem végzett feladatot pótolni kell.

c) Kötelesség-ütközés esetén az **értékek rangsora** és a **szereket sorrendje** igazít el. Az **érték-ek rangsorában** a természetes törvény megelőzi a tételes törvényt, a tiltó a parancsolót, az állapotbeli kötelesség a pusztán szeretetből fakadó kötelességet, a szellemi értékek az anyagi értékeket. A **szereket sorrendjében** az áll közelebb hozzánk, akit inkább ránk bízott az Isten. Tehát önkényes és érzelmi szempontok nem dönthetnek.

d) Néha a lelkiismeret **kiúttalan**, a helyzet azonban olyan, hogy cselekednünk kell. Ilyen esetben – a lelkiismeretünk szavára hallgatva – bármelyik megoldást választhatjuk (pl. olyan bányász-szerencsétlenség esetében, ahol két helyen záródik el a tárna, és csak egy mentőfelszerelés van; csak egy inkubátor van a kórházban és két rászoruló csecsemőt hoznak be egyszerre). Amennyiben mód van rá, a **kisebb rosszat** kell választanunk. Ez a **minus malum** elve.

KÉRDÉSEK

1. Mi a lelkiismeret, és miért olyan fontos nevelni?
2. Fordult már elő kötelesség-ütközés az életedben? Ha nem, tudsz-e elképzelni ilyet? Hogyan oldottad meg illetve oldanád meg ezeket?

FELADAT

Irodalmi tanulmányaid során előfordultak olyan versek, balladák, amelyekben a költő megjeleníti a lelkiismeret működését. Mondj példát erre!

26. Az ember szabadsága — Az emberi cselekvés mint az erkölcsi élet legfőbb tényezője

Az ember tettekre termett. A törvény, a lelkiismeret irányítják, az erények, a végső cél és a hivatás pedig segítik tetteinket. Az ember erkölcsi értéke a **tetteitől** függ. „Nem az, aki mondja nekem, Uram, Uram! – jut be a mennyek országába, hanem aki mennyei Atyám akaratát teljesíti” (Mt 7,21).

Tett értékű lehet a **szó**, a **hallgatás** is, vagy akár a céltudatos **tartózkodás** valamely cselekedettől (Babits Mihály: „Van némaság, mely messze hallik”; vö. 1Kir 19,18). Egyértelmű erkölcsi súlya a tetteknek van, meg a mulasztásnak, vagyis annak, ha nem használjuk fel a tetre nyíló alkalmat, a határok közé szorított életidőt (Jn 9,4–5). Jézus az ítélet napján tetteink és mulasztásaink szerint méri meg életünk értékét (Mt 25,31–46).

Szabad döntési képességünk van

A beszámíthatóság

Erkölcsi súlya a beszámítható tetteknek van. **Beszámítható** a tett, ha tudatos és szándékos. Ekkor beszélünk **emberi cselekedetről** (*actus humanus*). Ilyenkor felelősek vagyunk magáért a **tettért** és az előre látható **következményekért**. Aki például más autójából ellop valamit, az nemcsak a károkozásért felelős, hanem az alkatrész hiányából bekövetkező – esetleg halálos – balesetért is. De ez a helyzet akkor is, ha önmagában igaz dolgot úgy közlünk, hogy türelmetlenségünkkel elrontjuk emberi kapcsolatainkat.

Az erkölcsileg nem minősíthető, nem tudatosan és szabadon történő emberi tettet az **„ember cselekedete”** (*actus hominis*) névvel illeti az erkölcsstan. Ide tartoznak a vegetatív működéseink is.

A beszámíthatóságnak **akadályai** lehetnek. Ezek részben **akaratumkat** kötik meg, részben **tudatumkat** tompítják.

Az akadályok jöhetnek **kívülről**. Ezek az akaratumkat kötik. Az **erőszak** megszünteti, a **megfélemlítés** csökkenti a beszámíthatóságot. Bizonyos esetben halálos bűn is lehet, amit félelem hatására teszünk. Ezért ítélte meg az ókori kereszténység olyan súlyosan a félelemből elkövetett hittagadást.

A **belülről** jövő akadályok hathatnak tudatumkra és akaratumkra is. Akadály a heves **vágy** vagy **szenevedély**, ha nem magunk ébresztjük, és a megszokás, ha tőlünk telhetően küzdünk ellene. Ezek csökkentik a beszámíthatóságot.

Az **öntudat** hiánya, ha az teljes, akkor megszünteti, ha részleges, akkor csökkenti a beszámíthatóságot (pl. az erős gyógyszer hatása és még inkább a nem ismert mellékhatások).

A szükséges **tudás hiánya** (ha az ember nem tehet róla) szintén megszünteti a beszámíthatóságot. Ez akkor áll fönn, ha valaki nem tudja, mit tesz, (pl. a mérget gyógyszernek gondolja, mert hibás a címke az üvegen), vagy pedig nincs tisztában azzal, hogy amit tesz, az bűn (pl. tréfának gondolja az erkölcsi értékeken történő gúnyolódást).

Az erkölcsi minősítés tényezői

A beszámítható cselekedet erkölcsi minősége három tényezőtől függ.

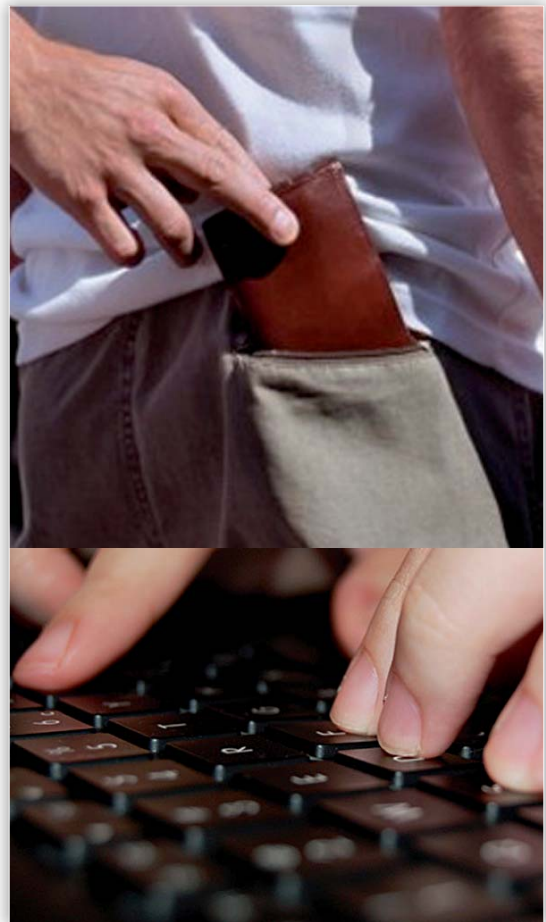
A **cselekvés tárgya** (*obiectum*): **mit** tettem? Lehet jó (pl. jótékonykodás), rossz (pl. lopás, hazugság) és közömbös (pl. evés vagy alvás). A legújabb pápai megnyilatkozások megerősítik azt a hagyományos tanítást, hogy vannak *önmagukban rossz cselekedetek* (*intrinsic malum*), amelyeket semmilyen körülmény vagy szándék nem tesz jóvá. A cselekvés megítélésénél tehát a tárgynak van a legnagyobb súlya.

A cselekvés **célja** (*finis operantis*): **miért** tettem? A cselekvés **szándékának** (*intentio*) is nevezzük. A jó cél a közömbös cselekedetet jóvá, a jót még jobbá teszi.

A cselekvés **körülményei** (*circumstantiae*) változtathatják a cselekvés erkölcsi minőségének fokát: jó tethnél annak értékét növelik, vagy csökkentik, a bűnt súlyosbítják, vagy enyhítik. Vannak továbbá **fajtaváltoztató** körülmények (pl. kelyhet lopni, szegény embertől lopni, szívbeteget embert idegesíteni). A gyónásban ezt is meg kell vallani. A körülmények folytán egyazon cselekedet több bűn is lehet (pl. templomrablás, amely egyszerre károkozás és szentségtörés).

A cselekedet akkor jó, ha mindhárom szempontból jó. „Az erkölcsileg jó cselekedet egyszerre föltételezi a tárgy, a cél és a körülmények jóságát” (KEK, 1760). Ennek a következményeit vázoljuk most fel.

A jó cél **nem szentesíti** a bűnös eszközt! „Miért ne tennénk rosszat, hogy jó származzék belőle, amint némelyek rágalmaznak minket, és azt állítják, hogy mi ilyesmit mondunk. Ezek elmarasztalása jogos” (Róm 3,8). – „Semmiféle rossz tettet nem ment a jó szándék» [Aquinói Szent Tamás]. A cél nem szentesíti az eszközöket” (KEK, 1759).

Lopni sokféleképpen lehet

Megfelelő okból azonban szabad olyat tenni, ami **önmagában nem rossz** (azaz jó vagy közömbös), hogy **valami jó származzék** belőle, még akkor is, ha **mellesleg** rossz következményei is adódnak.

Ezt nevezzük a **kettős hatás** (*duplex effectus*) elvének. A szándékolt jó és a mellesleg bekövetkező eltűrt rossz között ugyanis **megfelelő aránynak** kell lennie, hiszen a *mellesleg* bekövetkező rosszért is **felelősek vagyunk**.

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent számodra az, hogy „az ember tettekre termett”?
2. Mikor nevezünk egy tettet beszámíthatónak?

FELADATOK

1. Mondj példákat olyan helyzetre, amikor valaki nem tagadta meg a hitét még megfélemlítés hatására sem!
2. Mondj példákat a jó cselekedetre!
3. Keress példákat olyan esetekre, amikor a jó tettnek van rossz következménye is!

27. Az erények — Pozitív válasz Isten hívására

Mivolta

Az élet igen sok és sokféle tényezőből szövődik össze. Egyenként nem is lehetne mindenre figyelni. Lelkiismeretünk legtöbbször nem is külön-külön *eseteket* latolgat, akaratumk döntései sem aprózódnak el. A jó sofőr egyetlen összképben látja mindazt, ami körülveszi, a pillanat törtrésze alatt dönt és cselekszik. **Erkölcsei személyiségünkben** is kialakítható valami **iskolázottság**, sőt **belső lendület**, amely a **jóra tör**, és majdhogynem ösztönös biztonsággal **jelzi és tartja távol a rosszat**. Ez az **erény** (görög *areté*, latin *virtus*; a magyar „erő” szóból), vagyis **készség a jónak állandó és a lehetőség szerint könnyedebb teljesítésére**. Az erény több a jó szokásnál, mert a szokás gépies, az erény azonban újszerű helyzetekben is találékonyá tesz.

Francesco Pesellino: A hét erény (1450 k.)

„Az emberi erények következetes magatartásformák, állandó készségek, az értelem és az akarat állapot szerű tökéletességei, melyek a hit és az értelem szerint szabályozzák cselekedeteinket, rendezik szenvedélyeinket és cselekvésmódunkat. Az erények könnyedséget, önuralmat és örömet biztosítanak az erkölcsileg jó élethez. Erényes az, aki szabadon teszi a jót” (KEK, 1804).

Kialakulása, célja

Az erényeket a **nevelés** és az **önnevelés** (a jónak következetes gyakorlása) alakítja ki bennünk környezetünknek, főleg a családi kör **példája** nyomán és Isten személyiségformáló **kegyelmével**. Hogy „derék” ember, „jó” ember váljék belőlünk, hogy „Krisztus lakjék a szívünkben (...) és beteljük Isten egész teljességével” (Ef 3,14–19), ez nagyszerű cél; egész életünkön át érdemes dolgoznunk és imádkoznunk érte.

Az antik bölcselek sokat foglalkoztak az erénnyel, de céljuk az volt, hogy ezen a téren is *különbek* legyenek másoknál. Az evangélium viszont sokszor figyelmeztet arra, hogy életünknek nem az egyetlen és nem is a legeslegfőbb célja a saját erkölcsi személyiségünk építgetése (vö. Gaudium et spes, 30). Az igazi keresztény ember **elsősorban mások szolgálatára** törekszik, és nem öncélú önmaga tökéletesítésére. Ilyen helyes sorrendben ezek gyakorlatilag elválaszthatatlanul összekapcsolódnak, hiszen mások helyes szolgálata jobbá tesz bennünket, fordítva viszont nem feltétlenül igaz. Ennek megvalósításában segít az **alázat** erénye (vö. 1Kor 4,7). Ez óv meg ugyanis a gőgtől, amely minden erényt a viszájára fordíthatna, ez tart meg a kegyelem erőterében, és ez tesz képessé arra, hogy eredményeit az ember ne önmagának tulajdonítsa.

Böjte Csaba atya a gyerekek között

Fajai

Az erényekkel kapcsolatos tudnivalók tárgyalása a részletes erkölcsstanba tartozik. Itt röviden csak a felosztását mutatjuk be.

A **teológiai** erények: tárgyuk és indítékuk is Isten. Ezek a **hit**, a **remény** és a **szeretet**. Ma ezeket a keresztény egzisztencia *alaperényeinek* is nevezik. Önálló kategóriát képez a **vallásosság** erénye, amelyet a középkori erkölcssteológusok az igazságosság keretében tárgyaltak.

Az **erkölcsi** erények: hagyományosan visszavezethetők a négy, ókori filozófusok által megfogalmazott sarkalatos (kardinális) erényekre. Az elnevezés onnan származik, hogy amint az ajtó négy sarkon fordul, úgy az erkölcsi élet is ezen a négy erényen fordul meg.

Az **okosság** (*prudentia*) az értelmet csiszolja. Hatása alatt az ember találékonyan használja a gyakorlati életben a lehetőségeket a szeretet megvalósítására. Krisztus is felhívja erre a figyelmet: „*legyetek okosak,*

Az „Okosság, Mértékletesség, Erő, Igazságosság allegóriája” — Freskó az esztergomi királyi palotában

Az Orvosok Határok Nélkül nevű nemzetközi segélyszervezet által fenntartott Táplálkozási Központ az afrikai Guidan Roundiban (Niger) — az alultáplált gyermekek terápiás ételmiszer formájában mogoróvájat kapnak

mint a kígyók, és ártatlanok, mint a galambok” (Mt 10,16). Az okosság képesít arra, hogy egyáltalán hasznosan tudjunk élni, mások javára tevékenykedni a szeretetben. Az okosság tehát valójában nem más, mint **felismerni az igazi jót**.

Az **igazságosság** (*iustitia*) abban áll, hogy *kinek-kinek megadjuk azt, ami jár neki*. Jó készség, amely a kegyelem talajából bontakozik ki személyes közreműködésünkkel. Arra teszi képessé az embert, hogy a hit által megvilágosított és a szeretettel párosult okosság mértéke szerint adjuk meg mindenkinek és mindennek azt, ami megilleti. Láthatjuk, hogy az igazság-

gosság gyakorlása nélkül a szeretet főparancsa nem is valósulhat meg. Az igazságosság **alfajait** a hagyományos erkölcteleológia a következőkben határozza meg. A **kölcsönös** igazságosság: megadjuk, amivel *egymásnak* tartozunk. A **törvényes** igazságosság: megadjuk azt, amivel a kö-

zösségnek tartozunk (pl. az államnak, a helyi önkormányzatnak, az egyházi közösségnek). Az **osztó** igazságosság lényege, hogy a *hatóság* megadja, amivel az *alattvalóknak* tartozik. A **szociális** igazságosság pedig fontos a társadalmi életben. Az Egyház ősi tanítása, hogy minden embernek jusson annyi a földi javakból, amennyi az emberhez méltó élet fenntartásához szükséges: *megélhetés, megbecsülés, műveltség és szabadság*. A **mértékletesség** (*temperantia*) erényét ma önfegyelemnek is nevezik. Ez fontos a testi életünkben, például a *táplálkozásban*, vagy az *élvezeti cikkek* használatában. Az *Isten által szabott határok megtartása* kapcsolatban van az okossággal (arany középút) és az igazságossággal, hiszen ide tartozik a másik emberrel kapcsolatos magatartásunkban a *szelídség* és a *szerénység*. Ezek az erények nélkülözhetetlenek a társas életben. A mértéktartásnak természetesen szerepe van a *nemi tisztaság* terén is.

A **lelki erősség** (bátorság, *fortitudo*) abban áll, hogy a jót áldozatok árán is vállalni kell. Ez az „*amely a nehézségek közepette biztosítja az erősséget és állhatatosságot a jó keresésében*. *Megerősíti az elhatározást, hogy az ember az erkölcsi életben ellenáll a kísértéseknek és legyőzi az akadályokat*. Az erősség erénye *készséggé tesz a félelem, még a halálfélelem legyőzésére is, segít vállalni a próbatéteket és üldöztetéseket*. *Megadja a bátorságot az önmegtagadásra, sőt az élet föláldozására is az igaz ügy védelmé-*

Giotto di Bondone: A hét erény — A lelki erősség (1306)

ben” (KEK, 1808). Lelki erősség nélkül nem lehet erkölcsös életet élni, még pusztán „humánetikai” szinten sem.

Az **alázat**, *alázatosság* (lat. *humilitas*, a *humus*, „föld” szóból) az az erény, mely képessé tesz arra, hogy az ember igazságának, teremtett voltának megfelelően és törekénységének tudatában éljen. A modern erkölcssteológia az erkölcsi erények közé sorolja az alázatot, mint keresztény sarkalatos erényt. Az öt sarkalatos erény persze felborítja az eredeti képet (az ajtónak négy sarka van), de mégis indokolt itt beszélni róla. A többi sarkalatos erény természetes ésszel is felismerhető, az alázatot azonban a kinyilatkoztatásból ismerjük meg. Az alázatosság erénye az, amellyel Istent feltétlen Urunknak, Krisztust pedig Megváltónknak ismerjük el, az ebből fakadó értékrenddel együtt. Az alázatosság tartalma tehát az Istennel és a felebaráttal szembeni akaratlagos alávetettség, hiszen az alázat nem más, mint az igazság felismerése. *„Isten nem egy-egy alázatos cselekedetet vár tőlünk, hanem elmélyülést és érlelődést a szeretet alapú Isten- és emberszolgálatban”* (Tarjányi Zoltán).

KÉRDÉSEK

1. Mi az erény és milyen fajtái vannak?
2. Milyen a helyesen értelmezett alázat?
3. Hogyan alkalmazhatók az egyes erkölcsi erények a közéletben?
4. Melyek azok az erények, amelyeket könnyebben és melyek azok, amelyeket nehezebben tudsz megvalósítani az életedben?

FELADAT

Hozz példákat arra, hogy mit jelent az erény gyakorlása a hétköznapi életben!

28. A bűn — Negatív válasz Isten hívására

„A bűn jelen van az ember történelmében. (...) Ahhoz, hogy valaki megérthesse a bűn mibenlétét, első sorban el kell ismernie az embert Istenhez fűző mély köteléket, mert e kapcsolaton kívül a bűn rosszasága a maga lényegében – mint Isten elutasítása vagy szembehelyezkedés vele – nem fedezhető fel, de továbbra is megterheli az ember életét és történelmét” (KEK, 386). Az erkölcsoteológia alapfogalmai között tehát beszélnünk kell a bűnről.

Fra Angelico: Júdás csókja (1437–46 k.)

A bűn **elfordulás Istentől** (Isten akaratát megtagadva) és helytelen **odaforulás a teremtet világ javaihoz**. Hűtlenség önmagunkkal és a lelkiismeretünkben megszólaló Istennel szemben.

Nem pusztán tudatos és szándékos megszegése az erkölcsi törvénynek, hiszen tetteink közvetlen normája a lelkiismeret. Viszont sok „bűnös”, akit a társadalom, esetleg a bíróság is – okkal – elítél, ártatlannak vallja magát. A törvényt ugyan megszegte, de úgy tűnik tettének elkövetésekor a lelkiismeretével mégsem került szembe. A lelkiismeretet ugyanis **el lehet „altatni”**, ezt szolgálják a közvélemény szólamiai (pl. szexuális szabadosság hirdetése, „türelmi

zónák”, vagy az abortusz reklámozása, a tiszteletudáson való gúnyolódás), vagy például a drogok is. A helytelen cselekvés pillanatában ugyanis mindenki meggyőzi önmagát arról, hogy helyesen cselekszik, különben nem tenné meg a rosszat. Ám az erkölcsi törvényt megszegő ember általában maga sem érzi ártatlannak magát. Nem jelenti-e ez a lelkiismeret-furdalás azt, hogy egy-egy bűnös tett elkövetése után már más szemmel nézzük a tett erkölcsi értékét, mint elkövetése előtt? Az evangéliumi példabeszédben a tékozló fiú esetében is láthatjuk ezt, ő is csak utólag érezte át tettének helytelen voltát, a bűn elkövetésekor talán még hősnek is érezte magát.

Napjainkban sokan (például Jean-Paul Sartre) valóban azt állítják, hogy az erkölcsi törvény megszegése miatt senkinek nincs oka lelkiismeret-furdalásra, szégyenkezésre. Bűnt még az sem köve-

tett el, aki bűnösnek érzi magát. Nem kell tehát bűnétől szabadulást keresni, elég, ha jobb belátásra tér: megváltozik, esetleg helytelen tetteinek következményét jóváteszi.

De hogyan viselkedik Jézus? Jézus *komolyan vette az emberek bűnbánatát*, sőt tapintatosan, de nagyon komoly szóval akart is bűnbánatot ébreszteni az emberekben („*Júdás, csókkal áruod el az Emberfiát?*” – Lk 22,48). Jézus mindig a lelkiismeret **„mélyebb rétegét”** szólaltatja meg. Alapvető tanítása, hogy **van bűn**. Ezért a bűntudat nem lehet csalódás, hanem annak a ténye, hogy az ember szembekerült azzal az erkölcsi eszmény-nyel, amelyet lelke mélyén vonzóan és kötelezőnek ismer el. Jézus azt, akit bűnbocsánatra akart indítani, rendszerint a lelkiismeretével állította szembe („...*aki bűn nélkül van közületek, az vesse rá az első követ*” – Jn 8,7). De van **bűnbocsánat** is. Jézus a bűnbánat után mindig megmutatja Isten megbocsátó szeretetét és megadja a bűnbocsánat kegyelmét (Zakeus házában mondja: „...*az Emberfia azért jött, hogy keresse és üdvözítse azt, ami elveszett*” – Lk 19,10).

Vadfügefő, Jerikóban — „Élt ott egy Zakeus nevű tehetős ember, a vámosok feje. Szerette volna látni Jézust szemtől szemben, de a tömeg miatt nem tudta, mert alacsony termetű volt. Így hát előrefutott, felmászott egy vadfügefőre, hogy láthassa, mert arra kellett elhaladnia” (Lk 19,2-4)

„A bűn az értelem, az igazság és a helyes lelkiismeret elleni rossz cselekedet; az Isten és a felebarát iránti igaz szeretet hiányossága bizonyos jóhoz való rossz ragaszkodás miatt. Megsebzí az ember természetét és támadja az emberi szolidaritást. Meghatározása szerint »tett vagy szó vagy vágy az örök Törvénnyel szemben« [Szent Ágoston] (KEK, 1849).

A bűnök tárgyalásánál alapvető a **bűnök fajainak** áttekintése. Ezek közül is a legfontosabb a **súlyos** és a **bocsánatos bűnök** közötti különbségtétel.

Súlyosság szerint

„A doktorok, teológusok, a lelki élet mesterei és a lelkipásztorok a bűnöket **halálosnak** vagy **bocsánatosnak** minősítik. (...) E kifejezések tartalma később átment az Egyház hivatalos tanításába” (Reconciliatio et poenitentia, 17).

a) A halálos bűn (*peccatum mortale*) az, amelyben valaki **súlyos dologban** és **teljesen tudva-akarva** fordul szembe Isten akaratával. Az „*anyaga tekintetében*” súlyos cselekedet, tehát nem lesz halálos bűn, ha nem teljes figyelemmel vagy megfontolt beleegyezéssel hajtották végre (*imperfectio actus*).

A halálos bűn **megfoszt a megszentelő kegyelemtől**. Aki ebben az állapotban hal meg, **kárhozatra jut**.

A mindenkit üdvözíteni akaró Isten gondviselése folytán azonban az örök kárhozat nem lehet „balszerencse”, mint azt a földi életben sokszor a paragrafus szerint jogos, de túlzottan szigorú büntetés megtapasztalása nyomán képzeljük. „Jézus, aki a megtestesült irgalom volt, s aki a tömeg mélyéről jövő elhalkuló sóhajt is észrevette, és irgalomra gyúlva segítségére sietett a szenvedőnek, semmi részvétet sem tanúsít a kárhozottak iránt. Ez mutatja, hogy senki önhibája nélkül nem jut oda. Szerencsétlenségekből, és egyáltalán olyan adottságokból, amikről az ember nem tehet, kárhozat nem születik” (Belon Gellért).

„Egyes bűnök belső természetüknél fogva súlyosak és halálosak. Azaz vannak olyan cselekedetek, melyek önmagukban, objektíven, tárgyuk miatt a körülményektől függetlenül mindig súlyosak, megengedhetetlenek. Ha ilyeneket követünk el tudva és akarva, ezek mindig súlyosak” (Reconciliatio et poenitentia, 17). Az ilyen bűn **teljes neme szerint halálos** (*peccatum mortale ex toto genere suo*; pl. a hittagadás, a hamis eskü, a káromkodás). A **neme szerint halálos** (*ex genere suo*) **bűn** az anyag csekélysége folytán bocsánatosná válhat (pl. lopás, testi sértés, súlyos kárt nem okozó hazugság).

b) A **bocsánatos bűn** (*peccatum veniale*) azt jelenti, hogy valaki csekély dologban, vagy nem teljesen tudatosan illetve szándékosan szegi meg Isten akaratát. Ha tehát e tényezők bármelyike megvan, akkor a bűn nem lehet halálos.

A hagyományos terminológia **bocsánatosnak** mondja, mert Isten akkor is megbocsátja, ha földi életünkben nem bánjuk meg, de akkor a túlvilágon kell érte vezekelnünk. Lényegénél fogva különbözik a halálos bűntől, tehát pusztán ismétlés által nem válhat azzá (pl. lustálkodás). Lehet **teljes neme szerint bocsánatos** (pl. szent nevek könnyelmű kimondása) és **neme szerint bocsánatos**, azaz általában bocsánatos, ami azonban az anyag súlyossága szerint halálössé válhat (pl. kényelmesség, mohóság, torkosság). A bocsánatos bűnt újabban **„sebesülést okozó bűnnek”** is nevezik, hiszen nem okoz „*lelki halált*”, de megsebzí Istennel való kapcsolatunkat.

A **halálos bűnt eltörli** a jó gyónás, a tökéletes bánat és a vértanúság. A **bocsánatos bűnt eltörli** bármely imádság vagy jó cselekedet, ha legalább kevésbé tökéletes bánattal végezzük.

„Aszinóduson egyes atyák a bűnök között három fajta – bocsánatos, súlyos és halálos – megkülönböztetést javasoltak. Ez a hármass felosztás azt a látszatot keltené, mintha a súlyos bűnöknél fokozatok volnának. De bizonyosan érvényes az az állítás, mely lényeges különbséget tesz a szeretetet eltörli bűn és a természetfeletti életet ki nem oltó bűn között: az élet és halál között nincs harmadik lehetőség” (Reconciliatio et poenitentia, 17). Nem véletlen, hogy Boldog II. János Pál pápa ezt ilyen egyértelműen megfogalmazta, hiszen ez ellenkezik a hagyományos egyházi tanítással, hogy egy bűn vagy elveszi a megszentelő kegyelmet, és akkor halálos, vagy nem veszi el, és akkor bocsánatos.

A bűnök egyéb felosztása

Minden *erkölcsi érték* ellen *kétféle módon* lehet vétetni. **Tárgya szerint** tehát a bűn lehet **túlzás** (*per excessum*, pl. a vakmerőség, a fölösleges veszélykeresés, pazarlás) vagy **hiány** (*per defectum*, pl. gyávaság, fukarság). A „túlzás” nem az erény többletteljesítése, hanem eltorzítása.

Emberi magatartás szerint van **bűnös tett** és **bűnös mulasztás**. Ezért mondjuk a szentmisében a lelkiismeret-vizsgálat után, hogy vétkeztem „*gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással*”.

Megnyilvánulás szerint beszélünk **belső** és **külső** bűnről. A **belső bűn** a **tudatban** zajlik. Lényege a bűnhöz való *tudatos belső hozzájárulás*. Ennek **fajai: elhatározni** valamely bűn elkövetését (bűnös vágy, *desiderium pravum*); **helyeselni** a múltbeli rosszat (bűnös öröm, *gaudium primum*, „sikerült a lopás”) vagy **sajnálkozni** a múltbeli rosszon (pl. „be kár, hogy nem loptam”). Ide tartozik a rossz **elvi helyeslése** az elkövetés szándéka nélkül (*delectatio morosa*, pl. helyeselni az öngyilkosságot vagy az abortuszt). **Külső bűn** a vétkes elhatározást szóval vagy cselekedettel végrehajtani. Mind a belső, mind a külső bűn lehet igen súlyos. Az előbbire épp Jézus hívja fel a figyelmet (vö. Mt 5,28). A belső bűnnel viszont nem jár kártérítési kötelezettség, hiszen nem történt károkozás. A ki nem mondott ítélezésért tehát nem kell bocsánatot kérni, hiszen éppen ezzel bánatánk meg az illetőt. Vannak **személyes** és **idegen** bűnök. Az utóbbi **más bűnében való közreműködést** jelent. Hagyományosan a következőket szoktuk felsorolni: másnak bűnre tanácsot adni, bűnt parancsolni, bűnben mással egyetérteni, mást bűnre ingerelni, bűnös cselekedetet dicsérni, bűnt elhallgatni, másnak bűnét elnézni, mást bűnre segíteni, másnak bűnét oltalmazni.

A bűnök külön csoportjai

Ez a csoport abban különbözik az előzőktől, hogy ide csak **bizonyos** bűnök tartoznak.

a) Szentlélek elleni bűnök (*peccata contra Spiritum Sanctum*): lényegük a **különleges ellenállás Isten kegyelmével szemben**. A hagyományos teológia a következőket említi: vakmerően biza-kodni, kétségbe esni Isten kegyelméről, a megismert igazság ellen tusakodni, irigyelni mástól Isten kegyelmét, megátalkodás a bűnökben, végső penitenciátlanság. Ez utóbbi azt jelenti, hogy valaki a halálos ágyán sem hajlandó megbánni bűneit.

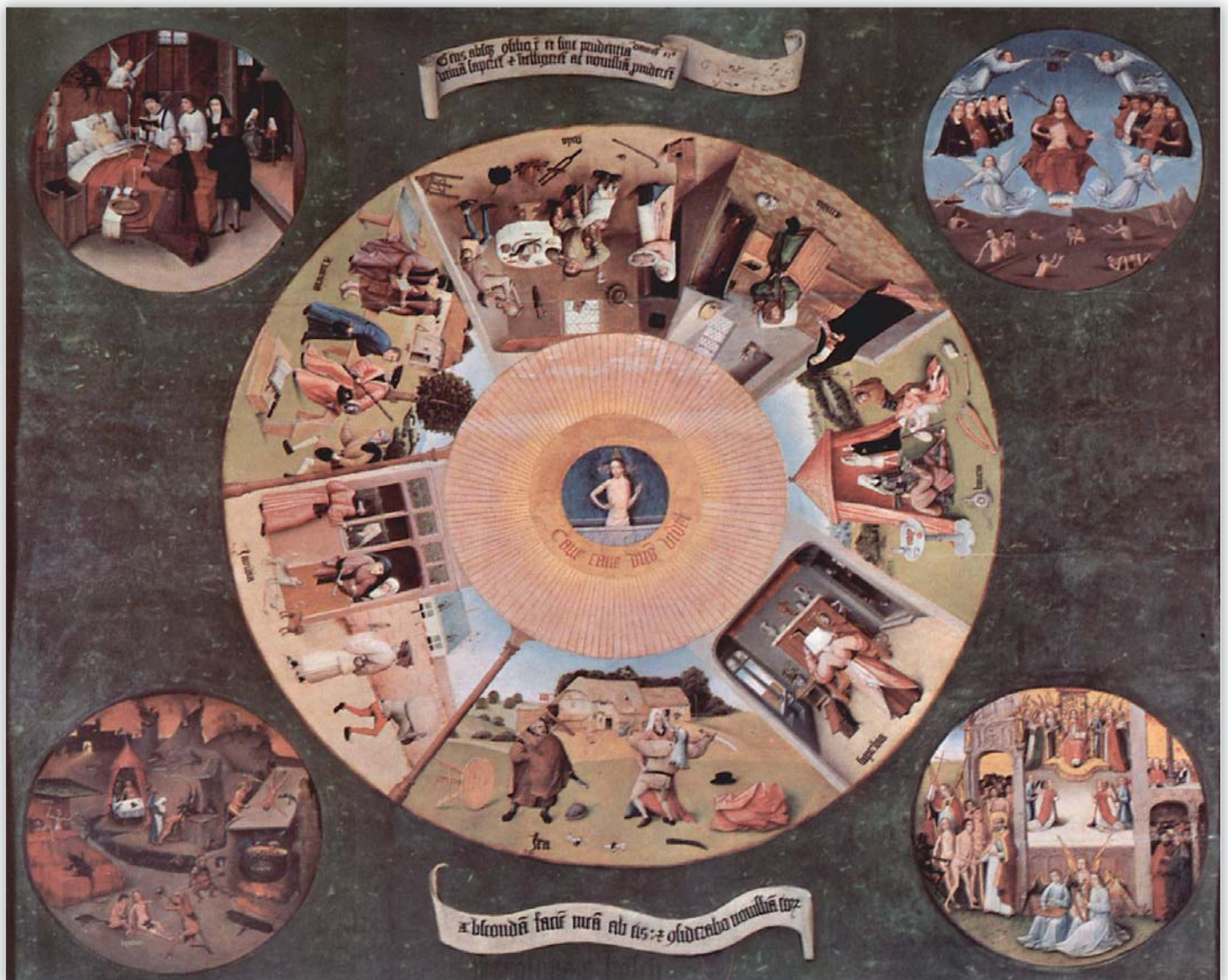
b) Égbekiáltó bűnök (*peccata in coelum clamantia*): az embertárs **legalapvetőbb jogainak** súlyos megsértése. A Szentírás négy bűnről állítja, hogy súlyosságuk az „*égbe kiált*”.

Az első a **káini bűn** (Ter 4,10), a **szándékos gyilkosság**, vagyis az ártatlan ember életének a kioltása.

A második a **szodomaiak** bűne (Ter 18,20). Ezt sokáig a fajtalankodás miatt gondolták ennek, valójában a Szentírás az erőszakot ítéli el. Ma tehát ilyennek kell tartanunk például a nemi erőszakot.

A harmadik az **özvegyek, árvák sanyargatása** (Kiv 22,22–24), ma ilyennek kell tartanunk a különlegesen kiszolgáltatottak helyzetével való visszaélést.

A negyedik a munkások bérének **visszatartása** (Jak 5,4), „*égbekiáltó jellegét*” illetően hasonlít az előzőhöz, hisz ez is rendkívül súlyosan károsítja az embertársat.

Hieronymus Bosch: A hét főbűn és az utolsó négy állomás (1480 k.)

c) Hagyományos a **hét főbűn** csoportba foglalása. A **fő** itt **forrást** jelent. Ezek a bűnök tudniillik nem a legsúlyosabbak, hanem inkább forrásai más bűnöknek.

A **kevélység** (*superbia*): saját kiválóságunk rendetlen igenlése. Közvetlen **származékai** az elbizakodottság, a törtetés és dicsőséghajhászás.

A **fösvénység** (*avaritia*): rendetlen törekvés az anyagi javak szerzésére vagy birtoklására. **Származékai** a keményszívűség, a nyughatatlanság (nehogy egyetlen szerzési alkalmat is elszalasszon!) és csalás (vagy más igazságtalan szerzés).

A **bujaság** (*luxuria*): a nemi élvezetet rendetlenül kívánni.

Az **irigység** (*invidia*): szomorkodni más javán.

A **torkosság** (*gula*): mértéktelenség evésben-ivásban.

A **harag** (*ira*): rendetlen megtorlásvágy (igazságtalan vagy túlzott).

A **jóra való restség** (*acedia*): vonakodás a szükséges áldozathozattól vagy erőfeszítéstől. Súlyos bűn volna azt sajnálni, hogy Isten a természetfölötti rendbe emelt, a természetfölötti életre hívott („anélkül könnyebb volna élni”).

Kötelességünk az ellenünk elkövetett bűnökkel kapcsolatban

Az ellenünk elkövetett bűnökkel kapcsolatban is érvényes **alapelv**, hogy magatartásunk nem tükrözheti azt, hogy a jó és a rossz között nincs különbség, azaz nem mindegy, hogy valaki bánja-e a bűnét vagy nem, esetleg éppen dicsekszik vele.

Aki **bánja** az ellenünk elkövetett bűnt, annak **meg kell bocsátani** (vö. Lk 17,3–4). Ez a gyakorlatban a bűn előtti viszony helyreállítását jelenti.

Aki **nem bánja**, azzal **keresni kell a kiengesztelődést** (pl. a bűnbánatnak „*elébe menni*”, vö. a tékozló fiúról szóló parabolát, Lk 15,11–32), s a szeretetet ilyen esetben sem szabad megvonni („*ellenségszeretet*” – vö. Róm 12,17–21).

Azt is figyelembe kell venni, hogy néha a **vélt „ellenség”** jobban tudja, hogy mi válik a javunkra, mint mi magunk. Ide tartozhat például a szülő, a pedagógus, a lelkipásztor, az orvos, vagy akár a világi elöljáró magatartása is, még ha azonnal nem is értjük.

Aki **jóhiszeműen** vétett ellenünk, arra nem szabad haragudnunk, még ha ez nehézséget is okoz.

Bizonyos esetben kötelességünk lehet a **bűnt büntetni**, de a keresztény igazságosság határát ilyenkor sem szabad átlépni (pl. bíró, szülő, pedagógus).

Küzdelem a bűn ellen

A bűn a **kísértésből** keletkezik, ha akaratunkkal hozzájárulunk. **Kísértők** a *rosszra hajló természet*, az *alkalmak* és a *sátán*. A kísértés önmagában nem bűn, sőt lehetővé teheti hűségünk megmutatását. A kísértő alkalmakat lehetőség szerint kerülnünk kell, de magát a kísértést kiküszöbölni nem lehet, hiszen az nem mindig tőlünk függ. Még Jézust is megkísértette a gonoszlélek (Mk 1,12–13párh.) azaz „*hőzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, a bűntől azonban ment maradt*” (Zsid 4,15).

Hibás magatartás az elbizakodottság, azaz annak a feltételezése, hogy valaki nem is követhet el bűnt (vö. őskeresztények), de az **elcsüggedés** is, azaz a rossz elleni harc feladása. Az előbbi könnyen egy naiv hozzáálláshoz vezethet, amely kaput nyithat a kísértésnek. Erre már Jézus is felhívja a figyelmet (vö. Lk 11,24–26), s a leg-

Alessandro Botticelli: Krisztus megkísértése (1481–82) — „»Távozz sátán! Meg van írva: Uradat, Istenedet imádd, s csak neki szolgálj!« Erre otthagya a sátán és angyalok jöttek a szolgálatára” (Mt 4,10–11)

hatásosabb védelmet is megmutatja, „*virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek*” (Mk 14,38). Szent Pál is tanítja, hogy a kísértésnek nem vagyunk kiszolgáltatva: „*Hűség az Isten, erőtkön felül nem hagy megkísérteni, hanem (...) a szabadulás lehetőségét is megadja, hogy kibírjátok*” (1Kor 10,13).

A keresztény ember nem élhet a bűn vonzásában. A **helyes** magatartás tehát **a pozitív élet**, amely az erkölcsi értékeket (a „jót”) célozza meg. Szent Pál ezt így fogalmazta meg: „...*ne engedd, hogy legyőzzön a rossz, hanem te győzd le a rosszat jóval*” (Róm 12,21). A kerékpáros is akkor ül legbiztosabban a gépén, ha haladni igyekszik.

KÉRDÉSEK

1. Mi a bűn, és milyen felosztásai lehetnek?
2. Mely bűnökről gondolsz, hogy korunkban a legnagyobb kárt okozzák? Miért?
3. Hogyan jelenik meg korunkban a hét főbűn (pl. magánélet, közélet)?
4. Hogyan viselkedjünk azzal, aki iránt erős ellenszenvet érzünk, és hogyan engesztelődhetünk ki azzal, akivel haragban vagyunk? Hogyan kezdjük a békülést?
5. Neked hogyan sikerült leküzdened egy-egy kísértést?

FELADAT

Válassz ki egyet a főbűnök közül és gondold át, hogy a te életedben ez milyen módon válhat más bűn forrásává!

VII. Szeresd Uradat, Istenedet! — Az Istennel való kapcsolatunk erkölcsstana

29. A teológiai erények és a vallásosság általános jellemzése

A **hit**, a **remény** és a **szeretet** gyakran szerepel együtt a páli levelekben (pl. Róm 5,1–5; 1Kor 13,13; Kol 1,3–5). Az őskeresztény kor óta a keresztény élet hármasság-jellegzője, szinte jelszava. „A hit, a remény és a szeretet (...) a mi bástyánk” (Nagy Szent Gergely).

E három erény összetartozását a reformáció óta kiváltképp hangsúlyozza a Katolikus Egyház, hiszen többször felmerült az egyik túlhangsúlyozása a másik kettő rovására.

A három erényt **teológiai erényeknek** nevezzük. Mivel a három erény az **Istenre nyíló élet alapja**, ezért a mai teológia a keresztény létforma három alaperényének is nevezi.

A három erény **összetartozik**, és mégis **megkülönböztethető**. Szent Ágoston szerint mindhárom erény a **keresztény élet foglalatja**. A II. Vatikáni Zsinat is hangsúlyozza a világban élő keresztényeknek: „Saját adományaik és kegyelmek szerint tévovázás nélkül kell járnia az élő hit útján, mely fölébreszti a reményt és a szeretet által tevékeny” (Lumen gentium, 41).

Az összetartozás ellenére a három „egzisztenciális erény” nem veszíti el **saját karakterét**. „A hitben elfogadjuk a kinyilatkoztatást, a reményben várakozunk az ígéret beteljesülésére, a szeretetben pedig cselekvő jóakaratra váltjuk a hitben való várakozást” (Boda László).

Amint már láttuk az erkölcssteológia történetének tárgyalásánál, a mai keresztény ember életének színtere a **szekularizált világ**. Ez a mai keresztény embernek különös felelősséget jelent, és sajátos feladatokat ad.

A teológiai erényekhez kapcsolódik a **valóságosság** (*religiositas*) erénye. Ahogy egy családban is lehetőségeket keresünk a szeretet

Raffaello Santi: A teológiai erények (1507)

Tommaso di Masaccio: Adógaras (1426–27) — Freskó, Santa Maria del Carmine, Firenze — Több egymás utáni cselekménymozzanatot jelenít meg Máté evangéliuma nyomán (Mt 17,24–27) — „Adjátok hát meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené!” (Mk 12,17)

kifejezésére, úgy az Isten iránti hitünket, reményünket és szeretetünket is ki akarjuk fejezni. Erre valók az imádság és az istentisztelet egyéb módjai. A vallásosság általánosságban az Istennek járó tisztelet megadása, annak *elismerése*, hogy mindenestül *Istentől függünk* és *Istenért élünk*, amit cselekedeteinknek is ki kell fejeznie. A vallásosság **belső megnyilatkozása** az *áhítat*, amely részben lehet *önkéntelen érzület*, *borzongás a titokteljes Létezőtől*, és *szerető lelkesedés iránta*, de legalábbis részben *szándékos készség* megtenni mindazt, amit Isten tisztelete megkíván. *Külső megnyilatkozásai* az *imádás*, az *imádság*, az *áldozatbemutató*, valamint a vallásosság többi megnyilatkozása. Ezekről részletesen még szó lesz.

„A teológiai erények: a hit, remény és szeretet formálják meg és éltetik az erkölcsi erényeket. Így a szeretet vezet rá arra, hogy megadjuk Istennek, amivel az igazságosság szerint mint teremtmények tartozunk neki. A vallásosság erénye tesz készségessé e magatartásra” (KEK, 2095).

„Az ember lényege szerint vallásos lény: istenkereső és Istenhez forduló. Amit azonban korunkban a kereszténység még külön fontosnak tart, az semmiképpen nem sikkadhat el, s az a pogány vallásokhoz képest erőteljes vonása a keresztény hitnek, hogy nem választja el a vallásosságát az emberszeretetétől, a divínumot a humánmtól. Ennek tanúja már az Ószövetség is, nem pusztán a szent iratokkal, hanem a próféták egész magatartásával. Ők voltak Isten »ügyvédei«, akik egyúttal az ember ügyének védelmezői is lettek, az igazságosság és az irgalom szószólói” (Boda László).

KÉRDÉSEK

1. Mi jellemezte a magyar népi vallásosságot? Hol és hogyan találkoztál vele?
2. Milyenek voltak a régi falusi búcsúk?
3. Mi az, amit szerinted érdemes megőrizni a régi ájtatosságokból? Miért? Mit jelentenek ezek számodra?

FELADAT

Gyűjts néprajzi adatokat különböző falusi búcsúkról!

30. A hit

A Szentírás tanítása szerint **a hitnek alapvető jelentősége** van. Ábrahám történetéből és egyéb ószövetségi helyekből kiderül, hogy az embert a „hite teszi kedvessé” Isten előtt (vö. Hab 2,4). A Zsidóknak írt levél pedig felsorolja a hit hőseit (vö. Zsid 11,1–12,13). A Szentírás tehát **megkülönböztetett szerepet** tulajdonít a hitnek.

A hit meghatározása

A **hit** (görögül *πισztisz*, latinul *fides*) ismételten szerepel az I. és II. Vatikáni Zsinat tanításában.

A hit jelentése **szűkebb értelemben: igaznak tartani**, amit Isten mond, mert ő teljes hitelt érdemel (vö. 2Kor 5,7; Jak 2,19). Az I. Vatikáni Zsinat is így határozta meg a hitet: „A hit (...) a Katolikus

Ján Provost: Ábrahám, Sára és az angyal (1520) — „Sára is a hitében kapta az erőt, hogy előrehaladott kora ellenére anya lehessen, mert hűségeseznek tartotta azt, aki az ígéretet tette” (Zsid 11,11)

Egyház hitvallása szerint természetfölötti erény, amelynél fogva mi Isten ihlető és segítő kegyelmével hinni tudjuk, hogy mindazt, amit kinyilatkoztatott, igaz, de nem azért, mivel a dolgok benső, igaz voltát természetes eszünk világánál képesek lennék átlátni, hanem magának a kinyilatkoztató Istennek a tekintélyéért, aki sem tévedni, sem tévedésbe ejteni nem tud” (Dei Filius, 3).

Az igaznak tartás nélkülözhetetlen, de nem elegendő. A hit jelentése **tágabb értelemben: az az odaadás**, amellyel a hozzánk forduló Istenre bízunk magunkat. Ezt a II. Vatikáni Zsinat így fogalmazta meg: „A kinyilatkoztató Istennek »a hit engedelmességével« tartozunk (Róm 16,26; vö. Róm 1,5; 2Kor 10,5–6), mellyel az ember szabadon Istenre bizza egész önmagát, »értelmével és akaratával teljesen meghódol a kinyilatkoztató Isten előtt« és önként elfogadja a kapott kinyilatkoztatást” (Dei verbum, 5). De egyben azt is hangsúlyozza, hogy „ehhez a hithez szükség van Isten megelőző, segítő kegyelmére és a Szentlélek benső segítségére, aki az ember szívét megindítja és Istenhez téríti, az értelem szemét megnyitja, és mindenkinek megadja az »igazság elfogadásának és hitének édességét«” (Dei verbum, 5).

Aki nem az „**igaznak tartás**” szellemében **cselekszik**, annak a hite semmit sem ér, abban nincs meg a hit erénye. A **hit** és a belőle fakadó **cselekedetek kapcsolatát** mutatja be Szent Jakab apostol levele (Jak 2,14–26). Végző következtetése: „*Amint a test lélek nélkül holt, úgy a hit is holt tettek nélkül*” (2,26).

Mit kell hinnünk?

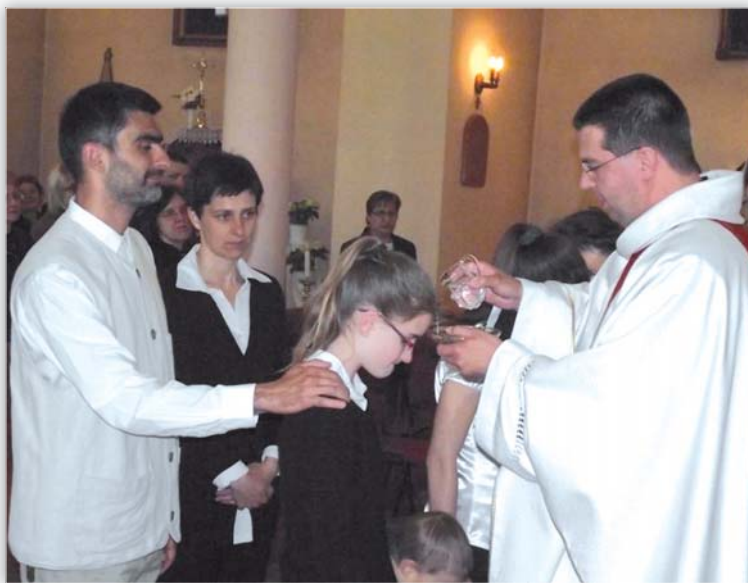
Ha a hitnek ekkora jelentősége van, akkor fontos átgondolni, hogy *mit kell hinnünk?* Itt csak áttekintjük, hiszen a hit rendszeréről a *dogmatikában* már tanultunk.

Általánosságban el kell fogadnunk az *egész kinyilatkoztatást*, úgy, ahogy Krisztus elénk adja az Egyház által. Minden dogmát nem kell feltétlenül ismernünk.

A **legalapvetőbb hitigazságok**, hogy Isten *van*, és *jutalmazza* a felé törekvőket (vö. Zsid 11,6). Ez az úgynevezett „**minimális hit**”, amely szükséges a felnőtt ember keresztségéhez, ha további oktatásra nincs lehetőség.

A legfontosabb hitigazságokat **tudunk is kell**. Ismernünk kell a **Hiszekegy** tartalmát, bár illik tudni a szövegét is. Tisztában kell lennünk a legfontosabb **erkölcsi** törvényekkel, hiszen ezek nélkül lehetetlen keresztény életet élni.

De ismernünk kell az **imádkozás** módját és a legfontosabb imaszövegeket, valamint tisztában kell lennünk a **szentségek** felvételére vonatkozó legfontosabb tudnivalókkal. Természetesen a nagykorúságra törekvő hívő nem érheti be a hit minimumával. Mindenkinek törekednie kell arra, hogy *saját műveltségének szintjén legyen a hite is*.

Felnőttkeresztelés

A hit személyes kibontakoztatása

A hittel kapcsolatban nagyon fontos kötelességünk, hogy eljussunk a **személyes hitre**, és törekednünk kell annak növelésére is. Hitünket komolyan kell venni (Mt 13,44–46), és művelni is kell (Lk 2,19; Ef 3,14–19), hiszen enélkül az elsorvadás veszélye fenyegetheti. Ebben segítséget nyújthatnak a vallásos tartalmú olvasmányok, a lelkigyakorlatok és az imádságos élet.

A hitet **cselekedetekre kell váltani** (Lk 11,27–28; Mt 13,3–5.18–23) és aszerint kell alakítani életünket. Időnként **fel kell indítanunk magunkban a hitet**. Először amikor ráébredünk, hogy hinnünk kell; hitellenes (vagy egyéb) kísértés esetén, de olykor pusztán a hit elmélyítése céljából is. Hitünk szilárdságáért imádkoznunk is kell.

A hitellenes **kísértéseket kerülnünk kell** (vö. Sir 3,27). A „*lelki mérgeket*” nem próbálhatjuk ki önmagunkon. Ilyen lenne például előképzettség nélkül hitellenes könyveket olvasni, anélkül, hogy a problémákra a hozzáértőktől megoldást kérnénk.

A hit keresztény tanúságtétele

Fontos kötelességünk **a hit megvallása**. Mindenképpen meg kell vallanunk a hitünket, ha a hallgatás hittagadással érne fel, vagy sokakat megingatna a hitükben, illetve megerősítene hitbeli tévedésükben. A keresztény embert tehát nem a hivalkodás motiválja a hit megvallásában. Fontos

kötelességünk még **a hit megvédése** – például ha társaságban gyalázzák –, ha erre szükség és mód van. Megtagadnunk pedig sohasem szabad (Mt 10,32–33; 1Kor 12,3).

A maga helyzetében *minden keresztény embernek kötelessége a hit terjesztése* (vö. „*nagy missziós parancs*” – Mt 28,19–20). Ezt a II. Vatikáni Zsinat is nyomatékosan hangsúlyozza (Lumen gentium 33. és 35; Ad gentes 36. és 41; Apostolicam actuositatem 6). Kötelességünk továbbá a **párbeszéd** a nem hívőkkel, hiszen sok közös cél érdekében együtt kell működni velük.

Lisieux-i Szent Teréz, a missziók védőszentje — „Kicsinységem ellenére meg akarom világosítani a lelkeket, mint a próféták, a doktorok, körbe akarom futni a földet, hogy a te szent Nevedet hirdethessem, ó, Szerelmem. Nemcsak néhány évig akarok misszionárius lenni, hanem egészen az idők végezetéig”

A hit és a keresztény egységtörekvés

„A keresztények közötti egység helyreállításának előmozdítása a II. Vatikáni Egyetemes Szent Zsinat egyik fő célja. Az Úr Krisztus ugyanis egy és egyetlen Egyházat alapított, mégis több keresztény közösség mutatkozik úgy az emberek előtt, mint Jézus Krisztus igazi öröksége; valamennyien az Úr tanítványának vallják ugyan magukat, de különbözőképpen vélekednek, és külön utakon járnak, mintha maga Krisztus oszlott volna meg. Ez a megosztottság kétségkívül ellentmond Krisztus akaratának, botránkoztatja a világot és károsítja a legszentebb ügyet, az evangélium hirdetését minden ember számára” (*Unitatis redintegratio*, 1).

Alapelvek

Az egység előmozdítása minden keresztény ember **feladata**. Az ökumenikus kapcsolatok ápolása tehát nem „*hitet veszélyeztető bűnalkalom*”, hanem kötelesség az egység helyreállítása érdekében. Az első lépés a **kölcsönös ellenszenv** fölszámolása. Ezt tette a Katolikus Egyház is, amikor a Zsinaton elismerte, hogy a szakadásban ő is hibás, és bocsánatot kért a „*különvált testvérektől*”.

– „*Az egység ellen elkövetett bűnökre is áll Szent János tanúsága: »Ha azt állítjuk, hogy nem vétkeztünk, hazuggá tesszük őt, és tanítása hiányzik belőlünk« (1Jn 1,10). Alázatosan kérünk tehát bocsánatot Istentől és külvált testvéreinktől is, miként mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek*” (Unitatis redintegratio, 7).

A Zsinat figyelmeztet arra is, hogy nem engedhető meg a **hamis irénizmus**, vagyis a katolikus hitigazságok eltorzítása. „*Semmi sem annyira idegen az ökumenizmustól, mint a hamis irénizmus (a mindenáron való békülékenység); mely csorbitja a katolikus tanítás tisztaságát és elhomályosítja eredeti és biztos értelmét*” (Unitatis redintegratio, 11).

Roger testvér — Az ökumenikus szemléletű taizéi közösség alapítójának látogatása Budapesten 1991-ben

Gyakorlati Következmények

Imádkozni kell az egység megvalósulásáért. Ez történhet közös **igeliturgia** keretében is. Ennek egyik konkrét megvalósítása az évente megrendezett januári ökumenikus imahét.

Szükséges **megismerni** egymás tanítását a kölcsönös megbecsülés jegyében. Ennek „*elengedhetetlen feltétele az igazsághoz ragaszkodó és jóakarátú tanulmányozás*” (Unitatis redintegratio, 9). A Zsinat azt is hangsúlyozza, hogy „*a tanítások egybevetésekor ne feledjék, hogy a katolikus tanításhoz tartozó igazságoknak hierarchiájuk van, mert nem azonos módon kapcsolódnak a keresztény hit alapjához*” (Unitatis redintegratio, 11).

A **szenstégekkel kapcsolatban** különbséget kell tenni az ortodox és a protestáns egyházak között. A **keleti egyházaknak** érvényesen szentelt papjaik vannak. Náluk mindig hallgathatunk érvényesen szentmisét, szükség esetén pedig gyónhatunk, áldozhatunk és a betegek kenetét is felvehetjük. Püspöki engedéllyel katolikus misén megáldoztatható **protestáns hívő** is, ha elfogadja az Oltáriszentségről szóló katolikus tanítást. Ez például nászmisében szokott előfordulni.

Mind a keleti, mind a protestáns testvérekkel lehetséges a **szent helyek** (templomok) közös használata, püspöki engedéllyel.

Az ökumenizmusra vonatkozó katolikus tanítást részletesen tartalmazza az **Ökumenikus Direktórium**, amelyet a Keresztény Egységtit-

„Az egységért való fáradozás jellemezze hitünket és életünket”

kárság adott ki. E direktórium két részből áll. Első része 1967-ben jelent meg, és az ökumenizmus általános teendőit írja le. Második része 1970-ben látott napvilágot, és a katolikus oktatási intézményekben megvalósítandó ökumenikus teendőket körvonalazza. Az egységtörekvésről 1995-ben Boldog II. János Pál pápa is adott ki enciklikát **Ut unum sint** kezdettel.

„Krisztus összes tanítványával együtt a Katolikus Egyház is Isten tervére alapozza az egység ökumenikus elkötelezettségét. Ugyanis »az Egyház nem zárkózik magába, hanem állandóan nyitott a misszióra és az ökumenizmusra, mert azért küldetett a világba, hogy hirdesse és tanúsítsa, valósítsa meg és terjessze a közösség misztériumát: összegyűjteni mindent és mindenkit Krisztusban; hogy mindenki számára az egység jele legyen«” (Ut unum sint, 5).

Bűnök a hit ellen, felelősségünk a hittel kapcsolatban

A hit elleni legalapvetőbb bűn a **hitetlenség** (*infidelitas*), a **hit hiánya** (vö. Zsid 11,6; Jn 3,18).

Nem bűn a **negatív** (jóhiszemű) **hitetlenség**: az ilyen emberhez nem jutott el meggyőzően az Isten szava. Az igazságot kereső és a lelkiismeretében az erkölcsi értékeket őszintén vállaló nem hívőket nevezi Karl Rahner **„anonim keresztényeknek”**. Az etikai rend és a hit ugyanis nem válik el teljesen egymástól. A hívő hite nem lehet őszinte, ha nem küzd hibái ellen. A nem hívő életébe pedig még önmaga számára is észrevétlenül beleszövődhetik a hit, ha őszintén keresi az igazságot, és vállalja a szeretet követelményeit (vö. 1Jn 4,7). Jézus, mint tudjuk, az örök élet jutalmát a szeretetből fakadó tettekhez kötötte (vö. Mt 25,31–46).

Súlyos bűn viszont annak a hitetlensége, aki saját mulasztása miatt nem jut el a hitre (**privatív hitetlenség**), és annak a bűne is, aki jobb meggyőződése ellenére, **tudatos döntéssel** utasítja el a hitet. Ez utóbbi a **pozitív hitetlenség**, az egyik legsúlyosabb bűn, a kárhozat földi elővételezése. Az ilyen emberre áll Jézus szava: *„Aki azonban nem hisz, már ítéletet vont magára”* (Jn 3,18).

A hitetlenségre reflektál a Zsinat is: *„Akik szándékosan igyekeznek távol tartani Istent a szívüktől és kerülnek a vallási kérdéseket, nem mentesek a bűntől, mivel nem követik lelkiismeretük szavát; gyakran azonban maguk a hívők is bizonyos fokig felelősek. Az ateizmus ugyanis a maga egészében véve nem eredeti jelenség, hanem különböző okok következménye, s köztük kell számítanunk a vallások – sokhelyütt elsősorban a keresztény vallás – által kiváltott kritikát is. Ezért a hívőknek is nem kis részük lehet az ateizmus létrejöttében, amennyiben a hitre nevelés elhanyagolásával vagy a tanítás meghamisításával, esetleg vallási, erkölcsi és társadalmi életük fogyatékos voltával inkább eltakarják, mint föltárják Isten és a vallás igazi arcát”* (Gaudium et spes, 19).

A **hit elhagyása** (*apostasia*): szakítás a hittel. **Büntelen**, ha az illető nem tehet róla (pl. őszinte igazságkeresésből hagyja el gyerekes hitét), **súlyos bűn** viszont, ha ez kényelemszeretetből, haszonlesésből, félelemből vagy esetleg gögös cinizmusból történik (vö. Zsid 12,25).

A **hittagadás** (*negatio fidei*): Isten súlyosan megsértő hazugság. Történhet szóval, mulasztással vagy cselekedettel. Az utóbbi olyan viselkedés, amit környezetünk a katolikus hit megtagadásának értelmez.

Az **eretnekség** (*haeresis*): *elvszerűen tagadni* a kinyilatkoztatott igazságot. Aki válogat a hittételekben, az *nem hisz igazán*. A tanítvány odaadása nincs meg benne. Az eretnekség, ha teljes tudatossággal történik, *rendkívül súlyos bűn*, mert felülbírálja a Szentléleknek az Egyházban megnyilatkozó szavát. Nem véletlen, hogy az ókori egyházatyák szenvedélyesen küzdöttek az Egyházat megosztó tévtanok ellen. Aki viszont jóhiszeműen tagja nem katolikus közösségnek, nem követ el bűnt. Ebben az értelemben a Zsinat is „különvált testvérekről” beszél, nem pedig eretnekekről.

A **szakadárság** (*schisma*): a keresztény hitet megtartva megtagadni az engedelmességet a római pápának. Aki elszakad az Egyház látható fejétől, vagyis megszakítja a közösséget az Egyház legfőbb pásztorával, az szintén megosztja Isten népét.

A **hitkétely ápolása** (*dubium in fide*): a hitigazságok valamelyikének kétségbe vonása. Bűn, ha valaki ezt *szándékosan* keresi, vagy *önkéntelen* hitkétely esetén *nem keresi a megoldást*. „Egyébként a mai világban a hívők és a nem hívők mindennapos egymás mellett élése miatt természetes, hogy a hívő a hittől való eltántorodás, a nem hívő a hit kísértésében él. A hit fejlődésének útja nem a fölmerülő kételyek elfojtásán, hanem megoldásán át vezet” (Jelenits István).

A **közömbösség** (*indifferentismus*): a hitet *lényegtelen dolognak* tartani. Ide tartozik az, aki komolyan állítja, hogy mindegy, milyen vallású az ember (vagy akár vallástalan is), csak becsületes legyen. E vélemény semmibe veszi Isten szavát, eszerint ugyanis „Krisztus hiába halt meg” (Gal 2,21). Egy nem hívő részéről ez tűnhetnék toleráns magatartásnak, hívő ember részéről azonban súlyos bűn, hiszen a közömbösség messze nem azonos a vallási türelemmel, elutasítása pedig nem vallási türelmetlenség (vö. Dignitatis humanae, 9–10).

A bűnök közé tartozik még a **hit eltorzítása** emberi elemek előtérbe helyezésével. Jézus emiatt korholta a farizeusokat (vö. Mk 7,9–13; Mt 15,3–9). Ilyen bűn ma például a **hiszékenység**: hittel fogadni olyasmit, amiről nem Isten szava tanúskodik (pl. jóslások, „Szent Antal lánca”).

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent a hit, és miben áll alapvető jelentősége?
2. Milyen tévtanok tették szükségessé az I. Vatikáni Zsinat pontos megfogalmazásait?
3. Milyen lépésekben alakult ki az ökumenikus mozgalom? Mit tanultál erről?

FELADATOK

1. Mutass be olyan történeti személyeket, akik sokat tettek a hit terjedéséért!
2. Sorold föl azokat az eretnekségeket, amelyek nagy kárt okoztak az Egyház egységének!
3. Keress olyan költőket és írókat, akik a hit, vagy a hitetlenség „kísértésében” éltek!

31. A remény

A hit és a remény szoros kapcsolatban van egymással, hiszen bizakodva és tevékenyen várjuk azt, amit hiszünk, vagyis **Isten ígéretének beteljesedését** személyes sorsunkban és az emberiség életében egyaránt.

A remény meghatározása

A **remény** (görögül *elpisz*, latinul *spes*) az akarat válasza egy olyan, az értelem által meglátott jóra, amelynek elérése nem csak tőlünk függ, s ez nem más, mint **óhajtani** annak az elérését, **bízni** benne és **tevékenykedni** is érte. Az ember képtelen remény nélkül élni. A remény **feltétele** tehát, hogy amit remélünk, az **érték** legyen, és **esélyünk** legyen az elnyerésére.

A kereszt „gyöngesége”

A remény, **mint teológiai erény** a következő módon fogalmazható meg: **bizalommal teljes és tevékeny várakozás** az *isteni ígéret*, vagyis a Krisztusban beteljesülő *üdvösség* elnyerésére. A keresztény remény épp ott ível magasra, ahol az emberi remények illúzióknak bizonyulnak (pl. a halál, a földi életben található rossz, a szenvedés megtapasztalásakor). Ez a remény ugyanis annak ígéretére épül, „*aki életre kelti a holtakat, és létre ívja a nemlétezőket*” (Róm 4,16–22) és akinek ereje a „*kereszt gyöngeségében mutatkozott meg*” (1Kor 1,25). Ezért mondja Szent Pál a Krisztust nem ismerőkről, hogy „*nincs reményük*” (1Tessz 4,13; Ef 2,12).

„Amikor Isten kinyilatkoztatja magát és meghívja az embert, az ember a saját erejével képtelen tökéletesen válaszolni az isteni szeretetre. Remélnie kell, hogy Isten megadja neki a képességet, mellyel viszonzni tudja szeretetét és a szeretet parancsainak megfelelően tud cselekedni. A remény az isteni áldásnak és Isten boldog látásának bizakodó várása; félelem is, attól, hogy megbántja Isten szeretetét és kiváltja büntetését” (KEK, 2090).

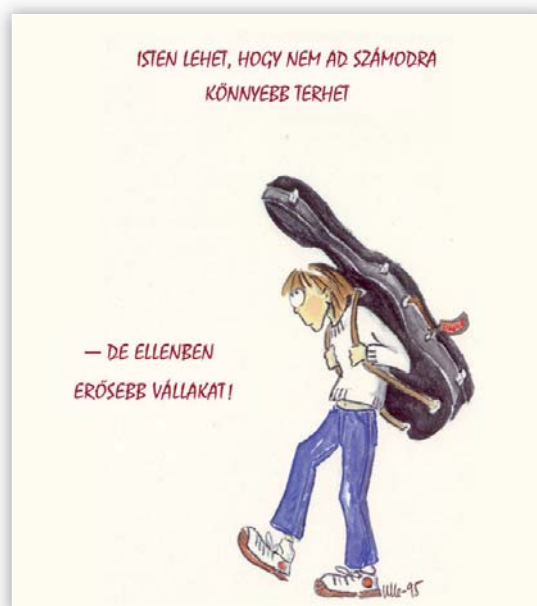
A remény a keresztény ember életében

Személyes életünkben végső soron az **örök üdvösséget** reméljük, az emberiség történetében pedig a történelem nem e világi beteljesülését várjuk bizalommal Istentől. De reméljük a **célhoz vezető eszközöket** is, a megszentelő és a segítő **kegyelmet**, valamint a **földi javakat** (egészség, mindennapi kenyér, előmenetel a tanulmányokban stb.), ha azok üdvösségünket szolgálják (vö. Mt 6,33).

A keresztény reményben élő ember tudja, hogy soha sincs egyedül, hiszen „*ha Isten velünk, ki ellenünk? Aki saját Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért áldozatul adta, hogyan ajándékozna nekünk vele együtt mindent? (...) Ki szakíthat el bennünket Krisztus szeretetétől? Nyomor vagy szükség? Üldöztetés vagy éhínség, ruhátlanság, életveszély vagy kard? (...) Mindezekben diadalmaskodunk őáltala, aki szeret minket*” (Róm 8,31–37).

A reménynek **életformáló hatalma** van, hiszen alapja Isten jósága. Az ószövetség választott népe megtapasztalta Isten „*nagy tetteit*”, az újszövetség népe pedig a legnagyobbat is a „*húsvéti eseményt*”. Ezekre kell emlékeznünk, és ezek összefüggésében kell értelmeznünk saját életünk eseményeit is (vö. Babits Mihály: *Zsoltár férfihangra*).

A reményből fakad a **belső függetlenség**, az anyagiassággal és a sikerhajhászással szemben, de a **belső erő** is a megpróbáltatásokban, és az olyan helyzetekben is, amelyben nagylelkű áldozatvállalásra van szükség. Életformáló hatalma főként megpróbáltatások, mint a betegség, a szenvedés és a halál közelében mutatkozik meg.

A paralimpikon Oscar Pistorius az 5 éves Ellie Challis-szal versenyez — Sokszor a nehezebb helyzetben lévők adnak igazán reményt

„A reményből táplálkozik a keresztény ember életét átható *derű* (Róm 12,12; Szalézi Szent Ferenc: *»Ha egy szent szomorú volna, szomorú egy szent volna!«*) A remény a forrása az evangéliumi *alázatnak* is, mert arra indít, hogy *»ne törtessünk kihívóan, egymásra irigykedve hiú dicsőség után«* (Gal 5,26). Belőle fakad a *szelídség és a türelem* (Ef 4,1köv.), hiszen aki a reményben él, az mindenkit Isten kegyelmének erőterében *szemlél*” (*Jelenits István*).

A **félelem** (görög *phobosz*, latin *timor, metus*): az akarat elutasító aktusa egy várható és fenyegető rosszal szemben. A félelemről beszél a Szentírás is. Már az ószövetség népe is sokféle félelmet ismert. A „*ne félj!*” formula (pl. MTörv 1,19–33) Isten segítő szándékának és hatalmának

Casciai Szent Rita — A „lehetetlenségek” szentje — Santa Maria del Popolo, Róma

jele, mely arra utal, hogy Isten hű a szövetséghez, megtartja ígéretét.

A remény viszont megfér a félelemmel, mert amennyire bízhatunk Istenben, annyira nem bízhatunk önmagunkban (1Kor 10,12; Fil 2,12), s így fönnáll annak a lehetősége, hogy örök célunkat nem érjük el. A félelemnek mind természetes, mind természetfölötti értelemben több fajtája van. Egyrészt *félve és rettegve kell munkálnunk üdvösségünket*, ahogyan az apostol írja: „*Szent félelemmel éljétek le vándorlástok idejét*” (1Pt 2,17). A Szentírás másrészt arról szól, hogy „*a szeretet elűzi a félelmet*” (1Jn 4,18), azaz aki fél, abban még nem teljes az Isten szeretete. Ez *látszólag ellentétes* egymással. Szent Ágoston így hozza *harmóniába*: „*a félelem orvosság, a szeretet egészség*”.

A félelemnek a fentebb említett egyik értelme tehát az **istenfélelem** (*timor Dei*): természetes erény, az értelem meghajlása a természetes erkölcsi törvény Alkotója előtt, aki minden jót megjutalmaz, és minden rosszat megbüntet. A teljes élet jutalmazása vagy büntetése a fölfoghatatlan, az „*egészen más*”, a „*Szent*” joga, akit az ember nem érthet meg, de föltétlenül tisztelnie és *félnie* kell. Az istenfélelem a vallásosság társérénye.

Az **Isten megbántásától visszarettenő** félelem igen magas erkölcsi érték (*timor filialis*). Aki szereti Istent, az természetesen fél attól, hogy megbánthatja.

Az **üdvös félelem** a kárhozattól való visszarettenés. Tehát az Isten iránti szeretet és bizalom kiegészítője („egyszerűen szolgálai félelem”; *timor simpliciter servilis*). Aki szereti Istent, az fél attól, hogy elveszítheti.

Erkölcileg súlyosan rossz volna **kizárólag** a büntetéstől való félelemből kerülni a bünt („szolgaián szolgálai félelem”; *timor serviliter servilis*). Ez Isten jóságának burkolt tagadása is. Aki *csak félelemből* engedelmeskedik, az nem szereti Istent. Az ilyen engedelmesség *értéktelen*, és általában csak *ideig-óráig* tart.

Bűnök a remény ellen

A remény elleni bűn a **remény hiánya**, ilyen a **kishitűség** (pl. a sikertelenségek miatt feladni a jóért vívott küzdelmet) és a **kétségbeesés** (úgy vélni, hogy Isten már nem bocsáthat meg). Ez nyilvánulhat éppen lázas tevékenységben is. Ez utóbbi burkoltan Isten jóságának kétségbe vonása vagy akár tagadása is. Klasszikus erkölcstani művek szerint ez lehetett Júdás bűne (vö. Péterrel: ő elárulja, de utána sírásra fakad).

Szintén a remény elleni bűn annak **eltorzítása**, vagyis **tétlenül** mindent Istenre hárítani, ahelyett, hogy kegyelmével együttműködnénk. Ez odáig is fajulhatna, hogy akár *vétkezhetnénk* is, mert

Isten *úgyis megbocsát* (ez a **vakmerő bizás** egyúttal Szentlélek elleni bűn is). A remény eltorzítása az is, ha valaki **követelőzik** Istennel szemben (pl. ha csodát akarna kiprovokálni, vagy azt biztosra venni). Ez a bűn az **istenkísértés**.

Bűn olyasmit remélni, **amit Isten nem ígért meg**, és a legsúlyosabb bűnök közé tartozik Isten segítségét **gazzetthez** kérni vagy remélni.

KÉRDÉSEK

1. Milyen szentírási helyek szólnak kifejezetten a reményről, illetve a remény eltorzításáról?
2. Mely szenteket motivált a helyes életre az üdvös félelem?

FELADAT

Sorolj fel néhány olyan történelmi személyiséget, akik a reménytelenség ellenére is reméltek!

32. A szeretet

A kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy „*szeretet az Isten*” (1Jn 4,8). Nem csak a létezésünket és a világ javait köszönhetjük neki, hanem saját magát adja szeretete által. A keresztény szeretet tehát **felelet** Isten szeretetére. Isten fordul hozzánk, mi csak „*viszategezzük*”. Hogy mit jelent Istent szeretni,

arra **Jézus** maga adott **példát** gyermekkorától a Getszemáni-kerten keresztül a Golgotáig (Lk 2,49; 22,42; 23,46; Jn 4,34). A hit és a remény is odaadást jelent, de aki szeret, az kilép önmagából és már nem a maga javát keresi, hanem csak azét, akit szeret. Erre „*Krisztus szeretete ösztönöz minket, (...) ő azért halt meg mindenkiért, hogy akik élnek, ne maguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt*” (2Kor 5,14–15).

Giotto di Bondone: Krisztus az írástudók között (1304–06)— Freskó, Capella degli Scrovegni, Padova

A szeretet meghatározása

A **szeretet** (görögül *agapé*, latinul *caritas*) nem más, mint a **tevékeny jóakarát** (*amare est bonum velle*), az önmagából kilépő odaadás. Alkotóelemei az értékelés, a vágyódás és a szolgálat.

A hagyományos teológia megkülönbözteti a *tökéletes szeretetet* (Istent végtelen jóságáért szeretni) és a *kevésbé tökéletes szeretetet* (azért szeretni, mert jót várunk tőle). Ilyen alapon teszünk különbséget a tökéletes, és a kevésbé tökéletes bánat között is. A szeretet mibenlétét gazdagon elemzi Szent Pál apostol a Korintusiaknak írt első levelében (13. fejezet).

Az istenszeretet tulajdonságai

Az istenszeretet **mindenekfölötti**, ez leginkább nem szavakban, hanem **értékelésben** és **áldozatvállalásban** mutatkozik meg. Igazi és teljes átélése csak az örök üdvösségben lesz lehetséges. A misztikusok ebből az átlagosnál többet tapasztalnak meg, különleges kegyelem által, de minden ember megérezhet valamit belőle a napi élet sodrában is.

Ugyanakkor **hatékony** is, hiszen a szeretet a **parancsok teljesítésében** valósul meg. Jézus a gazdag ifjúnak ezt mondja: „*Ha el akarsz jutni az életre, tartsd meg a parancsokat*” (Mt 19,18). A hegyi beszédben pedig arra int, hogy „*csak az jut be a mennyek országába, aki mennyei Atyám akaratát teljesíti*” (Mt 7,21).

Peter Paul Rubens: Avilai Szent Teréz (1615 k.)

A felebaráti szeretet

Még Jézus példáját figyelve sem könnyű megmondani, hogyan is lehet a láthatatlan Istent szeretni. Jézus maga egy egészen gyakorlati jelentést adott ennek, amikor a felebaráti szeretet parancsát fűzte hozzá: „*Ezt a parancsot kaptuk tőle: aki Istent szereti, szeresse testvérét is*” (1Jn 4,21). **A kettős főparancs értelmében a felebaráti szeretet** egybefonódik az istenszeretettel. „*Csak egy a keresztény szeretet, amelyben Istent önmagáért, minden mást pedig Istenért szeretünk. Vagyis a felebaráti szeretet is istenszeretet. (...) Az embereket nemcsak azért szeretjük, mert önmagukban szeretetreméltók, hanem mert Isten van bennük; vagy azért, hogy Isten legyen bennük. Ezért még ellenségeinket is kell szeretnünk – Istenért*” (Rendesi M. György).

A **felebaráti szeretet** abban áll, hogy tevékenyen **munkálkodunk embertársaink üdvösségén** (földi és túlvilági értelemben egyaránt). Normája a **helyes önszeretet** (vö. Szám 19,18; Mt 22,39). Ez szintén erkölcsi érték, hiszen végső célunk saját üdvösségünk elősegítése. Jézus a felebaráti szeretet normájaként **önmagát** is megjelölte: „*Szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket*” (Jn 15,12).

A felebaráti szeretet **szentírási normáit fogalmazza meg** az úgynevezett „**ezüstsabály**”: „*Amit magadnak nem szeretnél, azt másnak se tedd!*” (Tób 4,15); és az „**arany szabály**”: „*Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük!*” (Mt 7,12; Lk 6,3).

A felebaráti szeretet alapelveit hagyományosan az irgalmasság cselekedeteiben foglalhatjuk össze.

Az **irgalmasság testi cselekedetei** a Szentírás alapján (Mt 25,31–46; ill. Tóbiás könyve): az éhezőknek ételt adni, a szomjazóknak italt adni, a ruhátlanokat felruházni, a vándorokat befogadni, a betegeket látogatni, a foglyokat kiváltani, a holtakat eltemetni.

Ennek analógiájára a teológusok megfogalmazták (a Szentírás szellemében) az **irgalmasság lelki cselekedeteit**: a tudatlanokat tanítani, a kételkedőknek jó tanácsot adni, a szomorúakat vigasz-

A szeretet cselekedete — Ők is ugyanolyan értékes emberek

talni, a bűnösöket meginteni, a sértéseket megbocsátani, másokat türelemmel elviselni, élőkért és holtakért imádkozni.

Az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásakor figyelembe kell venni a **kor speciális igényeit**. Jelenleg különleges jelentősége van a **tanításnak**, a **tanácsadásnak**, hiszen az élet forgatagában nehéz eligazodni, valamint a másokkal összeférni tudó **türelemnek** (vö. Ef 4,2). Mivel a bűn a legnagyobb rossz, **mások bűnének elejét kell vennünk** (példával, paranccsal, tanáccsal), a **felelőtlent** (a bűnöst, vagy aki még csak elkövetni készül) pedig okosan, azaz tapintatos szeretettel és az evangéliumi sorrendet betartva (vö. Mt 18,15–17) **meg kell intenünk**, reménykedve, hogy lesz fogantatja (vö. 2Tim 2,22–26).

Egy gondolat még a szeretethez! Leginkább pozitív érzelmek kapcsolódnak hozzá: ha rá gondolunk, akkor valami melegség és öröm tölt el. Jézus azonban azt mondta: „*Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért*” (Jn 15,13). De ez valami egészen más! A bűntől, szenvedéstől és haláltól beárnyékolt világban, úgy tűnik, a szeretet és halál között egy

mélyes és kikerülhetetlen kapcsolat van. Magunk is megtapasztaljuk, hogy a szeretet tettei sokszor nem kis erőfeszítést kívánnak. Magunkkal küszködve, belső ellenállásokat legyőzve tudjuk csak megtenni. Ez teszi a szeretetet életformáló, áldozatra is képesítő erővé. Ez egy belső harc a lelki szabadságért, amely csak gyakorlás útján érhető el. Ez a keresztény aszkézis, amelyről még később szó lesz.

Bűnök a szeretet ellen

Voltaképpen **minden bűn** a szeretet ellen van. De vannak olyanok, amelyek **különleges módon** irányulnak a szeretet ellen, vagy esetleg annak épp **meghamisítói**. Itt ezeket emeljük ki.

Az **önzést** (*egoizmus*) helytelen önszeretetnek is mondhatjuk. Ide tartozik az áldozatok vállalásától visszariadó **tunyaság** és a **tudatos gonoszság** (pl. mások kárát akarni, másoknak kárt okozni törtetéssel, „ragadozással”).

a) Kifejezetten az **istenszeretet elleni** bűnök a következők.

Gyűlölni Istent (*odium Dei*) sátáni lelkületre vall. Oka lehet egyfajta hamis istenkép, de megrogzottn bűnös életforma is. Ez a **legsúlyosabb bűn**, a kárhozat földi „**elővételezése**”. Istennek közvetlenül senki sem tud ártani, ez a bűn általában az **istenhívők bántalmazásában**, vagy a valláshoz közel álló tárgyak és eszmék **gyalázásában** mutatkozik meg.

Istenszeretet elleni bűn, ha valaki **földi értéket helyez Isten elé**. Lényegében ez minden bűn alapja.

b) A **felebaráti szeretet** elleni bűnöknek igen változatos formája lehetséges.

Ezek közül első a **gyűlölködés** (*odium*). Ez abban áll, hogy valaki másnak *rosszat akar*, sokszor szinte fanatikus módon. Szintén a szeretet ellen van a **féltékenység**, melynek lényege: másoktól *sajnálni* a szeretetet. Formája rendkívül változatos, talán ezért is foglalkozik annyit vele a szépirodalom. Ez azért veszélyes, mert könnyen alááshatja az emberi kapcsolatokat. Az **irigység** (*invidia*) lényege: *szomorkodni* más javán. Az irigy ember viszont általában maga sem boldog.

A **botránkoztatás** (*scandalum*) *erkölcsi értelemben*: a kevésbé helyes szó vagy tett, ha más lelki kárára vezet. A botránkoztató szándéka nem mindig rossz (például könnyű tréfának gondolja a szent értékeken való gúnyolódást), de ezzel mást bűnre vezethet, vagy megerősíthet bűnében, illetve lanyha magatartásában. Különösen súlyos bűn a **gyerekek botránkoztatása**, amit a szelíd és alázatos szívű Jézus is rendkívül szigorúan ítél meg (vö. Mt 18,6). Nem kell viszont törődni az úgynevezett **farizeusi botránkozással**, vagyis azzal, ha valaki azért követ el bűnt, mert mi jót teszünk (pl. káromkodik, ha mi templomba megyünk).

A felebaráti szeretet elleni véték még a bűnre **csábítás** (*seductio*, mást bűnre bírni) és a más bűnében való **közreműködés** (*cooperatio*) is.

A szeretetet **eltúlozni nem lehet** (Szent Bernát szerint „*mértéke a mértéktelenség*”, „*eszköze az eszköztelenség*”), de **eltorzítani** annál inkább. Ennek formái a fanatizmus, a tapintatlanság vagy az agresszív „*jóindulat*”. Ezekben az esetekben lényegében arról van szó, hogy valaki a saját ötleteit részesíti előnyben mások igazi érdekeivel szemben, és azt másokra rá is kényszeríti. Tehát szó sincs szolgáló szeretetről.

Korunk különleges problémája, hogy sokan ügyeskedve vagy akár erőszakosan **igyekeznek kihasználni a szeretet-szolgálatot**. Ezek a „*hiénák*” nemcsak megkárosítják a ténylegesen rászorulókat, hanem kárt okoznak azzal is, hogy csökkentik az emberek „*adakozó kedvét*”, amelyre pedig korunkban, éppen a nehézségek miatt olyan nagy szükség van. Olykor az igazán rászoruló felismeréséhez egyenesen a „*lelkek megkülönböztetésének*” karizmája szükséges, hiszen sokan éppen szégyenből titkolják szegénységüket. Rendkívül fontos ez olyanok esetében, akik hivatásszerűen végzik a karitatív munkát.

Clairvaux-i Szent Bernát — Mariawald-i Apátság, Németország

„A szeretet önmagában elegendő, önmagában és önmagáért is kívánatos. Önmagában érdem és jutalom is. A szeretet nem keresi az okát, sem gyümölcsét önmagán kívül: maga a szeretet gyakorlása a gyümölcs. Szeretek, mert szeretek, szeretek, hogy szeressek. Nagy dolog a szeretet, de csak ha kútfejéhez visszaörvénylik, s ha eredetébe torokollva és forrásával eggyé válva mindig onnan buzog elő, ahonnét szünet nélkül árad. A lélek összes indulata közül, felfogó és érzelmi képességei közül egyedül a szeretet alkalmas arra, hogy benne a teremtmény, ha nem is egyenértékű vagy akár csak hasonló módon is, valami viszonzást nyújtson Teremtőjének. Mert amikor Isten szeret, nem akar mást, mint hogy viszonzszeressük: nem másért szeret, csak azért, hogy szeressek, tudva, hogy maga a szeretet boldoggá teszi azokat, akik őt szeretik” (Szent Bernát).

KÉRDÉSEK

1. Miért a szeretet a legnagyobb erény? Hol fordul ez elő a Szentírásban?
2. Mit jelent a helyes önszeretet, és mi különbözteti meg az egoizmustól?
3. Milyen művet olvastál, amely a szeretetről szól? Hogyan fejezi ki írója a szeretetet?

FELADATOK

1. Beszéljétek meg, mi a különbség a szeretet és a szerelem között!
2. Gondolkodj el rajta, hogy a te életedben hogyan jelenik meg Isten, és hogyan a felebarát szeretete!
3. Sorolj fel néhány olyan történelmi személyiséget, akiket a „szerelem vértanúiként” tisztelünk!

33. A vallásosság — A helyes istentisztelet gyakorlata

A vallásosság meghatározása

A **vallásosság** (*religiositas*) az **Istennek járó tisztelet megadása**, tevékeny elismerése annak, hogy mindenestől Istentől függünk és Istenért élünk.

Tágabb értelemben életünk minden mozzanata ide tartozik. Szent Pál tanítja: „... akár esztek, akár isztok, vagy bármi mást tesztek, tegyetek mindent az Isten dicsőségére” (1Kor 10,31; vö. Kol 3,17).

Szűkebb értelemben a hit, a remény és a szeretet kifejezése (kultusz). Ilyenek az imádás, az imádság, az áldozatbemutatás, a böjti fegyelem megtartása és az istentisztelet rendkívüli formái. **Imádás** (*latría*) csak Istennek jár. Ebben azt ismerjük el, hogy Isten a létünk alapja és értelme, érte élünk, tőle függünk, s magunkat egészen rendelkezésére bocsátjuk. Feltételezi a **belső vallásosságot** (*religiositas*) és a **külső hódolatot** (*cultus*). A szenteknek **tisztelettel** (*dulia*) adózunk. A Szűzanyának kiemelt tisztelet (*hüperdulia*) jár, Szent Józsefet különleges tisztelettel illelhetjük (*protodulia*).

Mi az imádság?

Az **imádság** (*oratio, precatio*): a szó szoros értelmében beszélgetés Istennel; tágabb értelemben a minden időben és helyzetben megélhető személyes kapcsolat Istennel, az élet Urával és fenntartójával. A vallásosság erényének cselekedete, a keresztény élet alapfeltétele.

Az imádságban **példánk Krisztus**. Az ő tanítása szerint és az ő nevében imádkozunk és nevezünk Istent Atyánknak (vö. Gal 4,5). Az Üdvözítő imádságának *stílusa* az, amihez az Egyház, mint biztos támpontoz újra meg újra odafordul. Ő a forrás, melyből merítünk. Krisztus követésének ebben a tekintetben is megvannak a követelményei. Az imádkozó Krisztus a *legszemélyesebb kapcsolatban* van az Atyával. A legkülönbözőbb alkalmak és helyzetek mintegy spontán arra indítják, hogy imádkozzék. Imádságának belső tartalmában azonban nincs semmi édeskészség, semmi túltengő áradozás.

Az **imádság** mivolta: *bármely tisztességes mondanivaló Isten elé terjesztése*. Az imádság lényege a **lélek belső figyelme és**

odaadása, amit a **szavak** és a **tettek** által érhetünk el. Ide tartozik – a közös imádságoknál különösen – a tisztelettudó testtartás is. Fontos, hogy **összeszedetten** imádkozzunk. Az egészséges imaélet személyes és az életkori sajátosságok szerint változik. Személyes imádságos gyakorlatunk alakításában azonban figyelembe kell vennünk az Egyház hagyományát és parancsait.

Az imádság fajai

Az imádság három fő csoportja a **gondolatbeli (lélek belső figyelme)**, a **szóbeli** és a **cselekedetekben** megnyilvánuló ima. Az imádkozás módja szerint: imádkozhatunk **szóval, gondolattal**, érzelmeink, belső küzdelmeink, munkánk, önmagunk följánlásával. A szóbeli imádság lehet pár szavas (*röpima*) is. A gondolattal, szándékkal, akarattal, a bűnbánat vagy a szeretet érzületével végzett ima *belső* vagy *elmélkedő* ima (*elmélkedés*).

a) Tartalom szerint az imádság lehet **kérő, engesztelő, hálaadó és dicsőítő**. Az engesztelő imádság egyik faja a másokért **közbenjáró** ima. Az engesztelő ima célja a sértés jóvátétele. A *kérő imádságra* Jézus nyomatékosan felhívja a figyelmet (vö. Lk 11,9–13; Mt 7,7–17). Tehát Isten kegyelmét kérnünk kell, mégpedig úgy, mint ahogy a krisztusi *mintaimádság*, a *Miatyánk* tanítja. Természetes erkölcsi kötelesség azonban az imádság általában, mert ahol hit, remény és szeretet van a személyes Isten iránt, ott *személyes mondanivalónak* is kell lennie. Az Egyház hivatalosan is, egyéni leg is szinte minden cselekményét hálaadással fejezi be (*Deo gratias!*). A *dicsőítő ima* Isten dicsőségének elismerése és hirdetése azzal a szándékkal, hogy minden teremtmény ismerje és szeresse őt. Dicsőítő imádságot saját szavainkkal is mondhatunk.

A Miatyánk latin szövege a Miatyánk-templom kerengőjében – Olajfák hegye, Jeruzsálem

b) Forma szerint **kötött szövegű, szabadon megfogalmazott és elmélkedő** imádságról beszélhetünk. Az utóbbi Isten igazságainak *fontolgatása*, amely jó *elhatározáshoz* vezet.

Fontos, hogy minél több kötött szövegű imádságot ismerjünk. Ezért hasznosak az imakönyvek. Saját szavaival csak az tud imádkozni, akinek vannak saját szavai. (NB. Ezért fontos pl. a nyelvtanulásban a „*memoriter*”). A saját megfogalmazású imák feltétele, hogy sok imádságot ismerjünk az **imádságirodalom klasszikusaitól**.

Jellege **szerint** lehet **liturgikus imádság** (*oratio publica*): az Egyház hivatalos, közösségben végzett, nyilvános imádsága elsősorban a szentmise és a zsoltó. Lehet **magánimádság** (*oratio privata*) a liturgián kívül végzett imádság. Lehet végezni egyedül (*oratio personalis*) vagy közösségben (*oratio communis*). Ez utóbbi például a litánia, a rózsafüzér és a keresztút.

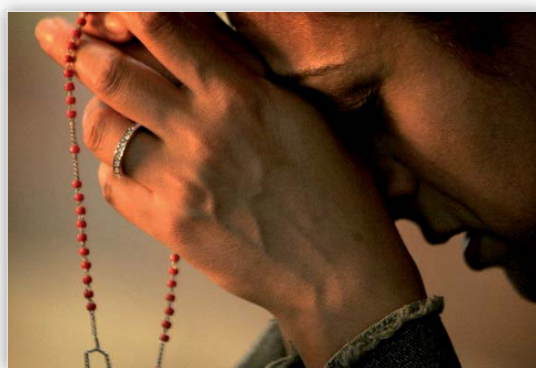
c) Az imádság **módja** szerint lehet **egyéni** vagy **közösségi**. A különböző közösségi imádságok az *istentisztelet* kifejezése mellett növelik az *egyházi összetartozás érzését* is.

d) Az **egészséges imaéletben** fontos szerepet kap az imádság minden típusa. Ezek az élet természetes ritmusába építik bele az imádságos gyakorlatot. A **nap megszentelésére** való a reggeli és esti imádság, a lelki ismeret-vizsgálat, a főétkezések előtti és utáni ima, esetleg időnként **templomlátogatás**. Napunkat tartalmassá teszik a gyakori **fohászimák**. A **vasárnapot** és a **kötelező ünnepeket** komolyan kell vennünk: szentmisén való részvétellel és a kereső munkából való kikapcsolódással kell megszentelni. A szentmisén való részvétel súlyos bűn terhe alatt kötelező, csak komoly okkal hagyhatjuk el.

Az **egyházi év** az üdvtörténetet jeleníti meg. Fontos, hogy ebbe imádságos lélekkel kapcsolódjunk be, ne legyenek „üresjáratok” számunkra a szent idők (pl. adventi, karácsonyi, nagyböjti, húsvéti, pünkösdi időszakok, és a szentek ünnepei). Az ünnepek az olyan közösségeket is az imádság köré gyűjthetik, akik máskor nem, vagy csak ritkán szoktak közösen imádkozni.

Zsolozsma a Sarutlan Karmelita Nővérek Kápolnájában

A szentmiseáldozat

A **kultikus áldozat** (*victima*) valamely **érték följánlása** Isten iránti hódolat jeléül. – Megtalálható a **pogány népeknél**: itt elsősorban az istenek jóindulatát akarják megszerezni. A külsőségek az **őszövetségi** áldozatban is fontosak ugyan (vö. „hibátlan hímállat legyen”), de itt már szükséges az igaz lelkület is.

A keresztény imádság központja, az újszövetségi **egyetlen áldozata** a szentmise. Lényege szerint **Krisztus keresztáldozatának** vérontás nélküli megújítása. Jézus maga az áldozatbemutató és az áldozat (*sacerdos et victima*). A szentmise tehát Krisztus keresztáldozatának olyan „**emlékezete**”, amely megjeleníti számunkra megváltásunk nagy **áldozatát**, mely az Egyház életében „**örökre jelenvaló valóság**” (Sacrosanctum Concilium, 47). A II. Vatikáni Zsinat is ilyen értelemben fogalmaz: a szentségek „**csúcsa és forrása**” az Eucharisztia. Megjeleníti azonban az **utolsó vacsorát is**. Ezzel azonban még nincs kimerítve az „**Eucharisztia misztériumának teljes gazdagsága**”. Hiszen a szentmisében Krisztus egész életáldozata is megjelenítődik. Tehát teljesebb megszövegezéssel: „**Krisztus életének, halálának és föltámadásának emlékezete, liturgikus ünnepe a szentmise**” (Boda László). Egyúttal kifejezi az Egyház **családi összetartozását** is. Aki nem jár misére, az nemcsak bűnt követ el az Egyház parancsa ellen, hanem önmagát zárja ki a közösségből. Az Eucharisziáról részletesen a dogmatika tárgyal. A szentmise áldozat jellegének hangsúlyozása benne van a hivatalos egyházi megnyilatkozásokban, amelyek a középkortól kezdve a pusztán jelképes értelmezéssel szemben kifejezték, hogy az átváltoztatott kenyér és bor lényegileg azonos

Tevékeny részvétel a szentmisén

Jézus föláldozott és megdicsőült testével és vérével. A szentmise, **mise** a latin **missa**, „elbocsátás” szóból származik.

A *Sacrosanctum Concilium* kezdetű zsinati dokumentum szerint a mise Krisztus testének és vérének eucharisztikus áldozata, amelyet az utolsó vacsorán alapított, hogy így a keresztáldozat az idők folyamán át az ő eljöveteléig jelenlevő valóság legyen. Ezért az Egyházra bízta halálának és feltámadásának emlékezetét, az irgalom szentségét, az egység jelét, a szeretet kötelékét mint húsvéti lakomát, amelyben Krisztust fogadjuk szívünkbe.

Alapvető kötelesség a **személyes**, és fontos a lehetőleg **tevékeny** részvétel. A szentmiseáldozatnak a világi hívek nemcsak tétlen szemlélői, hanem tevékeny résztvevői (Sacrosanctum Concilium, 10–11). **Teljes** szentmisén kell részt venni: ez az *ige* és az *Eucharisztia liturgiájából* áll. A szentmise **helye** rendes körülmények között a **templom**. Ennek méltónak kell lennie rendeltetéséhez.

„A keresztények az Eucharisziát kezdettől fogva ünneplik, és pedig olyan formában, amely lényegét tekintve nem változott sem a korok, sem a liturgiák különbözősége miatt. Azért teszik ezt, mert kötelezőnek érzik a parancsot, amit az Úr szenvedésének előestéjén adott: »Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre« (1Kor 11,24–25)” (KEK, 1356).

A böjti fegyelem és az aszkézis

A vallásossághoz tartozik az egyházi törvények megtartása a **böjti fegyelem** terén. Az életforma változásai nyomán az Egyház ez irányú törvényei is változtak.

A **hústilalom** nagyböjt péntekjein kötelező, egyéb péntekeken **más jó cselekedettel helyettesíthető**. **Szigorú böjti** napok a hamvazószerda és a nagypéntek. A hústilalom kötelezi azokat, akik 14. életévüket betöltötték; a böjt pedig az összes nagykorút kötelezi 60. életévük megkezdéséig.

A keresztény élet lényeges része az **aszkézis** (a görög *aszkeó*, „gyakorol” szóból) is. A szó jelentése a görögöknél eredetileg **gyakorlás** (testgyakorlás, gimnasztika és atlétika); átvitt értelemben: erkölcsi és értelmi erőfeszítés a bölcsesség és az erény megszerzéséért; végül vallásgyakorlat. Ma így fogalmazzuk meg: az emberi természet alacsonyabb rendű erőinek módszeres megfékezése a lélek tökéletesedése érdekében. Rokon fogalmai a böjt, az önmegtagadás és a virrasztás. A keresztény embernek kész kell lennie a harcra, mint a fegyverbe öltözött katonának (vö. Ef 6,10–18), mint a sokat edzett atlétának (vö. 1Kor 9,24–27; Fil 3,12–14).

A **keresztény aszkézis** mindenkinek személyes dolga, és a teljes embert érinti, a lelket felszabadítja és felemeli, az érzékeket megszelídíti és a lélek alá veti, azaz *hitből fakadó életmód*: módszeres és fokozatosan növekvő erőfeszítés az erények megszerzéséért Krisztus követésében. Kemény és következetes küzdelem, célja a tökéletes és bensőséges hasonlóság Krisztussal (aki ezt kifejezetten hangsúlyozta: vö. Mt 5,48).

A hamu külső jel, amely a bűnbánatra hív

Jellemzői:

1. A kegyelem forrásától, Istentől ered, s mindenek végső céljához, Istenhez tart.
2. Személyes tevékenységben valósul meg.
3. Krisztus a mintája, ez ad neki egyedi karaktert.
4. A Katolikus Egyház tekintélyében látja alapvető és tévedhetetlen szabályozóját.
5. Az erkölcsi élet alapfeltétele. Az ember ugyanis tapasztalja magában az érzékek és az értelem, a test és a lélek közti harcot, azt az egyensúlyzavart, amit az áteredő bűn okozott.

Ez **természetfölötti**, de nem természetellenes, **nem veti el az örömet** (az önjelölt mártír kiállhatatlanságával iszonyúan meg tudja kínozni környezetét) és **nem életidegen** (ennek eredménye műveletlenség, egyoldalúság volna). Emellett figyelembe veszi a **kor sajátos szellemét**, de a minden időben érvényes alapok meghagyásával. Végül nem teljesítmény jellegű és nem fajulhat mutatóvá. Krisztus nem mondja a földi javakat önmagukban rosszaknak, de követőitől megkívánja a teljes függetlenségre való törekvést (vö. Lk 14,33; Mt 19,23). **A keresztény ember aszkézisében is Istenre figyel.**

Az istentisztelet rendkívüli formái, az eskü és a fogadalom

a) Az **eskü** (*iuramentum, iusiurandum*): Isten és az ő nevének tanúsággul hívása az igazság mellett, a vallásosság cselekedete. Vonatkozhat a **múltra** (*tanúsági eskü*) vagy a **jövőre** (*ígéreti eskü*). Szent dolog, mert Isten igazmondásának burkolt megvallása (vö. Mt 26,63; 2Kor 1,23). Az emberek között azonban a **bizalmatlanság jele is lehet**, ezért kívánatos, hogy ne esküdjünk fölöslegesen (vö. Mt 5,34; Jak 5,12).

Súlyos bűn **bűnös dologban** esküdni (az ilyen eskü természetesen érvénytelen; vö. Mt 14,1–12), **hamisan esküdni** (Istent hívni tanúul hazugsághoz), valamint az ígéreti esküt meg nem tartani (ez a bűn az **esküszegés**). A könnyelmű esküdözés bocsánatos bűn. Azonban mint minden bűn, ez sem veszélytelen. Aki rendszeresen könnyelműen esküdözik, előbb-utóbb hamisan is fog esküdni.

A **világi hatóságok** által megkövetelt eskünek nincs teológiai tartalma. Ez nem más, mint egy nyomatékosan hangsúlyozott ígéret, melynek viszont **büntetőjogi felelőssége** már van. (NB. Ez

Antall József miniszterelnöki esküje 1990. május 23-án

erkölcstani szempontból is logikus, hiszen a nem teológiai esküvel megerősített *ígéretet is meg kell tartani.*)

b) A **fogadalom** (*votum*): a katolikus erkölcstanban a valóságosság erényének tette, Istennek megfontoltan és szabadon tett ígéret valamely *lehetséges és a kötelező mértéket meghaladó jóra*. A jövőt meghatározó elszánás. A mai teológia úgy fogalmaz, hogy olyan elhatározásokat lehet fogadalommal megerősíteni, ami **Isten nagyobb dicsőségét szolgálja**. Lehet *feltételes és feltétlen, nyilvános és magánfogadalom*.

A fogadalom bűn terhe alatt kötelez. A magánfogadalomnál elvileg magunk szabjuk meg a bűn súlyossági fokát. Csekély dolog azonban nem is fogadható súlyos bűn terhe alatt, az **egész életet meghatározó fogadalom** viszont csak akkor ér-

vényes, ha azt súlyos bűn terhe mellett fogadjuk (pl. ha valaki örök szüzességet fogad, vagy azt fogadja, hogy szerzetbe lép).

A fogadalom **nem kötelez**, ha **lehetetlen** megtartani, vagy ha **felmentést** kaptunk alóla. Ilyenkor a gyóntatótól kérhetünk tanácsot, akárcsak akkor, ha fogadalmunkban vállalt kötelezettségeinket akarjuk megváltoztatni.

A szerzetesség

A **szerzetesség, megszentelt élet** (*vita consecrata*): kánoni állapot, a keresztény tökéletesség nyilvános és teljes állapota; olyan állandó jellegű, intézményes, közös életmód, amelyben a katolikus hívek a mindenkit egyaránt kötelező parancsokon felül az engedelmesség, a tisztaság és a szegénység fogadalmával az evangéliumi tanácsok követésére is vállalkoznak.

Kiemelt jelentősége van tehát a **szerzetesi fogadalmaknak**. Alapjuk az **evangéliumi tanácsok**, a **szegénység** (lemondani a vagyongyűjtésről; Mt 19,22), a **tisztaság** (lemondani a házasságról, és örökös szűzi életet vállalni; Mt 19,12) és az **engedelmesség** (lemondani a saját akaratról; Mt 19,22).

A szerzetesség **alapvető célját** a kánonjog így fogalmazza meg: „Az evangéliumi tanácsok vállalásával megszentelt élet az az állandó életforma, mellyel a hívők a Szentlélek munkálkodása folytán Krisztust szorosabban követve, teljesen a mindenekfölött szeretett Istennek szentelik magukat, hogy az ő dicsőségére, az egyház épülésére és a világ üdvösségére új és különös címen elkötelezve, Isten országának szolgálatában törekedjenek a szeretet tökéletességére, és kiváló jellé válva az Egyházban a mennyei dicsőséget előre hirdessék” (Codex Iuris Canonici – a továbbiakban CIC –, 573. kánon).

Az evangéliumi tanácsok **eszközök a szeretet gyakorlására**. A szerzetesség célja a tanúságtétel az ember örök életre szóló rendeltetéséről, de egyúttal lehetőség a szolgáló szeretetre a világban.

A szegénységi fogadalomból következik, hogy a szerzetesek **vagyonközösségben** élnek: adni, kapni, a javak fölött rendelkezni, csak az előljáró engedélyével szabad.

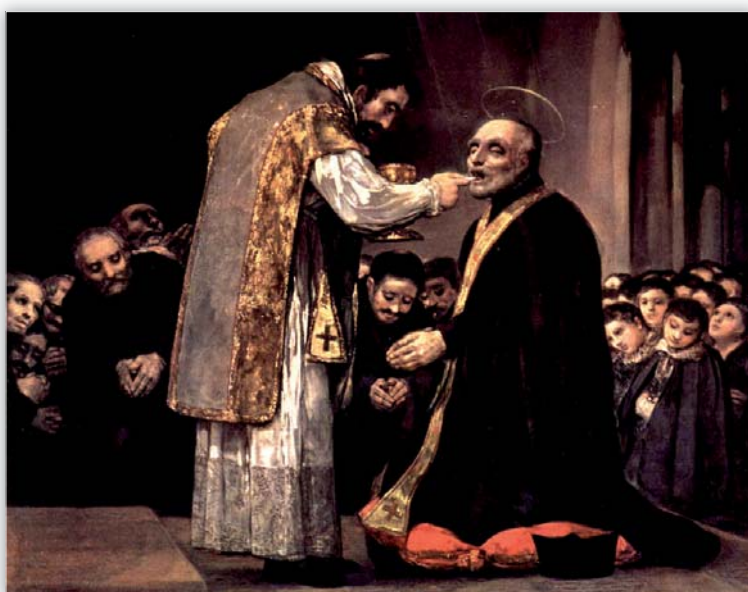
Tagjait minden szerzetesrend **gondosan megválogatja**. A jelölt csak a próbaidő (*noviciátus*) leteltével tehet ideiglenes fogadalmat. Örökfogadalmat pedig csak több év ideiglenes fogadalom után tehet. Ez az idő rendszerint a tanulmányok ideje. Szerzetes csak akkor szentelhető pappá, ha letette a végleges fogadalmat.

A szerzetesrendeknek két fő **formája** van. A **szemlélődő** (*kontemplatív*) rendek tagjai **közvetlenül élnek** Isten szeretetének. Tagjaik imádsággal, elmélkedéssel és nehéz testi munkával foglalkoznak. Többnyire igen szigorú rendek (pl. karthauziak, kamalduliak, karmeliták). Szabályzatukban általában szerepel a szigorú klauzúra és a szilencium kötelezettsége. A **tevékenykedő** (*aktív*) szerzetesek tagjai az **emberszeretet gyakorlásával** szolgálnak Istennek. A legfontosabb munkaterületek a betegápolás, misszió, lelkipásztorkodás és tanítás (pl. a jezsuiták, ferencesek, Domonkos-rendiek, szaléziak, irgalmasrendiek, iskolanővérek, angolkisasszonyok, piaristák).

Egy szerzet életmódja **módosulhat** is az idők folyamán. A bencések, a ciszterciek és a premonstreiek például a közös imádság mellett aktív tudományos, pedagógiai és lelkipásztorkodó munkát is végeznek. Nagy Szent Gergely pápa már a középkor hajnalán egy egész bencés közösséget küldött missziós munka végzésére Angliába.

Szerzetesi örökfogadalom és a fogadalom szövegének aláírása az oltáron

Francisco de Goya: Kalazanci Szent József utolsó áldozása (részlet, 1819)

„A megszentelt életnek az egyházban sok intézménye áll fenn. Ezek a nekik juttatott kegyelem szerint különböző adományokkal rendelkeznek: vagy az imádkozó Krisztust követik szorosabban vagy az Isten országát hirdetőt vagy az emberek jótétét vagy a világban közöttünk élőt, de mindig azt, aki az Atya akaratát teljesíti” (CIC, 577. kánon).

A II. Vatikáni Zsinat **két fő köteleességre** hívta fel a figyelmet: egyrészt minden szerzet a **mai idők igényei** szerint köteles végezni a munkáját, ugyanakkor arra is törekednie kell, hogy **az alapító szándéka** a lehető legteljesebben megvalósuljon. Erről a szerzetesi élet megújításáról szóló határozatban van szó: „A szerzetesi élet korszerű megújítása magában foglalja egyrészt az állandó visszatérést minden keresztény élet forrásaihoz és a (szerzetes) intézmény eredeti szellemiségéhez, másrészt az intézmény alkalmazkodását a kor megváltozott körülményeihez” (Perfectae caritatis, 2).

Bűnök a vallásosság ellen

Isten azért közölte **nevét**, hogy **imádságos kapcsolatba** léphessünk vele. Az ezzel való visszaélés már a tízparancsolatban is szerepel. A vallásosság ellen is sokféle bűn lehetséges. Ide tartozik **Isten helytelen tisztelete** (*superstitio*). A **hamis kultusz** nem más, mint amikor a tiszta vallásosságba, az Isten tiszteletébe hazug vagy bűnös, esetleg súlyosan bűnös elemeket is belekever valaki. Ide tartozik például az ószövetségi áldozatok felújítása, a hamis ereklyekultusz, hamis akciók szenttéaválás előmozdítására, laikus misézés vagy gyóntatás. A Szentszék nyomatékosan felhívja a figyelmet, hogy ide tartozik a nők pappá szentelése is. Különlegesen súlyos bűn volt a spanyol conquistadorok vallást kigúnyoló kegyetlensége, amelyről a domonkos Las Casas számol be. (Itt arról van szó, hogy a spanyol hódítók öncélú vérengzéseket rendeztek a bennszülöttek között; egy alkalommal tizenhárom bennszülöttet akasztottak fel minden ok nélkül, mint mondták, Krisztus és apostolai tiszteletére.) Szintén bűn **haszontalan elemeket** keverni az istentiszteletbe (pl. szentképet lenyelni, „*imalavinát*” elindítani). Ez utóbbi lehet bocsánatos bűn is. Mindkét bűn sérti **a keresztény tanúságtételt** is, hiszen **lejárhatja az igazi vallásosságot**.

A verbális bűnök közé tartozik a **káromkodás** (*blasphemia*, azaz Isten vagy a vele kapcsolatos értékek szavakkal történő gyalázása), az **átkozódás** (*maledictio*: Istent arra kérni, hogy rosszat tegyen) és a szent nevek meggondolatlan, tiszteletlen használata. Az első kettő teljes neve szerint súlyos bűn. A **szent nevek könnyelmű kimondása** bocsánatos bűn, de veszélyes, mert könnyen hozzászoktat a szent dolgok kevésbé vételéhez.

A **szenségtörés** (*sacrilegium*) szent dolgok gyalázása tettekkel. **Főbb fajai:** a **szenségek méltatlan felvétele** vagy az Eucharisztia szándékos **meggyalázása** (pl. a méltatlan áldozás; a sátánisták ellopják az Oltáriszenséget, hogy a szertartásaikon azt felhasználják), az Istennek szentelt **személyek** jogtalan bántalmazása, valamint szent **helyek és tárgyak** meggyalázása (pl. templomban tivornyát rendezni). **Szükség esetén** viszont ideiglenesen a templom profán célra is felhasználható (pl. hadikórház). **Jelentéktelen dologban** a szentségtörés bocsánatos bűn is lehet (pl. jelentéktelen dolgot letagadni gyónásban).

A vallásosság ellen elkövethető **további bűnöket** tekintjük most át. A **babona:** természeti jelenségeknek, vagy egy meghatározott mozdulatsornak természetfölötti erőt tulajdonítani. Fajai: **jóslások** (titokzatos dolgok iránti kíváncsiságból; pl. a manapság divatos horoszkópok), **varázslások** (rendkívüli eredmények megvalósítására, pl. amulettet viselni, halottak szellemét megidézni). „*Ne akadjon köztetek senki, aki fiát vagy lányát arra készíti, hogy tűzön menjen át; aki jövendőmondásra, varázslásra, csillagjóslásra vagy boszorkányságra adja magát; aki bűbájosságot űz, szellemet vagy lelket kérdez; aki halottat idéz. Mert aki ilyet tesz, utálat tárgya az Úr szemében*” (MTörv 18,10–12). A **simónia** szent dolgok áruba bocsátása e világi értékekért (vö. ApCsel 8,9–25). Ez a bűn a középkorban volt gyakori.

A **bálványimádás** (*idololatria*) eredeti jelentése: **hamis isteneket** imádni kultikus tisztelettel. Ez történhet valóságos vagy színlelt módon. „*Miért mondogatják a pogányok: »Hol van hát Istenünk?« Istenünk az égben és a földön mindent végbevitt, amit csak akart. De az ő bálványaik csak arany és ezüst, emberi kéznek művei. Van szájuk, de nem beszélnek, van szemük, de nem látnak, van fülük, de nem*

hallanak, van orruk, de nem érznek, van kezük, de nem markolnak, van lábuk, de nem mozdulnak, és torkukon nem jön ki a szó. Ilyenek azok is, akik csinálták őket, s mindnyájan, akik bennük bíznak” (Zsolt 115,2–8). Ma ilyen elvétve fordul elő.

Korunk jellegzetes bűne viszont a **teremtett értékek abszolutizálása**. Ilyen bűnök: a pénzt, a karriert, a hatalmat, vagy éppen az élvezeteket tenni meg az élet céljának. Erre már Szent Pál is nyomatékosan felhívja a figyelmet (Kol 3,5). Az ilyen mentalitás süketté tesz a természetfölötti, de sokszor még a szellemi értékek iránt is.

A **vallásosság elhanyagolása**: a kultusszal kapcsolatos kötelességeket elhagyni vagy az élet perifériájára szorítani. Ilyen, ha valaki az Istennel való kapcsolatát sokdrangúnak tartja, „nem ér rá” templomba járni (esetleg csak karácsonyi és a húsvéti ünnep alkalmával – vagy akkor se); fáradt imádkozni, de azért „hisz Istenben”; ha nem járul szent-ségekhez és nem vesz részt az Egyház életében, és így önmagát zárja ki az Egyház közösségéből.

Benozzo Gozzoli: Szent Péter és Simon Mágus esete (1461–62) — „Vesszen el a pénzed veled együtt, mert azt hitted, hogy az Isten ajándékát, pénzen meg lehet venni” (ApCsel 8,20)

„Korunk büntetése az, hogy miközben a hiteles vallásosság leépítésén fáradozik, képtelen szembeszállni az ezzel arányosan elszaporodó babonákkal. Így különös és felemás kép bontakozik ki előttünk a szekularizált világban. Megfigyelhető a technikában és a kultúra bizonyos ágaiban az emberi fejlődés, a vallás terén azonban a hiszékenység terjed, s valami új primitivizmus körvonalai bontakoznak ki előttünk a szekularizált világban” (Boda László).

KÉRDÉSEK

1. Mikor szoktál imádkozni és miért fontos az imádság az életedben?
2. Melyek az imádság fajtái?
3. Az imádság mely fajtái fordulnak elő gyakrabban az életedben?
4. Miért lehetnek példaképeink a megszentelt életet élők?

FELADATOK

1. Foglald össze, mit tanultál a dogmatikában a szentmiséről!
2. Az egyháztörténelemben tanultatok a jelentős szerzetesrendekről. Sorold fel ezeket, és nevezd meg az egyes rendek speciális küldetését!

VIII. Szeresd felebarátodat! — Az emberi kapcsolatok, az anyagi javak és a szellemi értékek

34. A házasság és a család. A keresztény ember kötelességei a nemiséggel kapcsolatban

A család szerepe Isten tervében a Szentírás tanítása alapján

A kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy az ember szeretetre teremtett. A szeretet pedig csak **közösségben** valósulhat meg. Az emberi közösségek közül a legalapvetőbb a **család**.

A Szentírás tanítása szerint a **nemiség** alapvető szerepet tölt be az emberiség életében. Már első lapjain olvashatjuk, hogy Isten az embert „*férfinak és nőnek teremtette*” (Ter 1,27), és hogy az *asszony a férfi egyenrangú társa*. A **család** (az ószláv *cseljad*, „cselédség, háznép” szóból; lat. *familia*): a szülők, gyermekeik és legközelebbi hozzátartozóik közössége, a társadalom és az Egyház alapsejtje. A család tehát a férfi és a nő kölcsönös odaadásán alapul, amely az egész életet és az egész személyiséget is átfogja.

Az egymásra találás öröme

A férfi és a nő kapcsolatát az egymás iránt való **természetes vonzalom** és az **egymásra találás öröme** jellemzi. Jézus tanítása az „*egy férfi – egy nő*” eszménye. Ez az **egymásra utaltság** csak **teljes önátadásban** valósulhat meg. Ez viszont csak akkor lehetséges ha ez **sírig** („*holtomiglan-holtodiglan*”) **tartó kapcsolat**, hiszen az ember csak akkor adhatja oda önmagát, ha ez a jövőt is átfogja. S elfogadni is csak azt tudjuk egészen, akit jövőjével, annak lehetőségeivel és kockázatával együtt ismerünk magunkénak. Jézus maga ad magyarázatot a paradicsom-történethez, s ennek során újra megfogalmazza a teremtő Istennek a férfi és nő kapcsolatára vonatkozó szándékát (vö. Mk 10,1–12párh.): „*a férfi elhagyja apját és anyját, feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz*” (Ter 2,24). Az egy test itt azt jelenti, hogy a kettő egy ember lesz. Ezzel Jézus az eredeti állapotot állítja helyre, amelyet Mózes az emberek „*kemény szívűsége*” miatt „*módosított*”.

A keresztény házasság szentség, mert a férfi és a nő szerelme már a teremtés óta szent dolog. A szentségi jelleg Jézus megváltó művébe kapcsolja a házasságot, és kegyelmi tartalommal tölti meg. Szent Pál ezért szimbolizálja **Jézus és az Egyház kapcsolatával** (vö. Ef 5,22–33). Kiemelt mondanivalója, hogy „*szeressétek feleségeteket, amint Krisztus is szerette az Egyházat, és feláldozta önmagát érte. (...) Ragyogó tisztává akarta tenni az Egyházat, amelyen sem szeplő, sem ránc (...) nincsen, hanem szent és szeplőtelen. Így szeresse a férj is a feleségét, mint saját testét*” (Ef 5,25–28).

Az egymást szeretők **ajándékozni** akarnak. A házastársak kötelessége olyan belső szemléletmódot kialakítani, és ennek nyomán úgy élni, hogy **egymás számára értékes ajándék** legyenek. A házasság ajándéka a **gyermek** is. Enélkül a házastársak kapcsolata könnyen „ikresített önzéssé” is válhatna. A házasságkötés szertartásában azért kéri az Egyház: „Az új asszonyért könyörögünk hozzád alázatos szívvel. (...) A te bőséges áldásod szálljon reá és házastársára, hogy boldog házasetük folyamán gyermekekkel ékeskedjék otthonuk, és gyarapodjék Egyházad, (...) a te segítségdet élvezzék munkájuk közben, és érezzék, hogy mellettük állsz, ha gondokkal küzdenek.”

„A gyermek nem járandóság, hanem ajándék. »A házasság legnagyobb ajándéka« egy új emberi személy. A gyermeket nem szabad tulajdonnak tekinteni, mintha követelni lehetne a »gyermekhez való jogot«. Ezen a téren egyedül a gyermek rendelkezik igazi jogokkal; tudniillik, hogy »szülei házastársi szeretete sajátos aktusának gyümölcse legyen, hogy fogantatása pillanatától kezdve személyként tiszteljék«” (KEK, 2378).

A keresztény felelősség a házasságra készüléskor

A házasság és a család méltóságából adódik, hogy a **házasságra komolyan kell készülni**, ami szintén a **keresztény élet egészéhez** tartozik. **Életcél** kell kialakítani, mely betölti a lelküket. A készüléskor része a komolyan vett, nem külsőséges **keresztény élet**. Nélkülözhetetlen a **felelősségvállalás** kialakítása. A leendő házastársaknak ugyanis már akkor kötelezettségeik vannak, amikor még nem is ismerik egymást. A felkészülés azért fontos, hogy majd felelősséggel vállalhassák az életre szóló kölcsönös hűséget a családalapításban, és hogy méltók legyenek majd egymáshoz. Ehhez fontos az **önuralom** gyakorlása az élet minden területén, ami a későbbi boldog házasságot segíti. Ez ad értelmet az oltárig megőrzött **tisztaságnak („érintetlenség”)**, még ha küzdelembe kerül is.

„A tisztaság a szexualitás személybe integráltságát jelenti, azaz az ember belső egységét a maga testi és lelki valóságában. A szexualitás, amelyben az embernek az anyagi és biológiai világhoz tartozása jut kifejezésre, akkor válik személyessé és valóban emberivé, amikor beépül a személytől személyhez irányuló kapcsolatba, a férfi és nő kölcsönös, teljes és időben korlátlan odaadásába. A tisztaság erénye tehát őrzi a személy épségét és az odaadás teljesességét. A tiszta életet élő személy megőrzi a benne lévő élet- és szeretetenergiák épségét. Ez az épség biztosítja a személy egységét, és ellenáll minden olyan magatartásnak, amely sértené azt. Nem

Auguste Rodin: A katedrális (1908)

Jegyesség

tűri sem a kettős életet, sem a kettős nyelvet. A tisztaság megköveteli az önuralom megszerzését, ami nevelés az emberi szabadságra. Az alternatíva világos: vagy az ember parancsol a szenvedélyeinek, és békére jut, vagy hagyja, hogy azok leigázzák őt, és boldogtalanná válik. »Az ember méltósága tehát megköveteli, hogy tudatos és szabad választás alapján cselekedjék, tudniillik személyként, belső indítás és irányítás, ne pedig belső vak ösztön vagy merő külső kényszer hatására. E méltóságot akkor éri el az ember, ha kiszabadulva a szenvedélyek rabságából, a jó szabad választásával törekszik célja felé, az alkalmas eszközöket pedig hatékonyan és gondosan válogatja meg« (KEK, 2337–2339).

Nagyon fontos a leendő házastárs felelős **megválasztása**. Házasságot csak olyan személlyel szabad kötni, akivel érdemes egy életet leélni. Az elhamarkodott házasságkötés sok probléma forrása lehet.

A házasság előkészítője a **jegyesség**. Az „együtt járás” közös várakozása tartózkodásra kötelez, amely mindkét fél szabadságát tiszteletben tartja. Ne áldozzuk fel azt, ami az egész élet átfogására rendeltetett, a pillanat öröméért. Az „együtt járás” tehát nem bűnalkalom, hanem érték, hiszen egymás jobb megismerését szolgálja. A házassághoz szükséges a testi, lelki, szellemi és társadalmi **érettség**, hiszen teljes elkötelezettséget csak így lehet vállalni. Enélkül házasságra lépni felelőtlenység.

A házasságra készülés és a házasság keresztény programját vállalni nehéz, de érdemes. Sajnos számos emberi tragédia mutatja, hogy az ellenkezője mind az egyén, mind a társadalom életében értékpusztító következménnyel jár, az ember nem több, hanem kevesebb lesz általa.

Excursus: egy gondolat a házasságról való lemondásról és a házasság nélküli életről

„A szereteten alapuló szövetséget, amely Krisztus és az Egyház, Isten és az ember között fennáll, két hivatás kölcsönösen szimbolizálja: a házasság és az Isten országáért vállalt cölibátus” (Bernhard Häring, redemptorista, erkölcssteológus, egyetemi tanár).

A házasságról való lemondásról más összefüggésben már szoltunk, nevezetesen a szerzetesség-nél. A szerzetesi tisztaság célja, hogy teljesebb szívvel lehessen szolgálni Istennek. A nyugati kereszténység évezredes hagyománya az egyházmegyés papság lemondása a házasságról. Ennek célja a szabadabb szolgálat Istennek és az embereknek. A szerzetesség a keleti kereszténységben is nagy szerepet játszik. Az egyházmegyés klérus tagjai azonban lehetnek nős emberek is, de a házasságot a papszentelés előtt kell megkötni. A nyugati egyházban a II. Vatikáni Zsinat óta állandó diakónussá nős embereket is felszentelnek.

Sokan **akarataik ellenére** nem tudnak házasságot kötni. Ezek helyzete nehezebb, mint akik önként mondtak le a házasságról. Kétségtelen, hogy ez *szenvedést* jelenthet az életükben, de a kereszt-

tény szeretet gyakorlásában ők is megtalálhatják *életük célját és értelmét*. Itt nagy a felelőssége az Egyháznak, amint erre Boldog II. János Pál pápa is utal. „Azok számára, akik természetes család nélkül élnek, szélesebbre kell tárni az Egyház, e nagyobb család kapuit, amely szinte megtestesül az egyházmegyei és plébániai családban. (...) E földön senki sem él család nélkül, az Egyház ugyanis mindenkinek – elsősorban azoknak, akik fáradoznak és meg vannak terhelve – otthona és családja” (Familiaris consortio, 4).

A házastársak kötelezései

Mivel – a Szentírás szellemében már láttuk – a házasság **teljes személyiséget és életet** átfogó életforma, nehéz konkrét szabályokat megfogalmazni. **Támpontok** azonban adhatók bizonyos „kötelezések” megfogalmazásával. A teljes szeretet azonban lényegesen több mint ezeknek a „pontoknak” a betartása. A házastárs igazi kötelessége, hogy „*ugrásra készen*” legyen arra, „*hogyan keresse a másik kedvét*”.

A legfontosabb kötelesség a **házastársi hűség**. Ez folytonos sürgetés a lehető legteljesebb odaadásra, a házastárs folytonosan megújuló elfogadására, sőt meghódítására. Ez nem pusztán megőrző, hanem dinamikus, teremtő erő. Természetesen bűn az áskálódás, a féltékenykedés, a házasságtörés és a válás, de mint láttuk, a hűség lényegesen több, mint csak ezeknek a bűnöknek a kerülése (vö. Ef 5,21–33).

A **kölcsönös segítségnyújtás** (*mutuum adiutorium*) a szolgálni akaró szeretetből következik. A férfi és a nő, mint emberi személyek, teljesen **egyenrangúak**. Egyenlő a családért való **felelősségük** is. A család **munkamegosztásában** nem szabad figyelmen kívül hagyni a „*férfi és női szerep*” különbözőségét, bár ezt a társadalom változó szokásai nagyban befolyásolják.

A házasság alapja a **felelősség**. A férj és a feleség összetartozása olyan nagyfokú, hogy minden örömet és bajt meg kell osztaniuk egymással, egyedül egyikük sem lehet boldog vagy boldogtalan. Ez kötelezi a házastársakat arra, hogy segítsék elő egymás földi boldogulását és örök üdvösségét. Kötelesek a lelki veszedelmeket egymástól távol tartani, sőt egymást folytonosan jobbá tenni.

A házasság szentség. A házastársak „*vállalkozásukhoz*” természetfeletti segítséget kapnak. Egymás számára a kegyelem közvetítői lesznek, és egymás üdvösségéért is felelősek, gyermekeiknek pedig Isten szeretetét közvetítik. Ez utóbbi azt a kötelességet is tartalmazza, hogy a szülők magatartása döntő abban, hogy a felnövekvő gyerekek milyen fogalmat alkotnak Istenről.

A család élete, pontosabban **életlehetősége** az utolsó száz évben alaposan megváltozott (pl. a városi élet és az ipari társadalom kialakulásával, illetve előtérbe kerülésével). Ezért volt szükség **pápai megnyilatkozásokra**, amelyek bemutatták a valós helyzetet és az Egyház állásfoglalását. (A „Függelékben” található kiegészítő anyag fölvezet az Egyház tanítását a múlt század végétől napjainkig.) Az egyházi álláspont is módosult bizonyos kérdésekben

Kölcsönös munkamegosztás

az idők folyamán. Az Egyház mindig hűséges volt evangéliumi küldetéséhez, de a régebbi körlevelek a veszélyek (pl. a vegyesházasság) és a bűnök (pl. a szabad szerelem, a „*próbaházasság*” és a válás) láttán elsősorban a visszasságok elítélését hangoztatták. Az Egyházi Tanítóhivatal jelenlegi megfogalmazásaiban a tekintélyi érvelést, illetve az érvelés hiányát felváltotta a hívőt nagykorúnak tekintő, meggyőző érvelés. A *Casti connubii* és a *Familiaris consortio* között lényeges a hangvételi különbség, bár az utóbbi is megemlíti a visszasságokat, mégis sokkal fontosabbnak tartja, hogy a **problémákat átérezve vázolja fel a jót**, az eszményt, vagyis az erkölcsi értékeket, és hogy **meggyőzzön róluk**.

A házastársi nemi élet és a családtervezés

A kölcsönös odaadásból és az „*ajándék jellegből*” következik, hogy a **házastársak nemi élete érdemszerző tett**. Növeli bennük a kölcsönös, önfeláldozó szeretetet. Megfogalmazható „*kötelességként*” is (vö. 1Kor 7,3–5), vagyis tartózkodni tőle csak kölcsönös megegyezéssel szabad. Mivel a szeretet kifejezője, összeférhetetlen vele az önzés, a házastárs eszköznek tekintése és az agresszivitás.

A házastársak kötelessége a **felelős családtervezés** is. A szülők a teremtő Isten munkatársai, lelkiismeretük szerint annyi gyermeket vállalhatnak, amennyit emberhez méltóan fel tudnak nevelni.

A házastársak testi kapcsolatának nem egyetlen célja a gyermek. Célja a kölcsönös szeretet kifejezése. Az *életadást* azonban mesterségesen nem kerülhetik. A **születésszabályozás** egyetlen erkölcsös módja a női szervezet termékeny és terméketlen időszakaihoz alkalmazkodó időszakos önmegtartóztatás.

A **fogamzásgátló szerek** használatát a pápai megnyilatkozások és az Egyházi Tanítóhivatal rossznak mondják, nem végleges, dogmatikus formában, de kötelező jelleggel. Ilyen dokumentum például a *Casti connubii* (1930), a *Humanae vitae* (1968) és a *Familiaris consortio* (1981).

VI. Pál pápa **Humanae vitae** kezdetű enciklikájával kapcsolatban egyes püspöki karok (pl. az osztrák és a francia) és sok teológus (pl. Karl Rahner) úgy vélekedik, hogy végső szükség esetén (pl. ha egy házasság válságba jutna) nem súlyos bűn ilyesmihez folyamodni. Az érvelés szerint itt kötelesség ütközés áll fenn (tudniillik, ha a tilalom megtartása és a házassági kötelék fenntartása egyszerre nem látszik lehetségesnek).

Örökbefogadás

Boldog II. János Pál 1981-ben kiadott **Familiaris consortio** kezdetű apostoli buzdítása megismétli a hagyományos tanítást: „...*a teológiai megfontolás felfoghatja (...) azt az antropológiai és erkölcsi különbséget, amely a fogamzásgátlás és a terméketlen időszakok megtartása között van.*” Az említett püspökkari körlevelet azonban nem ítéli el. A jelen korban az Egyház tanításának ez talán a legkényesebb kérdése. Teljesen egyértelmű a már megfogant emberi élet védelmének kötelessége. A keresztény lelkiismeret szerint a terhesség megszakítása súlyos bűn. Ezért az abortusz, azaz a magzat életének kioltása fel sem mérülhet a „*születésszabályozó módszerek*” között.

Kötelességeink a szülői ház iránt

A szülők felelősek gyermekeikért, de ez nem jelentheti azt, hogy bárki is köteles szolgálatnak tarthatja mindazt, amit a szüleitől kapott. Elsődleges kötelességünk a **hála**, hiszen elsősorban Isten után mindent nekik köszönhetünk. Ne feledjük, hogy ha életük keresztjeiből teher is szakad ránk, ők a jót akarják nekünk örökségül adni.

Kötelességünk még a **tisztelet**, a **szeretet** és az **engedelmesség**. Ezeknek az erkölcsi értékeknek a valóra váltása függ a szülő és a gyermek életkorától. Az engedelmesség kötelezettsége fokozatosan lazul, a felnövekvő ember önállósodása, de nem közvetlenül az önállóság igényének jelentkezése szerint. A pályaválasztás és párválasztás már saját döntésünk kell, hogy legyen, de a szülők tanácsát érdemes komolyan megfontolni. A tiszteletnek és a szeretetnek azonban növekednie kell (vö. Ef 6,1–4). Ez utóbbi olykor magában foglalhatja az idősebb szülők támogatását is.

Fontos feladat a **családi egybetartozás** ápolása. Ide tartozik a testvérek, rokonok segítése, együttműködése a közös feladatokban. Ilyen lehet például az öreg szülők, rokonok ápolása, vagy akárcsak látogatása is. Szintén fontos feladat a közös családi ünnepek megülése, az együttérzés ápolása. Ide sorolható az is, hogy esetleg üdvözlettel, levéllel „keressük meg” azokat a családtagokat, akikkel nem sikerül találkozni.

Istennel azonban sem a szülők, sem a család többi tagja (pl. a „*családi béke*”) **kedvéért sem fordulhatunk szembe**. A Szentírás alapvető tanítása, hogy az „új” család, amelyet magunk alapítunk, előbbre való, mint a „rég” amiből kilépünk (vö. Ter 2,24). A „*szeretet sorrendjében*” tehát **a házastárs megelőzi a szülőt**. Az esetleges súrlódásokat a keresztény okosság és szeretet szellemében kell megoldani.

Fontos az együtt ünneplés

A hála kifejezése a kortól is függ

Bűnök a nemiséggel kapcsolatos értékek ellen

Minden bűn gyökere a szívben van (vö. Mt 15,19). Ezen a téren is az vét, aki tudatosan **szembefordul azzal az értékrenddel**, amelyet Isten kíván. Ilyen bűn a **nemiség megvetése**. Ennek oka lehet a gőg vagy a kényelemszeretet. Erkölcsileg súlyosan értéktelen volna, ha valaki ilyen megfontolással választaná a papi vagy a szerzetesi hivatást. Hagyományos terminológiával ezt nevezhetnénk *per defectum* vétkezésnek. Ilyen bűn még a **nemiség eltorzítása**. Ez a bűn a nemiség elleni *per excessum* vétkezés. Erről a bűnről sok helyen ír Szent Pál (vö. 1Kor 6,9–20).

„A tisztátalanság (lat. *luxuria*) a nemi gyönyör rendetlen vágya vagy féktelen élvezete. A szexuális gyönyör erkölcsileg akkor rendetlen, amikor önmagáért, az élet továbbadására és a szeretetre rendeltségén kívül keresik” (KEK, 2351).

a) A nemiség eltorzítása a paráznaság (*fornicatio*). Ez a házastársi szeretet helyett az önzéssel, az élvezetvágygal, sok esetben az agresszivitással kapcsolja össze a nemi aktust. **Sokféle megnyilvánulási formája lehet.** A hagyományos erkölcszociológia szerint teljes neme szerint halálos bűn, de természetesen a bűnök ezen a téren sem egyenlő súlyúak. A modern erkölcszociológia ezen a téren is következetesen figyelembe veszi, hogy halálos bűnt csak teljesen tudva és akarva lehet elkövetni.

Az **önkielégítés** (*masturbatio*) az Egyházi Tanítóhivatal szerint súlyos bűn. Bocsánatos bűnné válhat a nem teljes tudatosság vagy a beleegyezés hiányos volta miatt (*imperfectio actus*). Erre utal a katekizmus is, amikor azt írja, hogy „a cselekedet beszámíthatósága és az érte való felelősség csökkenhet, vagy megszűnhet a tudatlanság, a figyelmetlenség, az erőszak, a félelem, a megszokás, a mértéktelen érzelmek és más pszichikai vagy társadalmi tényezők következtében” (KEK, 1735).

A **házasságon kívüli** nemi érintkezés nemcsak bűn, hanem felelőtlenség is, hiszen sokszor újabb bűnök forrása lesz (pl. elhamarkodott házasság, abortusz, hazudozások). Természetesen az itt elkövetett bűnöket is jóvá kell tenni, vagy a következményeinek negatív hatását, amennyire csak lehetséges, csökkenteni. Ma sokat beszélnek „*próbaházasságról*”. A megszentelt életszövetséggel, tulajdonképpen magával az *emberrel* azonban *nem szabad kísérletezni* (vö. Familiaris consortio, 80).

A **házasságtörés** (*adulterium*) súlyos bűn a szeretet és a bizalom ellen. Megbánt bűn esetében azonban itt is szükséges a keresztény megbocsátás. Az is bűnt követ el, aki viselkedésével ad „*okot*” házastársának a házasságtörésre. Ilyen lehet például a házastárs elhanyagolása vagy a vele való durva viselkedés.

b) Minősítetten súlyosak azok a bűnök, amelyek **természetellenes** vagy az **emberi méltóságot súlyosan megalázó cselekedeteket** tartalmaznak.

A **homoszexualitást** a modern erkölcszociológia korunk időszerű problémái közé sorolja. Ezen az *azonos neműek nemi kapcsolatát* értjük. Ez bűn, de különösen súlyos, ha nem *betegségből fakad*, hanem *szerezett tulajdonság*. Erre utal Szent Pál is (vö. Róm 1,26). A *hajlamból fakadó* homoszexuális vonzalom *súlyos kereszt* lehet egy lelkiismeretesen gondolkodó hívő számára, de ennek a tehernek a viseléséhez is megkapja a szükséges kegyelmet. Az Egyház tudatában van ennek a súlyos problémának.

„Nem elhanyagolható azon férfiak és nők száma, kiknek homoszexuális hajlama nagyon mélyen gyökerezik. E hajlam, mely objektíve rendetlen, többségük számára próbatétet jelent. Tisztelettel, együttérzéssel és gyöngédséggel kell fogadni őket. Kerülni kell velük kapcsolatban az igazságtalan megkülönböztetés minden jelét. Az ilyen személyek arra hivatottak, hogy valósítsák meg életükben Isten akaratát, (...) egyesítsék az Úr keresztáldozatával az állapotukból adódó esetleges nehézségeket” (KEK, 2358).

A partnerek cinikus váltogatását **promiszkuitásnak** nevezzük. Még súlyosabbá teszi az a tény, hogy ez a felelőtlenség különösen alkalmas súlyos betegségek terjesztésére.

Az emberi test nemi vonatkozású áruba bocsátása a **prostitúció**. Sajnos ma bünszövetkezetek is foglalkoznak ezzel. Ezek a nőket nemcsak megalázzák, hanem teljesen kiszolgáltatottá is teszik. Ezen a téren a legsúlyosabb bűn talán a **nemi erőszak**, amelyet „*égbekiáltó bűnnek*” nevezhetünk. Ez örökre tönkretetheti az áldozatot, a megerőszakolt nő sok esetben alkalmatlan lesz a házastársi szeretetre. Bűncselekmény is, de a jogállamok többsége sajnos nem bünteti elég szigorúan.

Korunk egyik rendkívül veszélyes jelensége, bűne a **pedofília**. Ez a *kisgyermekkel* való nemi kapcsolatot jelenti, a legtöbbször erőszakos formában. Kiemelten súlyos azoknak a bűne, akiknek hivatásuk az, hogy fiatakorúakkal foglalkozzanak, és ezzel a helyzettel élnek vissza.

c) Bűn komoly ok nélkül foglalkozni nemi érzést keltő dolgokkal. Ez a bűn a **szemérmertlenség** (*impudicitia*). A mai világban a tömegtájékoztató eszközök korlátlan felhasználási lehetősége miatt, különösen súlyos azok vétke, akik ezeket érzékiséggel telítik és ezzel sokak erkölcsi életét és szemléletét rombolják. Ez a bűn azért ilyen súlyos és mérhetetlenül felelőtlen, mert egyrészt ezt az anyagi haszon érdekében teszik, másrészt kontrolálhatatlanul juthat el akár kiskorúakhoz is.

„Ma már világosan látjuk, hogy a nemiség gyönyörzése a Teremtés ajándéka, amellyel lehet igaz módon élni, és lehet vele – akár súlyosan – visszaélni. Lehet az önzés, meg az erőszak megnyilvánulása, de lehet ihletett szeretet forrása is, amely a hála érzéséhez kapcsolódik. Isten tervének megfelelő használata által megszentelődik, az Énekek énekét idézi meg, és a misztikai élménnyel kerülhet rokonságba” (Boda László).

KÉRDÉSEK

1. Mi Isten terve a családdal? Milyen veszélyek fenyegethetik ma a keresztény családeszményt?
2. Miért olyan fontos a keresztény házasságra készülni? A te életedben ez mit jelent?
3. Melyik volt az első igazán példamutató keresztény magyar család?

FELADATOK

1. Gyűjts példákat a történelemből olyan családokról, akik Isten tervei szerint élték életüket!
2. Hasonlítsd össze a mai családmodellt a 100 évvel ezelőttivel!
3. Tanulmányaid során találkoztál szerelmes veresekkel is. Idézz fel néhányat!

35. Az emberi személy méltósága, az emberi élet tisztelete

A bűn következtében az **anyagvilág** az embernek nemcsak **meghódítani való léttér**, de **csapásokkal, fájdalommal és halállal** is fenyegeti őt. Az emberiség küzd ezek ellen, sokszor nem eredménytelenül. Ez a harc azonban végeláthatatlannak tűnik, hiszen újabb és újabb veszedelmek

Vörösiszap-katasztrófa az Ajkai Kistérségben 2010 októberében

leselkednek rá (vö. az energiahordozók kimerülése, a technikai fejlődés következtében aggasztóan növekvő környezetszennyezés, természeti katasztrófák, új betegségek feltűnése stb.).

Mindenesetre ennek a küzdelemnek megvan a maga **erkölcsi tartalma**, növelheti a bajtársiasságot az emberek között, felhív a türelemre és a részvételre, és nem utolsósorban bekapcsol Krisztus áldozatába.

A keresztény tanítás az emberi méltóságról

Az ember hivatását a katekizmus is az emberi személy méltóságának bemutatásával vezeti be. „Az emberi személy méltósága az Isten képmására történt teremtésben gyökerezik, és az isteni boldogságra szóló meghívásában nyeri el beteljesedését. Az emberi lényhez szorosan hozzátartozik, hogy ezzel a befejezéssel szabadon együttműködik” (KEK, 1700). Ennek nyomán fogalmazza meg azt is, hogy

Gianna Beretta Molla, a szent édesanya, aki életét adta negyedik gyermeke életben maradásáért

„az emberi életet szent valóságnak kell tartani, mint olyat, ami kezdetétől fogva »föltételezi a Teremtő tevékenységét« és mindig különleges kapcsolatban van a Teremtővel, egyetlen céljával. Egyedül Isten az ura az életnek, kezdetétől a végéig: senki semmilyen körülmények között nem ragadhatja magához az ártatlan emberi élet közvetlen kioltásának jogát” (KEK, 2258). A Szentírás azonban felhívja a figyelmet arra, hogy az **életünket fel szabad áldozni**. Jézus mondja az utolsó vacsorán: „Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért” (Jn 15,13). Az emberi élet tárgyalásánál ezeket a szempontokat kell figyelembe venni.

„A Szentírás az *emberi méltóság* legmélyebb alapját abban látja, hogy minden ember *Isten képmása*. Az embernek azért van végső, sérthetetlen és elveszithetetlen méltósága, mert mögötte áll Teremtője és Megváltója. Ezzel nem tagadjuk, és nem hagyjuk figyelmen kívül az ember bűnösségét, de ezt nem is tekintjük az ember gyökeréig való romlottságának. A bűntől megjelölt ember is megmarad Isten teremtménye és képmása, megtartja emberi méltóságát” (Helmut Weber, *erkölcsteológus, egyetemi tanár*).

Testi életünk

Az előbbi megfontolásból következik, hogy **testi életünk igen nagy érték, de nem a legfőbb jó**. Mivel nagy érték, nem szabad **könnyelműen kockáztatni**, vagy éppen **felelőtlenül** keresni a veszélyt. Az ilyesmi súlyos bűn is lehet.

Ugyanakkor az is logikus, hogy **indokolt esetben** életünket **szabad kockáztatnunk**, vagy akár **fel is áldoznunk** (vö. Jn 15,13). Két ilyen eset lehetséges.

a) Életünket szabad kockáztatnunk, hogy **súlyos kísértéstől** meneküljünk, például aknamezónát. Szabad kockáztatnunk, s ennek következményeként akár fel is áldoznunk, hogy a **közjót** szolgáljuk, például önként segítségre jelentkezni veszély (járvány, földrengés, árvíz) idején.

Feláldozhatjuk életünket **szereletből**, (pl. hajótörés esetén másnak átengedni a mentőövet), vagy kockáztathatjuk az **igazságot** kutatva. A tudományos célok szolgálata, mint például a laboratóriumi munka, az úrkutatás, vagy az expedíció kockázatot jelenthet, de ezt – az ésszerűség határain belül – szabad vállalnunk.

b) Vannak esetek, amikor életünket **fel is kell áldoznunk**. Ilyen eset áll fenn, ha **csak bűn árán menthetnének meg** (ez a **vértanúság** esete, amelyről már volt szó); ha **hivatásunk** követeli a közjó érdekében (pl. az orvosnak és a papnak kötelessége helytállni járvány idején is).

Betegség esetén törekednünk kell a gyógyulásra, de törekedhetünk a fájdalmaink csökkentésére is. – Az egészség észszerű gondozása szintén kötelesség. – Szenvedés esetén nem menekülhetünk a halálba, azonban nagyon fájdalmas vagy igen költséges és kockázatos műtétek vállalásáról vagy elutasításáról szabadon dönthetünk.

A szenvedés és az élet egyénre és közösségre nehezedő megpróbáltatásai elől nem szabad önpusztító élvezetekbe (alkohol, kábítószer) vagy éppen öngyilkosságba menekülnünk. „*Nem tudjátok, hogy testetek a bennetek lakó Szentlélek temploma, akit Istentől kaptatok? Nem tudjátok, hogy nem vagytok a magatokéi*” (1Kor 6,19). – „*Senki közülünk nem él önmagának, és senki nem hal meg önmagának. Míg élünk, Istennek élünk, s ha meghalunk, Istennek halunk meg*” (Róm 14,7–8).

De Veuster Damján József (1840-1889), szerzetespap, a „leprások apostola” — Molokai szigetén a leprások szolgálatára szentelte életét

„Mindenki felelős a saját életéért Isten előtt, aki azt neki adta. Ő az élet szuverén Ura. Az Isten által ránk bízott élet kezelői, de nem birtokosai vagyunk. Nem rendelkezünk vele” (KEK, 2280). Súlyos bűn tehát életünk kioltása, az **öngyilkosság** (*suicidium*), ha teljes tudatossággal történik. Ez többnyire oktalan, de lehet esetleg cinikus menekülés is a bűn földi következményei vagy a szenvedés elől.

Az Egyház tanítása egyértelmű: „Az öngyilkosság ellenkezik az emberi lénynek azzal a természetes törekvésével, hogy megőrizze és továbbadja az életet. Súlyosan ellenkezik a helyes önszeretettel is. Ugyanakkor sérti a felebaráti szeretetet is, mert jogtalanul megszakítja a szolidaritás kapcsolatát a családi, nemzeti és emberi közösségekkel, melyekkel szemben kötelességeink vannak. Az öngyilkosság ellenkezik az élő Isten szeretetével” (KEK, 2281). De tudatában van annak is, hogy „súlyos pszichés zavarok, a megpróbáltatástól, szenvedéstől vagy kínzástól való súlyos szorongás vagy félelem csökkenthetik az öngyilkos erkölcsi felelősségét” (KEK, 2282).

Az öngyilkosság tehát igen súlyos bűn. Ezért az Egyház régen az öngyilkosokat nem temette el. A pszichológia mai ismeretében ezt a kérdést már sokkal árnyaltabban látjuk. Nem tudhatjuk, hogy az öngyilkos milyen lelkiállapotban követte el a tettet, hogy mennyire volt szabad akaratában. Az is lehet, hogy a „végső döntéskor” megbánta tettet. A mai hivatalos egyház ezért így tanítja: „nem kell elveszítenünk a reményt az öngyilkosok örök üdvösségének kérdésében. Isten olyan utakon, melyeket csak ő ismer, alkalmat adhat nekik az üdvösséges bünbánatra. Az Egyház imádkozik azokért, akik öngyilkosságot követtek el” (KEK, 2283).

Felebarátaink testi élete

Az igazságosság és a szeretet kell, hogy vezéreljen bennünket ezen a téren is. Erről már más összefüggésben többször volt szó. Ezen a helyen a legfontosabb **kötelességeket** emeljük ki.

A veszélyeket távol kell tartani. Ez a technika mai bonyolult világában nem kis *leleményt* követelhet. Ide tartozik a közlekedés és a munkahelyeken a *biztonsági berendezések* használata. Szintén fontos feladat a betegeket és az öregeket gondozni, a munkaképtelenekről pedig gondoskodni. Az empatisz személyiség mindig megtalálja a másokkal való helyes viselkedést a testi élet vonatkozásában is.

Igen nagy bűn a **gyilkosság** (*homicidium*) – a Szentírás az „égbekiáltó” bűnök közé sorolja. Lehet **közvetlen** (ilyen a szándékos emberölés) és **közvetett** (pl. hanyagság a biztonsági berendezések használatában, figyelmetlenség a közlekedésben, esetleg a közlekedési szabályok súlyos megsértése).

Gyilkosságnak számít a **gyógyíthatatlan beteg megölése** (*eutanázia*) és a **magzat elpusztítása** (*művi abortusz*), amely napjaink kor- és kórtünete. Az abortuszt a jogállamok többsége megengedi, többnyire szofisztikus, néha éppen demagóg érvek alapján (pl. a nők személyiségi jogaira hivatkozva).

Régi idők bűne volt a párbaj (*duellum*), amely előzetes megbeszélés alapján, életveszélyes fegyverekkel történt a becsület védelmében. Az Egyház tiltotta, az „úri” társadalom azonban megtűrte. (Oktalanság is volt, hiszen nem az győzött, akinek igaza volt, hanem aki jobban tudott vívni vagy pisztollyal célozni.)

Az Egyház hagyományos tanítása szerint viszont sokáig **nem számított gyilkosságnak** a **halálbüntetés végrehajtása** (vö. Ter 9,6; Róm 13,4). Az erkölcselógusok egy idő óta vitatják ezt a kérdést. A legújabb pápai megnyilatkozások már a *halálbüntetés ellen foglalnak állást*.

Nem gyilkosság az **ellenség leküzdése** jogos háborúban, bár ez a mai körülmények között – a modern hadviselés már egészen más típusú – alaposabb elemzést kíván. A háborúknak ma a tömegpusztító eszközök fejlettségi foka miatt nem is lehet „igazi” győztese. Egy világháború pedig akár az egész Föld elpusztulásához is vezethetne. Ezért van olyan nagy jelentőségük a háborúk elkerülésére irányuló nemzetközi diplomáciai erőfeszítéseknek. Erre a pápai megnyilatkozások nyomtatékosan felhívják a figyelmet.

A **terrorizmus** jelen korunk igen súlyos problémája. Ez egyes, elsősorban politikai csoportok által alkalmazott **radikális erőszak**, mely céljai elérése érdekében minden törvény alól mentesítettnek tartja magát. Lényegében az emberiség elleni bűncselekmény. Alapja az emberi élet megvetése. Eszközei a megfélemlítés és a zsarolás, melyet gyilkossággal, bombamerénnyel, emberrablással, repülőgép-eltérítéssel stb. kíván elérni. Működése átnyúlik a nemzeti határokon és az egész világot befonja. Gyűlöletből fakad, és elszigetelődést, bizalmatlanságot, elzárkózást szül. A **terrorizmus elleni harc** csak nemzetközi összefogással lehetséges. Ennek az együttműködésnek azonban mindig magában kell foglalnia a társadalmi igazságtalanságok, a tartós és szélsőséges szegénység elleni harcot is, mert ezek lehetnek a terrorizmus termőtalaja. A terrorista úgy véli, hogy az igazság, amiben hisz, illetve az általa elszenvedett dolgok annyira jelentősek, hogy azok feljogosítják őt még olyan reakciókra is, melyek ártatlan emberi életet oltanak ki. Alapja gyakran a fanatikus fundamentalizmus, mely abból a meggyőződésből születik, hogy a maga igazságlátását

A New York-i World Trade Center elleni terrortámadás 2001. szeptember 11-én

mindenkire ráerőszakolhatja. Az igazság azonban, még ha birtokolja is az ember (ez azonban mindig korlátolt és csak tökéletesítésre szorulóan lehetséges), soha nem kényszeríthető rá másra. A másik ember lelkiismeretének tiszteletben tartása, akiben Isten képmása tükröződik (vö. Ter 1,26–27), csak az igazság megmutatását engedi meg. Az már a másik ember joga, hogy azt felelősséggel elfogadja.

Emberek és istenek — Részletek Xavier Beauvois filmjéből — A Cannes-i fesztivál nagydíjas alkotása valós történetet örökít meg. A kilencvenes években egy kis francia ciszterci közösség él az Atlasz-hegységben, az algériai Tibhirinében. 1996-ban egy márciusi éjszakán a Fegyveres Iszlamista Csoport (GIA) elnevezésű szélsőséges gerillaszervezet behatol kolostorukba. Hét szerzetest elhurcolnak a hegyek közé, és – ez már a film elbeszélésén túli valóság – két hónapig rabságban tartják őket. Levágott fejüket az algériai hatóságok az útszélen találják meg.

A film a szerzetesek életét mutatja be, akik jó kapcsolatban élnek a helyi muszlimokkal. Christian testvér, a kolostor vezetője – a film központi alakja – intellektuális alkat, aki a vallások közötti párbeszédet szorgalmazza. A közösség a két vallás szerint élő emberek közötti együttműködés kialakítását és az elért béke közös megélését tekinti feladatának. A szerzetesek nélkülözhetetlenek a helybeliek számára, szociális és egészségügyi ellátást nyújtanak nekik. Luc testvér orvos; ingyenes orvosi rendelője előtt mindig hosszú a sor. A békés szerzetesi életet azonban az iszlám szélsőségesek zavarják meg, akik folyamatosan nyomást gyakorolnak a kolostor tagjaira. A filmben a konfliktus felvázolása után hamar a szerzetesek dilemmája kerül a középpontba: el kell dönteniük, hogy életüket kockáztatva maradjanak, vagy életüket mentve, a felajánlott katonai biztosítással távozzanak, magukra hagyva ezzel a falubelieket, akik nem menekülhetnek. A tények ismeretében sejthető, milyen döntésre jutnak, de az odáig vezető út a fontos. A film legmeggrázóbb jelenetei a szerzetesek meditációi a kérdésről. Akkor is ki kell-e tartaniuk, ha pontosan tudják, hogy maradásuk nem változtatna az események kimenetelén? Abban a szellemben cselekedjenek, amelyben elviekben az egész eddigi életüket élték, vagy természetes félelmüknek engedve hagyják el a települést? Christian testvér ugyan verbálisan kezdetfől fogva a maradás mellett érvel, de kétségeit is nagyon finom eszközökkel mutatja be a rendező. A szerzeteseken mindvégig látható, hogy félnek, s ez teszi őket végletesen hitelessé, egyszerre hús-vér alakokká – és igazi hívőkké. Ezzel mutatják meg, hogy isten- és emberszeretetük megkérdőjelezhetetlenül mély és őszinte. A film egy egzisztenciális dráma, mely a közösség és a személyes felelősségről szól.

„A béke igazságát a terrorizmus a mai napig is drámaian veszélyezteti és tagadja, fenyegetéseivel és gyilkos cselekményeivel képes a világot félelemben és bizonytalanságban tartani. Elődeim, VI. Pál és II. János Pál, többször is felléptek, hogy felhívják a nyilvánosság figyelmét a terroristák iszonyatos felelősségére, és hogy elítéljék haláltervük értelmetlenségét. Az ilyen tervek tragikus és megrázó nihilizmusból táplálkoznak. (...) Nem csupán a nihilizmus, hanem a vallási fanatizmus is – amit ma sokszor fundamentalizmusnak hívnak – tud terrorista szándékokat és cselekedeteket inspirálni és táplálni. Mivel II. János Pál pápa kezdettől fogva sejtette a veszélyt, melyet a fanatikus fundamentalizmus jelent, megbélyegezte ezt és óvott attól, hogy bárki erőszakkal kényszerítse másokra saját meggyőződését az igazságról. Ezt írta: *»Az emberi méltóságot sértjük meg, ha általunk vélt igazságokat másokkal erőszakos módon akarunk elfogadtatni, és Istent is megsértjük, akinek az ember a képmása«* (Igazságban a béke, XVI. Benedek pápa üzenete a Béke Világnapjára [2006]).

Szintén nem gyilkosság a **váratlan** és **igazságtalan** támadó harcképtelenné tétele életünk, egészségünk, létfontosságú vagyunk vagy a női tisztaság védelmében. Törekednünk kell arra, hogy lehetőleg az igazságtalan támadót se öljük meg. Kötelességünk fokozott, ha nem „önvédelemről” van szó, hanem olyan ártatlanok megvédéséről, akik különlegesen ránk szorulnak, a megvédésükre pedig módunk van. Ezen a téren a mai kor bűne a közöny. Ezért lehetséges, hogy sokszor fényes nappal, mások szeme láttára követnek el bűncselekményeket az élet és a vagyron ellen.

Fazekas Endre: Merénylet a püspökvárban — Boldog Apor Vilmos vértanúsága

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent az emberi személy méltósága, és mi az alapja?
2. Miért kell az emberi életet tisztelni, és hogyan véthetünk ellene?
3. Mikor lehetséges az emberi élet kioltása?

FELADAT

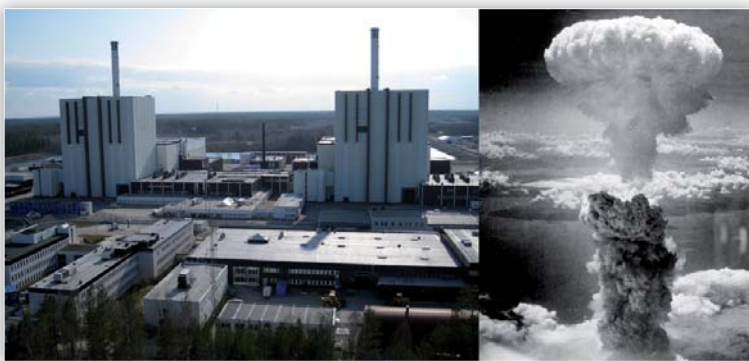
Korunkban sok természeti csapás éri az emberiséget. Ezeknek egy része az ember bűnös, kapzsi tevékenységének az eredménye. Hogyan akadályozhatnánk meg a környezetvédelem eszközeivel ezeket a katasztrófákat? Nézz utána ökológiai adatoknak, kutatásoknak! Írj egy esszét a témában!

36. Az anyagi javak keresztény szemlélete

A Szentírás tanítása az anyagi javakról

Az ember léte az anyagvilágba ágyazódik, s maga is része annak. A teremtéstörténet szerint Isten ezzel bízta meg az embert: „népesítsétek be a földet, és hajtsátok uralmatok alá” (Ter 1,28). A bűn azonban az emberiség és az anyagvilág kapcsolatában is törést hozott. Erre utal a Teremtés könyve is, amikor arról beszél, hogy „arcod veritékével eszed a kenyered” (Ter 3,19).

Atomerőmű és a Nagaszakit elpusztító atombomba

A föld javai önmagukban továbbra is a gondviselő Isten szeretetére utalnak, s **Isten ajándékai** számunkra. Ezért imádkozzuk a szentmisében: „Áldott vagy Urunk, mindenség Istene, mert a te bőkezűségedből kaptuk a kenyeret (...) a bort.” Ezért alkalmasak az **emberi szeretet** és gondoskodás **kifejezésére** is. Nemcsak testi szükségleteinket elégítik ki, hanem személyes és közösségi értéket is közvetítenek számunkra (pl. egy falat „hazai”, egy pulóver, amelyet édesanyám kötött).

A bűnbeesés következtében azonban az anyagi javakban rejlő értékek is a **visszájukra fordíthatók**, ha az ember ezeket nem Isten elgondolása szerint használja. Az emberiség elszaporodásával és a civilizáció fejlődésével ennek veszélye még inkább fenyeget. Tüzet egy ember is „csiszolhatott”, de például az atomenergia békés felhasználása már csak embermilliók összefogásán múlhat.

Ennek tipikus esete, hogy az anyagi javak sokszor nem az igazságosság, hanem az **igazságtalanság** forrásai lesznek. A szeretet helyett a megoszlást segítik elő, feszültséget keltenek (vö. Ám 5,7–11).

Torzulás a mulandó anyagi javakhoz való **túlzott ragaszkodás**, mert ez rombolhatja az emberi kapcsolatokat, az embert szembefordíthatja a szellemi értékekkel, és kiölheti az emberekből a maradandó javak iránti érzéket (Lk 12,15–21; 16,19–31; 14,15–24; 1Tim 6,10).

Jézus maga szegényen lépett a világba, és tanítványaitól is azt kívánta, hogy ne az anyagi javakért való aggodás töltse be a szívüket (2Kor 8,9; Mt 6,19–34). A keresztény embernek Jézus szavára kell figyelnie és arra kell törekednie, hogy mind a saját életében, mind a társadalomban – amennyiben ez rajta áll – helyreálljon az anyagi javaknak Istentől kapott rendeltetése. Tehát az **Isten szándéka szerint** bánik velük, azaz **nem ragaszkodik** túlzottan hozzájuk, de **megbecsüli** őket. Ezt az erkölcsi értéket nevezzük „*lelki szegénységnek*”.

Az anyagi javak létadottságai

Az anyagi javaknak *feltétlen tulajdonosa* Isten (a teremtés jogán). Tehát minden emberi tulajdonjognak Isten szándékához kell igazodnia.

Az anyagi javak **rendeltetése**, hogy biztosítsa az emberhez méltó életet **az egész emberiség** számára. Ez az úgynevezett **egyetemes használati jog**, amelynek fogalmát már Aquinói Szent Tamás kidolgozta. Az anyagi javak használatában tehát elő kell segítenünk az egyetemes használati jog megvalósulását. Ez vonatkozik az anyagi javak ésszerű **kiaknázására** és az igazságos **elosztásra**. „*A jogosan szerzett vagy kapott magántulajdonhoz való jog nem szünteti meg a Föld eredeti, az egész emberiségnek szóló ajándékozását. A javak egyetemes rendeltetése elsődleges marad még akkor is, ha a közjó előmozdítása megköveteli a magántulajdon, a hozzá való jog és használata tiszteletben tartását*” (KEK, 2403).

Isten akaratából az egyénnek joga van mind *fogyasztási javak*, mind pedig *termelő javak* tulajdonához; velük, mint sajátjával rendelkezhet. Az ember ugyanis nem képes *fenntartani életét* fogyasztási javak nélkül; nem képes saját és családja *jövőjéről gondoskodni* termelő javak nélkül.

Ebből következik, hogy az egyetemes használati jognak van alávetve a **tulajdonjog**. A tulajdon lehet **egyéni** vagy **közösségi**. Mindkettő az **egyetemes használati jog elősegítésére** való. Az egyéni tulajdon is a közjót szolgálja, hiszen gondosabban kezelik, és jobban gyümölcöztetik.

Ez a magyarázata annak, hogy saját javainkat sem használhatjuk oktanul, például nem pazarolhatunk, mikor mások ínséget szenvednek. Ezt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a tulajdonjog nem korlátlan. Az egyházatyák úgy vélekedtek, hogy a „*gazdagok feleslege a szegények jogos tulajdona*”. Ezt a keresztény erkölcsstanban is hangsúlyozni kell, hiszen a „*világ fiai*” nem így gondolkodnak. A világ mostani berendezkedése szinte magától értődőnek tartja, hogy vannak milliárdosok és nincstelenek. Keresztény ember ezt nem tarthatja természetesnek, és mindent

Az anyagi javak helyes elosztásának hiánya — A nyomornegyedekben is emberek laknak

meg kell tennie a szociális igazságosság megvalósulásáért. A magánember természetesen segíthet *alamizsnával* is, bár maga a kifejezés – a manapság hozzá kapcsolódó megalázónak tűnő asszociáció miatt – nem szerencsés. Egy-egy helyzetben talán nem is tehet mást, mint hogy ad valamit a rászorulónak. De az egyéni jótékonykodást mindenképpen a *társadalmi összefogáshoz* kell kapcsolni.

A tulajdonviszonyokat természetesen *tiszteletben kell tartani*, amint azt már a tízparancsolat is tanítja. Az előbbi tanítás szellemében azonban megállapíthatjuk, hogy végszükség esetén nem bűn elvenni abból, amit mások nélkülözhetnek, hiszen az egyetemes használati jog előbbre való, mint a tulajdonjog. Az utólagos kártérítés („*kompenzálás*”) kötelessége azonban ebben az esetben is fennáll, hiszen a végszükség esete már nem forog fenn. Ekkor vissza kell téríteni azt, amit a végszükségre való tekintettel vettünk el. (Ez nemcsak élelem lehet, hanem pl. jármű a meneküléshez.)

Az anyagi javak létadottságaihoz tartozik a **tulajdonszerzés formáinak** megemlítése. Ide tartozik a gazdátlan javak lefoglalása (ilyen már alig van, a természet egyáltalán nem „közpréda”); saját javaink szaporulata (ez lehet természetes vagy jogi: az utóbbira példa a kamat); a szerződések (vásárlás, ajándék, öröklés); a bérmunka (ez a leggyakoribb), valamint az elbirtoklás (*jóhiszemű* birtoklás a törvény szabta időn át).

Kötelességeink az anyagi javakkal kapcsolatban

Kötelező **annyi vagyont szereznünk**, amennyi magunk és családjunk emberhez méltó életének biztosításához szükséges.

Moritz von Schwind: Tübingiai (Magyarországi) Szent Erzsébet (1855 k.) — A rózsacsoda

Meg kell adnunk magunknak az **élelmet** (vétkezik a fukar és a mohó), a **ruházatot** és a **lakást** (mindkettő akkor erkölcsös, ha védi a testet, óvja a szemérmét, és társadalmi megbecsülést szerez), vagyis azt, amit egészségünk, munkaerőnk megújítása és az emberek között betöltött hivatásunk megkíván. De még a „*jóléti társadalomban*” sem szabad az étel, ital, divat, gyűjtőszennvedély rabjává válnunk. Életünket alapvetően nem irányíthatják az anyagi javak, vö. „*lelki szegénység*”.

Az **adakozás** a szeretet gyakorlásának fontos módja, még ha nem is az egyedüli (vö. az „*irgalmasság cselekedetei*”). A mai korban sok probléma már csak társadalmi összefogással oldható meg (elmaradott országok, elemi csapástól sújtott vidékek megsegítése stb.). Az **adakozás mértéke** vagyionk, illetőleg jövedelmünk nagysága és a rászorulóknak inségének fokától függ. A **megvalósítás módjában**, mint láttuk, egyaránt szükség van társadalmi összefogásra és egyéni nagylelkűségre, leleményre.

Bűnök a tulajdon ellen

Lopás (*furtum*): idegen tulajdon birtokba vétele titokban, ha a tulajdonos ésszerűen tiltakozhatnék. A katekizmus is megfogalmazza, hogy „*a hetedik parancsolat tiltja a lopást, azaz mások javainak a tulajdonos ésszerű akarata ellenére történő eltulajdonítását. Nincs szó lopásról, ha a hozzájárulás föltételezhető, vagy ha a tiltakozás ellenkezik a józan ésszel, vagy a javak egyetemes rendeltetésével*” (KEK, 2408).

Rablás (*rapina*): tulajdonsértés erőszakkal. Erkölcsi megítélése azonos a lopásával. Súlyosbító tényező, hogy ez általában személyiségében is megalázza a megkárosítottat.

Kártékonykodás (*damnificatio*): öncélú rongálás, pusztítás, rombolás. Ennek motívuma a beteges pszichikai alkaton kívül csak a rosszindulatú mentalitás lehet. Adott esetben sátáni lel-

kültre vallhat, vö. például a „*konkolyról*” szóló példabeszédet (Mt 13,24–30).

Sikkasztás: a lopás minősített formája, intellektuális bűn, illetve bűncselekmény, lényege a rábízott javak saját célból történő felhasználása. Ennek ma igen sok és változatos formája van. Lopni, sikkasztani vagy egyéb károkat okozni ma már elektronikus úton is lehet.

Csalás: az igazmondás és az igazságosság erényét sértő bűn, károkozás hazugsággal. Leginkább adásvételi ügyekben fordul elő, azzal a szándékkal, hogy az eladó megkárosítsa a vevőt. Ide tartozik a mértékek meghamisítása, a márkavédjegyek jogtalan használata (értéktelen iparcikket értékesnek feltüntetni), de ilyen a potyautazás is.

Zsarolás: titok nyilvánosságra hozatalával fenyegetőzni, illetve így pénzt vagy egyéb értéket kicsikarni. Ez mindig bűn, a bűnöst fel kell jelenteni, az ártatlanul hírbe kerültet viszont nem szabad bántani. Nem zsarolás viszont, ha fenyegetéssel rávesszük a bűnöst, hogy önként térítse meg a kárt.

A tulajdon elleni bűnök súlyossága a *károkozás mértékétől* függ. Jelentéktelen érték eltulajdonítása is súlyos bűn lehet, ha az egy szegény embernek súlyos kárt okoz. Nagy összeg eltulajdonítása viszont akkor is súlyos bűn, ha gazdag embertől történik.

A vagyon elleni bűnök bocsánatához szükséges a *kártérítés* (jóvátétel, *restitutio*) is. Akik részt vettek a károkozásban, azoknak részt kell vállalniuk a jóvátételben is. Ez a jogos tulajdonosnak vagy örökösének jár. Történhet titokban is (a lopott tárgyat visszacsempészni a tulajdonosnak). Kártérítés jár nemcsak az elveszett jószágért, hanem a hiányából elszenvedett kárért is. Például a karbantartási költség levonható, de a visszaküldése nem. Aki a *társadalomnak*, illetve *ismeretlen egyénnek* okozott kárt (pl. pénzhamisító, zsebtolvaj), adja a kártérítést jótékony vagy szent célra.

Az értelmetlen rongálás következményei

A tulajdonviszonyok és a közjó

Az Egyház tanításában alapvető fogalom a **közjó**. Ez nem más, mint **gazdasági, jogi, szellemi és erkölcsi** tényezők összessége. „A közjón »a társadalmi élet azon föltételeinek összességét (kell érteni), melyek mind a csoportoknak, mind az egyes tagoknak lehetővé teszik, hogy saját tökéletességüket elérjék«” (KEK, 1906). Az államnak lehetővé kell tennie, hogy **mindenki emberhez méltó életet** élhessen. Ez kötelessége, éppen az egyetemes használati jog érvényesítésének nevében. A közhatalom feladata ugyanis nemcsak a magántevékenység zavartalan biztosítása, hanem a közjó tevékeny szolgálata is. (Nemcsak „*jogállam*”, hanem „*jóléti állam*” is.)

A szabályozás **módja** kétféle lehet:

Az állam a legjelentősebb vállalatokat **köztulajdonba** veheti, sőt egyenesen kívánatos, hogy a legfontosabb „*kulcsiparok*” állami tulajdonban legyenek (vö. XI. Piusz: *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikáját és a II. Vatikáni Zsinat tanítását, *Gadium et spes*, 71). Ezzel megakadályozható, hogy bizonyos tőkés körök saját érdekeik miatt manipulálhassák az államot.

A vasútnak például régen is és ma is az a feladata, hogy mindenki javát szolgálja

Az állam kényszerítheti a magánosokat feleslegük szociális felhasználására **adózással** is. Az adórendszer akkor jó, ha lehetővé teszi a vállalkozó haszonhoz jutását, de elég pénzt szed be az állam „működtetésére” és a szociális célok megvalósítására.

„A közjó mindenki életét érinti.

Mindenki részéről okosságot igényel, de még inkább azok részéről, akik a tekintély hivatalát gyakorolják. Három lényeges elemet foglal magában. (...) Mindenekelőtt föltételezi a személynek mint ilyennek tiszteletét. (...) Másodsor a közjó igényli közösségének szociális jólétét, gyarapodását. (...) Végül a közjó magában foglalja a békét, vagyis az igazságos rend állandóságát és biztonságát” (KEK, 1906–1909). Minden embernek joga van tehát a **kereső munkához** és az **igazságos munkabérhez**. Ez utóbbi – az Egyház tanítása szerint – nem a munka „ára”, amelyet a kínálat és kereslet szab meg, hanem a munkateljesítmény ellenértéke. Ez biztosítja ugyanis a **megélhetését, művelődési** lehetőségét és **családi kötelezettségeinek** teljesítését. Ennek konkrét szabályozása az állam feladata. Ha nem sikerül ezt megvalósítani, akkor kell „szociális hálót” biztosítani azok számára, akik munkájukból nem tudnak megélni (pl. munkanélküli segély).

A **szociális kérdés** kiemelt szerepet kapott az elmúlt több mint száz év pápai megnyilatkozásaiban. A **közjó kérdését** részletesen és aktualizálva tárgyalja a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1996-ban kiadott körlevele, amelynek címe: **Igazságosabb és testvériesebb világot!**

KÉRDÉSEK

1. Mit mond a Szentírás az anyagi javakról?
2. Mire valók az anyagi javak?
3. Hogyan kell bánni az anyagi javakkal? Hogyan valósul ez meg a saját életedben?
4. Milyen módon követhetünk el bűnt az anyagi javak ellen?

FELADATOK

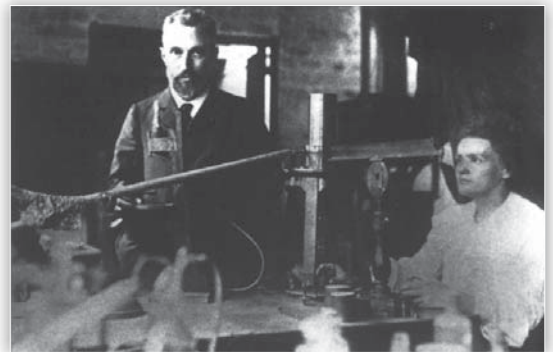
1. Keress olyan szentírási helyeket, amelyek kifejezetten a kapzsiság veszélyeiről szólnak, illetve példabeszédeket, ahol az anyagi javakkal kapcsolatban érvényesül Isten irgalmassága!
2. Sorolj fel olyan történelmi tragédiákat, amelyeknek az oka a kapzsiság volt!
3. Nézz utána, mely pápai megnyilatkozások szólnak a szociális kérdéstről!
4. Próbáld megfogalmazni, milyen alapvető különbség van a pápai enciklikák szemléletmódja és a „világ fainak” nézetei között!

37. A szellemi értékek az ember életében

A szellemi értékek

A szellemi értékek világa éppúgy egymásra utalja az embereket, mint az anyagvilág. Az **anyagi javak** és a **szellemi értékek** megkülönböztetése nem feltétlenül szerencsés, hiszen ezek nem választhatók el egymástól. Egyrészt az anyagi javaknak is van személyes jelentésük (egy falat kenyér nemcsak az éhséget csillapítja, hanem arra is emlékeztet, hogy közösségbe tartozunk), másrészt az úgynevezett szellemi javak sem választhatók el az anyagi vonatkozásoktól (hiszen a tudomány vagy a művészet műveléséhez anyagi feltételekre is szükség van). Szeretetünket sem csak az anyagi javakkal kapcsolatban kell megmutatni egymás iránt, mert a szellemi értékek is erre valók. De a bűntől megsebzett emberi létben a szellemi értékek világa éppúgy magában rejtja a jó lehetőségét, mint a rossz kockázatát.

Pierre és Marie Curie a laboratóriumban — Párizs, 1898

A **szó**, a **tudás** arra való, hogy **használjunk** vele, de rosszra is használható. Nemcsak kenyérré éhezünk, és nemcsak ökölcspással lehet fájdalmat okozni vagy sebezni, hanem szavakkal, sőt azok hiányával is. A szó egyaránt lehet igazmondás és hazugság. A „tudás hatalom”. A hatalom azonban, amelyet a tudomány az emberiség kezében egyre nagyobbra növel, kétélű: jóra és rosszra is fordítható, ez megsokszorozza felelősségünket. Gondoljunk csak az atomra: lehet békés atomenergiaként használni, de atombombaként is! (NB. Sok diktátor tudatosan élt azokkal a manipulációs lehetőségekkel, amelyeket a pszichológiai ismeretek adtak.)

Gutenberg Biblia (XV. század) — Az első nyomtatott Biblia egy példánya a washingtoni Library of Congress-ben

A szellemi értékekről beszélünk a kultúrával és a tudománnyal kapcsolatban is.

Az **igazság** az emberi élet alapértéke. Igényünk, hogy **megismerjük**, kötelességünk **keresni, kimondani, védeni**. Szent Pál a megváltáshoz kapcsolja az igazmondás parancsát: „Öltsétek magatokra az új embert, aki az Isten szerint igazságosságban és az igazság szentségében alkotott teremtmény. Hagyjátok el tehát a hazudozást, beszéljen mindenki őszintén embertársával, hiszen tagjai vagyunk egymásnak” (Ef 4,24–25). A szeretet sem folyamodhat hazugsághoz, de azt is figyelembe

A szellemi értékek sokfélék lehetnek

kell venni, hogy nem mindegy, mikor és hogyan mondunk ki valamilyen igazságot. Jézus megalkuvás nélkül vállalta az igazságot, de a gyöngédségre és tapintatra is főséges példát adott (vö. Jn 8,7–9).

Az emberi kapcsolatokban az egyik legfontosabb életérték a **bizalom**. A bizalom (lat. *fides, fidelitas*): a remény alapja, hit a másik fél jóindulatában. Akiben bízunk, arról szilárdan hisszük, hogy kész és tud is rajtunk segíteni, föltárt gyengeségünkkel nem fog visszaélni. Enélkül emberi életről beszélni nem lehet. A bizalomhoz kapcsolódnak a következő erkölcsi témák.

Az őszinteség

Az **őszinteség** (*veracitas*): az igazságnak megfelelő beszéd vagy magatartás. Ez nemcsak alapja a kölcsönös bizalomnak, hanem elválaszthatatlan kapcsolatban van az igazságossággal és a szeretettel.

A sátán, a hazugság atyja — A strasbourgi katedrális kapujának részlete

A **hazugság** (*mendacium*): a megtévesztés szándékával való beszéd vagy magatartás. Több faja van.

Az őszintétlenség leggyakoribb formája a **hazug beszéd**: *megtévesztés szavakkal*. Súlyos formája a *féligazság*, azaz némi igazság belekeverésével meggyőzőbbé tenni egy hazugságot. Jézus is ez ellen tiltakozott a legszenvedélyesebben (vö. Mt 11,19).

Szintén erkölcstelen magatartás a **tettekkel való hazugság** (*képmutatás, színlelés*). Kiemelten súlyos annak a bűne, aki képmutató módon *kettős életet* él (*élethazugság*).

Az őszinteség elleni bűn továbbá, ha valaki **elhallgat** valamit az illetékesek előtt. Ilyen bűn lehet például a gyerek „*hallgatása*”, esetleg mellébeszélése a szülővel vagy a tanárral szemben. Ez tulajdonképpen hallgatással tör-

ténő hazugság. Az őszintétlenség felsorolt formái **rombolják az emberek közötti bizalmat** (vö. Ef 4,25–32). De az is vét a bizalom ellen, aki a környezetét az őt megillető ismeretekben *állandóan bizonytalanságban* tartja. A hazugság tárgyi szempontból annyiban súlyos, amennyiben súlyos kárt okoz. A bizalmatlanság légkörének terjesztése árt az emberi kapcsolatoknak, a *szeretetet* és a magától értődő *ráhagyatkozást a gyanakvás szellemével cseréli fel*.

Mivel a kommunikáció az igazságosság érték körébe tartozik, **korszerű erkölcsi kérdés az őszinteség dilemmája**. Az emberi életben ugyanis adódhatnak olyan helyzetek, hogy igazmondásunk **súlyos és jogtalan kárt** idézne elő, kitérő választ adni pedig lehetetlen (vö. a náci és a kommunista diktatúrák „nyomozásai” esetében). Mi itt a teendő?

A hagyományos erkölcsi teológia, köztük a középkor és az újkor moralistái kieszték az okos **félrevezetés** formáit (*restrictio mentalis*), lehetőleg vigyázva arra, hogy ez ne kifejezett hazugsággal történjék. Azt tanították, hogy nem bűn olyan kifejezést használni, ami önmagában véve igaz, de megtéveszti a jogtalan kérdezőt. Ezt az elméletet ma már meghaladottnak tarthatjuk. Ez amolyan „kiskapu” volna, ráadásul nem is mindig alkalmazható, mert ha ügyesen teszik fel a kérdést, akkor lehetetlen kitérő választ adni.

Több mai erkölcsi teológus jobban érvényre akarja juttatni az **igazságosság és a szeretet szempontját** (például B. Häring, M. Brunec, A. van Kol). Nem a beszéd, hanem a **kommunikáció** helyességét tartják fontosnak, éppen a Szentírás szellemében, hiszen az igazlelkűségnek is az ember **javát kell szolgálnia**.

Minden embernek **annyi informatív ismerethez** van joga, amely **nem sérti az igazságosságon alapuló emberszeretetet**.

Az **őszinteség** erénye tehát nem más, mint az **igazságosságnak és a szeretetnek érvényre juttatása** szavakkal és viselkedéssel.

A **megtévesztés** (történjék szóval vagy cselekedettel) **megengedhetőségének kritériuma** tehát az, hogy akinek az irányában történik, azok az igazságosság nevében **ésszerűen tiltakozhatnak-e vagy sem**. Súlyos helyzetben tehát nem számít hazugságnak a verbális „igazmondás” megsértése. **Ez a helyzet hasonlít a végszükségben való „lopás” és az önvédelemből történő „emberölés” esetéhez**.

A **kommunikáció erkölcsi tanának lényegét** talán így lehetne összefoglalni: „Amikor valakivel beszélünk, tudatunkban kell lennie, hogy a szeretet forog kockán. Az ember, aki szeretetben él, tud erre ügyelni, mielőtt beszédre nyitná a száját. (...) Hiba volna megfontolás nélkül beszélni, s talán még nagyobb hiba volna magunkba temetkezni, hiszen a kommunikáció önmagában ajándék, ha a szeretet szellemében történik” (Enrico Chiavacci).

A bizalommal kapcsolatos egyéb értékek

A **titoktartás** (*discretio*) nagyon fontos a közösségi életben. Kötelesek vagyunk az olyan ismereteket megőrizni, azaz nyilvánosságra nem hozni, amely másnak kárt okoz, hacsak nagyobb érték nem kívánja. A **gyónási titok** abszolút titok, közvetlen megszegését az Egyház a legszigorúbban bünteti, hiszen a hívek lelki javánál nincs nagyobb érték (vö. CIC, 1388. kánon).

A titoktartás elleni bűn a **fürkészés**, a **besúgás** és a **titok kibeszélése**. Ezek **éppúgy rombolják a bizalmat**, mint a ha-

figyel, és hogy ne hagyja, hogy az információözön, a reklám, amely a kíváncsiságot mindig újabb és újabb érdekességekkel igyekszik lekötni, tudat alatt hasson rá vagy akár észrevétlenül is manipulálja. Az **önálló gondolkodás és lelkiismereti állásfoglalás** mindenkinek **személyes felelőssége**.

„Mindebből elsősorban nem elriasztó figyelmeztetést kell kiolvasnunk. Főlemelő tudat, hogy a lelkiismeret világossága közügy. Az egymásért való felelősség teher ugyan, de tartást ad, mint a kötéltáncosnak a súlyzóit (vö. Dán 12,3; Mt 18,20)” (Jelenits István).

A becsület

A **becsület** (*honestas*):

1. A világi szóhasználatban: egy adott társadalom erkölcsi eszményének megfelelő magatartás, s az ezt körülvevő tisztelet. Relatív érték, ami a kornak, a kultúrának, sőt a gazdasági helyzetnek is függvénye.

2. Az Egyház tanításában: belső minőség, erkölcsi erény, mely arra tesz képessé, hogy az ember a megismert és befogadott igazsághoz hűséges maradjon; a jellem gyökere. Ezen utóbbinak két eleme van: az egyéni *tiszteletreméltóság* bennünk és a *megbecsülés* másokban irántunk.

A **Szentírás** nagyra becsüli az ember méltóságát, hiszen mindennél tökéletesebb teremtmény (vö. Zsolt 8,6), akinek hivatása, hogy Krisztus dicsőségében részesüljön (vö. 2Tessz 2,14).

A becsület nélkülözhetetlen a **közösségi életben** is. Az egymás iránt érzett megbecsülés nélkül semmiféle emberi kapcsolat nem képzelhető el. A megbecsülés természetesen az egyént is segíti a jó megtételében és a rossz kerülésében.

Mások becsülete

Az ember közösségi létéből következik, hogy fontos kötelességeink vannak mások becsületével kapcsolatban.

Törekedni kell mások megértésére és megbecsülésére. Ok nélkül nem feltételezhetünk rosszat, de ezzel megfér a szükséges óvatosság. Törekednünk kell az ösztönös ellenszenv leküzdésére, és óvnunk kell az elhunytak becsületét is. A megbecsülést **ki is kell fejezni:** tisztelettel, udvariassággal és legfőképp mások komolyan vételével.

A szekularizált világban kiemelt figyelmet érdemel a mások becsülete elleni bűnök kérdése. Különösen égető ez a *média* világában, de a *magánéletben is sok kihívás éri a keresztény embert*.

A **belső bűnök** közé tartozik az *alaptalan gyanakvás* (rosszat feltételezni) és a *vakmerő íté-*

Amint a tollpíhékét sem lehet maradéktalanul összegyűjteni, úgy a helytelenül kimondott szavaink következményeit sem lehet teljesen jóvátenni

let (rosszat biztosra venni, vö. Jak 4,12); a vallási, faji vagy etnikai *előítélet*; és a *káröröm*, azaz örülni más erkölcsi botlásán vagy szerencsétlenségén.

A **külső bűnök** közé tartozik a *megszólás*: más bűnét ok nélkül kibeszélni; a *rágalmazás*: másról hamisan rosszat állítani, ez akkor is bűn, ha feltételes módban történik („Azt beszélnek róla, hogy...”); a *gyalázkodás*, *becsületsértés*: ez hasonlít a rágalmazáshoz, de itt szemtől-szembe történik; a *rosszindulatú gúnyolódás*: másokat igazságtalanul nevetségessé tenni, esetleg éppen hatalmi pozícióból; valamint az *intrika*: emberek összevesztése, egymás ellen uszítása az előbbi bűnök segítségével. A keresztény embernek nagyon kell figyelni arra, hogy ami a „világ fiai” szerint ártalmatlan lódításnak látszik, az másnak súlyos kárt okozhat.

A becsület elleni bűnök esetében is kötelező a **jóvátétel**, azaz a **jó hír** és a **becsület helyreállítás**. Ez néha teljesen már nem is lehetséges a hírek terjedése miatt. A becsület helyreállításának azok előtt kell történnie, akik előtt a becsület megsértése történt.

A rágalmat vissza kell vonni. A gyalázkodásért, a gúnyolódásért és az intrikáért sajnálkozást kell kifejezni és bocsánatot kell kérni. A megszólást nem lehet cáfolni, de egyéb nyilatkozatokkal ellensúlyozni kell. A jóvátétel kötelezettsége itt is annál súlyosabb, minél nagyobb kárt okozott a becsület megsértése.

Kötelességeink saját becsületünk terén

Becsületünk *nem alapulhat képmutatáson*. Kötelességünk *olyan tulajdonságokat* kialakítani, amelyekkel mások megbecsülhetnek. Törekednünk kell tehát **annyi megbecsülésre, amennyi hivatásunk** érdekében feltétlenül szükséges. Akit **nem vesznek komolyan, az keveset tud használni**. – Bűn azonban mindenáron vagy éppen bűnös módon hajhászni a megbecsülést, főleg ha az más ember kárára történik (pl. becsméréssel).

Példánk itt is *Jézus*, aki tiltakozott az ellen, hogy arcul üssék (vö. Jn 18,19–23), de ügyének igazolását végső soron Istenre bízta, nemcsak a kínhalált vállalta, hanem a gyaláztatot is.

KÉRDÉSEK

1. Mit jelent az őszinteség és miért fontos az ember életében? Te kihez vagy igazán őszinte?
2. Megkísértett-e téged is, hogy az anyagi javakat fontosabbnak tartsd a szellemi értékeknél?
Ha igen, akkor hogyan próbáltál küzdeni ellene?
3. Milyen műsorokat kedvelsz a tévében? Mi az őszinte véleményed róluk?

FELADAT

Volt olyan dilemmahelyzet az életedben, amikor a becsületed harcolt a pillanatnyi érdekeiddel szemben? Ha igen, akkor hogyan oldottad meg azt? Ne engedj a kísértésnek!

38. A kultúra és a tudomány

A kultúra, a tudomány és a művészet

A kultúra jelentőségét a II. Vatikáni Zsinat is hangsúlyozza: „Az emberi személy jellegzetes vonása, hogy csak a kultúra által, azaz a természet javainak továbbfejlesztése által juthat el az igazi és teljes emberségre” (Gaudium et spes, 53).

A kultúra (a lat. *colo*, [cultum] „földet művel” igéből): a nyersanyagban lehetőségként rejlő értékek létrehozása emberi cselekedetek által; a nyersanyag, a munka és a kimunkált értékek együttese. **Lényege**, hogy az ember minden területen kibontakoztatja képességeit a világ jobbá tételére. Ennek egy része a **civilizáció**, amely a világ technikai tökéletesítését is jelenti.

A keresztény embernek ezen a téren is nagy a **felelőssége**: egyrészt **saját képességeinek** kibontakoztatásában, másrészt abban, hogy ezzel **mások szolgálatára** szentelje önmagát.

A Zsinat hangsúlyozza a **tudományok művelésének** fontosságát. Kiemeli a **természet-tudományok** jelentőségét, de figyelmeztet a beszűkülés veszélyére is (vö. Gaudium et spes, 57).

A **szépség** értékét is hangsúlyozzák a mai teológusok. Nagy tehát a művészek felelőssége, „hiszen valamilyen módon Isten végtelen tökéletességét tolmácsolják” (XII. Piusz). A szakrális művészetnek tehát kiemelkedő szerepe van. „A szakrális művészet akkor igaz és szép, amikor megfelel sajátos hivatásának: a hitben és az imádásban; fölidézi és dicsőíti Isten transzcendens misztériumát; az Igazság és Szeretet nagyszerű szépségét, mely megjelent Krisztusban, aki »dicsőségének kisugárzása és lényegének képmása« (Zsid 1,3), akiben »benne lakik testi formában az istenség egész teljessége« (Kol 2,9); a Boldogságos Szűz Máriában és az angyalokban és a szentekben tükröződő lelki szépséget. A hiteles szakrális művészet elvezeti az embert a Teremtő és Megváltó, Szent és Megszentelő Isten imádságára és szeretetére és az imádságra” (KEK, 2502).

A művészek felelőssége abban áll, hogy **eszközük** van **az emberek meggyőzésére**, s ezt a lehetőséget jóra és rosszra is használhatják.

A Magyar Nemzeti Múzeum épülete Budapesten — Alapítója Széchényi Ferenc

„Az »Isten képmására teremtett ember« műalkotásainak szépsége révén is kifejezésre juttatja a Teremtő Istenhez fűződő kapcsolatának igazságát. A művészet ugyanis sajátosan emberi kifejezési forma; az életszükségletek kielégítésére való törekvésen túl, ami minden élőlény közös adata, az ember belső gazdagságának érdek nélküli túlcordulása. Mint a Teremtő által ajándékozott tehetség és az emberi erőfeszítés gyümölcse, a művészet a gyakorlati bölcsesség egy formája, mely összekapcsolja a megismerést és azt a törekvést, hogy a valóság egy igazságát látható vagy hallható formában fejezze ki. Így a művészet, amennyiben a dolgok igazságából és szeretetéből merít inspirációkat, bizonyos hasonlóságot hordoz Isten teremtő tevékenységével. Mint bármely más emberi tevékenység, a művészet sem teljesen öncélú, hanem az ember végső céljára irányul és tőle nyeri nemességét” (KEK, 2501).

A játék és a sport

„Huizinga a kultúra gyökerét a játékokban látja. A játék külön világot alkot. Szabályai és előírásai ideiglenesen hatályon kívül helyezik a »komoly világ« szabályait és törvényeit. E külön világ (...) felfüggeszti a hétköznapi élet időstruktúráját. (...) Aki játszik, kilép az időből, s másik időbe lép át” (Nyíri Tamás). A **játék** tehát sajátosan emberi tevékenység, amely kiemeli az embert a megszokott világ struktúráiból.

Célja az örömszerzés és az emberi kapcsolatok elmélyítése. Ebből fakad erkölcsi megítélése is. Nem válhat például szenvedéllyé, hiszen akkor már nem ápolja, hanem rombolja az emberi kapcsolatokat. Szalézi Szent Ferenc írja: „A játék (...) akkor engedhető meg, ha célja a felüdülés, de ebben az esetben se tartson kimerülésig, (...) nehogy szinte második foglalkozásunkká váljék” (Filótea, XXXIV).

A **sport** korunkban már több mint egyszerű testedzés. A **sportoló** a teljesítményekben önmagát fejleszti, de ezzel másoknak is örömet szerez (pl. a nemzet dicsőségét növeli az olimpiai játékokon). Bűn az egészségre káros, vagy az alantas ösztönöket felszabadító magatartás. Ma sajnos aggasztó mértékben elterjedt a teljesítménynövelő szerek, a **dopping** használata. Ez tisztességtelen eljárás, és egészségügyi kockázatokkal is jár. A tudományos ismeretek fejlődésével folyamatosan változnak a *doppingolás formái, eljárásai* egyre kifinomultabbak lesznek (géndopping, vérdopping). Két főbb következménye, hogy az olyan személy, aki doppingol, egyrészt szégyent hoz magára, a családjára és a hazájára (ez rossz a személynek), másrészt becsapja sporttársait, és ezzel megfosztja a „tisztá versenyzőket” az

egyenlő esély lehetőségétől, hogy sikeresek legyenek. Igen fontos tehát, hogy a *doppingellenőrzés* lépést tartson az egyre fejlődő technikával.

A **sportrendezvények** segíthetik a különböző nemzetiségű emberek közt a testvéri kapcsolatok létrehozását (vö. *Gaudium et spes*, 61). Bűnös az olyan magatartás (pl. a rendezők vagy a szurkolók részéről), amely ennek éppen az ellenkezőjét idézi elő. Sajnos, korunkban a versenysport számos esetben a vandalizmus terepévé vált.

A munka és a pihenés

A munka az ember fizikai és szellemi képességeinek felhasználása értékek létrehozására.

Alapvetően fontos a kultúra és a civilizáció szempontjából. Ezzel az ember **önmagát** fejleszti, elősegíti a **közösség javát** és **Isten terveit** valósítja meg a világban. A bűn következtében azonban a munka sokszor **robottá válhat** és súlyos társadalmi igazságtalanságok forrása lehet. Gyakori jelenség, hogy a munka *áruvá silányul*, megalázva a megélhetésért küzdő rászorulókat.

A munka értékét mutatja **Jézus példája**, aki ebben az öszszekuszált helyzetben vette a kezébe „*az ács fiaként*” József szerzőségeit. Szent Pál – miközben személyes példát is adott kétékezi munkára – Jézusra hivatkozva fogalmazza meg híres mondatát: „*Aki nem akar dolgozni, ne is egyék.*” (2Tessz 3,10). Minden emberi munkához hozzátartozik mind a szellemi teljesítmény, mind a testi erőfeszítés. Ezek aránya különböző, de a diák, a tanár, az utcaseprő meg a tudós (sorolhatnánk tovább) munkája egyaránt nélkülözhetetlen az emberiség számára. A keresztény ember feladata tehát a **lelkiismeretes munka**, de egyúttal a munka „*humanizálása*” is. A keresztény ember tudja, hogy nem csak kénytelen dolgozni. „*Bármit tesztek, lélekkel tegyétek, az Úrnak teszitek!*” (Kol 3,23).

A munka **nem töltheti be egész életünket**, és a technika fejlődése folytán egyre rövidebb ideig tartó munka árán megtermelhetjük azt, amivel a társadalomnak tartozunk. **Szabadidőre** egyébként szükségünk is van, nemcsak „*regenerálódás*” céljából, hanem azért is, hogy emberségünk be ne szűküljön.

A szabadidő felhasználása felelősségteljes feladat. Sokszor nagyobb leleményre van szükségünk, mint a pontosan behatárolt munka elvégzésében.

A szabadidő felhasználásának egyik **módja a szórakozás**, amely azonban nem az egyetlen lehetőség, még ha üzleti érdekből ennek ma igen nagy a kínálata. Szintén fontos lehetőség az **önművelés**, hiszen ilyenkor tudjuk „*utolérni önmagunkat*”. Ide tartozik az **idegen tájak felkeresése** és az **emberi kapcsolatok kialakítása**, fenntartása (mindkettő új ismereteket és élményeket ad).

Szent József szobra a Bad Wildbad-i Szent Bonifác-templomban

A szabadidő felhasználásában fontos még a **mások szolgálata** és az **imádság**, hiszen ilyenkor „*jobban van rá idő*”.

A szabadidő helyes felhasználása tehát munkánkra is visszaragyo (vö. Gaudium et spes, 61). Életünk tehát a társadalmilag szabályozott munka és a személyes lelkiismerettől alakított szabadidő egymást váltó szakaszaiban egyaránt a felebaráti szeretetben találja meg értelmét. Így lesz egészen Istené.

KÉRDÉSEK

1. Hogyan valósul meg életedben a munka? Az esetleges nehézségek idején hogyan próbálsz megoldani, hogy a munka ne váljék robottá?
2. Milyen szabadidős tevékenységeid vannak?

FELADAT

Tervezz meg egy plébániai közösségi napot, például egy kirándulást!

39. A keresztény ember felelőssége a nemzeti elkötelezettség és a közélet terén

A társadalom és a család

Az emberi élet **közösségi jellegét** ma különösen hangsúlyozza az Egyház. „Az emberi személynek szüksége van a társas életre. Ez az ember számára nem valami ráadás, hanem természetének követelménye” (KEK, 1879). A **társadalom** azon személyek együttese, akiket **szervezett formában összeköt** az egységnek olyan alapelve, amely az **egyedek felett** áll. Az Egyház tanításának fontos része a kölcsönös kisértés (*szubsidiaritás*) elve. Eszerint „egy magasabb szintű közösség ne avatkozzék be egy alacsonyabb szintű közösség életébe, és ne fossza meg illetékességétől, hanem szükség esetén támogassa, és segítse abban, hogy összehangolja tevékenységét más társadalmat alkotó tényezőkkel a közjó érdekében” (XI. Piusz: Quadragesimo anno).

A **családok** és a családi életet összetartó értékek ma különösen az **egész társadalom védelmére** szorulnak. Igen nagy tehát a felelősségünk ezen a téren, nemcsak magunkért, hanem környezetünk, sőt a **közélet tisztaságáért** is. Szavunknak, viselkedésünknek messzire ható súlya van. Másfelől viszont a nehézségek között is szépen és gazdagon kibontakozó **családi élet a társadalom** és az **Egyház** életére hat jótékonyan. A II. Vatikáni Zsinat külön hangsúlyozza, hogy a keresztény család ma apostoli feladatot tölt be az emberek között (vö. Apostolicam actusitatem, 11).

XI. Piusz pápa

A nemzet

A család önmagában életképtelen; az ember közösségi igényét csak akkor elégítheti ki, ha **nagyobb közösségekbe** épül.

Ezek közül közvetlenül, egy nagyobb család természetességével a **nemzet** veszi körül az embert. A nemzet **tagjait** a vérségi köteléken túl a **közös nyelv**, a **közös műveltség**, a **történelmi hagyományok**, a **közös haza**, a többé-kevésbé **közös életforma** kapcsolja össze. Az emberi sze-

Barabás Miklós: Széchenyi István gróf (1848)

mélyiség kibontakozása szempontjából a nemzetnek igen nagy jelentősége van. Érthető tehát, hogy munkás életünk „termésének” közvetlen haszonélvezője is többnyire a nemzet, amelynek gyermekei vagyunk.

A nemzet természetesen **erkölcsi érték** hordozója is („ember-óvó és embernevelő közösség” – mondja Illyés Gyula). Ezt Isten világosan megmutatta azzal, hogy az ószövetségben egy nemzetet választott ki üdvözítő tervének szolgálatára. Jézus is ennek a nemzetnek hűséges tagjaként nevelkedett és élt, igaz szeretettel fordult hozzá, és könnyek közt jövendölte meg nemzeti önállóságának pusztulását.

Az Egyház a pünkösdi Lélektől vezetve minden nemzethez saját „nyelvén” igyekszik szólni. A II. Vatikáni Zsinat a liturgiában is, a missziós munkában is sürgeti a **nemzeti nyelv, műveltség és hagyomány** tiszteletét (Sacrosanctum Concilium, 36–40; Ad gentes, 22–25; Orientalium ecclesiarum, 5). Mindez nem taktikai megfontolásból történt.

A **hazaszeretet** hűségre, tiszteletre kötelez az iránt a nemzet iránt, amely emberré nevelt. De képességeink kibontakoztatására, tervszerű közhasznú gyümölcsöztetésére is.

A nemzeti érzés **bűnös túlhajtása** a nacionalizmus, **eltorzulása** a faji gyűlölet. „A nacionalista jogot sért (más népeket, önző előnyért); a patrióta jogot véd (voltaképpen nem is a maga népéért, hanem az Emberét, az Emberiségét)” – írja megint Illyés Gyula. A nacionalizmus is, a faji gyűlölet is mélységesen ellenkezik nemcsak a keresztény felebaráti szeretet egyetemességével, hanem a hazaszeretet igazi tartalmával is. A hazaszeretet ellen is lehet *per excessum* és *per defectum* vétkezni.

Az állam

A **nemzet** természetes, az **állam** szervezett közösség, határai nem mindig esnek egybe a nemzet határaival (Jézus korában például Izrael egy kozmopolita világbirodalom sok nemzetet összefogó politikai közösségének tagjává lett). A fejlődés jelenlegi fokán **az állam igen fontos szerepet tölt be** az emberiség életében (vö. Gaudium et spes, 74–75). Alapvető tevékenysége a közjó szolgálata. Az állam legfontosabb feladatai: a **jogrend** kialakítása és védelme; a **gazdasági élet** megszervezése, az emberhez méltó megélhetés és szabadság feltételeinek mind hatékonyabb biztosítása; valamint a **közművelődés** szolgálata.

Az állam **történelmi alakulat**, szervezettsége koronként változik. A kereszténységnek nincs örökre érvényes, eszményi állammodellje. Jézus példája és az Újszövetség egyértelműen tisztázza, hogy a keresztény embernek jó állampolgárnak kell lennie. Az állami törvények „nemcsak a megtorlás, hanem a lelkiismeret miatt is” kötelezők (vö. Róm 13,4). Meg kell fizetni a jogos adót

(vö. Mk 12,13–17), vállalni kell a kötelező személyi szolgáltatásokat, például a honvédelmi kötelezettséget, vagy annak alternatív formáit.

Bűnös dolog volna, ha valaki ingyen akarna haszonélvezője lenni az állam biztosította közrendnek, de akkor is, ha az állampolgári hűséget összetévesztené a szolgálattelkűséggel. A **nagykorú ember akkor jó állampolgár**, ha lehetőségei szerint mindent megtesz azért, hogy az állam életében az **igazságosság**, a **jog** és a **szabadság** követelményei érvényre jussanak. Ez vonatkozik mind a **közéleti**, mind a **politikai** tevékenységre is.

A felvilágosodás korában dolgozták ki azokat a társadalomról szóló elméleteket, amelyek a mai **demokratikus rendszereket** megalapozták. Ennek lényege, hogy a hatalmat a **polgárok által választott személyek** gyakorolják.

Itt tehát mindenki felelős azért, hogy szavazatával **kit segít hatalomra**. Kiemelt azok felelőssége, akik a választás során **hatalomhoz jutottak**, hiszen a „néptől kapott” hatalmat az ígéreteknek megfelelően kell gyakorolni. A keresztény közéleti személy nem felejtheti, hogy a hatalommal járó lehetőségeket a **szolgálat szellemében** kell gyakorolnia. – A választásokon való felelős részvétel kötelezettségére a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia ismételten felhívja a figyelmet.

Az Országgyűlés törvényalkotó munkája

Az emberiség

A Biblia már az első lapjain **az egész emberi nem összetartozását** tanítja. Azt, hogy az emberiség egymást meg nem értő, sőt ellenséges csoportokra szakadt, a bűn következményeként mutatja be (vö. „A bábéli torony” – Ter 11,1–9). A megváltástól pedig már az ószövetség az emberi nem eredendő egységének helyreállítását várta.

Jézus valóban „békeszszerzőként” jött, egyé, új emberré teremtette az emberiséget (vö. Ef 2,15). Ezért tartozik hozzá Krisztus törvényéhez a felebaráti szeretet egyetemes parancsa és az ellenségszeretet is.

Szent Pál is ujjongva és felszabadultan hirdeti: „Nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad, férfi vagy nő, mert ti mindnyájan egy személy vagytok Krisztus Jézusban” (Gal 3,28).

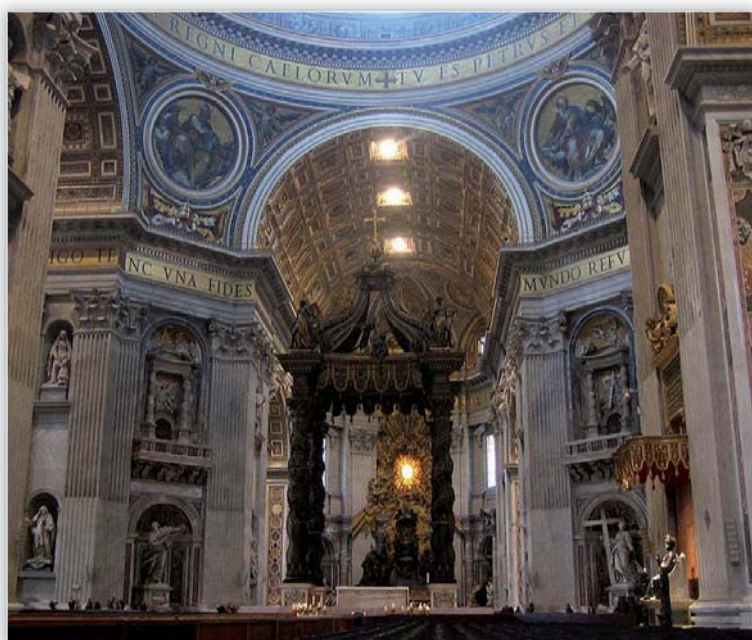

Giotto di Bondone: Szent Pál (1290 k.)

Napjaink technikai és társadalmi fejlődése a föld népeinek tényleges összetartozását a régi korokhoz viszonyítva sokkal nyilvánvalóbbá tette. Felelősségre hív fel az a tény, hogy van **nemzetek feletti közjó**, és annak előmozdításán minden embernek munkálkodnia kell. Erre utal VI. Pál pápa is (Populorum progressio).

Az Egyház

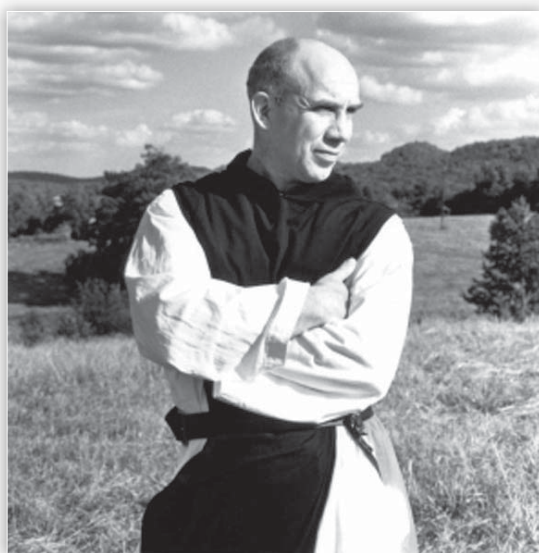
Az Egyház **természetfölötti közösség**, amely a megváltás kegyelmét, az egység és a béke ígérését hordozza. A II. Vatikáni Zsinat így tanít az Egyházzal: „*Jele és eszköze az Istennel való bensőséges egysülésnek és az egész emberi nem egységének*” (Lumen gentium, 1). Az Egyház hármas feladata: **tanító** (Mt 28,19), **papi** (Lk 22,19), **törvényhozó és kormányzó**. A tanítói feladat ellátásának megvalósulásáért látta el az Egyházat Krisztus a **tévedhetetlenség** karizmájával. Ezt így fogalmazta meg az I.

A Szent Péter-bazilika főoltára

Vatikáni Zsinat: „*A római pápa, midőn ex cathedra tanít, (...) legfőbb apostoli tekintélyénél fogva valamely hitre vagy erkölcsre vonatkozó (...) tant határoz meg, (...) csalatkozhatatlansággal bír*” (Pastor Aeternus, 4).

Az egyházkormányzatban alapvető szerepe van a **pápai primátusnak**, amint azt az I. Vatikáni Zsinat megfogalmazta: „*Krisztus Urunk (...) a legfőbb joghatóságot közvetlenül (...) Szent Péter apostolnak (...) adta. (...) Aki (...) Szent Pétert (az apostoli utódlásban) követi, az maga Krisztus rendeletének alapján az egész Egyház felett főnökséget nyer*” (Pastor Aeternus, 1–2). A II. Vatikáni Zsinat hangsúlyozza a **püspökök testületének** (kollégium) szerepét, amelynek feje a pápa.

Az Egyház hierarchikus, de nem a „*hierarchiából*” áll. „*A világi hívek az Egyház életének legelső vonalában vannak, az Egyház általuk a társadalom éltető alapelve. (...) Nemcsak egyszerűen az Egyházhoz tartoznak, hanem ők az Egyház, (...) a pápa és a vele közösségben lévő püspökök vezetése alatt*” (XII. Piusz). A II. Vatikáni Zsinat a szolgálati papság mellett ezért beszél a **világiak egyetemes papságáról**. Tehát valamennyiünk kötelessége, hogy **alkotó felelősséggel** vegyük ki részünket az Egyház életéből és küldetésének megvalósításából.

Thomas Merton (1915–1968)

„Mindnyájan kötelesek vagyunk nemcsak a saját javunkat, hanem mások javát is keresni. Az isteni gondviselés, akár közvetve, akár közvetlenül, kapcsolatba hoz azokkal, akiknek életében az üdvösség eszközeként kell szerepelelnünk. És a Szentlélek is azt akarja, hogy kapjunk azoktól, akiknek adunk és adjunk másoknak, akiktől kapunk. Így az egész keresztény élet kölcsönös viszonyok hálózata egy test tagjai között, amelyet természetfölötti szeretet, azaz a Szentlélek működése egyesít, mindnyájunkat eggyé téve Krisztusban. Isten akarata mindenekfölött az, hogy mindenki a tőle telhető legnagyobb szabadsággal működjék közre a szeretet Szentlelkével, az egység kötelékével” (Thomas Merton, trappista szerzetes, lelki író).

KÉRDÉSEK

1. Ki volt Prohászka Ottokár püspök? Nézz utána szociális tevékenységének, élete néhány leghíresebbé vált mozzanatának, emlékezetes tetteinek!
2. Ki volt Giesswein Sándor? Nézz utána működésének!

FELADATOK

1. Sorolj fel néhány jelentős személyiséget Prohászka Ottokár tanítványai közül, akik előbb aktív karitatív munkát végeztek, majd életük kockáztatásával, illetve feláldozásával mentették a diktatúrák üldözötteit!
2. Sorolj fel olyan embereket, akik valamilyen egyházi tisztséget töltöttek be, de a közélet terén is tevékenykedtek!

40. Összefoglaló kérdéssor

1. Mit vizsgál az erkölcsstan? Mi az erkölcssteológia?
2. Miben áll az ember méltósága?
3. Jahve szövetséget kötött a választott néppel, és kinyilatkoztatta akaratát: törvényt adott. Mi volt ennek a törvénynek a célja, és miket tartalmazott?
4. Hogyan viszonyult Jézus a mózesi törvényhez?
5. Mit jelent keresztény életet élni?
6. Miért ült össze a II. Vatikáni Zsinat?
7. Mi a törvény, és kiket kötelez? Mikor nem kötelez a törvény?
8. Mi a lelkiismeret?
9. Mit jelent, hogy az ember szabadakarattal rendelkezik?
10. Mikor jó egy cselekedet?
11. Sorold fel a teológiai és a sarkalatos erényeket!
12. Mi a bűn? Milyen bűnök vannak?
13. Melyek a keresztény létforma alaperényei?
14. Mit jelent a hit szűkebb, és mit tágabb értelemben?
15. Mi a remény, és mi a kapcsolat a remény és a félelem között?
16. Mi a keresztény szeretet?
17. Mely bűnök azok, amelyeket a szeretet ellen követünk el? Fejtsd ki bővebben, miért lehet őket szeretet elleni bűnöknek nevezni?
18. Hogyan kell imádkozni?
19. Mi történik a szentmiseáldozatban?
20. Mi a vallásosság és milyen bűnök léteznek ellene?
21. Mi a család a Szentírás tanítása szerint? Foglald össze, mik a házastársak kötelességei egymás iránt!
22. Sorold fel a nemiséggel kapcsolatos értékek elleni bűnöket!
23. Hogyan kell viseltetnünk az anyagi javak iránt? Milyen kötelességeink vannak az anyagi javakkal kapcsolatban?
24. Melyek azok a szellemi értékek, amelyek az emberi élet alapértékei?
25. Melyek a becsület elemei, és mik a kötelességeink a saját és mások becsületével szemben?

26. Hogyan kell viszonyulni az emberi élethez? Mik a kötelességeink felebarátaink testi életével kapcsolatban?
27. Mit mond a *Gaudium et spes* kezdetű konstitúció a tudományokról?
28. Beszélj a munkáról, a szabadidőről és a kettő kapcsolatáról!
29. Mi a társadalom fogalma, mik az állampolgárok feladatai, kötelességei?
30. Mi az Egyház, és milyen feladatai vannak? Kikből áll az Egyház?

A család az Egyház tanításában (kiegészítő anyag)

A házasság és a család problémája természetesen mindig időszerű volt. Századunkban azonban az eddiginél is jobban az érdeklődés központjába került. Az erkölcszociológiai munkák nagy része ezzel a témával foglalkozik, az utolsó száz évben pedig fokozottan feléje fordult az Egyházi Tanítóhivatal érdeklődése is. Az elmúlt száz év pápai megnyilatkozásain következetesen két vonal húzódik végig: az egyik a **szociális kérdés**, a másik a **házasság**.

Amikor a Tanítóhivatal megnyilatkozásaira figyelünk, két szempont vezet. Az első: mire reflektálnak a pápai megnyilatkozások, azaz milyen veszélyekre utalnak és milyen eligazítást adnak. A másik: a Zsinat szellemében milyen tanítást ad számunkra II. János Pál pápa apostoli buzdítása, a **Familiaris consortio**. Ez utóbbi nem új tudományos eredményeket közöl vagy hagy jóvá, nem új erkölcsi direktívákat ad. Inkább összefoglaló jellege van. Szintézis, egy évszázad útkeresésének az eredménye.

A teológusok többsége XIII. Leótól számítja a modern pápák sorát. XIII. Leó figyelembe veszi a kor jelenségeit, és lelkipásztori buzgósággal reflektál rájuk, ugyanakkor minden változást a meglévő struktúrákon belül akar végrehajtani. A házasságról szóló enciklikáját kezdő szavairól **Arcanum divinae sapientiae** címmel emlegetjük (1880). A pápa küzd a házasság szekularizációja ellen. Ez a küzdelem, ha a világtörténelmi távlatot tekintjük, eredménytelen volt, hiszen éppen akkor kezdődött minden téren az elvilágiasodás. A pápa tanítása, hogy a házasság, főként a keresztények között kötött házasság kizárólag az Egyházra tartozik. Elítéli tehát a polgári házasságot és a válást. John O'Riordan morálteológus kimutatja, hogy a pápa két tendenciával áll szemben: a vallástól független, autonóm társadalmi morál kialakulásával és a nők társadalmi egyenjogúságának előmozdításával. Természetes, hogy az utóbbit nem gőgből teszi, hanem mert félti a női hivatást. Ebben a korban még nem mindenben ismeri fel az Egyház a ténylegesen káros jelenségeket (pl. az elvállastalanodás) és a rövid távon kellemetlen, de szükségszerű történelmi folyamatok közötti különbséget. Példa erre: a pápaság akkor még leghatározottabban ellensége volt az olasz egységmozgalomnak, amely a pápa világi uralmát megszüntette. Ezt már 1929-ben másként látta az akkori pápa, és a lateráni egyezményvel létre is jött a szimbolikus területű Vatikán városállam. Részünkről viszont súlyos anakronizmus lenne számon kérni 1880-ban a II. Vatikáni Zsinat szemléletét. A polgári házasság megítélése például lényegesen változott azóta.

A következő jelentős dokumentum, a **Casti connubii** 1930-ban született. A XI. Piusz által kiadott enciklika hangneme még nem a mai, de nem vitatható, hogy igen nagy lelkipásztori buzgóság és az evangélium iránti elkötelezettség csendül ki belőle. Összefoglalja a házasság méltóságáról szóló tanítást, kifejti a házasság javait, majd rátér a kor megítélésére és elítélésére.

A **II. Vatikáni Zsinat** olyan fontosnak tartja a házasság és a család témáját, hogy a **Gaudium et spes** konstitúcióban a különösen égető problémák között tárgyalja. A tanítás lényege, hogy a legfontosabb a nagylelkű áldozatkészség, amellyel megvalósítható a *„bensőséges házastársi élet és szeretetközösség (...) a Teremtő műve”* amelyet *„Krisztus Urunk bőségesen megáldott, (...) amely az isteni szeretet forrásából eredt, s Krisztus és Egyháza egyesülésének mintájára jött létre”* (48). A nők szerepével kapcsolatban már nem beszél rangkülönbségről, hanem inkább a szerepek (illetve a hivatások) különbözőségéről, s nem az asszony engedelmisségét tartja fontosnak, hanem azt, hogy az anya *„otthonának élhessen, (...) de úgy, hogy az asszony jogos társadalmi felemelkedése is biztosítva legyen”* (52). Ezt hangsúlyozza később Boldog II. János Pál pápa is.

A VI. Pál pápa által 1968-ban kiadott **Humanae vitae** enciklika középpontjában a születésszabályozás áll. A pápa nem tartja megengedhetőnek a fogamzásgátlást.

Az 1981-ben megjelent **Familiaris consortio** kezdetű apostoli buzdítás tágabb előzménye az egész évszázad, közvetlen előzménye pedig az a püspöki szinódus, amelynek témája *„A keresztény család feladatai a mai világban”* volt.

A dokumentum célját talán az utószó alapján lehetne legjobban összefoglalni. A buzdítás lelkipásztori üzenet, *„amely arra irányul, hogy mindenki lelkét felébredszük a keresztény család problémáinak – amelyek nehezek ugyan, de vonzóak – figyelmes vizsgálatára”*.

A pápai körlevél ismertetésekor nem kerülhető el bizonyos összehasonlítás a *Casti connubii* enciklikával.

A **vegyesházasság** megítélésénél az előbbi körlevél így ír: *„...nagyon vétenek, akik vakmerően vegyes házasságokat kötnek, amitől az Egyház anyai szeretete és féltő gondja súlyos okból óvja övét...”* A mostaniban viszont az áll: *„A vegyesházasság sajátos nehézségekkel jár, mégis több olyan tulajdonsággal rendelkezik, amelynek ápolása és támogatása mind belső jelentőségük, mind az öko-
menikus mozgalomra való hatásuk miatt hasznos.”*

Vegyünk még egy összehasonlítást! A régebbi enciklika a következőket írja a **„próbaházasságról”**: *„...vannak, akik az effajta förtelmeknek törvényes elismerését és polgárjogát követelik. (...) Ezek a művelt népeket is a vad népek barbár szokásaihoz süllyesztenék.”* És mit mond a mostani megnyilatkozás? A lelkipásztorok *„okosan és tisztelettel közeledjenek az így együtt élőkhöz, hogy türelmes és szeretetteljes felvilágosításuk a keresztény családok tanúságtételével együtt utat nyithasson kapcsolatuk rendezéséhez”*. Mindkét megszólalás hű az evangéliumhoz, de míg az egyik elítél, addig a másik meggyőz.

Több kényes, nehéz példát is említ a pápa. Különösen érdekes a következő részlet: *„A család apostolkodása az irgalmasság testi és lelki cselekedetei által sugárzik tovább más családok felé, különösen a szegények, a betegek, az öregek, a nyomorékok, az árvák, az özvegyek, az elhagyott házastársak, a leányanyák és azok felé, akiket nehéz helyzetüknél fogva az abortusz veszélye kísért.”* Rendkívül bátor és evangéliumi szembefordulás ez a mai, sokszor éppen a keresztény erkölcsöt is emlegető köz-

véleménnyel, amely a bűnt (pl. a paráznaság) kevésbé bélyegzi meg, mint a következményt (pl. a leányanyaság), és ezzel szinte predestinál újabb bűnökre (pl. abortusz, elhamarkodott házasság, hazudozások).

A mai erkölcszociológiának két jelentős irányzata van: „*az erősebben világ felé forduló, (...) és az erősebben szentírási tájékozódású*” (Boda László). A pápa „*mélyégesen emberi és evangéliumi*” beszéde ezt is szintézisbe foglalja. Felhív arra – ez a lelki olvasmánynak is alkalmas apostoli buzdítás –, hogy a család két nagyobb közösségnek a kis modellje: az Egyháznak és az emberi társadalomnak. A felhívás konklúziója, hogy **az emberi nem jövője a családtól függ**. Ezért a keresztények működjenek együtt minden jó szándékú emberrel, akik felelősséget éreznek a család iránt.

Úgy tűnik, hogy az Egyházi Tanítóhivatal megfogalmazásában a tekintélyi érvelést, illetve az érvelés hiányát végképp felváltotta a hívőt nagykorúnak tekintő, meggyőző érvelés.

Tőlünk függ, figyelünk-e rá!

A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) dokumentumai

Konstitúció a szent liturgiáról (*Sacrosanctum Concilium*)

Dogmatikus konstitúció az Egyházzól (*Lumen gentium*)

Dogmatikus konstitúció az isteni kinyilatkoztatásról (*Dei verbum*)

Lelkipásztori konstitúció az Egyházzól a mai világban (*Gaudium et spes*)

Határozat a tömegtájékoztatási eszközökről (*Inter mirifica*)

Határozat a Keleti Egyházzokról (*Orientalium ecclesiarum*)

Határozat az ökumenizmusról (*Unitatis redintegratio*)

Határozat a püspökök pásztori szolgálatáról az Egyházzban (*Christus Dominus*)

Határozat a szerzetesi élet korszerű megújításáról (*Perfectae caritatis*)

Határozat a papképzésről (*Optatam totius*)

Határozat a világi hívek apostolkodásáról (*Apostolicam actuositatem*)

Határozat az Egyház missziós tevékenységéről (*Ad gentes*)

Határozat a papi szolgálatról és életről (*Presbyterorum ordinis*)

Nyilatkozat a keresztény nevelésről (*Gravissimum educationis*)

Nyilatkozat az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról (*Nostra aetate*)

Nyilatkozat a vallásszabadságról (*Dignitatis humanae*)

Tartalom

Előszó	5
--------------	---

ELSŐ RÉSZ: KATOLIKUS DOGMATIKA

Bevezetés – A hittan, a teológia és a dogmatika fogalma	7
---	---

<i>I. Én vagyok a te Urad, Istened! – Isten önmagáról</i>	12
---	----

1. Isten megismerése a természetes ész és a kinyilatkoztatás fényében	12
---	----

2. Isten „neve”, a Jahve (JHWH) név etimológiája	15
--	----

3. Isten tulajdonságai	18
------------------------------	----

4. Isten szentháromságos élete (trinitológia)	22
---	----

<i>II. Isten látta, hogy mindez jó – A teremtés és a bűnbeesés – A kezdetek teológiája</i>	27
--	----

5. A világ teremtése. Az anyag Isten teremtő tervében	27
---	----

6. Az angyalok teremtése	34
--------------------------------	----

7. Az ember teremtése. Az emberi méltóság alapja: az istenképiség	37
---	----

8. Az ember bűne és bűnhődése	40
-------------------------------------	----

9. A megváltás reménye az Ószövetségben	44
---	----

<i>III. És az Ige testté lett – A világ Megváltója: Jézus Krisztus</i>	48
--	----

10. A megváltás reményének beteljesülése – Jézus a mi Megváltónk (szotériológia)	48
--	----

11. Jézus Krisztus, a második isteni személy (krisztológia)	53
---	----

12. Az Ige megtestesülése – Mária szerepe az üdvösség történetében (mariológia)	59
---	----

<i>IV. A más Vigasztaló – A Szentlélek működése az Egyházban, a kegyelemben és a szentségekben</i>	63
--	----

13. A Szentlélek küldése	63
--------------------------------	----

14. Az Egyház mint anya és tanító (ekkléziológia)	66
---	----

15. Isten üdvözíteni akar minket – A kegyelem teológiája (charitológia)	74
---	----

16. Életünk Krisztus – A szentségi élet (általános szentségtan)	79
---	----

17. Az élet kenyere – Az Eucharisztia	82
---	----

18. A többi szentség	86
----------------------------	----

<i>V. Jöjj el, Uram, Jézus! – A végső dolgok (eszkatológia)</i>	98
---	----

19. Élet a halál után, a különítélet és a végső beteljesedés (parúzia)	98
--	----

20. Összefoglaló kérdéssor	104
----------------------------------	-----

MÁSODIK RÉSZ: KATOLIKUS ERKÖLCSTAN	107
Bevezetés – Az erkölcs, az erkölcsstan, az erkölcssteológia fogalma	107
<i>VI. Ha el akarsz jutni az örök életre, tartsd meg a parancsokat! – Általános erkölcssteológia</i>	
– <i>Az erkölcssteológia alapfogalmai</i>	110
21. Az ember boldogságra hivatott	110
22. Az erkölcs és a kinyilatkoztatás története	113
23. Az Egyház erkölcsi tanítása – Az erkölcssteológia fejlődése	118
24. Az isteni bölcsesség műve – Az erkölcsi törvény	123
25. Az egyén legrejtettebb magva – A lelkiismeret	128
26. Az ember szabadsága – Az emberi cselekvés mint az erkölcsi élet legfőbb tényezője	133
27. Az erények – Pozitív válasz Isten hívására	136
28. A bűn – Negatív válasz Isten hívására	140
<i>VII. Szeresd Uradat, Istenedet! – Az Istennel való kapcsolatunk erkölcsstana</i>	147
29. A teológiai erények és a vallásosság általános jellemzése	147
30. A hit	150
31. A remény	156
32. A szeretet	160
33. A vallásosság – A helyes istentisztelet gyakorlata	165
<i>VIII. Szeresd felebarátodat! – Az emberi kapcsolatok, az anyagi javak és a szellemi értékek</i>	174
34. A házasság és a család. A keresztény ember kötelességei a nemiséggel kapcsolatban	174
35. Az emberi személy méltósága, az emberi élet tisztelete	182
36. Az anyagi javak keresztény szemlélete	188
37. A szellemi értékek az ember életében	193
38. A kultúra és a tudomány	199
39. A keresztény ember felelőssége a nemzeti elkötelezettség és a közélet terén	203
40. Összefoglaló kérdéssor	208
 <i>Függelék</i>	211
A család az Egyház tanításában (kiegészítő anyag)	211
A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) dokumentumai	216